T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYA BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

İNGİLTERE BÖLGE YÖNETİMLERİNDE DEĞİŞİMLER VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI: BİR MODEL ÖNERİSİ

EMEL POYRAZ

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. BERKAN DEMİRAL

EDİRNE, 2025

TEZİN ADI: İNGİLTERE BÖLGE YÖNETİMLERİNDE DEĞİŞİMLER VE TÜRKİYE'YE YANSIMALARI: BİR MODEL ÖNERİSİ

Hazırlayan: Emel POYRAZ

ÖZET

"İngiltere Bölge Yönetimlerinde Değişimler ve Türkiye'ye Yansımaları: Bir Model Önerisi" başlıklı bu doktora tezi, İngiltere'nin bölgesel yönetim sistemindeki köklü dönüşümleri kapsamlı bir şekilde incelemekte ve bu deneyimler ışığında Türkiye için yenilikçi bir yönetim modeli önermektedir. Çalışma, özellikle 1997 sonrası dönemde gerçekleştirilen yerel yönetim reformları, 2016 Brexit referandumu ve sonrasında yaşanan kurumsal değişimler üzerinde odaklanmaktadır.

Çalışma, özellikle Brexit sonrası dönemde yaşanan kurumsal değişimleri mercek altına almakta ve bunların Türkiye'nin bölgesel yönetim reformları için taşıdığı dersleri ortaya koymaktadır. Kuzey Güçlendirme Ajansı, Midlands Büyüme Motoru gibi somut uygulamalar detaylı şekilde incelenmiş, yerel girişim ortaklıkları ve yeni finansman modelleri analiz edilmiştir.

Türkiye için geliştirilen model, beş temel eksen üzerine kurulmuştur: bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, katılımcı demokrasi mekanizmaları, sürdürülebilir kalkınma ve esnek yönetişim yapıları. Bu öneriler, İngiltere'nin hem başarılı hem de başarısız deneyimlerinden yola çıkarak hazırlanmıştır.

Tez çalışmasının nihayetinde İngiltere'nin bölgesel yönetim deneyimlerinden hareketle Türkiye için uygulanabilir bir model önerisi sunulmuştur. Bu kapsamda, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, yerellik ilkesinin güçlendirilmesi, demokratik yenilenme ve sürdürülebilir kalkınma politikalarına yönelik öneriler geliştirilmiştir. Tez, İngiltere'nin bölgesel yönetim alanındaki başarı ve başarısızlıklarının Türkiye için yol gösterici olabileceğini ortaya koyarak, iki ülke arasında karşılaştırmalı bir perspektif sunmaktadır. Özellikle AB uyum sürecindeki Türkiye için, İngiltere'nin hem AB dönemindeki hem de Brexit sonrası tecrübeleri yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bölge, Bölgeselleşme, Brexit, Bölgesel Kalkınma, Kalkınma Ajansı.

Thesis Title: Changes in Regional Administration in the United Kingdom and Their Reflections in Turkey: A Model Proposal

Prepared by: Emel POYRAZ

ABSTRACT

This doctoral thesis, titled "*Changes in Regional Administration in the United Kingdom and Their Reflections in Turkey: A Model Proposal"* comprehensively examines the fundamental transformations in the United Kingdom's regional administration system and proposes an innovative administration model for Turkey based on these experiences. The study focuses particularly on the local administration reforms implemented after 1997, the 2016 Brexit referendum, and the institutional changes that followed.

The study scrutinises the institutional changes that took place in the post-Brexit period and highlights the lessons they hold for Turkey's regional governance reforms. Concrete applications such as the Northern Powerhouse and the Midlands Growth Engine are examined in detail, and local partnership initiatives and new financing models are analysed.

The model developed for Turkey is based on five key pillars: reducing regional inequalities, strengthening local governments, participatory democracy mechanisms, sustainable development, and flexible governance structures. These recommendations are based on both the successful and unsuccessful experiences of the United Kingdom.

Ultimately, the thesis proposes a model for Turkey that is applicable based on the UK's regional governance experience. In this context, recommendations have been developed for addressing regional inequalities, strengthening the principle of localism, democratic renewal, and sustainable development policies. The thesis presents a comparative perspective between the two countries, demonstrating that the successes and failures of the UK in the field of regional governance can serve as a guide for Turkey. In particular, the UK's experiences both during the EU period and after Brexit are instructive for Turkey, which is in the process of harmonising with the EU.

Keywords: Region, Regionalisation, Brexit, Regional Development, Development Agency

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

Bu tez çalışması, kamu yönetimi ve bölgesel kalkınma alanında yaşanan güncel gelişmeleri ve özellikle İngiltere örneği üzerinden bölgesel yönetim modellerinin dönüşümünü incelemek amacıyla hazırlanmıştır.

Tez boyunca, konuyla ilgili geniş bir yelpazede literatür taraması yapılmış; güncel akademik tartışmalar ve uygulamalar yakından takip edilmiştir. Bu süreçte, kamu yönetimi ve bölgesel kalkınma alanındaki gelişmelerin bilimsel bir bakış açısıyla değerlendirilmesi ve çalışmanın alana katkı sunması hedeflenmiştir. Tüm bu çabaların, hem literatüre hem de uygulamaya yönelik önemli bir kaynak oluşturmasını ve bundan sonraki araştırmalara yol gösterici olmasını temenni ederim.

Tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Berkan DEMİRAL'a, değerli bilgi, öneri ve eleştirileriyle çalışmamın her aşamasında yol gösterici olduğu için en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu zorlu süreçte kendime olan cesaretimi bana tekrar kazandıran, akademideki kuzey yıldızım kıymetli hocam Prof. Dr. Nalan DEMİRAL'a sınırsız desteği ve ilham verici yaklaşımı için minnettarım. Tez izleme komitesi üyesi hocalarıma da değerli katkıları ve yönlendirmeleri için teşekkür ederim.

Akademik hayatım boyunca yanımda olan, desteğini ve sevgisini hiçbir zaman esirgemeyen değerli aileme ve eşime, sabırları, anlayışları ve destekleri için minnettarım. Son olarak, bu süreçte hayatımıza giren ve çalışmama anlam katan biricik oğlum Çınar'a, bana verdiği ilham için minnettarım.

Saygılarımla.

Emel POYRAZ

İÇİNDEKİLER

I.GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU 3
1.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ 3
1.3. ÇALIŞMANIN HİPOTEZİ……...4
1.4. ÇALIŞMANIN ARAŞTIRMA YÖNTEMİ……4
1.5. ÇALIŞMANIN KAPSAMI……4

İKİNCİ BÖLÜM: BÖLGE KAVRAMINA GİRİŞ

2.1. İngiltere ve Türkiye Bölgesel Yönetim Yapılarının Karşılaştırılmasının Önemi 6
2.2. Bölgesel Yönetime İlişkin Temel Kavramlar 8
2.2.1. Bölge Nedir 8
2.2.2. Bölgecilik 13
2.2.2.1. Eski Bölgecilik ……15
2.2.2.2. Yeni Bölgecilik ……16
2.2.3. Bölgeselleşme 18
2.2.3.1. Bölgeselleşme Politikaları ve Nedenleri……...19
2.2.3.2. Bölgeselleşme Modelleri……..21
2.2.4. Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Bölgesel Kalkınmanın Tarihsel Seyri 24
2.3. Bölgesel Kalkınma Teorileri……28
2.3.1. Klasik Bölgesel Kalkınma Teorisi 28
2.3.1.1. Kalkınma Aşamaları Teorisi 30
2.3.1.2. Keynesyen Bölgesel Kalkınma Modeli 30
2.3.1.3. Neoklasik Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı 31
2.3.1.4. Büyüme Kutupları Modeli 32
2.3.1.5. Birikimli Nedensellik Modeli 33
2.3.2. Yeni Bölgesel Kalkınma ve Fordizm'den Post-Fordizm'e Geçiş 34
2.3.2.1. Yeni İçsel Büyüme Teorisi 35
2.3.2.2. Yeni Ekonomik Coğrafya Modeli 36
2.3.2.3. Merkezi Yerler Teorisi 37
2.3.3. Bölgesel Politikada Paradigma Değişimi ve Yeni Gelişmeler……37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İNGİLTERE'DE BÖLGESEL YÖNETİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

3.1. Klasik Dönem 41
3.1.1. Bin Dokuz Yüz Doksan Yedi Sonrası Yerel Yönetim Reformları……..45
3.1.1.1. Bin Dokuz Yüz Doksan Yedi Sonrası Yerel Yönetim Reformlarının Kökenleri 45
3.1.1.2. Bin Dokuz Yüz Doksan Yedi Sonrası Reformların Kapsamı 46
3.1.2. Kuzey Kalkınma Kutbu Projesi (Northern Powerhouse Projesi) 48

3.1.2.1. Kuzey Kalkınma Kutbu Projesinin Teorik Temelleri ve Yönetişim Dinamikleri 49
3.1.2.2. Kuzey Kalkınma Kutbu Projesinin Başarısızlık Nedenleri 50
3.2. İngiltere'nin AB Üyeliği Döneminde Bölgesel Yönetimlerin Statüsü 52
3.3. Brexit ve Sonrası Dönem 55
3.3.1. Brexit'i Gerektiren Temel Sebepler 56
3.3.1.1. Brexit'in Kökenindeki Yapısal Faktörler: Avrupa Şüpheciliği ve Sosyo-Ekonomik Eşitsizlikler 56
3.3.1.2. Kültürel Kimlik ve Göçmen Karşıtlığının Brexit'e Etkisi 58
3.3.1.3. Siyasi Temsilsizlik ve Popülizmin Yükselişi: Brexit'in Tetikleyici Dinamikleri 59
3.3.2. Brexit'in Ekonomik Sonuçları 60
3.3.3. Brexit'ın AB'ye Etkileri 62
3.3.4. Brexit'in İngiltere'nin Bölge Yönetimlerine Etkileri 63

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BREXİT VE YASAL KURUMSAL YAPININ DÖNÜŞÜMÜ

4.1. AB Fonlarının ve Düzenleyici Çerçevelerin Kaybı 66
4.1.1. Yapısal Fonlar 69
4.1.2. Uyum Fonu (CF) 70
4.1.3. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) 70
4.1.4. Avrupa Sosyal Fonu(ESF) 71
4.1.5. Adil Geçiş Fonu (JTF) 72
4.1.6. Avrupa Birliği Dayanışma Fonu (EUSF) 72
4.1.7. Diğer Fonlar 72
4.1.8. Yeni Topluluk Girişimleri 73
4.2. Yetkilerin Westminister'e Dönüşü ve Güç Paylaşımı Tartışmaları 74
4.3. Brexit Sonrası AB-İngiltere İlişkilerinde Bölgesel Boyut 76
4.4. Brexit Sonrası Birleşik Krallık'ta Bölgesel Kalkınma 79
4.4.1. Brexit Öncesinde Bölgesel Kalkınma Yönetimi 79
4.4.2. Brexit ve Bölgesel Eşitsizliklerin Yeniden Şekillenmesi 80
4.4.3. Brexit Sonrası Bölgesel Kalkınma Gündemi 81
4.4.4. Brexit Sonrası Kalkınmaya Bölgesel Bakış Açıları 82
4.5. Birleşik Krallık İç Pazar Yasası Ve Bölgesel Etkileri 84
4.6. Yerelleşme ve Bölgesel Yükseltme (Levelling Up) Beyaz Kitabı Politikaları 86
4.6.1. Bölgesel Yükseltme Politikasını Gerektiren Sebepler ve Yöneltilen Eleştiriler 88
4.6.2. Yerelleşme ve Bölgesel Yükseltme İlişkisi 89

BEŞİNCİ BÖLÜM: KİMİ ÖRNEK DURUMLAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

5.1. İngiltere'de Bölgesel Kalkınma Uygulamaları ve BKA Kuruluş Nedenleri 92

5.1.1. BKA Kuruluş Nedenleri……...92

5.1.2. BKA Kurumsal Yapısı 95

5.2. Kuzey İngiltere: Kuzey Güçlendirme Ajansı (North West Development Agency (NWDA) ve Yeni Sanayi Stratejileri……..98

5.3. Midlands Büyüme Motoru (Midlands Enginee) Girişimi..... 102

5.4. Büyük Londra Yönetiminin (Greater London Council) Değişen Rolü 103

5.4.1. Büyük Londra Meclisi Dönemi: 1965-1986 105

5.4.2. Merkezi İdare ve İlçe Meclisleri Yönetimi Dönemi: 1986-2000..... 106

5.4.3. Büyük Londra İdaresi (The Greater London Authority)2000 – 2008..... 107

5.5. Kentsel Merkezler ve Büyükşehir Belediye Başkanları Modelinin Gelişmesi..... 109

ALTINCI BÖLÜM: YEREL GİRİŞİM ORTAKLIKLARI VE YENİ FİNANSMAN MODELLERİ

6.1. Yerel Girişim Ortaklıklarının (LEP) Değişen Rolleri……112

6.2. İngiltere Paylaşım Refah Fonu'nun Etkisi (UK Shared Prospertiy Fund)..... 118

6.3. Şehir Anlaşmaları (City Deals) ve Büyüme Anlaşmaları (Growth Deals) 120

YEDİNCİ BÖLÜM: MERKEZ-YEREL İLİŞKİLERİ VE GÜÇ DİNAMİKLERİ

7.1. Merkezileşme Eğilimleri ve Yerel Özerklik Gerilimi 124

7.1.1. Kuzey İrlanda ve Yükselen Gerilim..... 127

7.1.2. Brexit ve Kuzey İrlanda 128

7.1.3. İskoçya Bağımsızlık Referandumu 130

7.1.4. Galler 131

7.2. Yerel Demokrasi ve Hesap Verebilirlik Meselesi 133

7.3. Bölgelerarası İşbirliği Mekanizmaları 135

7.4. Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler ile İlişkiler Bağlamında İngiliz Bölgeciliği..... 137

SEKİZİNCİ BÖLÜM: KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ AÇISI

8.1. Örnek Ülkelerin Bölgesel Yönetişim Modelleriyle Karşılaştırma……139

8.1.1. Belçika Bölge Yönetimleri: Valonlar ve Flamanlar "Birlikte Ama Ayrı"……..139

8.1.2. Fransa: Alman İşgali ve Vichy Dönemi ……144

8.2.Küresel Bağlamda İngiliz Bölgesel Yönetişim Modeli……..152

DOKUZUNCU BÖLÜM: TÜRKİYE'DE BÖLGESEL YÖNETİM

9.1. Cumhuriyetten Günümüze Ülkemizde Bölge Uygulamaları ……..155

9.1.1. Umumi Müfettişlik (1927-1952)…….156

9.1.2. Bölge Valiliği ve Yetmişbir Sayılı Kanun Hükmünde Kararname …….160

9.1.3. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği……..162

9.2. Kalkınma Ajansları……164

9.2.1. Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Amaçları ve Temel Fonksiyonları……...166

9.2.2. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) Temelli Bölge Yönetimi Modeli……...…..169

9.2.3. Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı……..173

9.2.4. Dört Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve Kalkınma Ajanslarına Yöneltilen Eleştiriler…….176

ONUNCU BÖLÜM: İNGİLİZ BÖLGELERİNİN GELECEĞİ VE TÜRKİYE

10.1. Bölgesel Eşitsizliklerin Giderilmesi İçin Politika Önerileri……181

10.2. Hizmette Yerellik (Subsidiarity) Gündeminin Geleceği……..……184

10.3. Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği Politikalarının Bölgesel Yaklaşımlara Etkisi……190

10.3.1. Sürdürülebilir Kalkınma, İklim Değişikliği……196

10.3.2. AB Politikaları…….196

10.4. Türkiye'nin Çıkaracağı Dersler……...198

10.5. Bölgesel Yönetim Sistemlerinde Denge ve Esneklik Arayışı……...….200

SONUÇ ve "DEMOKRATİK ve KATILIMCI GÜÇLENDİRİLMİŞ BÖLGESEL DEVLET MODELİ"……....208

KAYNAKÇA 214

ŞEKİLLLER DİZİNİ

Şekil 1. Büyük Londra Meclisi 43
Şekil 2. Kuzey Güçlendirme Ajansı Yeni Sanayi Stratejileri.....101
Şekil 3. İngiltere'de Faaliyet Gösteren Yerel Girişim Ortaklıkları.....115
Şekil 4. Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Bölgesel Yönetim …….....155
Şekil 5. Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı.....175
Şekil 6. Sürdürülebilir Kalkınma Aşamaları Üçgeni……..……192
Şekil 7. Bölge Devleti Modelleri…….....201

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Birleşik Krallık Bölgelerine AB Yapısal Fonları Tahsisi (2014-2020)..... .67
Tablo 2. Bölgesel Yükseltme Gündeminin Temel Özellikleri.....87
Tablo 3. Bölge Kalkınma Ajanslarının Temel Yasal Amaçları…….93
Tablo 4. Birleişk Krallık'ta Temel Bölgesel Kalkınma Politikası Değişikliklerinin Zaman Çizelgesi.....94
Tablo 5. BKA Fesih Takvimi ve Temel Geçişler…….97
Tablo 6. BKA'ların Kaldırılmasının Ekonomik Etkileri……..97
Tablo 7. Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA'lar) ve Yerel Girişim Ortaklıkları (LEP'ler) Karşılaştırmalı Analizi……...…….113
Tablo 8. UKSPF ve AB Yapısal Fonlarının Karşılaştırılması.....119
Tablo.9. AB Referandum Sonucu(23 Haziran 2016).....132
Tablo 10. Belçika- Fransa İdari Yapının Karşılaştırılması.....148
Tablo 11. Türkiye İstatistiki Bölgeleri.....171
Tablo 12. Türkiye Kalkınma Ajansları İsimleri ve Kuruluş Yılları.....172
Tablo 13. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri……..…194
Tablo 14. Sürdürülebilir Kalkınma, İklim Değişikliği ve AB Politikaları…….…...197
Tablo 15. Bölgesel Devlet Modelleri SWOTT Analizi……..206

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABA : Avrupa Birliği Anlaşması

A**BD** : Amerika Birleşik Devletleri

AET : Avrupa Ekonomik Topluluğu

AKÇT :Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu

AT :Avrupa Topluluğu

AYM : Avrupa Yeşil Mutabakatı

BK : Birleşik Krallık

BKA : Bölgesel Kalkınma Ajansı

BM : Birleşmiş Milletler

CCT : Zorunlu Rekabetçi İhale Sistemi

CEB : Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası

CF : Uyum Fonu

CMA :Rekabet ve Piyasalar Otoritesi

CRDPs : Şehir Bölge Kalkınma Programları

DPT : Devlet Planlama Teşkilatı

EAFRD : Avrupa Kırsal Kalkınma Tarım Fonu

EAGF : Avrupa Tarımsal Garanti Fonu

EEA : Avrupa Çevre Ajansı

EFTA : Avrupa Serbest Ticaret Birliği

ELTIF : Avrupa Uzun Vadeli Yatırım Fonu

EIB : Avrupa Yatırım Bankası

EMFAF : Avrupa Denizcilik, Balıkçılık ve Su Ürünleri Fonu

ERDF : Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu

ESF : Avrupa Sosyal Fonu

ETS : Emisyon Ticaret Sistemi

EUSF : Avrupa Birliği Dayanışma Fonu

GDPR : Genel Veri Koruma Tüzüğü

GLA : Greater London Authority- Büyük Londra İdaresi

GLC : Greater London Council -Büyük Londra Yönetimi

GO . : Bölge Ofisi

GSYİH . : Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla

HS2 :Yüksek Hızlı Demiryolu

IPA :Katılım Öncesi Yardım Aracı

IPPR : Institute for Public Policy Research-

IRA : İrlanda Cumhuriyet Ordusu

IRENA : Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı

IUCN : Uluslararası Doğayı Koruma Birliği

İBBS : İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması

JTF : Adil Geçiş Fonu

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

KOBİ : Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler

KPIs : Yerel yönetimlerin performans göstergeleri

LDA :Londra Kalkınma Ajansı

LSE : Londra Ekonomi Okulu

LCC : London County Council- Londra Şehir Meclisi

LEP : Local Economic Partnerships - Yerel Girişim Ortaklıkları

LFEPA :Londra Yangın ile Acil Durum Planlama Otoritesi

LP : İskoç İşçi Partisi

LTAF : İngiltere Uzun Vadeli Varlık Fonu

MAA : Multi Area Agreement-Çoklu Alan Anlaşmaları

MCCs :Metropolitan County Council - Metropolitan İlçe Konseyi

MPA :Metropolitan Polis Otoritesi

NAO :Ulusal Denetim Ofisi

NEA : Yeni İşletme Yardımı

NUTS : Nomenclature of Territorial Units for Statistics

NWDA : Kuzey Güçlendirme Ajansı

OBR : Bütçe Sorumluluğu Ofisi

OECD : Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü

OHAL : Olağanüstü Hal

OHBV : Olağanüstü Hal Bölge Valiliği

OIM : İç Pazar Ofisi

OTP : Ortak Tarım Politikası

PAC : Kamu Hesap Komitesi

PFI : Özel Finans Girişimi

RA : Bölgesel Meclisler

REACH : Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi ve İzni

REACT-EU:Uyum ve Avrupa Bölgeleri İçin İyileşme Yardımı

R**ES** : Bölgesel Ekonomik Stratejiler

SEMLEP : Güney Doğu Midlands Yerel Girişim Ortaklığı

S**EPs** :Stratejik Ekonomik Planlar

SFI :Çiftçilerin Sürdürülebilir Tarım Teşviki

SKDM : Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması

SKH : Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

SLGF :Tek Yerel Büyüme Fonu

SNP :İskoç Ulusa Partisi

SSU : İşsizler için Beceri Desteği

SSW : İşgücü için Beceri Desteği

TCA :Ticaret ve İşbirliği Anlaşması

TEC : Roma Anlaşması -Treaty establishing the European Community

TEU : Maastricht Anlaşması -Treaty on European Union

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

TVA : Tennessee Vadisi Otoritesi

UKIM : İngiltere İç Pazar Yasası

UKIP : Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi

UKSPF :Birleşik Krallık Paylaşılan Refah Fonu

UNCED : Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

UNEP : Birleşmiş Milletler Çevre Programı

WCED : Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu- World Commission on Environment and Development

WHP : İş ve Sağlık Programı

WWF : Dünya Doğayı Koruma Vakfı

I.GİRİŞ

Küreselleşmenin ve bölgesel bütünleşme süreçlerinin hız kazandığı günümüzde, kamu yönetimi ve bölgesel kalkınma politikaları, ülkelerin yönetsel yapılanmalarında ve kalkınma stratejilerinde giderek daha kritik bir rol üstlenmektedir. Özellikle Avrupa Birliği'nin bölgesel politikaları, sınır ötesi iş birlikleri ve destekleyici araçları, üye ülkelerin yönetim anlayışlarını derinden etkileyerek, yeni yönetişim modellerinin ve idari reformların gündeme gelmesine neden olmuştur. Bu çerçevede, bölgesel yönetimlerin etkinliği ve işlevselliği, hem akademik tartışmaların hem de politika yapıcı ve uygulayıcıların temel odağında yer almaktadır.

İngiltere, bölgesel yönetimlerin evrimi ve dönüşümü açısından Avrupa'da en çok tartışılan ve örnek alınan ülkelerden biridir. 1997 sonrasında başlatılan yerel ve bölgesel yönetim reformlarıyla, İngiltere'de kalkınma ajansları kurulmuş, bölgesel düzeyde ekonomik ve sosyal kalkınmayı destekleyecek yeni kurumlar hayata geçirilmiştir. Bu reformlar ile yerel yönetimleri güçlendirerek bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltmak amaçlanmıştır ve bu da İngiltere'nin kamu yönetimi anlayışında köklü bir değişime yol açmıştır. Ancak ilerleyen süreçte yaşanan ekonomik dalgalanmalar, değişen siyasi tercihler ve uygulamada karşılaşılan aksaklıklar, bu modelin sürdürülebilirliği sorgulanmaya başlanmıştır. Nihayetinde ise 2010'lardan itibaren kalkınma ajanslarının kaldırılması ve Brexit sonrası yeni yönetim ve finansman modellerinin geliştirilmesiyle birlikte İngiltere'de bölgesel yönetişim anlayışı yeniden şekillenmeye başlamıştır.

Bu noktada, İngiltere'nin bölgesel yönetim deneyimi, yalnızca kendi ülkesinin yönetsel yapılanması açısından değil, Avrupa Birliği üyesi veya aday ülkeler için de önemli bir referans kaynağı teşkil etmektedir. Özellikle İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılmasının ardından bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan dönüşüm, bu alandaki güncel tartışmaları ve politika arayışlarını yeniden canlandırmıştır. İngiltere'nin kalkınma ajanslarını kaldırarak yerine yerel girişim ortaklıkları ve yeni finansman mekanizmalarını getirmesi, bölgesel kalkınma ve yönetişim açısından hem yeni fırsatlar hem de belirsizlikler yaratmıştır Bu sürecin, AB normalarına uyum çerçevesinde bölgesel kalkınma politikalarını ve kamu yönetimi reformlarını şekillendirmeye çalışan Türkiye gibi ülkeler için önemli dersler içerdiği görülmektedir.

Bu tez çalışması, İngiltere'de bölgesel yönetimlerin tarihsel gelişimini kapsamlı bir şekilde incelemektedir. Kalkınma ajanslarının kuruluşundan kaldırılmasına, Brexit sonrası ortaya çıkan yeni kurumsal yapıya kadar uzanan dinamik bir süreç incelenmiştir. İngiltere'nin bölgesel kalkınma politikalarında izlediği yol haritası, Kuzey Güçlendirme Ajansı ve Midlands Büyüme Motoru gibi örnekler üzerinden somutlaştırılmıştır. Bu örneklerin uygulamadaki başarıları ve karşılaşılan zorluklar bütüncül bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Ayrıca, İngiltere'deki bu dönüşümün, Türkiye'nin bölgesel yönetim deneyimiyle nasıl örtüştüğü ya da ayrıştığı, karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ortaya konmaktadır. Çalışma, bu yönüyle hem akademik yazına katkı sunmayı hem de politika yapıcılar için yol gösterici olmayı hedeflemektedir.

Çalışmanın temel amacı, İngiltere'nin bölgesel yönetim alanındaki tecrübesinden hareketle, Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarına yön verecek somut, uygulanabilir ve sürdürülebilir bir model önermektedir. Bu bağlamda, İngiltere'deki bölgesel yönetimlerin kaldırılmasının ardından ortaya çıkan yeni yönetim ve finansman modellerinin, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve katılımcı yönetişim gibi temel hedefler açısından ne ölçüde başarılı olduğu sorgulanmakta; bunun sonucunda da, Türkiye'nin sosyo-ekonomik ve idari yapısına uygun öneriler geliştirilmektedir.

Tez çalışmasında, İngiltere ve Türkiye'nin bölgesel yönetim deneyimleri, tarihsel süreç, kurumsal yapı idari mekanizmalar boyutlarıyla derinlemesine incelenmiştir. Günümüz koşullarında, bölgesel kalkınma politikalarının etkinliğini artırmaya ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyumlu hale getirilmesine yönelik öneriler geliştirilmiştir. Bu yönüyle çalışma, hem kuramsal hem de uygulamaya dönük katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bölgesel yönetişim alan yazınına dair güncel ve kapsamlı bir değerlendirme sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu tez çalışması, İngiltere'nin bölgesel yönetimlerde yaşadığı dönüşümün Türkiye açısından taşıdığı anlamı açığa çıkarmakta; bölgesel eşitsizliklerin azaltılması, yerellik ilkesinin güçlendirilmesi, demokratik katılım ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yenilikçi ve uygulanabilir politika önerileri geliştirmektedir. Çalışmanın bulguları, her iki ülkenin bölgesel yönetişim sistemlerinin geleceğine dair kuramsal ve uygulamalı perspektifler sunmakta olup, karşılaştırmalı yönetişim yazınına önemli bir katkı sağlamaktadır.

1.1. ÇALIŞMANIN KONUSU

Bu tezde bölge konusunda Avrupa'da öncü rolü ile bilinen İngiltere'de yaşanan değişimler üzerinden Türkiye'ye yansımaları incelenecektir. Çalışma kapsamında ele alınacak olan İngiltere örneğinden hareketle bölge yönetimlerini askıya almanın ülkeye hem mali hem de yönetsel yük getireceği görüşü benimsenmektedir. Bölge yönetimlerinin yazında belirtilen sorun ve aksaklıkların giderilmesinde bir çözüm yöntemi olabileceği ve bunun uygulanabilirlik düzeyi incelenecektir. Bu incelemeler sonucunda Türkiye'ye yönelik bir model önerisi ortaya konulacaktır.

1.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Çalışmanın amacı; İngiltere'de bölge yönetimlerinde yaşanan değişimler ışığında, Türkiye'de bölge yönetimlerinin durumu, yeri ve önemi konusunda somut sonuçlar üretip, çalışma neticesinde bir model önermektir.

Günümüzde ekonomik, siyasi ve kültürel politikalar küresel ölçekte önemli dönüşümler geçirmektedir. Bu değişimler, ekonomik sistemlerde yeni yaklaşımları, siyasi yapılarda yeniden organize olma ihtiyacını ve kültürel etkileşimlerde dönüşümü beraberinde getirmektedir. Özellikle Avrupa Birliği sürecinde, bölgesel kalkınma modelleri öne çıkmış ve İngiltere'nin öncülük ettiği kalkınma ajansları modeli birçok ülkede uygulanmıştır. Türkiye de AB uyum sürecinde bu modeli incelemiş ve benzer yapılar kurmuştur. Ancak İngiltere'nin Brexit sonrası bölgesel yönetimleri kaldırma kararı, bu modelin etkinliği konusunda soru işaretleri doğurmuştur. Türkiye açısından bakıldığında, bölgesel yönetimlerin getireceği faydalar kadar, özellikle etnik çeşitlilik ve yerel yönetimlerin güçlenmesi gibi hassas konular da dikkatle ele alınması gereken unsurlardır. İngiltere deneyimi, bölgesel kalkınma modellerinin hem fırsatlarını hem de risklerini anlamak açısından önemli dersler içermektedir. AB üyelik sürecindeki Türkiye için bu deneyimler, bölgesel politikaların şekillendirilmesinde yol gösterici olabilecektir.

Türkçe yazında İngiltere'de Bölge yönetimlerinin kaldırılmasının ardından gerek ülkedeki mevcut durumu ayrıntısıyla irdeleyen ve tesis edilecek/edilebilecek yeni düzene dair açıklamalar sunan gerekse Brexit sonrası birlikten ayrılan ülkedeki bölge yönetimlerinin geleceğinin diğer ülkelere olası etkilerine dair detaylı bilgilendirme/ model önerisi sunan bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Bu bakımdan da çalışmanın özgün içerik oluşturması beklenmektedir.

1.3. ÇALIŞMANIN HİPOTEZİ

Bu çalışmanın temel hipotezi, "*İngiltere'de bölgesel yönetimlerin kaldırılmasının, söz konusu yönetim modeline yönelik mevcut eleştirel tutumları daha da güçlendirmiştir"* şeklindedir.

İngiltere'nin bölgesel yönetimleri kaldırma kararının, bu idari modele yönelik akademik ve politik çevrelerdeki olumsuz algıyı güçlendirmiş ve bölgesel yönetimlerin etkinliği konusundaki kuşkuları derinleştirmiştir.

İngiltere'de Brexit sonrası bölge yönetimlerinde başta bölge yönetimlerinin kaldırılması gibi gelişmeler İngiliz yönetim sistemini ve ekonomik yapısını olumsuz anlamda derinden etkilemiş olup, kamu yönetim yapısında bölge yönetimleri olmaksızın iyileştirme yapılamayacağını ortaya koymuştur.

1.4. ÇALIŞMANIN ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu çalışma konusu ve sınırlılıkları itibariyle masa başı araştırma yöntemine daha uygun görünmektedir. Tarihsel yöntemden yararlanılacak olan çalışmada da başta üniversite kütüphaneleri olmak üzere yazılı kaynaklar (kitap, makale, rapor, ansiklopedi, arşiv belgeleri vb.) taranmakta ve önemli uluslararası örgütlerin konuya ilişkin hazırladıkları nicel veriler değerlendirmeye alınmaktadır.

Bölgesel kalkınma, bölgesel geri kalmışlık nedenleri ve İngiltere ile Türkiye'nin incelenmesi sürecinde ise karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Bu bölümde daha çok AB, OECD ve Dünya Bankasıverileri üzerinden hareket edilerek betimsel bir yöntem kullanılması planlanmıştır.

Bu tezde, literatür görselleştirme, infografik görsel üretimi, dil iyileştirme ve çeviri ile kaynak tarama aşamalarında çoklu yapay zeka araçlarından faydalanılmıştır.

1.5. ÇALIŞMANIN KAPSAMI

"İngiltere Bölge Yönetimlerinde Değişimler Ve Türkiye'ye Yansımaları: Bir Model Önerisi" İsimli Tez Çalışması On Bölümden Oluşmaktadır.

Çalışmanın giriş bölümü tezin amacını kapsamaktadır. Bununla birlikte tezin kapsamı ve çalışmada izlenilen yöntemin ve işlendiği konunun öneminin vurgulandığı bölümler de incelenmektedir.

İkinci bölümde İngiltere ve Türkiye Bölgesel yönetim yapılarının karşılaştırılmasının önemi açıklandıktan sonra bölgesel yönetime ilişkin temel kavramlar ile bölgesel kalkınma teorileri açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde İngiltere'de bölgesel yönetimin tarihsel gelişimi dönemler halinde incelenmiştir.

Dördüncü bölümde İngiltere'nin AB'den ayrılması süreci yasal ve kurumsal yapının dönüşümü perspektifinde incelenmiştir.

Beşinci bölümde İngiltere'de mevcut bölgesel yönetim yapıları ve bazı kalkınma ajanslarının faaliyetleri incelenerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Altıncı bölümde Bölge Kalkınma Ajansları kaldırıldıktan sonra tesis edilen Yerel Girişim Ortaklıkları ve yeni finansman modelleri incelenmiştir.

Yedinci bölümde süreç içerisinde değişen merkez-yerel arası ilişkiler bağlamında merkez-yerel ilişiklerinde güç dinamikleri incelenmiş olup Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler bağlamında İngiliz Bölgeciliği incelenmiştir.

Sekizinci bölümde Diğer Avrupa ülkelerindeki bölgesel yönetişim modelleri ile İngiltere bölgesel yönetimleri karşılaştırılarak açıklanmıştır.

Dokuzuncu bölümde Türkiye'de bölgesel yönetimlerin tarihsel gelişimi açıklanmıştır.

Değerlendirme ve sonuç bölümü olan Onuncu bölümde ise İngiliz bölgelerinin geleceği ve Türkiye'ye yansımaları hakkında incelemeler yapılarak ülkemiz için uygulanabilecek bir model önerisi sunulmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM:

BÖLGE KAVRAMINA GİRİŞ

Çalışmanın bu kısmında İngiltere ve Türkiye bölgesel yönetim yapılarının karşılaştırılmasının önemi açıklandıktan sonra bölgesel yönetime ilişkin temel kavramlar olan bölge, bölgecilik, bölgeselleşme kavramları ile bölgesel kalkınma teorileri tanımlanacaktır.

2.1. İngiltere ve Türkiye Bölgesel Yönetim Yapılarının Karşılaştırılmasının Önemi

Günümüzde ekonomik, siyasi ve kültürel alanlarda uygulanan politika ve araçlar, hem teorik çerçeveleri hem de pratik uygulamaları açısından küresel ölçekte önemli dönüşümler geçirmektedir. Bu değişim süreci, politika formülasyonu ve uygulama mekanizmalarının içerik ve yöntemlerinde köklü değişiklikleri beraberinde getirmektedir. Söz konusu dönüşüm, ekonomik sistemlerde paradigma değişimlerini, siyasi yapılanmalarda yeniden şekillenmeleri ve kültürel dinamiklerde dönüştürücü etkileşimleri kapsamaktadır. Bu bağlamda tarihsel süreçte kamu yönetiminde yaşanan dönüşümler, bölge yönetimlerinin yeniden önem kazanmasına yol açmıştır.

Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kuruluşuyla birlikte, Avrupa'daki bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla İngiltere modeli temel alınarak kalkınma ajansları uygulamaya konulmuştur. İtalya ve İspanya'daki bölgesel yönetimler de İngiltere'nin İrlanda modelinin başarılı birer uyarlaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu başarı hem AET'nin itibarını artırarak yeni üye adaylarının ortaya çıkmasını sağlamış, hem de örgütün yapısal evrimine katkıda bulunmuştur. Ekonomik bir topluluktan siyasi bir birlik haline dönüşüm süreci hız kazanmıştır. Bu dönüşüm, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve idari anlamda da bölgesel yapılanmaların önünü açmış ve *"Bölgeler Avrupası*" modelinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Bölgeler Avrupası kavramı üye devletlerin birden çok yerel alanını kapsayan birimleri ifade etmektedir (Mengi, 1998: 43). Kavramının yaygınlaşmasıyla birlikte, bölge yönetimleri tüm Avrupa'da ve dolayısıyla Türkiye'de de giderek daha fazla önem kazanmıştır. Avrupa Birliği adayı olarak Türkiye'nin bu süreçten etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte yaşanan yönetimsel reformlar, merkez-yerel yönetimler arasında yeni bir denge arayışını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda bölgesel

yapılanmalar, oluşan idari boşluğun doldurulmasına yönelik çözüm önerileri arasında öne çıkmaya başlamıştır.

Bu tartışmalar sürerken, İngiltere'nin Brexit süreciyle AB'den ayrılması ve ardından bölgesel yönetimleri kaldırması, *"İngiliz bölgeselleşme modelinin bölgecilik eğilimlerine kaydığı"* eleştirilerini beraberinde getirmiştir. Nitekim İngiltere'de bölge kalkınma ajanslarının beklenen başarıyı sağlayamaması, bu kuruluşların görevlerini tamamlamış olmaları veya bölgeselleşme sürecinde asıl hedef olarak belirlenen bölgesel yerel yönetimlerin oluşturulamaması gibi çeşitli nedenlerle, örgütlenme modelinde yeni arayışların başladığı gözlemlenmektedir (Karasu, 2009: 11). Söz konusu bu gelişme, bölgesel yönetim modellerinin geleceğine ilişkin yeni tartışmaları da gündeme taşımıştır ve çalışmamız açısından da İngiltere deneyiminin dikkatle incelenmesini gerekli kılmıştır.

Bu çalışmada bölge yönetimleri, İngiltere örneği üzerinden analiz edilmiştir. İngiltere'nin örnek ülke olarak seçilmesi, bölge yönetimlerini Avrupa'ya tanıtan ve model geliştiren ilk ülke olmasından kaynaklanmaktadır. İngiliz modeli, tüm Avrupa için referans teşkil etmiş ve özellikle İrlanda'da uygulanan başarılı modelin AB içinde yaygınlaşmasını sağlamıştır. İlaveten İngiltere'de bölgeler arası eşitsizlikler, özellikle kuzey ve güney bölgeleri arasındaki farklılıklar, 1850'lerden bu yana tartışılan önemli bir sorundur. Bu bölgesel dengesizlik, İngiltere'nin 1973'te Avrupa Birliği'ne katılımı sonrasında Birliğin "ekonomik ve siyasi bütünleşme" hedeflerini tehdit eder hale gelmiş, bu nedenle AB'nin bölgesel politikaları 1980'lerin sonlarından itibaren İngiltere'de uygulanmaya başlanmıştır. İngiltere'nin bölgesel politikaları, bölgesel kalkınma ajanslarının kurulmasıyla adem-i merkeziyetçi bir yapıya kavuşmuştur. 1999-2000 döneminde ekonomik durgunluk şartlarında oluşturulan bu ajanslar, bölge ekonomilerini "dönüştürme" misyonunu üstlenmişlerdir (Çelik, 2017: 148). 2006 sonrası süreçte ülkemizde de aynı saikle kurulan kalkınma ajansları İngiltere deneyimini inceleme zaruriyeti yaratmaktadır.

AB üyelik sürecinde bölge yönetimlerinin zorunlu kılınması (Türkiye'nin müzakere sürecindeki bölge faslının hala açık olması) ve İrlanda'nın Türkiye'yle benzer sosyo-ekonomik yapıya sahip olması, konunun Türkiye açısından önemini artırmaktadır. Etnik çeşitlilik, mezhep çatışmaları, ayrılıkçı terör örgütleri, yoksulluk kaynaklı sorunlar ve düşük okuryazarlık oranı gibi problemlerin yaşandığı İrlanda'da, İngiliz bölge modeli sayesinde bu sorunların çözüldüğü görülmesi benzer kaygıları taşıyan Türkiye için de emsal teşkil etmektedir. Ancak İngiltere'nin AB'den ayrılması (Brexit) ve bölge yönetimlerini kaldırma kararı, bölge yönetimi deneyimi

olmayan Türkiye'de endişelere yol açmıştır. Özellikle etnik çeşitliliğin ayrılıkçı hareketlere dönüşebileceği kaygıları, Türkiye'de bölge yönetimlerine temkinli yaklaşılmasına neden olmaktadır. AB yapısında önemli bir yer tutan bölge yönetimleri, Türkiye'nin altmış yıldır üyelik hedefi göz önüne alındığında ayrı bir önem taşımaktadır. İngiltere'nin 2016 referandumuyla başlayan ve 2020'de tamamlanan Brexit süreci, bölge yönetimlerinin geleceği açısından kritik bir dönüm noktası oluşturmuştur.

2.2. Bölgesel Yönetime İlişkin Temel Kavramlar

Çalışmamızın bu kısmında kavramsal çerçeveyi oluşturmak adına ilk olarak bölge kavramı ve geçirdiği yapısal dönüşüm açıklanmıştır. Bölge kavramına dair geniş alan yazını çalışması yapılmış akabinde bölgecilik, bölgeselleşme ve bölgesel kalkınma kavramları açıklanmıştır.

2.2.1. Bölge

Bölge kavramı insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır ve insanlık en başta beri kendini tanımlamak için bölge kavramını kullanmıştır. Etimolojik köken olarak Latince *"Regio: Çevre, alan"* anlamına gelen bölge geniş kapsamı ve sınırlarının geçişkenliği nedeniyle akademik yazında ortak bir tanımın henüz oluşturulamadığı bir kavramdır. Üzerinde uzlaşı sağlanan genel bir bölge tanımı olmamasının temel sebebi mekânın sınırlarının tanımlanamamasından ve niteliğe, ölçeğe, zamana veya ele alınan soruna bağlı olarak değişik biçimlerde yorumlanabilmesinden kaynaklanmaktadır. Yüklendiği zengin içerik ve geniş kapsamı nedeniyle bölge kavramı coğrafyadan ekonomiye, istatistikten kamu yönetimine kadar çeşitlendirilebilecek pek çok bilim dalıyla ilişkili multidisipliner bir nitelik taşımakta ve her bir bölge diğerinden farklı bir tarihsel geçmişe sahip olduğu için standart bir bölge tanımı yapmak zorlaşmaktadır (Özbek, 2012: 131; Özçağlar, 2004: 100; Günaydın, 2005: 77; Arıkan Eliçin, 2006: 110).

Ortak bir tanımın henüz yapılamamış olması kavramın etrafındaki bulanıklığı artırmaktadır. Bu nedenle bölge kavramı ve ilişkilendirildiği diğer temel kavramlar bu tez çalışmasında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Bölge kavramının geçirdiği dönüşüm evreleri incelendiğinde; kavramının bilimsel temelleri 18. yüzyıla kadar uzanmaktadır. İlk olarak haritacılar, benzer özellikler gösteren su havzalarını inceleyerek bu kavramı geliştirmişlerdir. Başlangıçta bölge sınırları, nehirler ve dağ

sıraları gibi doğal coğrafi özelliklere göre belirlenmiştir. Zamanla coğrafyacılar, iklim ve yeryüzü şekilleri gibi ortak özellikler taşıyan alanları tanımlamak için bu kavramı kullanmaya başlamışlardır. Başlangıçta sadece coğrafi bir terim olan "*bölge",* 19. yüzyılda ülkelerin sınırlarını belirlemede kullanılınca sosyal ve ekonomik anlamlar da kazanmıştır. Sanayi Devrimi'nden sonra bölgesel planlama önem kazandıkça, bu kavram daha yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Artık bölge, sadece bir coğrafi alan değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal politikaların uygulandığı bir birim haline gelmiştir. Ulus-devletlerin ortaya çıkışıyla birlikte, bölgeler arasındaki ekonomik farklılıklar önemli bir tartışma konusu olmuştur. 1950'lerden itibaren, ülke içindeki ekonomik eşitsizlikleri azaltmak için bölgesel kalkınma politikaları geliştirilmiştir (Eraydın, 2004: 2). 1970'lerdeki ekonomik kriz ve küresel değişimler, bölge kavramını yeniden şekillendirmiştir. Önce yerel ekonomiler ön plana çıkmış, ancak 1980'lerde küresel ekonomiyle bütünleşen yeni bölge modelleri ortaya çıkmıştır (2004: 127; Demiral, 2017: 105). Günümüzde bölgeler, dünya ekonomisiyle bağlantılı dinamik birimler olarak görülmektedir.

Kavramın ilk sahiplenicileri arasında yer alan coğrafya disiplinine göre bölge, belirli tanımlayıcı kriterlerde homojen olan ve bu kriterlerle komşu alanlardan veya bölgelerden ayrılan uyumlu bir alan olarak tanımlanmaktadır. Coğrafyada bölge daha çok belli bir mekândaki benzerliklerin oluşturduğu alansal bütünlük olarak algılanmaktadır (Kılıç ve Mutluer, 2004: 17). İktisat disiplini ise bölge tanımını ekonomik ve coğrafi bağlamda ele alınmaktadır. Dinler'e göre (2012: 53), bölgeler ekonomik faaliyetlerin coğrafi dağılımını ve bu dağılımın ekonomik gelişme üzerindeki etkilerini inceleyen alanlardır.

Bölge kavramını görece daha geç sahiplenen Kamu yönetimi disiplininde ise bölge kavramı; belirli coğrafi, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklere sahip, bu özellikler doğrultusunda tanımlanan ve çevresinden farklılık gösteren bir alandır. Keleş, bölge kavramını, hem doğal hem de beşeri unsurların bir araya gelmesiyle oluşan, içsel benzerlikler ve dışsal farklılıklar gösteren coğrafi bir birim olarak tanımlar. Bu tanım, bölgelerin sadece coğrafi özelliklere göre değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal dinamiklere göre de şekillendiğini vurgulamaktadır (Keleş, 2009). Bu bağlamda kamu yönetimi açısından bölge, sadece bir coğrafi alan değil, aynı zamanda yönetimsel, sosyal, ekonomik ve kültürel birçok faktörün bir araya geldiği, dinamik ve çok boyutlu bir yapıdır. Bu yapı, yerel düzeydeki gerçekleştirilen, hizmetlerin etkin bir şekilde sunulduğu ve yerel kalkınmanın sağlandığı bir birim olarak kritik bir yapıya sahiptir. Esasen bu yapıya dair genel geçer bir tanımın halen yapıl-a-mamış olması

tarihsel süreç içerisinde kavrama bakışın geçirdiği dönüşümden kaynaklanmaktadır denilebilmektedir.

En temel anlamına göre bölge, kentten büyük ve ülkenin genelinden küçük bir mekânsal birimdir (Özerdem, 2008: 36). Diğer bir deyişle "*ulusal, yerel ve hatta bugün ulus-üstü aktörlerin karıştığı ulus ve yerel arasında var olan bir sahne; birbirine bağımlı farklı tipteki kurumların yer aldığı bir alandır bölge"* (Demiral, 2006: 132). Mengi ise bölge tanımı yapabilmek için bir coğrafi alan, benzer sosyal ve ekonomik özellikler, etnik, kültürel, dini yapı ve dil unsurları gerekliliğine dikkat çekmektedir (1998: 43). Bölge kavramı, yönetsel anlamda ya fiziksel ya işlevsel ya da siyasal temele dayanan bir yönetim kademesidir (Keleş ve Erbay, 1999: 6; Apan, 2004: 40). Bölge iklim, coğrafi şartlar, insan unsuru vb bakımından ortak vasıf taşıyan, kendine özgü ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri olan, kentten büyük, ülke topraklarının tamamından küçük toprak parçasıdır (Erkan, 1999: 119). Bölge, yan yana gelmiş yerel birimlerin mekânsal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birim olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2000). Kamu Yönetimi Sözlüğü'ne göre ise bölge (Bozkurt ve Ergun, 2009: 39):

> *Coğrafi ya da toplumsal nitelikleri bakımından bir bütün oluşturan ve o nitelikleriyle kendisine bitişik olan diğer yörelerden farklılaşan toprak parçasıdır.*
>
> *İller ile merkezi devlet yönetimi arasındaki mülki yönetim kademesidir.*
>
> *İllerden daha geniş coğrafi birimler düzleminde eşgüdümlenmesi gerekli kimi hizmetlerin yürütüldüğü coğrafi-yönetsel birimdir.*
>
> *Fransa, Belçika vd. kimi ülkelerde bir yerel yönetim kademesidir*.

Keating (1998) bölgeyi, kamu politikası, siyasi rekabet, çıkar arabuluculuğu ve çeşitliliğin tanınması açısından önemli hale gelen bir alan olarak tanımlar. Bölge, ekonomik ve sosyal sistemlerin yeniden ölçeklendirildiği ve yönetim süreçlerinin gerçekleştiği birimdir. Bu ifadeyi destekler nitelikte merkezi hükümet ile yerel birimler arasında kalan ara düzey olarak değerlendirilen bölgeler, ulus-üstü yapıların da desteğiyle artık daha aktif role sahiptirler. Bölgeler sadece merkezi hükümetin idari işlerinin yürütüldüğü bir ara düzey olmaktan ziyade yerel ve bölgesel paydaşlar ile birlikte çalışan kurumsal yapılardır. Küreselleşme süreci paralelinde önemi artan bölgeler ekonomik, sosyal, siyasal açıdan yeniden yapılanması gereken birimler halini almıştır (Paassi, 2002: 805).

Günümüzde insan topluluklarını belirli bir mekân üzerinde inceleme ve karşılaştırma yapmayı kolaylaştırma amacı bölge kavramının ya mekânı göreceli olarak homojen birimlere bölmek ya da yapılan analizleri geliştirerek özgün araştırmaları anlamak için kullanılmasını

sağlamıştır (Demiral, 2017: 83). Bugün artık bölgeler eyalet sınırlarını aşan devletlerarası alanlar olarak da kavramsallaştırılabilmektedir (Keating, 2017:10).

Akademik yazın incelendiğinde temelde tanımlamaların mekâna dayalı ve mekâna dayalı olmayan kıstasında tanımlaması yapılmaktadır. Mekâna dayalı bölge tanımlamaları, genellikle coğrafi, fiziksel veya yerel özelliklere dayanarak yapılan sınıflandırmaları ifade eder. Bu tür tanımlamalar genellikle belirli bir coğrafi alanın doğal veya insan yapısı özelliklerini temel alır ve bu alanları çeşitli kriterlere göre gruplandırır. Mekâna dayalı olmayan bölge tanımlamaları, genellikle coğrafi konum veya fiziksel özellikler yerine, işlevsel, ekonomik, kültürel veya idari kıstaslara göre yapılan sınıflandırmaları ifade eder. Bu tür tanımlamalar, belirli bir coğrafi alanın fiziksel özelliklerinden ziyade, o bölgenin işlevleri, ekonomik yapıları, kültürel özellikleri veya idari yapılarına odaklanır. Bu tür bölgeler, mekânsal sınırları net olmayan, ancak belirli bir işlev veya etkileşim ağı etrafında şekillenen alanlardır.

Yönetim alan yazınında bölge tanımları yapılırken mekânın altının çizilmesi önemlidir. Bu kapsamda Schrijver (2006:21) bölgeyi "*çevresinden ayırt edici bir sınıra sahip olan ve bazı özellikler ile kendini diğer yerlerden ayıran yer veya alandır*" olarak tanımlarken destekler şekilde Gregory de (2000:687) bölgeyi "*kendisini diğer yerlerden ayırt eden bir çeşit birlik veya organize prensibine ya da prensiplerine sahip olan az veya çok sınırlı bir alan*" şeklinde tanımlamaktadır. Bölge içinde birçok fonksiyonel işleyiş için faaliyet alanı bulunduran, topraksal sınırı olan bir mekândır. Aynı zamanda da bölgesel bir hükümetin veya bir alanda faaliyet gösteren kurumlar şeklinde kurumsal sistemdir.

Bölge yazınında uluslararası akademik yazının önemli aktörlerinden Keating (1998:257) bölgeyi mekân ile özdeşleştiren bir kavram olarak kullanmakta ve bu mekânın siyasi, ekonomik, fonksiyonel, sosyal ilişkiler ve fiziki mekân gibi farklı anlamların kesişme noktası olabileceğini ifade etmektedir. Ruşen Keleş de tıpkı Michael Keating gibi mekân ile bölgeyi özdeşleştirmektedir. İlhan Tekeli (2008:173) ise mekân ile bölgeyi birbirinden ayıran farkın *"mekânda belirlenmiş bir sınır kavramı ve devamlılık kavramı olmayışı"* olduğunun altını çizmektedir.

Coğrafya alan yazınının önde gelen isimlerinden Walter Isard'a göre (2003), bir mekân parçasının bölge olarak kabul edilebilmesi için sadece enlem ve boylam bilgisi yeterli değildir. Bölgenin kabul edilebilir olması için sosyal ve ekonomik açıdan anlamlı çeperlere sahip olması gerekmektedir. Bu, bölgenin tanımının sadece coğrafi değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik

bağlamda da anlamlı olması gerektiğini vurgular. Nitekim barındırdığı anlam zenginliği bölge gibi multidisipliner bir kavramın tarih, etnik yapı, kültürel miras, ekonomi, iklim, sosyal yapı, ulaşım ağı gibi birçok gösterge ile tanımlanabilmesine imkân tanımaktadır.

Tüm bu tanımlamalardan hareketle bölge; ilden büyük ülkenin tamamından küçük bir mekânda kendine özgü karakteristik özelliklere sahip bir topluluğun sosyal ve siyasal yapılarını oluşturduğu bir alandır.

Tarihsel süreç içerisinde bölge kavramının geçirdiği dönüşüm Keating (1997) tarafından üç kriz üzerinden incelenmektedir. Bölgenin temsilinde ilk kriz 19. yüzyıl sonlarında yükselmeye başlayan "modernleşme" ve "bürokratik devlet" yapısının geleneksel toplumlara nüfuz etmesiyle ortaya çıkmıştır. İkinci kriz İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle 1960'larda, Avrupa devletleri bölgeyi modernizasyon projesinin bir parçası olarak ele alarak bölgeler arası eşitsizlik sorununu çözmede optimum ölçek olarak bölgenin kullanılması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu iki kriz de ulus-devlet şartlarında ortaya çıkmış ve bölgesel yeniden yapılanma ile sonuçlanmıştır. 1990'lı yılları izleyen süreçte gelişen Üçüncü kriz ise küresel ekonomik bütünleşme ve Avrupa Birliği ile belirginleşen ve böylece ulusal politikaların sınırlandırmasından kurtulan yeni bir anlamda gerçekleşmiştir. Bölgeye ilişkin yeni perspektiflerin temelinde, birbiriyle bağlantılı olarak ekonomik yeniden yapılanma ve üretim organizasyonundaki hızlı dönüşümler (Fordizmden post-Fordizme geçiş süreci), teknolojik ilerlemeler, küreselleşme olgusu, yerelleşme eğilimleri, ulus-devlet yapısında meydana gelen değişimler ve Avrupa bütünleşme süreci gibi dinamiklerin yer aldığını söylemek mümkündür (Karabulut ve Gezici Korten, 2015: 7).

Bölgenin yükselişi genellikle işlevsel zorunluluklara veya itici güçlere atıfta bulunularak açıklanmıştır. Bazı yazarlar ulus-devletin kapasitesini aşındıran ve daha küçük birimlerin rekabet zorluklarıyla yüzleşmeyi ve vatandaş tercihlerini karşılamadaki etkinliğini artıran ekonomik küreselleşmeyi vurgularken, bazı yazarlar da verimlilik ve optimum hizmet sunumu için gerekliliğine dair argümanlar öne sürmüşlerdir. Bölgeleri belirli koşullarda sosyal ve politik aktörler arasındaki çekişmenin sonucu olarak yorumlayan yazarlar da bulunmakla beraber bölge sadece topolojik bir kavram değil, sosyal olarak inşa edilmiş sosyolojik bir kavramdır (Keating 2017). Küreselleşmeyle birlikte ulus devlet aygıtının işlevini yitirmeye başlaması ve başta AB olmak üzere karar alıcıların politika tasarım ve uygulama ölçeği olarak bölgeyi tercih etmesi kavramı akademik yazında sıklıkla tartışılır hale getirmiştir. Nihayetinde artık günümüzde bölge gerek küresel ekonomide hem demokrasinin tesisinde optimum fayda

sağlayabilecek yapı olması nedeniyle yıldızı günden güne parlayan yönetim birimleri haline gelmesi bu "gerekliliği" açıklamaktadır.

Çok farklı kullanım alanlarına sahip olan bölge kavramı bazen bir mahalleye, bir şehre, bir yöreye, birkaç ülkenin oluşturduğu kara parçalarına ve hatta kıtalara isim olabilmektedir. Esas itibariyle bölge kavramının kamu yönetimde yoğun şekilde üç tür kullanımı vardır. Bunlardan ilki yetki genişliği ilkesi uyarınca oluşturulan taşra birimleri olarak bölge örgütleri, ikincisi bölge sınırında oluşturulmuş yerel yönetimler son olarak üçüncüsü ise bölgesel özerklikten yararlanan, ayrı bir anayasası, yasama ve yargı yetkileri olan bölgelerdir. Literatürdeki çok sayıda bölge tanımına çalışmamızda yer verilmiş olmakla birlikte Bu çalışmada bölge, idari açıdan ülke sınırlarıyla uyumlu, ancak coğrafi etki ve bağlantıları itibarıyla bu sınırları aşabilen; il ölçeğinden geniş, ülke ölçeğinden dar kapsamlı bir mekânsal yönetim ve planlama birimidir ve aksi belirtilmedikçe bölge denildiğindeki karşılığıdır.

2.2.2. Bölgecilik

Bölgecilik kavramı siyasi ve ideolojik anlamlar taşımakta ve bölgesel yönetimlere, dolayısı ile özerkliğe, kendi kendini yönetmeye vurgu yapmaktadır (Arıkan Eliçin, 2006: 109-110). Bu bağlamda bölgeciliği ortak etnik, tarihi ve kültürel özelliklere sahip bir bölge ve bu bölgede yaşayanların merkezi yönetimin egemenliğine karşı bağımsızlık çabaları (Özel, 2003: 106) şeklinde tanımlamak yanlış olmayacaktır. Söz konusu tanımdan hareketle özellikle bölgeciliğin bağımsızlıkla eş tutulması etnisiteye dayalı bölgelerin var olduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti gibi üniter yapılı devlet sistemlerinde bölge kavramına karşı da mesafeli durulmanın ana nedenlerindendir. Bu sebeple kavramın anlamını irdelemek çalışmamız açısından önemlidir.

Keating (1998), bölgeciliği, belirli bir coğrafi bölgeye özgü ekonomik, sosyal ve politik süreçlerin bütünleşmesi olarak tanımlar. Keating'in bölgecilik tanımı, küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin etkisiyle, ekonomik, toplumsal ve siyasal yapılanmaların büyük bir değişim içine girdiği bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu değişimin, bölgesel kimliklerin ve dayanışmanın güçlenmesine, yerel yönetimlerin ve toplulukların kendi kendilerini yönetme kapasitelerinin artmasına yol açtığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, bölgecilik, yerel yönetimlerin ve toplulukların kendi kendilerini yönetme kapasitelerini artırmayı hedeflediği söylenilebilmektedir (Keating, 1998). Dahlman (2009: 201) ise bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmaya ihtiyacı olduğunu belirterek bölgecilik tanımını; bölgesel bir kimliğin hareketine ve yapısına verilen isim (Özgür, 2019: 20) şeklinde yapmaktadır.

Bölgecilik, belirli bir coğrafi bölgeye yönelik bağlılık temelinde siyasi, ekonomik veya sosyal sistemlerin oluşturulması sürecidir. Bu kavram, ideolojik ve kültürel olarak homojen bir nüfusa sahip bir bölgeye olan sadakati vurgulamaktadır denilebilir.

Bölgecilik; ortak tarihsel ve etnik özelliklere sahip bölgeler ve bu bölgelerde yasayan nüfusun devlete karşı bağımsızlık ve ayrılıkçılık hareketlerini ima eden bir kavram olarak algılanmaktadır. Aslında o bölgede yasayan nüfusun merkezi yönetimin egemenliğine karşı giriştiği bağımsızlık çabası demek mümkündür. Bu çaba bölgede yaşayan toplulukların etnik ve kültürel kimliklerinin devlet tarafından tanınması, kendi kaderlerini tayin hakkına sahip olma ve özerk bir yönetim kurma arzusundan kaynaklanabileceği gibi; ekonomik açıdan gelişmiş bölgelerin, sahip oldukları zenginlikleri daha az gelişmiş bölgelerle paylaşmak istememesi veya bu zenginlikler nedeniyle devlet nezdinde daha fazla hak ve ayrıcalık talep etmesinden de kaynaklanabilir (Mengi ve Algan, 2003: 83). Dolayısıyla, bölgecilik hem kimlik temelli talepleri hem de ekonomik eşitsizliklerden kaynaklanan siyasi ve idari ayrışma çabalarını kapsayan çok boyutlu bir süreçtir denilebilir. Bu süreci ateşleyen unsurun ise "aşağıdan" gelen bu siyasi-kültürel taleplerin ülkeyi idare eden "yukarıdakiler" tarafından görmezden gelindiği inancı olduğunu söylemek mümkündür. Esasen bölgecilik yukarıdakiler tarafından bahşedilmemekte, bölge halkı içerisinde büyüyüp gelişen birliktelik talebi olarak gelişmektedir. Nitekim aşağıdan gelen siyasi talep hemen her bölgede aynı şekilde yankı bulmamaktadır. Kimi zaman bu talep sadece ekonomik iyileştirme ile sınırlı kalırken kimi zaman bağımsızlık talebine de dönüşebilmektedir.

Bölgecilik olgusu, tarihsel ve kavramsal açıdan üç kategori altında incelenebilmektedir (Keating, 1998: 51; Taştekin, 2007: 7): Birinci kategori, etno-kültürel temelli bölgeciliktir. Bu aşamada, ortak dil, kültür ve etnik kimliğe sahip topluluklar, siyasal ve kültürel varlıklarını korumak amacıyla devletten çeşitli düzenlemeler talep eder. Bu talepler genellikle sembolik veya idari niteliktedir. İkinci kategori**,** anayasal tanınma temelli bölgeciliktir. Bu aşamada topluluklar, yalnızca idari düzenlemelerle yetinmeyip haklarının anayasal güvence altına alınmasını ister. Bu durum, bölgesel kimliklerin ulusal anayasa ile tanınmasını ve özerkliğin anayasal hak haline gelmesini içerir. Bu tür bölgecilik, siyasal sistemin yeniden yapılandırılmasına yönelik daha radikal talepler barındırmaktadır. Üçüncü kategori, sınır ötesi iş birliğine dayalı bölgeciliktir. Burada etnik veya kültürel faktörlerden ziyade, altyapı, çevre, turizm, ulaşım ve enerji gibi işlevsel alanlarda ortak politikalar geliştirmek amaçlanır. Bölgesel ve yerel birimler, ulus-devlet sınırlarını aşan yönetişim modelleri oluşturur. Bu yaklaşım,

ekonomik bütünleşme ve bölgesel kalkınmaya odaklanmaktadır (Keating, 1998: 51). Bu üç kategori, bölgecilik olgusunun tarihsel gelişimini ve farklı motivasyonlarını anlamak için önemli bir çerçeve sunar. İlk iki kategori etno-kültürel ve siyasal talepleri öne çıkarırken, üçüncü kategori işlevsel ve pragmatik iş birliklerini temel alır. Keating, bu kategoriler arasında kesin sınırlar olmadığını ve pek çok bölgecilik hareketinin bu unsurların bir karışımı olduğunu vurgulamaktadır.

Genel bir ifadeyle bölgecilik, ortak etnik, dini, tarihi ve kültürel özelliklere sahip bölge halkının bölgesel kimliklerinin yaşadıkları egemen devlet tarafından tanınmasını, mevcut taleplerinin hukuki bir statüye kavuşturulmasını hedefleyen kültürel, siyasal, sosyal, ekonomik hareket şeklinde tanımlanabilir. Ulus-üstü bütünleşme çabasının tezahürü olarak ise bölgecilik çok uluslu şirketlerin kolay hareket etmelerini sağlamak amacıyla merkezi yönetim iktidarını çözmeye yönelik bir anlayışı da içermektedir (Demiral, 2017: 133). Bakıldığında bölgeciliğin en ideal örneği Avrupa'dır. AB ekonomik işbirliği dışında ortak para birimi ve siyasi birlik deneyimine sahiptir. Süreç içerisinde AB siyasal bir örgüte evrilmiş; ne tam bir devlet ne de sadece uluslararası bir örgüt sınırlarında kalmamış her ikisinden de özellikler barındıran optimum bir birleşim olmuştur (2017:91).

2.2.2.1. Eski Bölgecilik

Bölgecilik, Fransız devriminden sonra ulus-devletin merkeziyetçi, tekçi yapısına, ulus-inşa projelerine tepki olarak gerçekleştirilen bir mücadeledir. Ancak günümüzde bölgeciliği sadece devlet içindeki çatışmaya indirgemek konuya sığ yaklaşmak olacaktır. Bu sebeple bölgecilik iki döneme ayrılarak incelenmektedir: "eski bölgecilik" ve "yeni bölgecilik". Eski bölgecilik; Ulus-devlet içinde bölgenin kendi kimliğine kavuşması ve hukuki bir statü aldığı, henüz ulus-üstü yapıların sürece hâkimiyetinin başlamadığı, bu sebeple bölgenin faaliyetlerinin devlet sınırları ile çevrili olduğu 1880'ler den 1990'lara kadar devam eden dönemi kapsayan "içe dönük" bir süreçtir (Keating, 1996: 118).

Eski bölgecilik anlayışında bölge kavramı geniş mekânsal alanlara verilen bir isimlendirmedir; yerel düzeyde odaklanma ise yeni bölgeciliğe özgüdür. Yeni bölgecilik anlayışı bölgeleri daha yerel ve daha etkileşime açık sistemler olarak görmektedir. Eski bölgecilik anlayışının uygulamada en önemli temsilcisi ulus üstü bölgelerdir ve bu anlayışa göre bölgeler zaman içerisinde uyum ya da evrimle kendiliğinden bir değişim yaşarlar (Demiral, 2017: 100-103). 1980'li yıllarla beraber hem iktisadi hem sosyo-politik alanlarda

meydana gelen değişim/dönüşüm hem de küreselleşmenin giderek artan uğultusu ve etkinliği ulus-devlet aygıtının yeniden tartışılmasını sağlamıştır. Yeni bölgecilik bu dönemin ürünüdür. Buna göre; bölgecilik, sadece kültürel bütünleşme ve bu bütünleşmeden doğan kimliğin ifade edilmesi ya da ulus-devlet ile devlet altı yapılar arasındaki çatışma ile sınırlı değildir. Bölgesel eylemler, teknolojik gelişmeler ve küreselleşmenin etkisiyle uluslararası düzeye taşınmakta, yalnızca devletlerle değil, devlet dışı aktörlerle de etkileşime girebilmekte ve yerel siyasetin yeniden konumlandırılmasına yol açmaktadır. Eski bölgecilik anlayışının aksine, "dışa dönük" nitelikler taşıyan yeni bölgecilik, sadece tanınma ve kimlik sorunuyla sınırlı kalmamış; sosyal, siyasal ve ekonomik boyutlar eklenerek daha kapsamlı bir hale gelmiştir (Tosun, 2017: 14).

Sonuç olarak**,** bölgecilik kavramı tarihsel süreçte önemli bir dönüşüm geçirerek "eski bölgecilik"in ulus-devlet sınırları içindeki kimlik mücadelesinden, "yeni bölgecilik"in küresel etkileşime açık, çok boyutlu ve dinamik yapısına evrilmiştir. Bu bağlamda, bölgecilik olgusunun gelecekteki rolü, küreselleşmenin getirdiği fırsatlar ve meydan okumalar çerçevesinde daha da karmaşık ve çok katmanlı bir hal alacaktır denilebilmektedir.

2.2.2.2. Yeni Bölgecilik

Yeni bölgecilik, eski bölgecilikten farklı olarak çok boyutlu ve çoğulcudur. Yeni bölgecilik, devlet dışı aktörlerin rolünü ve küresel sistemdeki yapısal değişiklikleri daha fazla vurgular. Eski bölgecilik ise II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ortaya çıkan ve özellikle Avrupa'da başlayan gönüllü ve kapsamlı bölgesel bütünleşme süreçlerini ifade etmektedir (Söderbaum, 2015:23).

1970'ler ve 1980'lerin ilk yarısı, Avrupa'da "Eurosclerosis" (Avrupa'nın ekonomik durgunluk dönemi) olarak adlandırılan bir sürece tanıklık etmiştir. Bu dönemde, dünyanın diğer bölgelerinde de bölgecilik hareketleri büyük ölçüde gerilemiştir. Ancak, Berlin Duvarı'nın yıkılma süreci, 1985 yılında yayımlanan Beyaz Kitap ve Tek Avrupa Senedi gibi gelişmeler, Avrupa bütünleşmesinde yeni bir dinamik başlatmıştır. Bu süreç, aynı zamanda küresel ölçekte "yeni bölgecilik" olarak tanımlanan bir dönemin başlangıcını oluşturmuştur (Söderbaum, 2015: 16).

Yeni bölgecilik, çeşitli eğilimleri kapsamakla birlikte, temelde ekonomik nitelik taşır ve bölgesel ticaret bloklarının oluşumuyla kendini gösterir. AB'nin bölgesel politikalarının da etkisiyle, başlangıçta ekonomik odaklı olan bu süreç zamanla siyasi bir boyut kazanmıştır. Günümüzde bu eğilim, ulus-devletin etki alanını daraltan ve geri dönüşü zor bir yapıya

dönüşmüştür. Yeni bölgecilik, devlet, piyasa ve uluslararası sistemdeki değişimlerin bir sonucu olarak kamusal yaşamın bölgesel düzeyde yeniden yapılanmasını ifade eder (Keating, 2008). Bu bağlamda, AB'nin bölgesel kalkınma anlayışının yeni bölgecilik yaklaşımıyla örtüştüğü söylenebilir. AB, ekonomik gelişmeyi destekleyecek mekanizmaların merkezi devlet yerine bölgesel aktörler tarafından yürütülmesini savunmaktadır. Bu doğrultuda, ekonomik amaçlı idari birimler oluşturmuş, yapısal fonlar aracılığıyla teknoloji ve inovasyon kapasitesinin geliştirilmesini teşvik etmiştir. AB'nin bu politikası, yeni bölgecilik anlayışının somut bir örneğini oluşturmaktadır.

Yeni bölgecilik, küresel ekonomik sistemdeki değişimlerin yerel ve bölgesel düzeyde yarattığı yapısal etkileri ele almaktadır. Bu bağlamda, bölgelerin ekonomik ve idari organizasyonlarının yeniden şekillenmesi, bölgesel kimliklerin evrimi ve küresel dinamiklerle yerel yapılar arasındaki etkileşimler bu yaklaşımın temel inceleme alanlarını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, yeni bölgecilik, hem ekonomik yeniden yapılanmanın hem de sosyo-politik dönüşümlerin bölgesel düzeydeki yansımalarını anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır.

Temel mantığı ulus-devletlerin güç kaybettiği, ulus-altı yapıların ise güçlendiği kabulüne dayanan yeni bölgecilik her ne kadar son dönemde popüler hale gelmiş olsa da, farklı kurumsal kökenlerden gelen bir yazın birleşimi olduğu, muğlak bir kavramsallaştırmasının olduğu, bilimsel olmaktan çok politik bir programa sahip olduğu gibi argümanlarla yoğun eleştiriye maruz kalmaktadır. Yeni bölgecilik yaklaşımının her bölgenin kendine özgü koşullarına göre ne ölçüde başarı sağlayacağı/sağlayamayacağı konusunda huzursuzluklar bulunmaktadır (Aygül, 2009: 69).

David Harvey (2012) yeni bölgeciliği sermaye birikiminin ihtiyaçlarına göre bölgenin ve daha genel anlamda mekânın yeniden yapılanması ve mekân üzerinde sermayenin tahakküm kurma girişimi olarak ifade etmektedir. Yine eleştirilerden bir diğeri yeni bölgecilik anlayışının bölgesel "eşitsizliği" veri kabul eden, sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda eşitsizliğin mekânda yeniden üretilmesi süreci olarak ifade edilmesidir. Yeni bölgeciliğin temel argümanı olan kalkınma ajanslarına dayalı bir bölgesel kalkınma anlayışı bizzat bölgesel dengesizliklerin temel kaynağı haline gelebilecek özellikler taşıdığı ve denk olmayan bölgeler arasında gerçekleşecek bir rekabetin azgelişmiş bölge pazarının gelişmiş bölge ürünlerince istilası ve nihayetinde o bölgedeki mevcut üretim yapısının tasfiyesi ile sonuçlanabileceği şeklindedir (Eşiyok, 2012: 229). Bu noktada yeni bölgecilik kavramına yöneltilen eleştirilerin haklılık payı bulunmaktadır. Bu eleştiriler, yeni bölgecilik kavramının ve politikalarının daha fazla

çalışılması ve geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu sayede, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması daha mümkün hale gelebilecektir.

2.2.3. Bölgeselleşme

Bölgeselleşme, bölgeciliğin aksine yukarıdan aşağıya doğru olan bir süreçtir ve devletin kısmen veya bütün topraklarının merkez organı tarafından bölgelere bölünmesi ve idari ve siyasal yetkilerin bölgesel mercilere devredilmesidir (Schrijver, 2006: 40). Mengi'ye göre (1998: 45) *"Bölgeselleştirme bölgecilikten farklı bir kavramdır ve daha çok yönetsel bir anlam taşımaktadır. Merkezi yönetim karşısında yerel ve bölgesel birimlerin yönetsel açıdan güçlendirilmesini anlatır"*. Demiral'a göre (2006: 133) de bölgeselleşme merkezi yönetim karşısında bölgesel ve yerel birimlerin yönetsel açıdan güçlendirilmesini, yani adem-i merkezileşmeyi anlatmaktadır. Benzer bir ifadeyle de Bölgeselleşme, daha alt birimlere doğru kararların merkezden aktarılması yoluyla, ulus-devletin öngördüğü adem-i merkezileşmeye ilişkin bir üst kavramı ifade etmektedir (Özel, 2003: 102).

Aslında klasik merkeziyetçi yapının toplumun bazı kesimlerinin farklılıklarını yaşama taleplerine cevap vermekte zorlanmasıyla, kolektif haklar temelinde merkeziyetçiliğin değiştirilmesi ve zayıflatılması ile ortaya çıkan bir durumdur (Sımeon, 2006: 18; Tuncer, 2010: 76).

Acharya (2016: 45), bölgeselleşme olgusunu geniş bir coğrafi ve kavramsal çerçevede ele alarak, bu sürecin yalnızca Avrupa veya Batı bağlamıyla sınırlı olmadığını ortaya koymaktadır. Ona göre bölgeselleşme, dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli tarihsel miraslar ve kurumsal biçimler altında tezahür etmektedir. Bu perspektif, bölgeselleşme yazınında Avrupa Birliği'nin "ideal model" olarak konumlandırılmasına karşı çıkmaktadır. Zira AB'nin kurumsal yapısı, hukuki bütünleşme düzeyi ve derinleşmiş ekonomik işbirliği, diğer bölgeler için mutlaka uygulanabilir veya arzu edilir nitelikte değildir.

Yazar (2016: 109-126), bölgeselleşmeyi bölgesel düzeyde resmi veya gayri resmî kurumsal yapıların inşası olarak tanımlamaktadır. Bu tanım, söz konusu sürecin farklı coğrafyalarda çeşitli amaçlar, biçimler ve işlevler üstlenebileceğini kabul etmektedir. Bölgeselleşme olgusu, yalnızca AB benzeri bütünleşme projeleriyle sınırlı kalmamakta; kültürel kimlik ifadelerinden büyük güçlerin etki alanlarına, çatışma yönetimi mekanizmalarından ekonomik kalkınma girişimlerine kadar geniş bir yelpazede tezahür edebilmektedir. Acharya'nın bu yaklaşımı, bölgeselleşme yazınına önemli bir eleştirel boyut

kazandırmaktadır. AB merkezli analizlerin sınırlarını aşan bu perspektif, küresel yönetişimde bölgeselleşmenin rolünü anlamak için hem teorik hem de pratik açıdan kapsamlı bir çerçeve sunmaktadır.

Kamu yönetimi yazınında ise bölgeselleşme, özellikle yerel yönetimler ve bölgesel kalkınma politikaları bağlamında ele alınmaktadır. Bu bağlamda bölgeselleşme merkezi yönetimin yetkilerinin bölgesel veya yerel birimlere devredilmesi ve bu birimlerin kendi bölgelerindeki kamu hizmetlerini daha etkin bir şekilde yönetmesi süreci şeklinde tanımlanmaktadır (Üstüner ve Heper, 2018) ve bölgeselleşmenin kamu yönetimi açısından idari yapılanma ve hizmet sunumu üzerindeki etkileri vurgulanmaktadır.

Bölgeselleşme vatandaşların siyasi ve toplumsal taleplerini, merkezi yönetimlere kıyasla daha yerel ve erişilebilir düzeydeki yönetim birimlerine aktarabilmelerine olanak tanıyan bir yönetişim modeli olarak değerlendirilmektedir. Bölgesel yönetimlerin, yerel yönetimler ile merkezi devlet arasında bir ara katman oluşturarak, hem ekonomik kalkınma süreçlerine ivme kazandırdığı hem de sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada stratejik bir rol üstlendiği düşünülmektedir (Demirel, 2014: 86). Bölgeselleşme adem-i merkezileşmeye göz kırpan bir muhtevaya sahiptir ve Bölgeselleşmede dikkat çeken özellik yatırımların yapılmasında ve mali yardımların sağlanmasında bölge etmeninin hesaba katılmasını öngören siyasal bir sürecin varlığıdır (Keleş ve Mengi, 2013: 28).

Ezcümle Bölgeselleşme, küresel zorluklara yanıt verme ve uluslararası iş birliğini teşvik etme bağlamında önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç, kamu yönetimi açısından, devletlerarası iş birliğini ve koordinasyonu artırarak, ortak hedeflere ulaşmada etkili bir araç sunmaktadır. Bölgeselleşme, ekonomik, sosyal ve politik alanlarda uyumu teşvik ederken, aynı zamanda kamu politikalarının uyumlaştırılmasını ve bölgesel düzeyde ortak çözümler geliştirilmesini sağlamaktadır. Ancak, bölgeselleşmenin uygulanmasında karşılaşılan zorluklar arasında, farklı ülkelerin çıkarlarının dengelenmesi, kültürel farklılıkların yönetilmesi ve ekonomik eşitsizliklerin giderilmesi gibi konular yer almaktadır. Bu bağlamda, kamu yöneticilerinin, bölgesel iş birliğinin etkinliğini artırmak için stratejik ve kapsayıcı politikalar geliştirmeleri gerekmektedir.

2.2.3.1. Bölgeselleşme Politikaları ve Nedenleri

Günümüzde çok sayıda bölgeselleşme nedeni sıralanabilecek olmakla birlikte en çok etkili olan faktörler; güvenlik ihtiyacı, siyasi faktörler, ekonomik kalkınma, kültürel ve dilsel

faktörler şeklindedir. Güvenlik ihtiyacı ile oluşturulan bölgesel politikalara ülkemizin idari geçmişi ışık tutacaktır. Nitekim yakın tarihe kadar uygulanmakta olan Olağanüstü Hal ve Bölge Valiliği Uygulaması güvenlik ihtiyacından doğan tipik bir bölgeselleşme örneği olarak tarihin tozlu raflarında yerini almaktadır.

Nalbant (1997:228), bölgeselleşme olgusunun ortaya çıkışını merkezi devlet yapısının siyasal açıdan yetersiz kalmasına bağlamaktadır. Merkezi yönetimde yaşanan tıkanıklık ve işlevsizlik, siyasal iktidarın kullanımında daha geniş katılımı gerektiren özerklik taleplerini beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda siyasal bölgeselleşme, üniter devlet yapılarının karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilecek bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir.

Bölgeselleşme kavramı, son dönemlerde siyasi ve ekonomik bütünleşme, güvenlik işbirliği ve sosyal kimlik inşası süreçleriyle birlikte uluslararası sistemin önemli bir parçası haline gelmiştir. Beeson (2005: 969), bölgeselleşmeyi devletlerarasındaki ilişkilerin yoğunlaşması ve farklı düzeylerde bütünleşme olarak tanımlamaktadır. Bu süreç, bazen serbest ticaret anlaşmaları ve ortak pazarlar gibi ekonomik araçlarla, bazen de güvenlik politikaları ve kültürel işbirliğiyle desteklenmektedir. Dolayısıyla bölgeselleşme, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi, sosyal ve çevresel boyutları olan kapsamlı bir işbirliği sürecidir.

Krugman (1995:2), bölgeselleşmeyi bölgesel ticaret anlaşmaları vasıtasıyla derinleşen ekonomik bütünleşme olarak ele almaktadır. Yazar aynı zamanda (1993:73), çok taraflı ticaret müzakerelerinin karmaşıklığının ülkeleri bölgesel anlaşmalara yönelttiğini, bu anlaşmaların daha az katılımcıyla daha kolay müzakere edilebilir nitelik taşıdığını vurgulamaktadır.

Bölgeselleşme sürecinde ekonomik, tarihsel ve siyasi faktörlerin yanı sıra kültürel ve dilsel unsurlar da belirleyici rol oynamaktadır. Belçika'nın dil temelli bölgesel yapılanması ve İspanya'nın özerk toplulukları, bu duruma örnek teşkil etmektedir. Benzer şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'nda görülen imtiyazlı eyalet uygulamaları da kültürel temelli özerklik arayışlarının tarihsel örnekleri arasında sayılabilir. Taştekin (2007:13), sınır ötesi işbirliği amaçlı bölgesel yapılanmaların Avrupa'da yaygınlık kazandığını belirtmektedir.

Güncel akademik yazında bölgesel süreçler incelenirken bölgecilik ile bölgeselleşme kavramları arasında temel bir ayrım yapılmaktadır. Breslin ve Higgott (2000: 8-12) bu ayrımı şu şekilde ortaya koymaktadır: Bölgeselleşme piyasa güçleri, toplumsal etkileşimler ile mal, sermaye ve insan hareketliliği tarafından şekillendirilen organik bir süreçtir. Devlet politikalarından etkilenmekle birlikte, temelde özel sektör faaliyetlerinin koordine edilmemiş sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik bütünleşme dinamiklerini kapsamaktadır. Bölgecilik

kavramı ise coğrafi bölgelerin küresel sistemde önemli aktörler haline geldiği siyasi ve ekonomik süreçlere işaret etmektedir. Bu süreç, hem iç dinamiklerin hem de dış baskıların etkisiyle bölgesel kurumların, politikaların ve kimliklerin bilinçli şekilde inşa edilmesini içermektedir. Bu bağlamda bölgeciliğin sadece ekonomik uyum süreci değil aynı zamanda siyasi ve kimlik temelli boyutları da sahip olan, hem bölgesel iç dinamiklerin etkisiyle hem de küresel sistemin etkileşimiyle şekillenen bir süreç olduğunu söylemek mümkündür. Bölgeselleşme ise piyasa ve toplumsal etkileşimlerin doğal sonucu olarak ortaya çıkan ekonomik bütünleşme süreci şeklinde ifade edilebilir.

Türkiye'de bölgeselleşme tartışmalarına dair ise; sıklıkla çok sıcak bakılmayan adem-i merkeziyetçilik anlayışının AB uyum süreci kapsamında gündeme gelmiş olsa da, merkezi yönetim geleneğinin hakim olduğu bir idari yapıda bu sürecin uygulanması çeşitli zorluklar barındırmaktadır. Bununla birlikte, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve bölgesel kalkınma ajansları gibi yapılar aracılığıyla bölgeselleşme sürecine yönelik adımlar atılmaktadır.

2.2.3.2. Bölgeselleşme Modelleri

Bölgeselleşme, yönetişim ve yetki devri ekseninde şekillenen, merkezi yönetim ile yerel birimler arasındaki yetki paylaşımını düzenleyen bir yapısal dönüşüm sürecidir. Esasen bu dönüşüm sürecini 4 temel eksende incelemek mümkündür:

i. Fonksiyonel Bölgeselleşme: Fonksiyonel Bölgeselleşme, ekonomik ve kültürel açıdan yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde diğer bölgelerle etkileşim gösteren dinamik bir yapıdır. Dünya çapında ekonomik ve iletişim sistemlerindeki değişimler, bu bölgelerin konum ve rollerini dönüştürmektedir. Bu süreçte bazı mekânlar kültürel, ekonomik ve politik bölgelerin merkezi haline gelirken, diğerleri bu merkezlerin çevresini oluşturmaktadır. Merkezler arası etkileşim ve çevre konumundaki mekânların büyümesi, bölgelerin fonksiyonel değerlerini artırabilir veya azaltabilir. Bu tür bölgeselleşme, mekânsal yapıyı ve mekân üzerindeki ekonomik-kültürel işleyişi organize etmek amacıyla uygulanmaktadır. Fonksiyonel bölgelerde, çeşitli aktivitelerin işleyişini kontrol eden ve düzenleyen bir merkez bulunmaktadır; bu merkezin bölge temsilcilikleri mevcuttur. Örneğin, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü ve Karayolları Genel Müdürlüğü'nün hizmet bölgeleri bu yapıya örnek teşkil etmektedir (Koç ve Aksoy, 2013: 323).

ii. İdari Bölgeselleşme: Esasen merkezi idarenin yetki devrine dayanan bu modelde; "*İdari bölge, devletin yönetimsel amaçlarla coğrafi, siyasi veya ekonomik özelliklere göre*

bölümlere ayrılmasıdır. Bu bölgeler, ekonomik gelişmişlik düzeyleri, doğal kaynakları, nüfus yapısı ve altyapı olanakları gibi faktörlere göre belirlenir. İdari bölgeler, merkezi ve yerel yönetimler tarafından kalkınma planlarının hayata geçirilmesi, kaynakların etkin dağıtımı ve bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi için kullanılır. Bölgesel kalkınma açısından idari bölgeler, hem ekonomik büyüme hem de sosyal refahın artırılması için stratejik bir öneme sahiptir" (Dinler, 2012: 78).

Keleş ise (2012); "*İdari bölge, bir devletin yönetimsel amaçlarla coğrafi, siyasi, ekonomik veya kültürel özelliklere göre bölümlere ayrılmasıdır. Bu bölgeler, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında yetki paylaşımını düzenler ve kamu hizmetlerinin daha etkin bir şekilde sgülerunulmasını sağlar. İdari bölgeler, genellikle belirli bir hiyerarşi içinde organize edilir ve her bir bölge, yerel yönetim birimleri (il, ilçe, belediye vb.) tarafından yönetilir. Bu yapı, bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında ve kamu kaynaklarının dağıtımında önemli bir rol oynar*" şeklinde ifade etmektedir.

İdari bölgeler, bir devletin yönetimsel ve politik hedeflerini gerçekleştirmek amacıyla coğrafi olarak ayrılmış alanlardır. Bu bölgeler, merkezi otoritenin yetkilerini yerel düzeyde icra etmek ve yönetimsel işlevleri yerine getirmek üzere oluşturulmuştur. İdari bölge, siyasal yetkileri olmayan ama idari özerkliğe sahip, genel yönetim hizmetlerinin görüldüğü bir idari çevredir. Bir merkezi yönetim çevresi olarak bölgede merkezi yönetimin yetki genişliğine göre görevlendirdiği Bölge Valisi merkezi yönetimi temsil etmektedir (Yıldırım vd., 2000: 333).

iii. Siyasi Bölgeselleşme: Siyasi bölge, genellikle coğrafi sınırlarla belirlenmiş, belirli bir siyasi otorite tarafından yönetilen ve idari işlevlerin yerine getirildiği bir alandır. Güler ise (2018: 45) Siyasi bölgeyi; "bir ülkenin yönetimsel yapısını oluşturan ve coğrafi, demografik, ekonomik veya kültürel faktörlere göre belirlenmiş idari birimler" şeklinde tanımlamaktadır. Bu birimler, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki yetki paylaşımını düzenler ve kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde sunulmasını sağlamak amacıyla oluşturulur. Keating ise siyasi bölge kavramını, devletin yerel yönetim birimleri ve merkezi yönetim arasındaki ilişkiler bağlamında inceler. Keating'e göre (1998) siyasi bölge, devletin idari yapılanması içinde yer alan ve belirli bir özerkliğe sahip olan, coğrafi olarak tanımlanmış bir yönetim birimidir.

Merkezin denetiminde sınırlı özerkliğin ve hizmet sunumunda yerelleşmenin olduğu bu yapıda iki devletli form dikkat çekmektedir. İspanya ve İtalya klasik üniter devlet ile federal

devlet arasında bir ara-formül olarak tasarlanan Bölgeli devlet modelinin uygulayıcısı olmaları açısından önemlidir. Çavuşoğlu'na göre (2002); *İtalyan bölgeselleşme modeli*, tarihsel olarak iki temel faktör tarafından şekillenmiştir: geç ulusal birlik ve faşist dönem yönetim mirası. Bu çerçevede, İtalya'nın bölgesel yapılanması etnik-kültürel temellerden ziyade idari yerelleşme mantığına dayanmaktadır. 1948 Anayasası bölgeleri, coğrafi ve yönetimsel kıstaslara göre düzenlemiştir. *İspanya için ise* İspanya'da bölgesel kimliklerin korunmasına yönelik talepler tarihsel olarak güçlü biçimde var olagelmiştir. I. Cumhuriyet ve II. Cumhuriyet dönemlerinde anayasal düzenlemeler bölgesel özerklik temelinde şekillenmiştir. 1978 Anayasası'nda "*Özerklikler Devleti"* modelinin benimsenmesine yol açmıştır. Dolayısıyla bu ara formül temelde devletin tekliği ilkesine dayanmakla birlikte, etnik-kültürel farklılıklar, ortak tarihsel geçmiş veya ekonomik nedenlerle ayrışan bölgelere siyasal özerklik tanıyarak klasik üniter devletin tek karar merkezli yapısını dönüştüren bir sistemin tesisidir.

iv. Kültürel Bölgeselleşme: Kültürel bölge; "çok kültürlü toplumlarda görülen bir bölgeselleşme tipidir. Bölgeselleşmenin ana niteliği mekânsal değil, kültürel topluma aidiyettir. Bölgesel otoritelerin yetkileri o kültürü taşıyan öğelerin bulunduğu bütün ülke için geçerli olabileceği gibi; bölgesel bir çevreyle de sınırlanabilmektedir. Kültürel bölgenin özerk yasama ve kendi hukuki statüsünü belirlemeye katılma gibi yetkileri olabilir" denilebilmektedir (Nalbant, 1997:234).

Belçika'da uygulanan bölgeselleşme modeli, kültürel temelli bölgesel yapılanmanın tipik bir örneğini oluşturmaktadır. Belçika başlangıçta üniter bir devlet olarak kurulmuş olmasına rağmen, zaman içinde dil temelli etnik milliyetçiliğin bölgesel sınırlarının resmi olarak belirlenmesi ve güçlendirilmesi, ülkeyi federal bir yapıya doğru evrimleştirmiştir. Belçika devletinin evrimi antik dönem Alman ve Roman dillerinin sınırlarına göre şekillenmiştir (Telci, 2012: 74). Bu süreçte öncelikle etnik-kültürel temelde çizilen bölgesel sınırlar, giderek yönetsel ve mali özerklik taleplerinin de ortaya çıktığı bir alan haline gelmiştir. Sonuç olarak bu talepler karşılanmış ve bölgesel hükümetlerin kurulmasına olanak tanınmıştır. Belçika'nın federal yapıya geçişindeki temel belirleyici faktör, dil temelli etnik milliyetçilik hareketleri ve ülkenin etnik-kültürel hakları bölgesel düzeyde tanıma yaklaşımı olmuştur denilebilmektedir (Atatorun ve Kaymaz, 2022: 432).

2.2.4. Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Bölgesel Kalkınmanın Tarihsel Seyri

Günümüzde artık kalkınmanın lokomotifi sayılması açısından bölgeler parlayan yıldız olarak görülmektedir. Bölge yönetimleri ile bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılması, ulusal refahın toplumun tüm kesimlerine paylaştırılması hedeflenmektedir.

Kalkınma, bir ulusun ekonomik gelişme sürecini arzu edilen şekilde gerçekleştirebilmesi için ulusal ekonominin bütüncül bir yaklaşımla düzenlenmesidir. DPT (1973: 154) tarafından hazırlanan üçüncü beş yıllık kalkınma planında *"üretim ve dağıtım faaliyetlerindeki yapısal ve örgütsel değişmeleri, verimlilik artışlarını ve maharet birikimini, ekonomik ve sosyal kurumlardaki, kurallardaki iyileşmeleri de kapsayan"* bir kavram olarak tanımlanan kalkınma Dünya Bankası tarafından ise *"insanların hayat standartlarının iyileştirilme süreci"* şeklinde tanımlanmıştır.

Bölgelerin, çevre bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimini temel alan, katılımcılık ve sürdürülebilirliği ön planda tutan bir yaklaşımı benimseyen bölgesel kalkınma kavramı, insan kaynaklarının geliştirilmesi, ekonomik ve toplumsal potansiyellerin daha etkin bir şekilde değerlendirilmesi yoluyla bölge refahının artırılmasını hedefleyen çalışmaların tümünü ifade etmektedir (Akbaş, 2015: 333). Bu kavram, günümüzde hükümetlerin en öncelikli faaliyet alanlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Ekonomik kaynakların ulusal ve uluslararası düzeyde eşitsiz dağılımı, kalkınma süreçlerinde ülkeler arasında ve ülke içi bölgelerde farklılaşmalara neden olmaktadır. Sosyoekonomik kaynakların mekânsal dağılımındaki bu dengesiz yapı, bazı bölgelerde hızlı gelişmeye yol açarken diğerlerinde göreli geriliğe sebep olmaktadır. Kalkınmanın dinamik ve zaman içinde değişkenlik gösteren niteliği, tek bir ülke sınırları içinde bile farklı gelişmişlik düzeylerinin ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu mekânsal ve sosyoekonomik eşitsizlikler, yapısal sorunları beraberinde getirmekte ve bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilmesini gerektirmektedir (Demiral ve Tutar, 2007: 66; Karaca, 2018: 45).

Bölgesel kalkınma, ülke içindeki bölgelerin hem çevreleriyle hem de küresel sistemle etkileşimini dikkate alan, katılımcı ve sürdürülebilir bir yaklaşımı ifade etmektedir. Bu kavram, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve ekonomik-toplumsal potansiyelin etkin kullanımı yoluyla bölgesel refahın artırılmasını hedeflemektedir (DPT, 2003: 250). II. Dünya Savaşı sonrasında geleneksel sömürgecilik anlayışının terk edilmesi ve gelişmekte olan ülkelerin Batılı ekonomik

modellere uyum sağlama çabaları, modern kalkınma olgusunun ortaya çıkışını hızlandırmıştır. 1950'lerden itibaren kalkınma sürecindeki ülkeler, gelişmiş ülkelerin politikalarını örnek almaya başlamıştır. Küreselleşme olgusu, bu sürecin ivme kazanmasında önemli rol oynamıştır. 1980'lerle birlikte teknolojik gelişmelerin de etkisiyle hızlanan küreselleşme, ülkelerin sosyoekonomik yapılarında köklü dönüşümlere yol açmıştır (Kutlutürk ve Orhan, 2021: 216).

Küreselleşme süreci, ekonomik ve sosyal sistemlerdeki dönüşümlerle birlikte devletlerin kalkınma anlayışlarında, bölgesel politikalarında ve yönetim modellerinde değişimlere neden olmaktadır. Bu bağlamda hem politika ilkeleri hem de uygulama mekanizmaları dönüşüme uğramaktadır. Bu değişimin yönü, ülkelerin iç dinamiklerine, uluslararası etkileşimlerine ve kurumsal yapılarına bağlı olarak şekillenmektedir (Akkahve, 2018: 1). Kimi bölgelerin uluslararası rekabet gücünü artırıcı etkide bulunurken, kimi bölgelerde ise bölgelerarası eşitsizliği derinleştirebilmektedir.

Bölgesel farklılıklar, gelir dağılımı eşitsizlikleri, üretim-tüketim dengesizlikleri ve kaynak dağılımındaki yetersizlikler gibi sorunlara yol açmaktadır. Bu durum ekonomik verimliliği düşürmekte, yatırımların sürdürülebilirliğini zorlaştırmakta ve beşeri sermaye kalitesinin gerilemesine neden olabilmektedir. Bu tür sorunların önlenebilmesi için bölgeler arası farklılıkları dengeleyecek politikaların geliştirilmesi gerekmektedir (Can ve Ersin, 2007: 129).

Bölgesel dengesizlik olgusu, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Gelişmiş ülkelerde bu durum kapitalist sistemin içsel dinamiklerinin bir sonucu iken, gelişmekte olan ülkelerde uluslararası sermaye hareketlerinin etkisiyle şekillenmektedir. Bölgesel dengesizlik, kaynakların belirli bölgelerde yoğunlaşmasına ve çevre bölgelerin dezavantajlı konuma düşmesine yol açmaktadır (Göktürk, 2006: 24).

Bölgelerarası gelişmişlik farkları pek çok ülkede yaygın olarak gözlemlenmektedir. Bu dezavantajı ortadan kaldırmak için ülkeler, merkeziyetçi politikalar yerine yerel koşullara uygun, katılımcı ve sürdürülebilir yaklaşımları benimsemektedir. Bölgesel kalkınma sürecinde doğal, ekonomik ve insani kaynakların etkin kullanımı hedeflenmekte, yerel paydaşların katılımıyla koordineli bir yönetim modeli uygulanmaktadır (DPT, 2004: 20; Özgür, 2019: 46).

Bu çalışmada bölgesel kalkınma kavramı; bölgenin potansiyelini harekete geçirerek ülkenin bölgeleri arasındaki gelişmişlik farklarını azaltmayı, bölgenin rekabet gücünü artırmayı ve ekonomik, sosyal, kültürel ve politik boyutları olan sürdürülebilir bir kalkınma sürecini ifade

etmektedir. Bu süreç, tüm paydaşların aktif katılımını gerektirmekte, bölge içinde dengeli gelişimi desteklemekte ve bölgenin avantajlarını öne çıkarmayı amaçlamaktadır.

Bölgesel kalkınmanın tarihsel seyrine bakıldığında temel benzerlikler taşımakla birlikte, ülkeler arasında önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılaşmanın temel nedeni, her ülkenin kendine özgü tarihsel gelişim süreci, sosyoekonomik yapısı ve politika tercihlerinin farklı olmasıdır. Bu faktörler, bölgesel kalkınma uygulamalarında çeşitliliğe yol açmakta ve sonuç olarak ortaya çıkan toplumsal dönüşümler de bölgesel gelişme politikalarında köklü değişimleri beraberinde getirmektedir.

Bölgesel politikalar, özellikle kalkınma ekonomisinin önem kazandığı 1950'li yıllardan itibaren daha yoğun bir şekilde gündeme gelmeye başlamıştır. Ülkeler, küresel düzeyde yaşanan ekonomik ve sosyal dönüşümlerle uyumlu şekilde, ortaya çıkan olumsuz etkileri minimize etmek ve yeni fırsatları değerlendirmek amacıyla, kendi ulusal ihtiyaçlarına uygun bölgesel politikalar geliştirmişlerdir. Bu bağlamda Bilgi toplumuna geçiş sürecinde bölgesel gelişme paradigmalarının evrimi üç temel dönemde incelenebilmektedir. Birinci dönem (1945-1970), İkinci Dünya Savaşı sonrasında devletin ekonomik büyümeye doğrudan müdahil olduğu ve refah devleti modelinin hâkim olduğu geleneksel bölgesel politikalar dönemini kapsamaktadır. İkinci dönem (1970-1990), 1970'lerin sonundaki ekonomik krizlerle birlikte güçlü devlet müdahalesi anlayışının zayıfladığı ve içsel büyüme dinamiklerinin önem kazandığı bir geçiş evresini temsil etmektedir. 1990'lardan günümüze uzanan üçüncü dönem ise, küresel rekabetin ön plana çıktığı, geleneksel rekabet unsurları yerine yenilikçilik ve bilgi temelli rekabetin önem kazandığı yeni bölgesel paradigmaların hâkim olduğu bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Kara, 2008: 43).

Birinci dönem; İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bölgesel dengesizliklerin kritik seviyelere ulaştığı, savaşın yarattığı yıkımla daha da belirgin hale gelen bu eşitsizlikleri gidermek amacıyla çeşitli program ve politikaların hayata geçirilmeye başlandığı dönemdir. Bu süreçte, bölgesel politikaların temel hedefleri, uygulama araçları, prensipleri ve paydaşları üzerine sistematik çalışmalar yapılmıştır. Yapılan araştırmalar ve uygulamalar, devletin kaynak dağılımına müdahale etmesi ve bölgesel dengesizlikleri azaltmada aktif rol üstlenmesi gerektiği yönünde görüşlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Özdemir, 1999: 121). 1950'li yıllardan itibaren belirginleşen bölgesel dengesizliklerin artışı, bu soruna yönelik bölgesel politikaların geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu süreçte, ulusal kalkınma planlarının yanı sıra bölgesel sorunların çözümüne yönelik politika araçları da uygulamaya konulmaya

başlanmıştır. Ancak bu dönemdeki bölge tanımları ve politika araçları, ulus devlet politikaları çerçevesinde ve Keynesyen ekonomi politikalarının etkisi altında şekillenmiştir. Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde benzer şekilde, müdahaleci devlet anlayışına dayalı bölgesel politika uygulamaları hayata geçirilmiş, geri kalmış bölgelerdeki gelişme düzeyinin artırılması için devletin aktif müdahalesinin gerekli olduğu vurgulanmıştır (Eceral, 2005: 92).

Küresel çapta etki yaratan, 1960'ların ikinci yarısında başlayan ve 1970'lerin sonlarına doğru patlak veren petrol kriziyle doruk noktasına ulaşan ekonomik kriz, kalkınma ekonomisi bağlamında önem kazanan aşırı devlet merkezli ve merkeziyetçi bölgesel politikaların hızla etkinliğini yitirmesine yol açmıştır. Tam da bu iklimi anlatan ikinci dönemde ulus devletler, azalan kaynakları nedeniyle bölgesel düzeyde yürüttükleri politikaları sürdürme kapasitelerini önemli ölçüde kaybetmişlerdir (Eraydın, 2004:5). 1970'li yıllarda dünya ekonomisinde yaşanan ciddi zorluklar, Bretton Woods sisteminin altın ve dolar temelli sabit kur mekanizmasının terk edilmesini zorunlu kılmıştır. Petrol fiyatlarındaki ani yükselişin tetiklediği stagflasyon ortamında Keynesyen politikaların etkisiz kalması, ekonomide piyasa mekanizmalarının serbestçe işlemesi gerektiği yönündeki görüşlerin güçlenmesine yol açmıştır. Bu dönem, devlet müdahalesinin sınırlandırılması ve piyasa odaklı politikaların öne çıktığı yeni bir ekonomik paradigmanın doğuşuna tanıklık etmiştir (Bedir, 2019: 25). Bu dönem krizin etkisiyle müdahaleci ekonomik politikaların sorgulanmaya başlandığı ve kitlesel üretim modelinden esnek üretim sistemine geçiş sürecinin başlangıcıdır. Bu dönemde, Keynesyen politikaların sürdürülebilir olmadığı anlaşılmış ve bu yaklaşımın gelişmiş ülkelerle diğer ülkeler arasındaki gelişmişlik farkını daha da derinleştirdiği gözlemlenmiştir. Bu tespitlerin ardından neoliberal politikalar öne çıkmış, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi kuruluşların küresel ekonomideki etkisi artmıştır. Söz konusu kurumlar, merkezi planlama yerine stratejik planlamayı savunmuş ve bu görüş zamanla küresel bir nitelik kazanarak yaygın kabul görmüştür. Bu gelişmeler ışığında, bölgesel politikalar yerini giderek uluslararası kalkınma politikalarına bırakmış, bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesinden çok küresel ekonomik bütünleşmeyi hedefleyen yaklaşımlar ağırlık kazanmıştır. Bu süreçte, uluslararası işbirliği ve küresel piyasa dinamikleri ön plana çıkmıştır (Tiftikçigil, 2009: 327).

Yirminci yüzyılın son çeyreğini kapsayan üçüncü dönemde ise; iletişim ve ulaşım teknolojilerindeki hızlı gelişmeler, mekânın geleneksel önemini azaltmış ve küreselleşmenin etkisiyle bölgeler, ulusal sınırlar içindeki alt birimler olmaktan çıkarak doğrudan küresel rekabete giren aktörler haline gelmiştir. Bu dönüşüm, ekonomik ve sosyal yapılarda hızlı

değişimleri beraberinde getirmiş, değişen koşullara uyum sağlayabilen esnek yapılanmalar ve dinamik hedefler önem kazanmıştır denilebilmektedir.

Yerel kaynakların ve potansiyelin kritik hale geldiği bu süreçte, tüm paydaşların katılımıyla şekillenen stratejik hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için geliştirilen eylem planları, bölgesel kalkınma politikalarının temel bileşenleri olmuştur. 1990 sonrası dönemde, Keynesyen ve neoliberal politikaların etkinliğini yitirmesiyle birlikte, bu yaklaşımların yerini "Yeni Bölgeselcilik" olarak adlandırılan yeni bir paradigma almıştır (Karaca, 2018: 63).

2.3. Bölgesel Kalkınma Teorileri

Avrupa Birliği üye ülkeleri ile aday ülkelerin kamu yönetimi yapısında önemli değişikliklere yol açan bölgesel kalkınma, hem ekonomik hem de idari yapıda dönüşümü beraberinde getirmiştir. Çalışmamızın önemli bir bölümünü oluşturan Bölgesel Kalkınma Ajansları ve kamusal alanda yaşanan değişimi daha derinlemesine analiz edebilmek amacıyla, ekonomideki dönüşüme temel oluşturan bölgesel kalkınma kavramı ve bu kavramla ilişkili teori ve yaklaşımlardan söz etmek gerekmektedir. Bu bağlamda, bölgesel kalkınmanın teorik temelleri ve uygulamaya yansıyan yönleri, söz konusu değişim süreçlerinin anlaşılmasına katkı sağlayacak kritik bir çerçeve sunmaktadır.

2.3.1. Klasik Bölgesel Kalkınma Teorisi

Klasik bölgesel kalkınma politikaları, geri kalmış bölgelerin sanayileştirilmesi ve modernleştirilmesi yoluyla bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmayı amaçlamıştır. Bu politikaların temelinde, nispeten az sayıda ancak büyük ölçekli yatırımların ekonominin belirli sektörlerine veya coğrafi alanlarına yönlendirilmesi ve bu yatırımlardan elde edilen faydaların yayılarak diğer alanlara da ulaşması (dışsal ekonomiler) fikri yatmaktadır. Kararlar, yerel halkın katılımı olmaksızın devlet tarafından alınmaktadır. Bu politikaların başlıca araçları, altyapının iyileştirilmesi, girişimciliğin ve özel sektörün teşvik edilmesi gibi uygulamalarla bölge içi yatırımların artırılmasını hedeflemektedir. Genel hatlarıyla klasik bölgesel kalkınma teorisinin esasları (Stohr, 1981'den akt. Kargı, 2009: 21):

- Klasik teoriler, merkez ile bölge arasındaki kaynaşmayı öne çıkarır. Bu süreçte, merkezden bölgeye sermaye akışı gerçekleşirken, bölgeden merkeze kaynak akışı sağlanır.

- Kalkınma, birkaç dinamik sektörde veya belirli bölgelerde başlar ve zamanla diğer sektörlere ve alanlara yayılır.
- Odak noktası, şehirleşme, sanayileşme, sermaye-yoğun kalkınma, ileri teknolojilerin kullanımı ve dışsal ekonomiler ile ölçek ekonomilerinin en üst düzeye çıkarılması üzerindedir.
- Kalkınma süreci, genellikle büyük ölçekli yatırım projelerini, artan işlevsel ve bölgesel entegrasyon faaliyetlerini ve bunları destekleyecek büyük ölçekli özel ve kamu kurumlarını, geniş dağıtım mekanizmalarını ve bu birimler arasındaki akışı engelleyen ekonomik, sosyal, kültürel ve kurumsal bariyerlerin azaltılmasını içermektedir.

Ondokuzuncu yüzyılda bölgesel kalkınma, ulus-devlet yapısına bir tehdit olarak algılandığı için temkinli yaklaşılan bir konu olmuştur. Ancak, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde kalkınma iktisadının ortaya çıkışıyla birlikte, bölge kavramı mekânsal bir boyut kazanmış ve bölge olgusu, kalkınma politikalarının uygulanmasında stratejik bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Klasik iktisatçılar, ulusal kaynakların oluşturulması, dağıtımı ve kullanımı üzerine odaklanırken, Neoklasik iktisatçılar daha çok kaynakların tahsis sorunu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, Neoklasik iktisat, bölgesel dengesizliklerin analiz edilmesi ve bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilmesinde öncü bir rol oynamıştır (Kılınç Savrul, 2012: 19).

Kalkınmaya yönelik bölgesel stratejiler; iş gücünün eğitimi, iş ve bilim parklarının kurulması, sosyal koruma mekanizmalarının zayıflaması, özel-kamu sektörü iş birlikleri, piyasa odaklı politikalar ve uluslararası rekabet stratejileri gibi unsurları içermektedir. Bu yerel stratejiler, aynı zamanda küresel bir nitelik kazanmaktadır (Peck ve Tickell, 1994: 281). Tarihsel süreç içerisinde uygulanagelen bu stratejiler incelendiğinde Klasik bölgesel kalkınma yaklaşımlarının, geçmişte olduğu gibi günümüzde de bölgeler arasındaki eşitsizliklerin azaltılmasında tek başına yetersiz kaldığı görülmektedir. Güncel bölgesel kalkınma politikaları, bölgelerin iç dinamiklerini merkeze alan, kalkınma süreçlerinde sosyal aktörlere daha fazla katılım imkânı tanıyan ve küresel gereksinimlerle uyumlu, uluslararası boyutları içeren yeni yaklaşımlar üzerine inşa edilmektedir. Bu yeni yaklaşımlar, deneyimlerle şekillenmiş olup, gelecekteki kalkınma paradigmalarına ve uygulamalarına yön vereceği, akademik ve pratik çevrelerde genel kabul gören bir gerçeklik olarak değerlendirilmektedir.

2.3.1.1. Kalkınma Aşamaları Teorisi

Çıkış noktası ABD'li Walt Whitman Rostow'a (1959) dayanan kalkınma aşamaları teorisine göre; Ekonomik kalkınma, tarihsel ve yapısal bir süreç olarak ele alınmaktadır. Buna göre tüm ülkeler ve bölgeler, kaçınılmaz ve zorunlu bir şekilde birbirini takip eden aynı aşamalardan geçerek kalkınma sürecini tamamlayacaktır. Rostow'un aşamalı kalkınma yaklaşımı, bölgelerin zaman içinde tarım temelli bir yapıdan sanayiye, sanayiden hizmet sektörüne ve nihayetinde bilgi temelli gelişme evresine doğru evrileceğini öngörmektedir. Bu teorik çerçeve, kalkınmanın ileri aşamalarında bölgesel yakınsamanın gerçekleşeceğini ve tüm bölgelerin aynı kalkınma yolunu izleyeceğini savunmaktadır (Yavan, 2013: 522).

Neoliberal ekonomik politikaların önemli teorik desteklerinden biri olan Rostow'un kalkınma aşamaları modeline göre gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler, Batı tarzı gelişmeyi kendilerine örnek almalıdır. Her ülke: 1. geleneksel aşama, 2. hazırlık aşaması, 3. kalkınma aşaması, 4. olgunlaşma aşaması ve 5. kitle tüketim aşaması olmak üzere beş aşamadan geçecektir. Bu teoriye getirilen eleştirilerin başında "mekân" olgusu yer almaktadır. Doğrusal bir ilerleme gösteren Rostow'un kalkınma modeli, mekânların özgün niteliklerini, farklılıklarını, içinde yaşayan toplulukların kültürel yapılarını, ekonomik özelliklerini ve politik dinamiklerini dikkate almamakta veya göz ardı etmektedir. Bu modelde, tüm mekânların benzer özelliklere sahip olduğu varsayılmış ya da mekânsal farklılıklar önemsiz görülmüştür. Mekân, analizin merkezinde önemli bir bileşen olarak ele alınmamış, bunun yerine zaman ön plana çıkarılmıştır. Mekân, bu anlayışta zamana eklenen bir araç olmaktan ziyade, onun ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir (Bilgili, 2020: 89).

2.3.1.2. Keynesyen Bölgesel Kalkınma Modeli

Keynesyen büyüme modelinde, ekonomik kalkınmanın temelinde bölgesel kalkınmanın gerekliliği önemli bir yer tutmaktadır. Keynes'in teorik çerçevesine göre, makroekonomik sorunlar (özellikle işsizlik, enflasyon ve durgunluk gibi), yurtiçi üretim düzeyindeki dalgalanmalar ve bu üretimin satın alma gücüyle olan doğrudan ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Keynesyen analiz, eksik istihdam sorununun aşılabilmesi için toplam talebin artırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Toplam talepteki artış, yatırımları teşvik ederek ekonomik büyümeyi tetikleyecek ve bu süreç, ekonomide dengenin sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla Keynesyen modelde büyüme; talep yönlü politikalar ve yatırımların canlandırılması yoluyla gerçekleştirilmektedir. Bu yaklaşım, özellikle ekonomik durgunluk

dönemlerinde devlet müdahalesinin ve kamu harcamalarının artırılmasının önemini ortaya koymaktadır (Göktaş, 2005: 66). Keynesyen bölgesel kalkınma teorisi ihracat, yatırım ve Harrod-Domar modeli olmak üzere üç modelden oluşmaktadır (Ildırar, 2004: 48).

Keynesyen politikaların başarısı, büyük ölçüde merkezi hükümetin mali kapasitesi ve maddi kaynaklarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, 1970'li yıllarda yaşanan ekonomik krizlerin ardından ortaya çıkan sıkıntılı süreçte, kamu bütçelerinin zayıflaması, Keynesyen temelli bölgesel kalkınma stratejilerinin etkinliğini kaybetmesine neden olmuştur. Söz konusu politikalar, özellikle bölgesel gelir düzeyini yükseltmek ve istihdamı artırmak gibi hedeflere odaklanırken, verimlilik unsurlarını ikinci plana atmış ve bu durum, sürekli kamusal desteğe bağımlı hale gelen yapıların ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1973 Krizi'nin ardından bu durum, yeni politika yaklaşımlarının ön plana çıkmasıyla birlikte giderek değişmeye başlamış ve Keynesyen modelin sınırlılıkları, alternatif ekonomik stratejilere geçiş sürecini hızlandırmıştır. Bu dönüşüm, devlet müdahalesinin rolünün yeniden değerlendirilmesine ve piyasa odaklı çözümlerin önem kazanmasına zemin hazırlamıştır.

2.3.1.3. Neoklasik Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı

Akademik yazında Solow Büyüme Modeli olarak da bilinen neoklasik büyüme modeli, temel varsayımları itibarıyla kapalı bir ekonomi yapısını, rekabetçi piyasaları, rasyonel davranan bireyleri ve üretim faktörleri olan sermaye ile işgücü için ölçeğe göre azalan getiriyi öngören bir çerçeve sunmaktadır. Modelde, üretim fonksiyonu sabit getiri ölçeği varsayımına dayanmaktadır. Bununla birlikte, nüfus ve işgücündeki artış ile içerilmemiş teknolojik değişim gibi faktörler modele dışsal olarak dâhil edilmekte, beşeri sermayenin üretkenlik veya verimlilik üzerindeki etkileri ise dikkate alınmamaktadır. Neoklasik modelde, nüfus artışı ve teknolojik değişim gibi unsurların dışsal kabul edilmesi, politika uygulamaları ile ekonomik büyüme arasında doğrudan bir aktarım mekanizmasının bulunmamasına yol açmaktadır. Bu nedenle, model çerçevesinde kamu politikalarının büyüme üzerinde belirgin bir rolü olduğu öngörülmemektedir (Yener Ercan, 2002: 130). Bölgesel büyüme, bölgenin gelir düzeyini, ekonomik performansını ve sosyal refahını belirleyen temel bir unsurdur. Bu model, uzun vadede mekansal eşitsizliklerin azalacağını ve bölgenin ekonomik açıdan optimal denge durumuna yakınsayacağını öngörmektedir (Martin ve Sunley'den akt. Yavan, 2013: 522).

Keynesyen bölgesel kalkınma modeli, ekonominin talep yönüne odaklanırken arz yönünü göz ardı etmektedir. Neo-klasik bölgesel büyüme modeli ise, Keynesyen modelin ihmal

ettiği ekonominin arz yönü üzerinde yoğunlaşmaktadır (Özgür ve Erdal, 2003: 33). Neoklasik yaklaşım, büyümenin temel itici güçlerini dışsal faktörlere bağlarken, devlet müdahalesinin ekonomik büyüme sürecindeki etkisini sınırlı bir şekilde ele almaktadır. Isard tarafından geliştirilen ve klasik yerleşim teorileri ile tam rekabete dayalı genel denge modellerini birleştiren Bölge Bilimi çalışmalarına kadar, Neo-klasik iktisadın mekâna ve coğrafyaya olan ilgisinin sınırlı kaldığını söylemek mümkündür (Özdemir ve Erdoğan, 2018: 64).

2.3.1.4. Büyüme Kutupları Modeli

Fransız ekonomist François Perroux tarafından 1940'lı yıllarda geliştirilen Büyüme Kutupları teorisi; ekonomik kalkınmanın bir ülkenin tüm bölgelerinde eşzamanlı olarak başlamadığını öne sürmektedir. Perroux'a göre ekonomik kalkınma, bir ülkenin tüm bölgelerinde eşzamanlı olarak gerçekleşmez. Kalkınma süreci, en uygun koşullara sahip belirli noktalarda başlar ve bu noktalarda yoğunlaşır. Belirli bir yoğunluğa ulaştıktan sonra ise, çeşitli kanallar aracılığıyla değişen etkilerle ekonominin geneline yayılır. Bu nedenle, kalkınmanın belirli sektörlerde ve bölgelerde başlaması, tesadüfi bir olgu olmaktan ziyade, ekonomik kalkınmanın temel bir koşulu olarak değerlendirilmektedir. Büyüme kutupları bu özellikleriyle dengesiz kalkınma teorisini tamamlayıcı bir role sahiptir ve ekonomik genişlemenin mekânsal dinamiklerini açıklamada önemli bir çerçeve sunar (Dinler, 2012: 272-381).

Büyüme kutupları politikasının temel hedefi, seçili bölgelerde ekonomik ve sosyal gelişimi hızlandırarak bölgesel kalkınmayı çeşitlendirmek ve mekânsal dengeleri iyileştirmektir. Bu strateji, kalkınma süreçlerinin belirli merkezlerde yoğunlaşmasının yol açtığı olumsuz etkileri (göç, sosyal uyum sorunları, altyapı yığılmaları vb.) azaltmayı amaçlamaktadır. Büyüme kutupları oluşturularak, büyük kentlerle rekabet edebilecek yeni ekonomik odakların geliştirilmesi ve göç akışlarının yeniden yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Böylece, metropollerin aşırı nüfus yükü nedeniyle karşılaştığı plansız kentleşme, altyapı yetersizlikleri, işsizlik ve sosyal güvenlik sorunlarının hafifletilmesi öngörülmektedir (Tepav, 2006: 1). Bu teoriye göre, devlet, bölgesel yapıyı dönüştürmek amacıyla belirlediği cazibe merkezi olarak adlandırılan kentlere kamu yatırımlarını yoğun bir şekilde yönlendirmektedir. Bu strateji kapsamında, kamu yatırımlarının yaratacağı yığılma ekonomileri aracılığıyla bölge genelinde yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkması, üretim kapasitesinin artması gibi pozitif dışsallıkların sağlanması ve böylece bölgesel ölçekte refah düzeyinin yükseltilmesi hedeflenmektedir. Büyüme Kutupları Teorisi, yerleşim birimlerinde yaygın olarak uygulanan bir kalkınma modelidir. Teşvikler ve sübvansiyonlar yoluyla bölgede ekonomik büyüme ve

refah artışı beklenmekte olup, modelin temel aktörleri girişimcilerden oluşmaktadır (Işık Maden ve Yiğit, 2019: 117).

Devletin bölgesel mekânsal yapıyı dönüştürme stratejisi kapsamında, özellikle cazibe merkezi olarak belirlenen kentlere kamu yatırımlarının yoğunlaştırılması öngörülmektedir. Buna göre kamu desteğiyle oluşturulan "yığılma" ekonomisi vasıtasıyla bölge genelinde yeni istihdam olanaklarının ortaya çıkmasını ve üretim kapasitesinin artmasını hedeflenmektedir. Söz konusu dışsallıkların bölgesel refah düzeyini yükselteceği öngörülmüştür. Bu dönemde hâkim olan yukarıdan aşağıya hiyerarşik planlama uygulamaları, söz konusu politikaların uygulanmasını kolaylaştıran bir zemin oluşturmuştur denilebilmektedir (Tepav, 2006: 1). Bu yaklaşım, kalkınmanın mekânsal olarak eşitsiz dağılımını ve büyüme odaklarının ekonomik genişleme üzerindeki merkezi rolünü vurgulamaktadır.

2.3.1.5. Birikimli Nedensellik Modeli

Birikimli Nedensellik Teorisi, Gunnar Myrdal tarafından geliştirilmiş olan ve gelişmekte olan ülkelerin geri kalmışlık sorunlarını açıklamaya yönelik kuramsal çerçeve sunan bir yaklaşımdır. Bu teori, ekonomik ve sosyal süreçlerdeki çeşitli faktörlerin birbirini karşılıklı olarak etkilemesi ve bu etkileşimlerin zaman içinde birikerek geri kalmışlık durumunu derinleştirmesi üzerine odaklanmaktadır. Myrdal, bu süreçte pozitif geri besleme mekanizmalarının rolüne vurgu yaparak, başlangıçtaki küçük eşitsizliklerin bile zamanla büyüyerek yapısal dengesizliklere yol açabileceğini öne sürmüştür. Bu bağlamda, Birikimli Nedensellik Teorisi, ekonomik kalkınma ve azgelişmişlik sorunlarını analiz ederken, çok boyutlu ve dinamik bir perspektif sunmaktadır. Myrdal'a göre kalkınma süreci, tamamen piyasa güçlerine bırakıldığında, ekonomik verimlilik ve gelir düzeyi yüksek olan ülkeler bu üstünlüklerini daha da artırma eğiliminde iken, diğer ülkeler ise daha düşük seviyelerde kalarak ya mevcut durumlarını korumakta ya da ekonomik ve sosyal koşullar açısından daha da gerileyebilmektedir. Bu durum, piyasa mekanizmalarının eşitsizlikleri artırıcı ve kutuplaştırıcı etkilerini ortaya koymaktadır (Myrdal, 1970: 279).

Birikimli Nedensellik Teorisi, faktör hareketlerinin geri kalmış bölgeler açısından daha çok olumsuz sonuçlar doğurduğunu, buna karşılık gelişmiş bölgeler için ise olumlu etkiler yarattığını öne sürmektedir. Bu durum, ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açarak, gelişmiş bölgelerin avantajlarını daha da artırırken, geri kalmış bölgelerin dezavantajlı konumunu pekiştirmektedir (Ildırar, 2004: 60).

2.3.2. Yeni Bölgesel Kalkınma ve Fordizm'den Post-Fordizm'e Geçiş

Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımı, ulusal alt bölgelerin iç potansiyellerini güçlendirmeyi hedefleyen ve adem-i merkeziyetçi olarak tanımlanan bir model önermektedir Bu yaklaşıma göre karar alma süreçleri ve yetkiler mümkün olduğunca bölgesel düzeyde kalmakta, üst yönetim tarafından dayatılan politikaların etkisi sınırlandırılmaktadır. Bu durumun temel nedeni, kendi kendini yönlendiren ekonomik büyüme ve kalkınmanın yukarıdan dayatılan politikalara kıyasla daha başarılı sonuçlar üreteceği varsayımıdır.

Illeris (1993), yeni bölgesel kalkınma teorisinin temel unsurlarını iki ana başlıkta ele almaktadır. Birincisi, bölge ekonomilerinin yapısal özelliklerinin kalkınma sürecinde kilit rol oynadığıdır. İkincisi ise bir bölgenin kalkınma performansının; politik kurumların niteliğine, bölgesel destek programlarına, altyapı imkânlarına, vasıflı işgücü potansiyeline, sosyal sınıfların varlığına, faktör fiyatlarına ve nüfus yoğunluğuna gibi bölgesel dinamiklere bağlı olduğudur. Illeris'e göre başarı potansiyeli yüksek bölgeler, petrol üretimi, yüksek teknolojili endüstriler, dinamik turizm faaliyetleri ve uluslararası organizasyonlar gibi genişleyen sektörlere sahip olanlardır. Bu durum, tarım ve madencilik gibi geleneksel ve gerileyen sektörlerin hâkim olduğu bölgelerle tezat oluşturmaktadır. Bununla birlikte Illeris, gelişmekte olan toplumlar için yeni bölgesel kalkınma yaklaşımının klasik kalkınma teorilerine kıyasla daha uygun olduğunu savunmaktadır (Illerıs, 1993'ten akt. Kargı, 2009: 24).

Küresel çapta etki yaratan 1970'lerde yaşanan krizler, sanayileşme temelli ekonomik sistemin yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu dönüşüm sürecinde Keynesyen politikalar terk edilmiş, yatırımların niteliği ve konum seçiminin piyasa mekanizmalarına bırakıldığı neo-liberal yaklaşımlar öne çıkmıştır (Ünsal, 2002). Neo-liberal model, özel sermayeyi yatırım ve kalkınmanın merkezine yerleştirmekte ve ekonomik süreçleri uluslararası rekabet çerçevesinde yönlendirmektedir.

Bölgelerin kalkınmada aktif rol üstlenmesi, üretim biçimlerinin dönüşümünü beraberinde getirmiştir. Bu süreçte post-fordist üretim tarzı egemen hale gelmiş ve yeni bölgesel kalkınma anlayışı ortaya çıkmıştır (Kutlu ve Görün, 2016: 18). Fordizm ve post-fordizm kavramları, modern toplumun ekonomik dönüşümünü üretim süreçlerinin değişen yapısı çerçevesinde analiz etmek için kullanılmaktadır (Heywood, 1997: 180). 1970'lerde kar oranlarındaki düşüş, Fordist üretim modelinin sorgulanmasına yol açmış ve esnekleşme yönünde dönüşümler yaşanmıştır. Bu süreçte sendikaların gücü azalmış, ücret ve çalışma

koşulları esnek hale getirilmiş, Fordist üretim paradigması yerini post-Fordist üretim paradigmasına bırakmıştır.

Post-Fordist dönemde kamu hizmetlerinde özelleştirme ve yerelleşme eğilimleri güç kazanmış, devletin rolü üreticiden düzenleyiciye doğru evrilmiştir (Altay, 2017: 8). Post-Fordist dönüşüm, devletin ekonomideki rolünü üreticiden düzenleyiciye dönüştürmüştür. Bu yeni modelde devlet, rekabetçiliği ve yenilikçiliği teşvik eden bir işlev üstlenmektedir. Bazı araştırmacılar, bu gelişmelerin ulus-devlet yapısının dönüşümüne işaret ettiğini öne sürmektedir. Küresel rekabet koşullarında devletin düzenleyici rolü, "yeni bölgecilik" yaklaşımıyla uyum göstermektedir (Evren ve Çekiç, 2003: 46).

2.3.2.1. Yeni İçsel Büyüme Teorisi

Ekonomi alan yazınında içsel büyüme teorisinin temelleri, Romer (1986) ve Lucas (1988) tarafından yapılan çalışmalara dayanmaktadır. Bu teorik yaklaşım, büyümenin ekonomik sistemin iç dinamikleri ve çeşitli faktörlerin etkileşimi sonucunda içsel olarak gerçekleştiğini öne sürmektedir. Bu bakımdan, içsel büyüme teorisi, büyümeyi model ve ekonomik sistem dışındaki etkenlere bağlayan neoklasik büyüme yaklaşımından önemli ölçüde ayrışmaktadır. İçsel büyüme modellerinde, analizlerin odak noktası, artık terimin büyüme muhasebesi açısından hesaplanması değil, bu terimi etkileyen faktörlerin ve ülkeler arasında artık terimin farklılaşmasına yol açan özel kesim ile kamu kesimi tercihlerinin incelenmesidir. Bu modeller, ekonomik büyümeyi piyasa mekanizması içinde faaliyet gösteren ekonomik güçlerin içsel olarak belirlediğini varsayar. Aynı zamanda, büyümenin itici gücünü tanımlayarak, bu gücün birikimini sağlayan faktörleri ve büyüme sürecinin işleyiş mekanizmalarını açıklamayı amaçlar (Yener Ercan, 2002: 130). Bu çerçevede, içsel büyüme teorisi, teknolojik ilerleme, beşeri sermaye birikimi ve yenilikçilik gibi unsurların büyüme üzerindeki etkilerini vurgulayarak, ekonomik kalkınmanın kaynaklarını sistematik bir şekilde ele almaktadır.

İçsel Büyümeye Dayalı Bölgesel Gelişme, bölgenin kendi kaynaklarını harekete geçirme ve yaratıcılığını geliştirme temaları üzerine şekillenen bir yaklaşımdır. Neo-klasik ekonomik teorinin varsayımlarının değişmesiyle ortaya çıkan içsel büyüme teorisinin bölgesel düzeye uyarlanması sonucu gelişen bu kavram, bölgelerin kendine özgü bilgi birikimini ve bölgedeki yoğunlaşmaların (yığılmaların) yarattığı dışsallıkların önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, bölgesel kalkınma anlayışı, 1960'lardaki yerel kalkınma kavramından önemli ölçüde

farklılaşmaktadır. Yerel kalkınma modelinde bölgeler, bağımsız birimler olarak ve dış dünyadan büyük ölçüde izole bir şekilde ele alınırken, yeni yaklaşımda bölgeler, diğer bölgelerle etkileşim halinde olan ve bir sistemin parçası olarak değerlendirilmektedir. Bu modelde, kademeli bir ilişki yerine, karşılıklı etkileşim ve bağlantılar ön plana çıkmaktadır (Eraydın, 2004: 132).

2.3.2.2. Yeni Ekonomik Coğrafya Modeli

Paul Krugman, 1991 yılında yayımladığı "Geography and Trade" adlı çalışmasında, Yeni Ekonomik Coğrafya (New Economic Geography) kavramını akademik yazına kazandırmış ve bu kavramı ölçek ekonomileri ve kümelenme yaklaşımları üzerinden teorik bir çerçevede açıklamıştır. Krugman, bu teoride, geleneksel ekonomik teorilerden farklı olarak, üretim faktörlerinin hareketliliği ve taşıma maliyetlerinin varlığı gibi unsurları analizine dâhil etmiştir. Yeni Ekonomik Coğrafya Teorisi, belirli bölgelerdeki ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasına odaklanırken, ticari engellerin bulunmadığı bir model öngörmektedir. Krugman, belirli bir coğrafi bölgede gerçekleşen sektörel yoğunlaşmanın, uzun vadede bölgesel gelir düzeyini artıracağını ve ekonomik kalkınmayı destekleyeceğini öne sürmektedir. Bu yaklaşım, bölgesel kalkınma ve ekonomik coğrafya alanlarında yeni bir perspektif sunarak, kümelenme dinamiklerinin ve ölçek ekonomilerinin bölgesel eşitsizlikler üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır (Krugman, 1991).

Yeni ekonomik coğrafya akımının temel amacı, coğrafi mekânda farklı ölçeklerde ortaya çıkan yığılma ve kümelenme dinamiklerini, mikroekonomik temellere dayanan ve genel denge modelleri çerçevesinde formüle edilmiş teorik bir yapı üzerinden analiz ederek açıklamaktır (Fujita ve Krugman, 2004: 140). Geleneksel neo-klasik modellerin aksine, Krugman mekânsal eşitsizlikleri "doğal piyasa sonucu" olarak yorumlamaktadır. Model, küreselleşme sürecinde metropollerin yükselişini ve sanayi bölgelerinin dejenerasyonunu açıklamada etkilidir. Krugman 2008 yılında Nobel Ekonomi Ödülü'ne layık görülmüş ve bölgesel kalkınma yazınında "coğrafyanın geri dönüşü" olarak nitelendirilmiştir. Model, günümüzde Avrupa Birliği bölgesel politikalardan Çin'in özel ekonomik bölgelerine kadar çeşitli uygulama alanları bulmaktadır.

2.3.2.3. Merkezi Yerler Teorisi

Merkezi Yerler Teorisi, şehirlerin hizmet merkezleri olarak oynadığı rolü anlamak için önemli bir kavramsal çerçeve sağlamaktadır. Alman coğrafyacı Walter Christaller tarafından geliştirilen bu teori, şehirler ile çevreleri arasındaki ekonomik ilişkileri temel alarak, şehirlerin büyüklüğü, konumu, mekânsal organizasyonu ve işlevlerini sistematik bir şekilde açıklamaktadır. Bu yaklaşım, şehirlerin hiyerarşik yapısını ve hizmet sunum alanlarının dağılımını analiz etmek için kullanılan temel bir teorik araç niteliği taşımaktadır (Taşcı vd. 2011: 20). Çevredeki nüfusun, merkez kentteki mal ve hizmetleri satın almak için yaptığı harcamalar, çevreden merkeze doğru bir nakit akışı sağlamaktadır. Buna karşılık, merkez kent, küçük yerleşim birimlerine kıyasla daha geniş bir mal ve hizmet çeşitliliği sunmaktadır. Bu karşılıklı etkileşim sonucunda, şehir ve çevresi birbirini tamamlayan ve birbirine bağımlı hale gelen bir sistem oluşturmaktadır (Özgür ve Erdal, 2003:350). Çıkış noktası Von Thünen olan bu model, üretim faktörlerinin coğrafi mekânda optimal dağılımını incelemeyi temel alır. Merkezi Yerler Teorisi hem kırsal hem de kentsel alanlardaki ekonomik gelişme dinamiklerinin anlaşılması ve analiz edilmesi için kullanılan bir yaklaşım sunmaktadır (Yılmaz, 2011:64).

Christaller, yerleşim merkezlerini üstlendikleri işlevlere göre yedi farklı kademeye ayırmaktadır. Bu kademeler, 1. kademeden 7. kademeye doğru sırasıyla pazar kasabası, büyük kasaba, ilçe, büyük ilçe, il, büyük taşra merkezi ve bölge merkezi şeklinde hiyerarşik bir yapı oluşturmaktadır (Dinler, 2012:24; Topçuoğlu ve Çalışkan, 2016:104). Bu sınıflandırma, yerleşim birimlerinin ekonomik ve idari fonksiyonlarına göre kademeli bir şekilde organize edildiğini ortaya koymaktadır. Bu teori, mekânsal organizasyon ve ekonomik faaliyetler arasındaki ilişkileri sistematik bir şekilde ele alarak, bölgesel kalkınma süreçlerine ışık tutmaktadır. Merkezi Yerler Teorisi, ekonomik faaliyetlerin coğrafi mekândaki dağılımı ve yerel yoğunlaşmaları üzerine odaklanmaktadır. Bununla birlikte, bu teorinin bölgesel kalkınma süreçlerini inceleme konusunun dışında kaldığı gözlemlenmektedir (Ildırar, 2004:73). Bu durum, teorinin mekânsal organizasyon ve ekonomik yapılanma üzerindeki etkilerini analiz ederken, kalkınma dinamiklerine yönelik kapsamlı bir perspektif sunmadığını ortaya koymaktadır.

2.3.3. Bölgesel Politikada Paradigma Değişimi ve Yeni Gelişmeler

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren iktisat politikaları, planlama odaklı yaklaşımlardan 1980'lerde piyasa temelli ve küreselleşme yanlısı politikalara evrilmiştir. Bu dönüşüm, bölgesel politikaların da yeniden şekillenmesine yol açmıştır. 1950-1960 döneminde

dünya ekonomisinde güçlü büyüme, mali genişleme ve düşük işsizlik gözlenmiştir. Bu yıllarda, bölgesel farklılıkların kamu yatırımları yoluyla dengeleneceği görüşü hakim olmuştur. Ancak 1980'lerde makroekonomik şokların artması ve işsizliğin yükselmesiyle birlikte, politikalar üretim maliyetlerini düşürmeye ve firma yatırımlarını teşvik etmeye odaklanmıştır. Buna rağmen devam eden resesyonlar, kamu harcamalarındaki baskılar ve yüksek işsizlik, bölgesel politikaların sürdürülebilirliğini zora sokmuştur (OECD, 2010:11-12). Bu süreçte bölgesel kalkınma teorisi ve politikalarında iki temel yaklaşım ortaya çıkmıştır:

i. Mekana Duyarsız Yaklaşım: Dünya Bankası tarafından benimsenen bu görüş, yığılma ve yayılma etkilerine dayanarak mekânı nötr bir unsur olarak kabul eder. Yaklaşıma göre yığılma ekonomileri ve işgücü hareketliliği, verimlilik ve ekonomik büyümeyi artırarak bölgeler arası yakınsamayı sağlayacaktır (Dünya Bankası, 2009: 77).

Küresel ekonomik kriz (2008), ABD, AB ve OECD ülkelerinde ekonomik büyümede düşüşlere, kamu ve özel sektör borçlarının artışına ve finansman temininde zorluklara yol açmıştır. Bu durum, özellikle AB ve OECD ülkelerinde bölgesel kalkınma politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Dünya Bankası'nın 2009 yılında yayımladığı "Ekonomik Coğrafyanın Yeniden Şekillendirilmesi" başlıklı rapor, mekâna duyarsız (spatially blind/space neutral) bir yaklaşım önermektedir. Bu rapor, daha önce mekânsız kalkınma modelini savunan Dünya Bankası'nın mekânsal faktörlerin önemini kabul ettiği yeni bir dönemi temsil etmektedir. Raporda, coğrafyanın kalkınma süreçlerinde merkezi bir role sahip olduğu vurgulanmakta ve mekânsız bir kalkınma modelinin artık geçerliliğini yitirdiği ortaya konulmaktadır. Bu durum, kalkınma politikalarında mekânsal dinamiklerin göz ardı edilemeyeceğine dair önemli bir paradigma değişimini yansıtmaktadır. Zira rapor açıkça coğrafyanın önemli olduğunu ve mekânsız bir kalkınmanın düşünülemeyeceğini en üst perdeden ortaya koymuştur (Yavan, 2013: 523). Mekâna duyarsız üst anlatı, temel olarak şu şekilde özetlenebilir (Dünya Bankası, 2009):

- Bölge farkı gözetmeksizin, mekânsal kör "kurumlar" yani her yerde ortak özelliklere sahip kurumların inşası ve iyileştirilmesi gereklidir,
- Bölgede insanların, malların, hizmetlerin ve fikirlerin yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte kolaylıkla taşınabileceği bir ulaşım ve iletişim altyapısı esas olmalıdır.
- Ancak çok nadir durumlarda ve sadece az gelişmiş bölgelere firmaları çekmek için özel teşvikler verilebilir.

Dünya bankası 2009 raporunda mekânsal açıdan tarafsız olan kalkınma stratejisinin ekonomik açıdan etkinliği sağlamak, eşit fırsatlar sunmayı garanti altına almak ve insanların yaşadıkları veya çalıştıkları yerden bağımsız olarak yaşam standartlarını iyileştirmek için en etkili yöntem olduğu ifade edilmektedir.

ii. Mekâna Dayalı Yaklaşım: AB ve OECD tarafından desteklenen bu görüş, bölgelerin kurumsal, kültürel ve sosyal özelliklerinin önemini vurgular. Politikaların tasarımında yerel bilgi birikimi ve kurumların rolüne özel önem atfeder (Barca vd., 2012:139).

Mekâna dayalı yaklaşım, yalnızca ekonomik olarak güçlü bölgelere yatırım yapmakla yetinmeyip, az gelişmiş bölgelerin potansiyellerini ortaya çıkararak kamu yatırımlarının getirisini maksimize etmeyi hedeflemektedir (Camagni ve Capello, 2015: 28-43). Bu yaklaşımın temel amacı, belirli bölgelerdeki verimsizlik ve eşitsizlikleri azaltmak olup, ulusal ekonomik hedeflerle bölgesel büyümeyi uyumlu hale getirmeyi savunmaktadır (Pugalis ve Gray, 2016: 186). OECD ve AB (2009 Barca Raporu) tarafından desteklenen mekâna dayalı yaklaşımların temel özellikleri:

- Standart çözümler yerine yerel koşullara özgü müdahaleler,
- Uzun vadeli kalkınma stratejileri,
- Resmi ve gayri resmi kurumların güçlendirilmesi,
- İçsel büyüme odaklı politikalar,
- Yerel uzmanlık ve işbirliğinin teşvikidir (Barca, 2009).

Bu yaklaşımda geleneksel sübvansiyonlar yerine yatırımlar öne çıkmakta, yenilikçi finansman mekanizmaları kullanılmaktadır (Bentley ve Pugalis, 2014: 285). Devletin rolü kaynak sağlayıcılıktan, kapasite geliştirici ve kolaylaştırıcı konuma doğru evrilmektedir (Pugalis ve Gray, 2016: 189).

Mekâna duyarsız ile mekâna dayalı yaklaşım arasındaki farklılıklar, bölgesel politikaların tasarımı ve uygulanmasının yukarıdan aşağıya bir modelle mi yoksa aşağıdan yukarıya bir anlayışla mı gerçekleştirileceği tartışmasını da içermektedir. Bölgesel politikalara ilişkin geleneksel yaklaşımı temsil eden yukarıdan aşağıya model, politika tasarımı, karar alma, uygulama süreçleri ve kurumsal yapının merkezi bir karakter taşıdığı ve belirli sektörlere yönelik talep odaklı desteklerin öne çıktığı bir içeriğe sahiptir (Pike vd. 2006:16-17; Özdemir ve Erdoğan, 2018: 68). Aşağıdan yukarıya modelde ise, politika oluşum sürecine kamu veya

özel yerel-bölgesel aktörlerin aktif katılımı ön planda tutulmakta ve bölge dışı müdahalelerin sınırlandırıldığı bir çerçeve benimsenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: İNGİLTERE'DE BÖLGESEL YÖNETİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye'de yaygın olarak "İngiltere" şeklinde adlandırılan ülkenin resmi adı "Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı"dır. "Birleşik Krallık" kısaltmasıyla bilinen bu devlet, dört kurucu ülkenin siyasi birliğinden oluşmaktadır: İngiltere, Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda (Karasu, 2004: 87). Bu çerçevede İngiltere, Birleşik Krallık'ı oluşturan dört ülkeden yalnızca biridir ve coğrafi olarak Britanya adasının güney ve orta kesimlerini kapsar. Çalışmamızda, Birleşik Krallık'ın en büyük ve merkezi bileşeni olan İngiltere üzerinde odaklanılacaktır.

3.1. Klasik Dönem

İngiltere, üniter bir devlet yapısına sahiptir, anayasal monarşi ve parlamenter hükümet sistemiyle yönetilmektedir. Geleneksel yapısı gereği İngiltere'nin tek bir yazılı anayasası bulunmamakla birlikte, bu durum ülkenin anayasal düzenden yoksun olduğu anlamına gelmemektedir. İngiltere'nin anayasal düzeni, tarihsel süreç içinde oluşan temel yasalar, anayasal teamüller ve hukuki prensiplerin bütünüyle şekillenmiş bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda, 1215 tarihli Magna Carta Libertatum, 1689 tarihli Haklar Bildirgesi (Bill of Rights) ve 1707 tarihli Birlik Yasası (Act of Union) gibi belgeler, İngiliz monarşisinin yetkilerini sınırlandıran ve günümüz İngiliz Hukuku'nun temelini oluşturan önemli metinlerdir (Yayla, 2015: 104). Söz konusu belgeler, İngiltere'nin kamu yönetim sisteminin örgütlenişini ve işleyişini belirleyen anayasal çerçeveyi ortaya koymaktadır. Bu sistem, yazılı olmayan anayasal gelenekler, yargı kararları ve parlamentonun üstünlüğü ilkesi üzerine inşa edilmiş dinamik bir yapıya sahiptir.

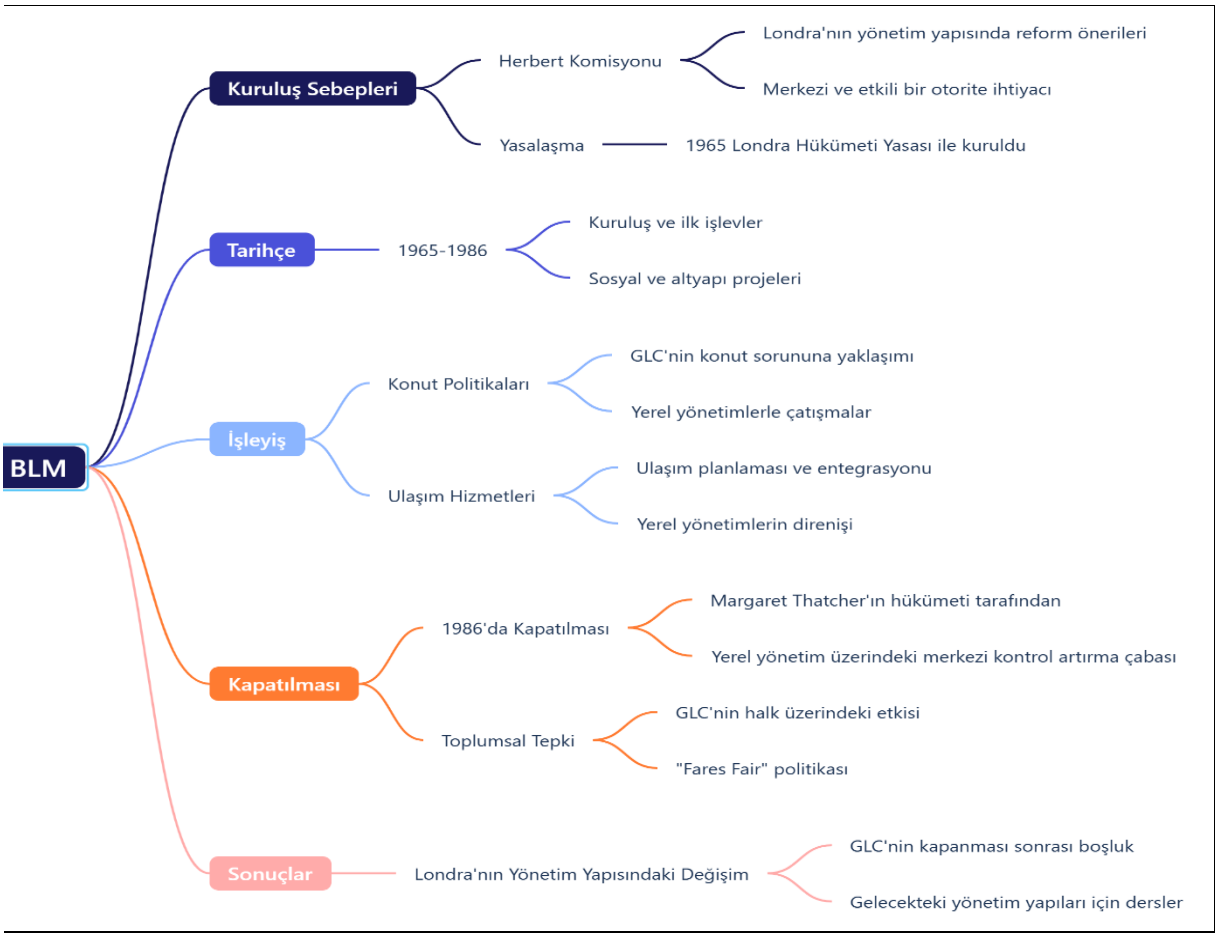
Yerel Yönetim Kanunu (1894- Local Government Act) ile, İngiltere'de 1972 yılına kadar geçerliliğini koruyacak olan üç kademeli bir yerel yönetim sistemi kurumsallaşmıştır. Bu reform sürecini tamamlamış yapıda; Country, District ve Parish şeklinde hiyerarşik bir idari organizasyon ortaya çıkmış, her bir kademe demokratik seçimlerle işbaşına gelen meclisler tarafından yönetilmiştir. Bu düzenleme, yerel hizmetlerin etkin dağılımını sağlamayı ve yerel demokrasiyi güçlendirmeyi hedeflemiştir (Yıldırım, 1990:172). İngiltere'de yerel yönetimlerin günümüzdeki yapısı, 1972 tarihli Yerel Yönetimler Yasası ve 1986 yılında gerçekleştirilen düzenlemelerle şekillenmiştir.

Tarihsel süreçte, iller (counties) idari birimler olarak oldukça eski dönemlere dayanmakta olup, yönetimi başlangıçta kral tarafından atanan "*sheriff"ler* tarafından yürütülmüştür. Zamanla bu sorumluluk sulh hâkimlerine devredilmiştir. Belediyeler ise, statüleri kraliyet fermanıyla tanımlanmış kentsel birimlerdir ve sınırlı bir seçmen kitlesi tarafından belirlenen belediye başkanı ile "*alderman"* adı verilen bir grup tarafından yönetilmiştir. Köyler (parishes) ise, kilise merkezli küçük yerleşim birimleri olarak ortaya çıkmış ve idari işlevler kilise papazları tarafından yerine getirilmiştir (Yamaç, 2014: 1).

Onsekizinci yüzyıldan itibaren bu geleneksel yerel yönetim yapıları, değişen sosyo-ekonomik koşullar karşısında işlevsiz kalmaya başlamıştır. Sanayi Devrimi'nin etkisiyle kentsel alanların demografik ve fiziksel yapısı dönüşmüş, kırsal bölgelerden kentlere yaşanan yoğun göç, mevcut yönetim mekanizmalarının yetersiz kalmasına yol açmıştır. Sağlık, eğitim, konut, ulaşım, altyapı ve çevre gibi alanlarda ortaya çıkan sorunlar, yeni idari yapılanmaları zorunlu kılmıştır. Merkezi yönetim, bu sorunları çözmek amacıyla yeni kurumsal düzenlemeler ve yasal değişiklikler yapmıştır. 1974 yılında yürürlüğe giren Yerel Yönetimler Yasası ile yerel yönetim birimleri, nüfus yoğunluğu ve sosyo-ekonomik özellikler dikkate alınarak yeniden yapılandırılmış ve mevcut birimlerin sayısı azaltılarak üç kademeli bir sistem oluşturulmuştur Bu sistemde birinci kademede iller (counties), ikinci kademede bölgeler (districts) ve üçüncü kademede ise köyler (parishes) yer almaktadır. Bu kademeler metropoliten olup olmadıklarına göre sınıflandırılmışlardır. Londra ise ayrıca düzenlenmiştir (Wilson ve Game, 2011: 57; İnaç ve Ünal, 2006: 126; Yamaç, 2014: 4).

Büyük Londra Meclisi (Greater London Councıl -GLC): BLM'nin kuruluşu, Londra'nın karmaşık yönetim yapısını düzene sokma amacı taşıyan Herbert Komisyonu'nun (1957-1960) önerileri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Komisyon, Londra'nın büyüyen nüfusu ve şehirleşme sürecinin getirdiği zorlukları dikkate alarak, daha etkili bir yönetim yapısının gerekliliğini vurgulamıştır. Böylece Londra'nın yönetiminde daha merkezi ve etkili bir otorite oluşturma hedeflenmiştir (Kochan, 2008: 4-5). 1965 yasasıyla, Londra'nın 32 ilçesi ve BLM arasında görev paylaşımı yapılmıştır. BLM, şehir genelinde ulaşım, konut ve sosyal hizmetler gibi önemli alanlardan sorumlu bir üst yönetim organı olarak tasarlanmıştır. 1970'lerde, BLM'nin yönetiminde büyük değişiklikler yaşanmıştır. Büyük umutlarla kurulan BLM, merkezi hükümetin baskıları ve yerel yönetimlerle olan çatışmaları nedeniyle birçok yetkisini kaybetmiştir (White, 2008: 1-6).

Şekil 1. Büyük Londra Meclisi

Kaynak: https://www.londoncouncils.gov.uk/ ; yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

BLM, 1986 yılında, Margaret Thatcher'ın hükümeti tarafından kapatılmıştır. Özellikle *"Fares Fair"* gibi popüler ulaşım politikalarıyla halkın desteğini kazanan BLM'nin kapatılması geniş bir toplumsal tepkiyle yol açmıştır. 1983'te yayınlanan "*Streamlining the Cities"* başlıklı beyaz kitap, BLM'yi "gereksiz bir bürokrasi" olarak nitelendirerek kaldırılmasını önermiştir. Hükümet ise, BLM'nin işlevlerinin ilçelere ve merkezi kurumlara devredilmesini savunmuştur. 31 Mart 1986'da BLM resmen lağvedilmiştir. Yerine, merkezi hükümetin denetiminde bir "ara dönem" başlamıştır. BLM'nin kapatılması, Londra'nın yerel yönetiminde ciddi bir boşluk yaratmıştır. Bu dönemde planlama ve ulaşım gibi stratejik hizmetler, ilçe ortaklıkları ve merkezi kurumlar arasında parçalanmıştır. 2000'de yapılan referandumla Büyük Londra İdaresi (Greater London Authority -GLA) kurulmuş ve doğrudan seçilen bir belediye başkanı modeli benimsenmiştir (White, 2008: 9).

İngiltere'de 1980'li yıllar, yerel ve bölgesel yönetimlerin yapısal dönüşüme uğradığı önemli bir evre olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde, diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, neoliberal politikaların etkisiyle Thatcher hükümeti yerel yönetim birimlerini etkinlikten yoksun olarak nitelendirmiş ve bu kurumların yetki alanlarının özelleştirilmesi ya da merkezî idareye devrine ilişkin yasal düzenlemeleri uygulamaya koymuştur. Söz konusu politikalar neticesinde, merkezî yönetimin yerel yönetimler üzerindeki denetim mekanizmalarının artması ve giderek yoğunlaşan merkezîleşme eğilimleri, yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluk alanlarında önemli ölçüde daralmaya yol açmıştır. Bu süreç, yerel özerklik ile merkezî kontrol arasındaki dengenin yeniden tanımlandığı bir dönüşüm olarak kayda geçmiştir (Nashold, 1996: 136).

Küreselleşme ve bölgesel bütünleşme süreçlerinin ivme kazanması 1990'lı yıllardan itibaren giderek belirginleşmiştir. Bu dönemde Avrupa Birliği'nin kurumsal mimarisinde köklü değişimler meydana gelmiştir. 1992 Maastricht Antlaşması'nın ardından, 1994 ve 1996 yıllarında Avrupa Parlamentosu tarafından düzenlenen konferanslarda, yerel yönetimlerin demokratik ve uyumlu bir Avrupa Birliği'nin inşasındaki kritik rolü vurgulanmıştır. 1990 yılına kadar yerel yönetimlerin yetki alanlarında daralmalar yaşanmış, bu kurumlar birçok fonksiyonunu *"Quango"* olarak adlandırılan yarı-özerk kuruluşlarla paylaşmak durumunda kalmıştır (Skeltcher vd. 2000:1).

Avrupa Birliği'nin genişleme sürecinde rüzgâr yönünü değiştirmiş olup; üye devletlerin idari yapılarında düzenleme yapmak ve yerinden yönetim ilkesini teşvik etmek amacıyla hazırlanan 1994 "*Kamu Görevlileri Beyaz Kitabı"* ile 1995'te yayımlanan *"Süreklilik ve Değişimi İleri Taşımak"* başlıklı belgeler İngiltere'de idari reform süreçlerine yön vermiştir. Birlik mevzuatı doğrultusunda, 1994'te dokuz bölgesel yönetim birimi oluşturulmuştur. İngiltere'de Aralık 1997'de Başbakan Yardımcısı John Prescott tarafından bölgesel kalkınma politikalarını yeniden yapılandırmak amacıyla bir program açıklanmıştır. Bu program çerçevesinde, Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası ile 1 Nisan 1999 tarihinde sekiz adet Bölge Kalkınma Ajansı ve bölgesel kurul resmen kurulmuştur. Thatcher döneminde lağvedilen Büyük Londra Meclisi'nin yeniden tesis edilmesini takiben, Temmuz 2000'de dokuzuncu ajans olarak Londra Bölge Kalkınma Ajansı faaliyete geçirilmiştir. Bu birimlerin temel işlevi, yerel toplulukların ihtiyaçlarına yönelik etkin politikalar geliştirilmesine destek olmak şeklindedir (Tekin, 2011: 41).

2002 yılında başlayan Avrupa Konvansiyonu sürecinde, Avrupa Anayasası ve Lizbon Antlaşması ile hem Birlik kurumlarının yetkileri güçlendirilmiş, hem de yerel yönetimlerin konumu iyileştirilmiştir. Bu düzenlemelerde, merkezi yönetim, bölgesel yönetimler ve yerel yönetimler arasında hiyerarşik olmayan bir ilişki modeli benimsenmiştir.

Roma'da 2004 yılında imzalanan Avrupa Birliği Anayasası metni ve ek protokoller, yerel ve bölgesel yönetimlerin karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlayacak düzenlemeler içermektedir (Kösecik, 2006: 31).

İngiltere'de bölgesel yönetimlerin 1997 reformları sonrası görünümü alt başlıkta detaylıca incelenecektir.

3.1.1. Bin Dokuz Yüz Doksan Yedi Sonrası Yerel Yönetim Reformları

Yirminci yüzyılın son çeyreği, İngiltere'deki yerel yönetim sistemi açısından önemli bir dönüm noktasıdır. Bu dönemde, yerel yönetimler alanında birçok yasal ve idari düzenleme gerçekleştirilmiştir. Bu kurumlar 1945-1975 yılları arasında refah devletinin tüm kurum ve fonksiyonları ile etkin olduğu döneme kıyasla önemli ölçüde zayıflatılmıştır. Özellikle, yeni sağ prensiplerini benimseyen Margaret Thatcher'ın başbakanlığı döneminde, yerel yönetimler kamu yönetimi aygıtının daha az öneme sahip kurumları haline gelmiştir. Thatcher, yerel yönetimler tarafından sunulan bazı hizmetleri merkezileştirirken, diğer hizmetlerde piyasa koşullarının hâkim olduğu yeni bir yapı oluşturmuştur. Bu yapı, kamu hizmetlerinin sağlanmasında özel sektör, gönüllü kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları gibi kamu dışı örgütlerin baskın olduğu bir sistem ortaya çıkarmıştır (Ersöz, 2001:182).

3.1.1.1.Bin Dokuz Yüz Doksan Yedi Sonrası Yerel Yönetim Reformlarının Kökenleri

İngiltere'nin 1997 sonrasında giriştiği kapsamlı yerel yönetim reformları, ülkenin siyasi tarihindeki derin kırılmaların ve küresel dönüşümlerin bir ürünüdür. Bu reform sürecini anlamak için öncelikle Thatcher döneminin (1979-1990) yerel yönetimler üzerinde yarattığı tahribatı incelemek gerekmektedir.

Thatcher hükümeti, merkeziyetçi politikalarıyla yerel yönetimleri sistematik olarak zayıflatmıştır. 1980 Yerel Yönetim, Planlama ve Arazi Yasası ile getirilen *"rate-capping"* uygulaması, yerel yönetimlerin mali özerkliğini büyük ölçüde kısıtlamıştır. 1986 yılında Büyük

Londra Meclisi (GLC) dâhil olmak üzere metropoliten yerel yönetimlerin kaldırılması ise merkezi hükümetin kontrolünü daha da pekiştirmiştir (Gyford, 1985: 110-115). Bu dönemde uygulanan zorunlu rekabetçi ihale (CCT) sistemi, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesini hızlandırmış ve yerel yönetimlerin geleneksel rollerini kökten değiştirmiştir (Walsh, 1995: 72-75).

Yirminci yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde küreselleşmenin etkileri İngiltere'nin yönetim yapısını derinden etkilemeye başlamıştır. Maastricht Antlaşması'nın (1992) hizmette yerellik ilkesi, üye ülkeleri yerelleşmeye zorlamıştır ve bu kapsamda adım atmak şart olmuştur (Bache, 1998: 132-135).

İşçi Partisi'nin 1997'de iktidara gelmesiyle birlikte, Anthony Giddens'ın *"refleksif modernizasyon"* teorisi doğrultusunda (Giddens, 1994: 76-80), devletin rolü yeniden tanımlanmıştır. Clinton yönetiminden esinlenerek uygulamaya konulan "*welfare-to-work*" programları (Peck ve Theodore, 2000: 54-58), yerel yönetimlerin sosyal politika alanındaki işlevlerini kökten değiştirmiştir. Aynı dönemde, özel emeklilik fonlarının GSYİH'ya oranının %75'e ulaşması (Pension Funds Association, 1996: 22-25), özel sektörün yerel yönetim hizmetlerine artan katılımını beraberinde getirmiştir.

İskoçya ve Galler'de yükselen milliyetçi hareketler, 1998 İskoçya Yasası ile "*sınırlı egemenlik"* modelinin benimsenmesine yol açmıştır (Tierney, 2005: 143-147). Ancak 2004'te Kuzey-Doğu bölgesel meclis referandumunun reddedilmesi, yetki devri sürecinin sınırlarını açıkça ortaya koymuştur (Hazell, 2006: 90-95).

Sonuç olarak, 1997 sonrası İngiliz yerel yönetim reformları, Thatcher döneminin yarattığı yapısal sorunlara, küreselleşmenin getirdiği baskılara ve İşçi Partisi'nin ideolojik dönüşümüne dayanan çok boyutlu bir sürecin ürünüdür. Bu reformlar, yerel yönetimlerin işleyişini kökten değiştirirken, İngiltere'nin anayasal yapısında kalıcı dönüşümlere yol açmıştır.

3.1.1.2. Bin Dokuz Yüz Doksan Yedi Sonrası Reformların Kapsamı

İşçi Partisi'nin 1997 yılında iktidara gelmesiyle başlatılan yerel yönetim reformları, İngiltere'nin idari yapısında köklü dönüşümler öngören sistematik bir reform paketini içermektedir. Bu reformlar, üç temel eksen üzerinde şekillenmiştir:

Birinci eksen, anayasal ve yapısal düzenlemelerden oluşmaktadır. 1998 İskoçya Yasası ve 1998 Galler Yasası ile bölgesel yönetimlerin yetkileri önemli ölçüde genişletilmiştir. Bu kapsamda İskoçya'ya vergilendirme dâhil sınırlı yasama yetkisi verilirken, Galler'e idari özerklik tanıyan bir meclis oluşturulmuştur. Aynı dönemde, 2000 Yerel Yönetim Yasası ile Londra'da doğrudan seçimle gelen bir belediye başkanlığı sistemi hayata geçirilmiştir (Travers, 2004: 81).

İkinci eksen, yönetişim ve hizmet sunumunda gerçekleştirilen reformlardan oluşmaktadır. Thatcher döneminin zorunlu rekabetçi ihale (CCT) sistemi kaldırılarak yerine "*en iyi değer -best value"* ilkesi getirilmiştir. Bu kapsamda Yerel Stratejik Ortaklıklar kurularak kamu-özel-STK işbirlikleri teşvik edilmiş ve Bölgesel Kalkınma Ajansları oluşturularak ekonomik planlama yetkileri yerelleştirilmiştir (Marlow ve Tewdwr-Jones, 2003: 67-71).

Üçüncü eksen ise demokratik katılım ve hesap verebilirlik mekanizmalarını güçlendirmeye yönelik düzenlemelerden oluşmaktadır. Bu çerçevede belediye başkanlarının doğrudan seçilmesi usulü getirilmiştir (Hambleton ve Sweeting, 2004: 135). Yerel yönetimlerin performans göstergeleri (KPIs) ile değerlendirilmesi sistemi oluşturulmuş ve 1998 İnsan Hakları Yasası ile yerel karar alma süreçlerinde insan hakları perspektifi zorunlu hale getirilmiştir (Ewing, 1999: 305-308).

Mali ve idari özerklik alanında ise Özel Finans Girişimi (PFI) modeliyle altyapı yatırımlarında özel sektör katılımı artırılmış, belediye vergisi sisteminde düzenlemeler yapılarak yerel gelirlerin payı yükseltilmeye çalışılmış ve merkezi hükümetin müdahale yetkileri sınırlandırılarak yerel inisiyatif alanı genişletilmiştir (Stoker, 2004: 160).

İngiltere'nin yerel yönetim anlayışında, merkezi yönetim sisteminden çok paydaşlı yönetişim modeline geçişin temelleri, bu geniş kapsamlı reform paketiyle atılmıştır. Ne var ki, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasındaki yetki çatışmalarının tam anlamıyla çözüme kavuşturulamaması ve mali özerklik eksikliğinin sürmesi, akademisyenler tarafından eleştiri konusu olmuştur. Bu reformların uzun vadeli yansımaları, çağdaş İngiltere'nin yönetim sisteminin oluşumunda belirleyici rol oynamaya devam etmektedir.

3.1.2. Kuzey Kalkınma Kutbu Projesi (Northern Powerhouse Projesi)

Kuzey Kalkınma Kutbu girişimi, İngiltere'nin kuzeyindeki ekonomik durgunluğa çözüm bulmak amacıyla 2014 yılında dönemin Maliye Bakanı George Osborne tarafından duyurulan Muhafazakâr Parti hükümetinin bölgesel kalkınma stratejisinin bir parçasıdır. Kuzey Kalkınma Kutbu projesi ile modern ulaşım bağlantıları, yetki devri ve artan yatırımlar yoluyla ekonomik büyümeyi desteklemek amacıyla İngiltere'nin kuzeyindeki şehirleri, kasabaları ve kırsal toplulukları bir araya getirme hedeflenmiştir (BBC, 2019). Proje, Londra merkezli ekonomik yoğunlaşmayı ve Kuzey İngiltere'nin sanayi mirasını yeniden canlandırmayı amaçlamaktadır (HM Treasury, 2014). Projenin temel motivasyonu, Londra ve Güneydoğu İngiltere'nin ekonomik ağırlığına karşı denge oluşturmak ve uzun vadeli bölgesel eşitsizlikleri azaltmaktır (McCann, 2016: 15). Kuzey Kalkınma Kutbu stratejisi, kuzey İngiltere'nin ekonomik büyümesini desteklemek için ulaşım altyapısının güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Bu strateji, bölgedeki şehirlerin ve toplulukların daha iyi bağlantılar kurmasını ve ekonomik potansiyellerini gerçekleştirmesini sağlamayı amaçlamaktadır. Söz konusu strateji, demiryolu ve karayolu ağlarının modernizasyonu, lojistik sistemlerin optimizasyonu, havaalanı bağlantılarının güçlendirilmesi ve akıllı ulaşım teknolojilerinin entegrasyonunu içeren bütünleşik bir çerçeve sunmaktadır (HM Goverment, 2015:31).

Projenin temel çıkış noktasını Kuzey İngiltere'nin sanayisizleşme krizini çözmek oluşturmaktadır. Esasen Margaret Thatcher döneminde kuzeyin zorla sanayisizleştirilmesi ve ekonominin finansallaştırılması, kapitalizmin odağını ve kaynakları, yetenekleri, becerileri ve refahı güneye çekmiştir (Theguardian, 2019). Bu durum da ekonomik ilerleme yarışında kuzeyin geride kalmasına neden olmuştur. Nitekim 20.yy da yüzyılda kömür, çelik ve tekstil endüstrilerinin çöküşüyle işsizlik artmış, Kuzey-Güney uçurumunun derinleşmesi, 1980'lerde Thatcher politikaları, kamu yatırımlarının kısıtlanması, 1997-2010 İşçi Partisi döneminde Bölge Kalkınma Ajansları'nın başarısızlıkla sonuçlanması (Beatty ve Fothergill, 2017) 2014 yılında Proje'nin hayata geçirilmesine olanak sağlamıştır.

Strateji belgesi, Kuzey İngiltere'nin ekonomik potansiyelini harekete geçirmek için kapsamlı bir yol haritası sunmaktadır. Ancak uygulamada birtakım zorluklar yaşanmıştır. Buna göre; yatırımların Manchester-Leeds koridorunda yoğunlaşması, Brexit sonrası fon belirsizlikleri, Kırsal alanların dışlanma riski gibi zorluklarla karşılaşılmıştır. Buna rağmen

strateji belgesinin sonuç bölümünde, "*Bu strateji, Kuzey Kalkınma Kutbu vizyonunu hayata geçirmek için atılacak adımların başlangıcıdır"* ifadesiyle sürecin devamlılığı vurgulanmaktadır (HM Treasury, 2016: 23).

3.1.2.1. Kuzey Kalkınma Kutbu Projesinin Teorik Temelleri ve Yönetişim Dinamikleri

Birleşik Krallık'ın 2014 yılında başlattığı Kuzey Kalkınma Kutbu projesi, ülkenin kuzeyindeki şehirlerin ekonomik potansiyelini harekete geçirmeyi ve Londra merkezli büyüme modelini yeniden dengelemeyi amaçlayan bir bölgesel kalkınma girişimidir. Projenin teorik temelleri, üç temel eksende şekillenmiştir:

a.) Ekonomik Dengesizlik ve Birikimli Nedensellik: Myrdal'ın birikimli nedensellik teorisi, Birleşik Krallık'ın kuzey-güney ayrımının derinleşmesini açıklayan temel çerçevedir. Myrdal'a göre, Londra'nın ekonomik üstünlüğü, nitelikli işgücü ve yatırımları çekerek kuzeyin geri kalma sürecini hızlandırmıştır (1957:26). Bu teori, 2023'te yayınlanan Bölgesel Yükseltme Beyaz Kitabı'nda *"yapısal eşitsizlik"* olarak tanımlanmış ve politika önceliği haline getirilmiştir (DLUHC, 2023: 5).

b.) Yeni Ekonomik Coğrafya ve Ulaşım Ağlarının Rolü: Paul Krugman'ın Yeni Ekonomik Coğrafya modeli, projenin altyapı odaklı yaklaşımını destekler. Krugman, taşıma maliyetlerinin düşmesinin ekonomik kümelenmeleri güçlendirdiğini ve bölgesel yakınsamayı sağladığını vurgular (1991:98). Örneğin, Trans-Pennine Route Upgrade projesiyle Manchester-Leeds arası ulaşım süresinin 40 dakikaya düşürülmesi, bu teorinin pratik uygulamasıdır. Esasen benzer sektörlerin ve işletmelerin coğrafi olarak yoğunlaşmasının, verimliliği artırdığı ve yeniliği teşvik ettiği kabulünden hareketle Kuzey Kutbu Kalkınma projesi bu bakışla, kuzey şehirlerinin birleşik bir ekonomik yapı oluşturmasını hedeflemektedir (Lee, 2017:478). Özellikle ulaşım altyapısının geliştirilmesi, kuzey şehirleri arasında daha iyi bağlantılar sağlamakta ve bu, ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Tam da bu noktada yerel kaynakların ve potansiyelin değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayan Kuzey Kutbu Kalkınma projesi, yerel yönetimlerin ve toplulukların kendi ihtiyaçlarına göre özelleştirilmiş politikalar geliştirmesine olanak tanımaktadır (Hayes, 2018).

c.) Kurumsal iktisat perspektifinden bakıldığında, Douglas North'un (1990) kurumsal değişim teorisi, projenin yönetişim yapısını şekillendirmiştir. Şehir Anlaşması mekanizması, yerel yönetimlerin kendi kurumsal kurallarını oluşturmasını teşvik ederek ekonomik verimlilik hedeflemektedir (North, 1990: 83). Şehir Anlaşması gibi mekanizmalarla yerel yönetimlere devredilen yetkiler, *"kurumsal adaptasyon kapasitesini"* artırmayı amaçlamaktadır (OECD, 2022: 17). Ancak, 2023 tarihli bir parlamento raporu, metro belediye başkanlarının %68'inin kritik kararlarda merkezi hükümete bağımlı kaldığını ortaya koyarak yetki devri paradoksunu belgelemiştir (House of Commons, 2023: 22).

Kuzey Kalkınma Kutbu girişimi, Birleşik Krallık'ın bölgesel yönetişim anlayışında radikal bir dönüşümü temsil etmektedir. Kuzey Klakınma Kutbu girişimi'nin yönetişim modelini üç temel eksende analiz edilmektedir. Pike vd. (2022: 104) göre; (1) kurumsal yeniden yapılanma ve yetki devri, (2) finansal özerklik, ve (3) çok aktörlü yönetişim ağlarının oluşumu şeklindedir. Bu dönüşüm sürecinin optimum şekilde gerçekleşebilmesi için de proje önemli teorilerle temellendirilmiştir.

Kuzey Kalkınma Kutbu gibi büyük umutlar bağlanan kapsamlı bir proje birçok teoriden beslenmiştir. Teorik çerçeveyi temelde yukarıda saylan üç yaklaşımın şekillendirdiğini söylemekle beraber; kentlerin birbirine bağlanarak küresel rekabet gücü kazanması" fikri –ki Manchester, Leeds ve Liverpool gibi şehirleri bir ekonomik ağ olarak birleştirme stratejisinin temelini oluşturmaktadır- (MacLeod ve Jones 2001) ile yerel yönetimlerin kurumsal kapasitelerinin bölgesel kalkınmadaki kritik rolünü ortaya konduğu; Kurumsal Kapasite Teorisi'nin (Amin ve Thrift, 1995: 80-82), de etkilerini görmek mümkündür.

3.1.2.2. Kuzey Kalkınma Kutbu Projesinin Başarısızlık Nedenleri

Kuzey İngiltere'deki şehirlerarasındaki ekonomik işbirliğini artırmak ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmak amacıyla hayata geçirilen projede tamamlanma tarihi 2030 olarak belirtilmekle beraber proje henüz beklenen verimi sağlayamamıştır. 2023 yılı raporunda da bu başarısızlık durumu açıkça deklare edilmiştir (Transport for the North, 2023:14).

Kuzey Kalkınma Kutbu projesi, birkaç temel nedenden dolayı beklenen başarıya ulaşamamıştır. Birincisi, projenin merkezi hükümet tarafından yeterli ve istikrarlı finansman

sağlanamamasıdır. İkincisi, bölgesel kalkınma ajanslarının 2011'de kapatılmasıyla ortaya çıkan kurumsal boşluk, projenin uygulanmasını zorlaştırmıştır (Pugalis ve Townsend, 2019:8). Üçüncü olarak, Londra merkezli karar alma süreçleri, projenin yerel ihtiyaçlara uygun şekilde uyarlanmasını engellemiştir. Son olarak, 2016 Brexit referandumu ve ardından yaşanan siyasi istikrarsızlık, projeye olan siyasi ilgiyi ve kaynak tahsisini azaltmıştır. Proje AB fonlarından yeterli düzeyde faydalanamamıştır. IPPR (Institute for Public Policy Research) tarafından yayınlanan 2018 yılı raporunda Kuzey Kalkınma Kutbu projesinin stratejik tutarlılık ve siyasi taahhüt eksikliği nedeniyle hedeflerine ulaşamadığı; *"Kuzey'in potansiyelini kilitleyen şeyin yetersiz kaynaklar değil, kaynakların yanlış dağıtılması olduğunu"* vurgulanmaktadır (IPPR, 2018).

London School of Economics'ten Profesör Neil Lee Kuzey Kalkınma Kutbu projesine eleştiriler yöneltmektedir. Buna göre; ilk olarak, projenin coğrafi kapsamı belirsizdir. Kuzey'in tamamını mı yoksa Manchester gibi belirli şehirleri mi hedeflediği netleşmemiştir (Lee, 2017:479-484). Bu belirsizlik, kaynak dağılımında rekabete ve stratejik önceliklerin bulanıklaşmasına yol açmıştır. İkincisi ise ölçülebilir hedeflerin eksikliği**,** projenin somut çıktılarını değerlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Örneğin, "kuzey-güney farkını kapatma" gibi genel bir amaç, niceliksel bir plana dönüştürülmemiştir (2017: 479-481).

Kuzey Kalkınma Kutbu projesi, Kuzey İngiltere'nin ekonomik ve sosyal kalkınmasını hedeflemesine rağmen birçok alanda beklenen sonuçları sağlayamamıştır. En belirgin başarısızlık, Kuzey ile Güney İngiltere arasındaki ekonomik uçurumun devam etmesi olmuştur. 2014-2023 döneminde Kuzey'deki işgücü verimliliği artışı (%4.2), ulusal ortalamanın (%6.8) gerisinde kalmıştır (IPPR North, 2023). HS2 demiryolu projesindeki gecikmeler ve bütçe kesintileri, ulaşım modernizasyonunu engellemiştir (Transport for the North, 2021). Planlanan ana ulaşım yatırımlarının yalnızca %35'i tamamlanmıştır (National Audit Office, 2022). Leeds-Sheffield bağlantılarının iyileştirilmesi gibi kritik hedefler ise büyük ölçüde başarısız olmuştur. 300.000 yeni istihdam hedefinin yalnızca %40'ı gerçekleşmiştir (BEIS, 2022). Üniversite-sanayi işbirlikleri beklenen Ar-Ge artışını (%12) sağlayamamıştır (UKRI, 2023). Yetki devri anlaşmaları siyasi destek bulamamış, Liverpool bütünleşmesi ve bölgesel işbirliği mekanizmaları etkisiz kalmıştır (Northern Powerhouse Partnership, 2023). Proje, merkeziyetçi yaklaşım ve finansman dağılımındaki adaletsizlik nedeniyle genel anlamda başarısız olmuştur.

Kuzey Kalkınma Kutbu projesi, İngiltere'nin bölgesel yönetişim sisteminde önemli dönüşümler sağlamıştır. Ancak tam anlamıyla başarı için: Yetki devri sürecinin derinleştirilmesi, Finansal kaynakların artırılması, Yerel kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir. Projenin zengin teorik çerçevesi, pratikte altyapı yatırımları**,** beceri eğitimi ve yerel özerklik politikalarıyla hayata geçirilmeye çalışılsa da, kaynak dağılımındaki siyasi dinamikler ve merkeziyetçi yönetim anlayışı, projenin etkinliğini sorgulanır hale getirmiştir.

3.2. İngiltere'nin AB Üyeliği Döneminde Bölgesel Yönetimlerin Statüsü

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği üyeliği dönemi (1973-2020), bölgesel yönetimler açısından önemli dönüşümlerin yaşandığı bir süreç olmuştur.

Coğrafi olarak Manş Denizi ile Kıta Avrupası'ndan ayrılan Birleşik Krallık, bu özel konumu nedeniyle II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçlarını diğer Avrupa devletlerine kıyasla daha az hasarla atlatmıştır. Savaş sonrası dönemde ekonomik ve siyasi açıdan görece daha güçlü bir pozisyonda bulunan Birleşik Krallık, belirsizlikler barındıran Avrupa'nın yeniden yapılanma sürecine tam olarak dâhil olmaktan çekinmiştir. Bu tutumun sonucu olarak, Kıta Avrupası ülkeleri karşılıklı bağımlılık temelinde işbirliği mekanizmaları geliştirirken, Birleşik Krallık bu süreci dışarıdan izlemekle yetinmiştir (Soytürk, 2017:75). Başka bir deyişle, Birleşik Krallık kendisini bu savaşların mağlup ve tartışmalı tarafı olarak görmediği için, söz konusu savaş sonrası bütünleşme çabalarına da dâhil olma gereği duymamıştır (Cengiz, 2017:564).

Avrupa bütünleşmesinin ilk somut adımı olan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) 1950'lerde kurulmuş, ardından bu süreç Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ile daha kapsamlı bir boyut kazanmıştır. Ancak Birleşik Krallık, ulusüstü yetki aktarımını ve siyasi birliği hedefleyen bu yapıya ihtiyatla yaklaşmıştır. Bu doğrultuda, daha esnek ve hükümetlerarası nitelikteki Avrupa Serbest Ticaret Birliği'ni (EFTA) oluşturarak bu girişimde öncü rol üstlenmiştir. Ne var ki EFTA beklenen başarıya ulaşamazken, AET üyesi ülkelerin ekonomik alanda kaydettiği hızlı ilerleme, Birleşik Krallık'ın Avrupa bütünleşmesine olan bakışını değiştirmeye başlamıştır (Warlouzet, 2018: 957).

Süveyş Krizi'nde(1956) siyasi anlamda eskisi kadar etkili olmadığını gören ve ABD'den beklediği desteği alamayan Birleşik Krallık, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun artan başarısını göz ardı edemeyerek 1961 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak Fransa

Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'ün karşı çıkması nedeniyle bu girişim iki kez sonuçsuz kalmıştır. De Gaulle'ün 1969'da görevinden ayrılmasının ardından süreç yeniden başlamış ve Birleşik Krallık, 1973 yılında Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka resmen Avrupa Topluluğu üyesi olmuştur (Çağlar Hekimoğlu ve Erkan, 2022: 871).

Margaret Thatcher'ın başbakanlık dönemi (1979-1990), Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği ile ilişkilerinde en çalkantılı süreç olarak kayda geçmiştir. Thatcher, Avrupa Topluluğu bütçesine yapılan katkı payları ve Ortak Tarım Politikasına katılım konularını sürekli olarak tartışma platformuna taşımıştır. Bunun yanı sıra, Birleşik Krallık ortak para birimi Euro'yu benimsemeyi reddetmiş ve AB'nin dış politika alanındaki ortak tutumlarına mesafeli yaklaşmıştır. Bu dönemde izlenen politikalar, ülkenin Avrupa bütünleşme sürecine karşı temkinli duruşunun somut örneklerini oluşturmuştur (Aras ve Günar, 2018: 94). Margaret Thatcher'ın başbakanlık dönemi, Birleşik Krallık'ın "*Avrupa şüpheciliği" (Euroscepticism)* akımının belirginleştiği ve ülkenin ekonomik politikalarının Avrupa Birliği'nin yaklaşımlarından farklılık gösterdiğinin sistematik biçimde savunulduğu kritik bir evre olarak tarihe geçmiştir. Bu dönem, Birleşik Krallık'ın Avrupa bütünleşmesine yönelik temel duruşunun şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır (Saygın ve Ultan, 2016: 77).

Maastricht Antlaşması (1992) kapsamında Birleşik Krallık, para birliği şartlarından muaf tutulmuştur (Soytürk, 2017:78). 1997 Amsterdam Antlaşması'nın 1999'da yürürlüğe girmesiyle Schengen Alanı genişletilmiş, ancak Birleşik Krallık özel bir statüyle bu alanın dışında kalmıştır. 1997 yılında İşçi Partisi'yle iktidara gelen Tony Blair, Muhafazakârların uzun yıllar süren hâkimiyetini sona erdirmiş ve seleflerinden farklı olarak Avrupa Birliği'yle tam uyumlu ve bütünleşmiş bir politika izlemiştir. Blair dönemi, Birleşik Krallık'ın Avrupa bütünleşme sürecine daha aktif katılım gösterdiği ve ortak güvenlik ve savunma politikasının oluşturulması sürecinde aktif rol oynadığı bir dönem olarak öne çıkmıştır (Posen, 2006: 167-168) 2004 yılında Başbakan Tony Blair, AB Anayasası'nı referanduma götürmeyi taahhüt etmiş, ancak bu süreç gerçekleşmemiştir.

Muhafazakâr Parti lideri David Cameron, 2013 yılında, iç siyasi strateji gereği AB üyeliğinin referanduma götürüleceği sözünü vermiş ve 2015 genel seçimlerini kazanarak bu vaadini yerine getirmiştir. Cameron, Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'nin (UKIP) yükselen popülaritesini engellemek ve sağ seçmeni kazanmak amacıyla bu stratejiyi benimsemiştir. AB ile yapılan müzakerelerde egemenlik, ekonomi, göç ve rekabet politikaları konularında tavizler

alındığını açıklamıştır (Özbek, 2024:36).

Referandum sonuçlarına bakıldığında 23 Haziran 2016'da sandığa giden halkın %51,9'u AB'den ayrılma yönünde oy kullanırken, %48,1'i AB'de kalma yönünde tercihini belirtmiştir (BBC News, 2016). Kuzey İrlanda ve İskoçya'nın çoğunluğu AB'de kalmayı desteklerken, İngiltere ve Galler'de özellikle ekonomik sıkıntı yaşayan orta sınıfın ayrılma yönünde oy kullandığı görülmüştür. Bu sonuç, Birleşik Krallık'ın AB'den çıkış sürecini resmen başlatmıştır.

Birleşik Krallık'ın AB üyeliği, bölgesel yönetimlerin siyasi ve ekonomik özerklik arayışını hem desteklemiş hem de sınırlandırmıştır. AB'nin çok düzeyli yönetişim modeli, İskoçya ve Galler'in kurumsal kapasitesini güçlendirirken, merkezi hükümetin anayasal üstünlüğü bu süreci sürekli dengelemiştir. Bu dinamik, küreselleşme çağında ulus-devlet ile bölgesel kimlikler arasındaki gerilimin tipik bir örneğini oluşturmaktadır.

Birleşik Krallık'ın AB üyeliği sürecinde (1973-2020), ülkenin anayasal yapısı içinde yer alan İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda gibi bölgesel yönetimlerin statüsü önemli bir tartışma konusu olmuştur. Üniter bir devlet yapısına sahip olmasına rağmen, Birleşik Krallık'ta 1990'ların sonunda gerçekleşen yetki devri reformlarıyla İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya özerk yasama ve yürütme yetkileri tanınmıştır (Bogdanor, 2001: 287). Esasen bu yetki devri, egemen devlete ait yasama ve yürütme yetkilerinin belirli bir kısmının, Birleşik Krallık Parlamentosu (Westminster) tarafından İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'daki yerel parlamentolara ve yürütme organlarına farklı düzeylerde aktarımını kapsamaktadır. Ancak bu aktarımda, Birleşik Krallık'ın hukuken üniter bir devlet olma niteliğini korunurken, merkezi parlamentonun, devredilen yetkileri geri alma veya düzenleme hakkı saklı tutulmaktadır. Yetki devrinden faydalanan kurucu ülkelerin egemenlik statüsü bulunmamaktadır. Temel olarak; anayasa, savunma, ulusal güvenlik, dış politika, vatandaşlık ve göç gibi alanlar, Londra'daki Birleşik Krallık Parlamentosu'nun yetki alanında kalmakta; İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda parlamentoları ise yalnızca kendilerine devredilen yetki alanları dâhilinde (örneğin eğitim, sağlık, yerel yönetim) yasama faaliyeti yürütebilmektedir (TC Dışişleri Bakanlığı, 2025).

AB üyeliği döneminde, bu bölgesel yönetimlerin Brüksel ile doğrudan ilişki kurma yetkisi sınırlı kalmıştır. AB politikalarının uygulanması ve fonların dağıtımı gibi konularda

merkezi hükümet (Westminster) yetkili olmuştur. Ancak, özellikle İskoçya ve Galler yönetimleri, AB kurumlarıyla doğrudan teması artırmak için temsilcilikler açmış ve bölgesel çıkarları savunmaya çalışmıştır (Keating, 2010:112).

Kuzey İrlanda özelinde ise AB üyeliği, bölgenin İrlanda Cumhuriyeti ile ilişkilerini düzenleyen *"Hayırlı Cuma Anlaşması(Good Friday)"* (1998) bağlamında önemli bir rol oynamıştır. AB'nin sağladığı fonlar ve sınır ötesi iş birliği programları, Kuzey İrlanda'nın ekonomik ve sosyal kalkınmasına katkı sağlamıştır (Hayward, 2017: 45).

Brexit referandumunda (2016) İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın AB'de kalma yönünde oy kullanmasına rağmen, Birleşik Krallık genelinde ayrılık kararının çıkması, bölgesel yönetimlerin AB ile olan bağlarını koruma çabalarını artırmıştır. Özellikle İskoçya, bağımsızlık referandumu taleplerini yeniden gündeme getirerek AB üyeliğini stratejik bir hedef olarak savunmuştur (McEwen vd. 2020:78).

İngiltere bölgeleri 2014-2020 program döneminde toplam 6.4 milyar € AB fonu almıştır. Bu fonların 3.4 milyar €'su Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), 2.3 milyar €'su Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ve 0.7 milyar €'su Avrupa Tarım Fonu (EAFRD) kaynaklıdır (MHCLG, 2021: 5).

Londra ise özel bir statüye sahiptir. 2000 yılında kurulan Büyük Londra İdaresi (GLA), 2000-2006 döneminde AB'nin URBAN programından 120 milyon € kaynak almıştır (GLA, 2007: 15).

3.3. Brexit ve Sonrası Dönem

Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılma süreci, modern Avrupa tarihinin en önemli siyasi olaylarından biridir. Brexit süreci, Birleşik Krallık'ın 23 Haziran 2016'da düzenlenen referandumda %51.9'luk bir çoğunlukla Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı almasıyla başlamıştır (Goodwin ve Heath, 2016:327). Bu tarihi karar, %72.2'lik bir katılım oranıyla alınmıştır ve ülke tarihinde önemli bir dönüm noktası olarak kayıtlara geçmiştir. Referandum sonucu, özellikle egemenlik kaygıları, göç politikaları ve ekonomik bağımsızlık talepleri gibi faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Süreç, Theresa May'in 2017'de erken seçime gitme kararı ve Boris Johnson'ın 2019'da "Önce Brexit" sloganıyla iktidara gelmesiyle yeni bir evreye girmiştir. Nihayetinde Birleşik Krallık, 31 Ocak 2020'de resmen AB'den ayrılmış, 11

aylık geçiş döneminin ardından 1 Ocak 2021'de yeni ticaret anlaşması yürürlüğe girmiştir (UK Government, 2021: 2). Nihayetinde Brexit yalnızca Birleşik Krallık'ın AB ile ilişkilerini değil, aynı zamanda küresel siyasi ve ekonomik düzeni de derinden etkilemiştir.

3.3.1. Brexit'i Gerektiren Temel Sebepler

Brexit sürecini anlamak için öncelikle bu kararı tetikleyen uzun vadeli toplumsal ve siyasal eğilimleri incelemek gerekir. İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı, uzun yıllara dayanan karmaşık bir sürecin sonucudur. Craig (2016:215) bu durumu, "İngiliz siyasetindeki Avrupa şüpheciliğinin mantıklı bir sonucu" olarak açıklamaktadır. İronik bir şekilde, 1975 referandumunda %67'lik bir çoğunlukla AB üyeliğini onaylayan İngiliz halkı, 2016'da tam tersi yönde bir tercih yapmıştır.

Akademik çalışmalarda, Brexit'in arkasında yatan nedenler genellikle üç eksende yoğunlaşmaktadır: egemenlik kaygıları, göçmen karşıtlığı ve ekonomik memnuniyetsizlik. Aşağıda detaylıca anlatıldığı üzere Brexit referandumu, bu birikimli sorunların bir "çıkış kapısı" olarak sunulsa da, Brexit'in salt bir "AB karşıtlığı" olarak değil, derin yapısal sorunların siyasi bir patlaması olarak okunması gerekmektedir.

3.3.1.1. Brexit'in Kökenindeki Yapısal Faktörler: Avrupa Şüpheciliği ve Sosyo- Ekonomik Eşitsizlikler

Birleşik Krallık'ın Avrupa bütünleşme sürecine mesafeli yaklaşımı derin tarihsel ve yapısal kökenlere sahiptir. Coğrafi olarak ada ülkesi olması, İngiltere'nin kıta Avrupası'yla bütünleşmesini doğal olarak sınırlayan bir faktör olmuştur. Bu coğrafi ayrılık, 1957'de kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu'na katılım sürecinde de psikolojik bir mesafe yaratmıştır. Politika, ekonomi, dil, kültür ve tarih gibi açılardan Avrupa'dan farklı olduğunu düşünen AngloSaksonlar için bütünleşmenin kabul edilmesi her geçen gün zorlaşmıştır. Güçlü ulusal kimlik duygusu ve imparatorluk geçmişi, Avrupa bütünleşmesine şüpheyle bakılmasına neden olmuştur. Bu temel faktörler, yetki devri konusundaki direnci beslemiş ve nihayetinde Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılma kararının altyapısını oluşturmuştur. Siyasi sistem, ekonomi modeli ve kültürel kimlikteki bu derin farklılıklar, İngiltere'nin Avrupa projesine tam anlamıyla uyum sağlayamamasının temel nedenleridir (Yılmaz, 2022: 184).

Brexit'ın temel nedenlerinden biri olan Avrupa şüpheciliği, 1975'teki ilk AB referandumundan bu yana varlığını sürdüren tarihsel bir olgudur. Avrupa şüpheciliği kavramı ilk olarak 1986 yılında The Times gazetesinde kullanılarak akademik yazına dail olmuştur (Taggart ve Szczerbiak, 2002:2). Kökenleri Birleşik Krallık'a dayanan bu kavram, zamanla Kıta Avrupası'nda da yaygınlık kazanmıştır. Özellikle 1990'lı yıllarda, AB'nin ulusüstü yapısına yönelik artan tartışmalar, şüpheciliğin Birleşik Krallık'ta daha belirgin hale gelmesine yol açmıştır. Birleşik Krallık'ın Maastricht Anlaşması sonrasında "opt-out" (dışında kalma) haklarını sürekli kullanımı, Birleşik Krallık'ın bütünleşmesine mesafeli duruşunu göstermektedir (Türko ve Gökçenoğlu, 2020: 575).

Avrupa şüpheciliği, Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecine, politikalarına veya kurumlarına yönelik eleştirel veya olumsuz tutumları ifade eden bir kavramdır. Taggart (1998: 365) bu kavramı, "*Avrupa bütünleşmesine karşı muhalefet ve şüphe"* olarak tanımlamaktadır. Avrupa Şüpheciliği görüşüne göre; AB temelde işlevsiz, hesap verebilirlikten uzak, yozlaşmış yapılar barındıran, demokratik meşruiyetten yoksun ve ulusal yönetim sistemleriyle uyumsuz bir örgütlenme modeli sunmaktadır. Söz konusu eleştirel yaklaşım, Avrupa bütünleşme sürecini aşırı bürokratikleşmiş ve temelde aldatıcı bir siyasi proje olarak değerlendirmektedir (Morgan, 2007: 56). Bu perspektif, özellikle ulusal egemenliğin AB kurumları lehine aşındığı ve ulusal kimliklerin tehdit altında olduğu yönündeki endişelerle beslenmektedir. Ayrıca, Brüksel merkezli bürokratik yapının ulusal parlamentoların yetkilerini gereksiz yere kısıtladığı iddia edilmektedir.

Brexit referandumunun temelinde yatan yapısal dinamikler, İngiltere'nin 1980'lerden itibaren geçirdiği ekonomik dönüşümle yakından ilişkilidir. Thatcher döneminde uygulanan neoliberal politikalar, sanayi sektörünün çöküşünü hızlandırmış ve geleneksel işçi sınıfını ekonomik güvencesizliğe itmiştir. Sanayisizleşmenin yarattığı ekonomik boşluk, bölgesel eşitsizlikleri de derinleştirmiştir. Özellikle Kuzey İngiltere ve Midlands gibi geleneksel sanayi bölgelerinde, işsizlik ve yoksulluk oranları AB ortalamasının üzerinde seyretmiştir (Clarke vd. 2017: 68). Bu bölgelerdeki seçmenler, AB'yi ekonomik sıkıntıların nedeni olarak görmüş ve Brexit'e destek vermiştir. Sanayisizleşme süreci, özellikle imalat sektörüne dayalı bölgelerde işsizliği kronikleştirmiş ve kamu hizmetlerindeki kesintilerle birleşerek toplumsal hoşnutsuzluğu artırmıştır. (Ford ve Goodwin, 2014: 19-21).Örneğin, 2008 finansal krizi sonrası

kemer sıkma politikaları, kamu yatırımlarını azaltmış ve yerel ekonomileri daha da kırılgan hale getirmiştir (Hobolt, 2016: 115).

AB'nin ulusal egemenliği aşındırdığı ve İngiltere'nin yasal-ekonomik kararlar üzerindeki kontrolünü zayıflattığı argümanı, Brexit kampanyasının güçlü dayanaklarından biri olmuştur. Özellikle AB yargı sisteminin ulusal hukuku etkilemesi ve göç politikalarında merkezi denetim eksikliği, İngiliz hükümetinin AB'den ayrılma kararını güçlendirmiştir denilebilmektedir.

3.3.1.2. Kültürel Kimlik ve Göçmen Karşıtlığının Brexit'e Etkisi

Brexit'in arkasındaki en güçlü itici güçlerden biri, göçmenlik karşıtı söylemler ve ulusal kimlik vurgusudur. 2004'te AB'nin genişlemesiyle birlikte, Doğu Avrupa'dan gelen işçi akını, İngiltere'de özellikle düşük vasıflı işlerde ücretlerin düşmesine yol açmıştır (Hobolt, 2016: 118). Bu durum, yerel işçi sınıfı arasında yoğun bir hoşnutsuzluk yaratmış ve göçmenleri bir tehdit olarak gören söylemlerin yükselmesine zemin hazırlamıştır (Norris ve Inglehart, 2018: 82). UKIP'in lideri Nigel Farage'ın "göçmen akınına son verin" çağrıları, bu kaygıları siyasete taşımıştır (Eatwell ve Goodwin, 2018:145).

Başbakan Theresa May, Brexit sonrası Britanya'yı "tamamen bağımsız, egemen bir ülke" olarak tanımlamıştır ve "*artık ulusal parlamentoları ve mahkemeleri geçersiz kılabilen ulusüstü kurumlarla siyasi birliğin parçası olmadığını*", ayrıca göçmen kontrolünü nasıl sağlayacağına karar verecek "*bağımsız bir egemen devlet"* olduğunu vurgulamıştır (BBC, 2016a). Belirtmek gerekir ki Brexit tartışmalarının merkezinde, sosyal meşruiyet, Avrupa Demos'u, çoğulculuk-çeşitlilik veya ortak zihinsel süreçler gibi konular yerine egemenlik yer almaktaydı. Diğer bir deyişle Brexit *"Büyük Britanya için kuralların Büyük Britanya ve onun kurumları tarafından belirlenmesi", "yabancıların olmadığı bir İngiliz nüfusu", "sıkı sınır kontrolleri" ve "Brükselsiz bir ulusal otorite"* fikirlerini benimsemiştir (Mıchaels, 2016: 51). Bu noktada Brexit kampanyasının *"İngiliz kimliğinin korunması*" retoriği üzerinden şekillendiğini söylemek mümkündür. AB'nin çok kültürlü yapısına karşı tepki, yerel milliyetçi söylemleri güçlendirmiş ve İskoçya, Galler gibi bölgelerde ayrılıkçı hareketlerin yeniden gündeme gelmesine neden olmuştur (Akbaba, 2020:2968).

AB'nin serbest dolaşım politikası, İngiliz vatandaşlarında işsizlik ve kamu hizmetlerine aşırı yüklenme kaygısı yaratmıştır. Ayrıca, İngiltere'nin AB bütçesine yaptığı katkıların "adil

olmadığı" yönündeki söylemler, UKIP gibi popülist partiler tarafından sıklıkla kullanılmış ve Brexit'e destek artmıştır (Akbaba, 2020: 2964-2966).

AB'nin genişlemesiyle Doğu Avrupa ülkelerinden Birleşik Krallık'a artan göç, yerel halk arasında işsizlik ve sosyal hizmetler üzerinde baskı endişelerini artırmıştır. Göçmen karşıtı söylemler, Brexit referandumunda ayrılma yanlısı kampanyaların önemli bir parçası olmuştur (Arnorsson ve Zoega, 2018: 301).

Birleşik Krallık, göç akınını kontrol altına almak için kendi sınırlarını korumayı öncelik haline getirmiştir. Ülkede yükselen sağ siyasi gruplar, bu siyasi ve ekonomik krizlerin sorumlusu olarak AB'yi suçlamaya başlamıştır. Göç, Brexit referandumunda en önemli argümanlardan biri olmuş, ancak Brexit sonrasında Birleşik Krallık 'nın göçmen profili ve politikaları beklenenin aksine değişmiştir. Birleşik Krallık, AB'den gelen göçü kontrol altına almayı başaramamış, aksine daha fazla göçmen ve sığınmacıyla karşı karşıya kalmıştır (Şahal Çelik vd, 2025:216). Bu durum, Brexit'in göç üzerindeki etkilerinin beklenenden farklı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

3.3.1.3. Siyasi Temsilsizlik ve Popülizmin Yükselişi: Brexit'in Tetikleyici Dinamikleri

Brexit'in arka planında yatan en kritik faktörlerden biri, İngiltere'nin geleneksel siyasi partilerinin artan temsil krizidir. İşçi Partisi'nin 1990'lardan itibaren benimsediği "Üçüncü Yol" politikaları, geleneksel mavi yakalı seçmen tabanını yabancılaştırmış ve bu kesimin siyasi sisteme olan güvenini derinden sarsmıştır (Ford ve Goodwin, 2014: 47). Özellikle 2008 sonrası kemer sıkma politikalarına destek vermesi, partinin işçi sınıfıyla olan bağlarını kopma noktasına getirmiştir (Clarke vd. 2017: 89). Bu boşluğu dolduran UKIP, 2010'larda göçmen karşıtı ve AB şüpheci söylemlerle yükselişe geçmiş, 2014 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde %27.5 oy oranıyla birinci parti olmuştur (Goodwin ve Heath, 2016: 112).

Muhafazakâr Parti içindeki AB yanlısı ve karşıtı varyasyonlar arasındaki çatışma da Brexit sürecini hızlandıran bir diğer unsurdur. David Cameron'ın 2013'te AB üyeliğini referanduma götürme sözü vermesi, parti içindeki Avrupaşüpheci kanadın baskısıyla şekillenmiştir (Eatwell ve Goodwin, 2018: 167). Ancak bu hamle, beklenenin aksine partiyi birleştirmek yerine derin bir bölünmeye yol açmıştır (Norris ve Inglehart, 2018: 134).

Referandum sonrası Cameron'ın istifası ve Theresa May'in "Brexit Brexit'tir" sloganıyla başlattığı süreç, siyasi istikrarsızlığı daha da derinleştirmiştir (Ford ve Goodwin, 2014: 53).

Hükümetteki derin bölünmeyle beraber İngiltere'de siyasi elitler ile halk arasında da AB üyeliği konusunda derin bir görüş ayrılığı bulunmaktadır. Siyasi liderler AB'yi ekonomik faydalar ve stratejik işbirliği açısından desteklerken, özellikle işçi sınıfı ve kırsal bölgelerde yaşayanlar AB'yi bürokrasi, demokratik açık ve egemenlik kaybıyla özdeşleştirmiştir (Clarke vd., 2017: 124). Göçmen politikaları ve ekonomik eşitsizlikler, bu kesimlerde kendilerini temsil edilmemiş hissetmelerine yol açmıştır (Goodwin ve Heath, 2016: 331). İskoçya'nın %62 gibi yüksek bir oranla AB'de kalmayı tercih etmesi, Birleşik Krallık içinde yeni siyasi gerilimlere neden olmuştur (Keating, 2017:92). Bu durumun, İskoç bağımsızlık hareketini yeniden canlandırdığını ve İngiliz milliyetçiliğiyle çatışan bir siyasi dinamik yarattığını söylemek mümkündür.

Brexit'in uluslararası ilişkilerde yeni bir dönemi başlattığı kabul edilmektedir (Oliver, 2016: 412). Nitekim Brexitin, Marine Le Pen (Fransa) ve Matteo Salvini (İtalya) gibi popülist liderlere ilham vererek, AB karşıtı hareketleri güçlendirdiğini söylemek mümkündür.

3.3.2. Brexit'in Ekonomik Sonuçları

AB ile Birleşik Krallık arasındaki ilişkilerin, Brexit sonrası dönemin yapısal ve operasyonel zorluklarının yoğun biçimde tezahür ettiği bir sürece tanıklık etmesi açısndan 2021 yılı çetin geçmiştir. Bu dönemde, iki taraf arasında artan gümrük prosedürleri ve denetim mekanizmaları, karşılıklı ticari faaliyetlerde belirgin aksamalara ve tedarik zincirlerinde lojistik darboğazlara yol açmıştır. Söz konusu ticari kesintiler, işgücü piyasalarında yaşanan arz eksikliği, idari ve teknik altyapıdaki yetersizlikler ile birleşerek ekonomik bütünleşmesinin yeniden yapılandırılması sürecini daha da karmaşık hale getirmiştir. Ayrıca, balıkçılık sektöründe ortak kaynakların kullanımına ilişkin kota anlaşmazlıkları, tarafların egemenlik hakları ile ekonomik çıkarlarının çatıştığı sembolik bir mücadele alanı olarak öne çıkmıştır. Öte yandan, Birleşik Krallık ile Fransa arasında Manş Denizi üzerinden gerçekleşen düzensiz göç hareketlerine yönelik diplomatik gerilimler, sınır yönetimi ve göç politikalarındaki uyum sorunlarını açığa çıkarmıştır (İKV, 2022: 4).

Brexit'in en somut ekonomik etkisi, referandum sonrası sterlinin dolar karşısında %20 değer kaybetmesi olmuştur (Hobolt, 2016: 156). Bu durum, ithalat maliyetlerini artırarak

enflasyonun 2017'de %3'e yükselmesine yol açmıştır (Clarke vd., 2017: 121). İşgücü piyasası üzerindeki etkiler ise sektörel bazda farklılaşmaktadır. Finans sektörü, 2020'ye kadar 7.000'den fazla iş kaybederken, imalat sanayinde vasıfsız işçi açığı kronikleşmiştir (Eatwell ve Goodwin, 2018: 201). AB vatandaşlarının ülkeyi terk etmesiyle tarım ve sağlık sektörlerinde yaşanan personel krizi, ekonomik verimliliği düşürmüştür (Norris ve Inglehart, 2018: 178).

Statista Araştırma Departmanı tarafından hazırlanan Brexit'in İngiltere'deki GSYİH üzerindeki tahmini etkisi 2016-2035 raporunda 2023'te Birleşik Krallık ekonomisinin, Birleşik Krallık'ın AB'den hiç ayrılmadığı bir temel senaryoda olacağından %2,5 daha küçük olduğunu öne sürülmektedir. Birleşik Krallık'ın gayri safi yurt içi hasılasına yönelik tahmin ise 2024'te %3'e ve 2025'te %3,2'ye çıkmaktadır. 2021'in ortalarından bu yana, Britanya'daki seçmenlerin giderek artan bir çoğunluğu Brexit'in yanlış karar olduğunu düşündüğü belirtilmiştir. Nitekim Ocak 2025 itibarıyla, yaklaşık %55'i AB'den ayrılmanın yanlış olduğunu düşünürken, Nisan 2021'de bu oran yalnızca %43'tü. Buna karşılık, Brexit'in doğru karar olduğunu düşünen Britanyalıların oranı aynı zaman diliminde %46'dan %30'a düşmüştür (Statista, 2025).

London School of Economics araştırması da benzer sonuçları işaret etmektedir. Buna göre; ticaret engellerinin küçük işletmeler için bir "felaket" olduğunu ve binlercesinin AB ülkeleriyle ticaret yapmayı bırakmasına neden olduğunu ifade etmiştir. Ekonomik Performans Merkezi'nden akademisyenler, 100.000'den fazla firmadan elde edilen kanıtlara bakarak İngiltere'nin Brüksel ile ticaret ve işbirliği anlaşmasını (TCA) imzalamasından iki yıl sonra, 2022'nin sonunda toplam İngiliz mal ihracatının %6,4, ithalatının ise %3,1 düştüğünü tespit etmiştir. Bütçe Sorumluluğu Ofisi'nin (OBR) yaptığı değerlendirmede, İngiltere'nin uzun vadede ticarette %15'lik bir düşüş yaşayacağı ve bunun da milli gelirde %4'lük bir azalmaya yol açacağı öngörülmektedir (theguardian, 2024).

Londra Ekonomi Okulu (LSE) Ekonomik Performans Merkezinin raporuna göre ise Brexit'in İngiltere'nin gıda enflasyonunun yüzde 30 daha yüksek olmasına yol açtığı ve hane halkının gıda faturasında Aralık 2019'dan beri 7 milyar sterlin ilave maliyet yarattığı hesaplanmıştır (gazeteoksijen, 2023). Sonuç olarak Avrupa Birliği'ndeki yaklaşık 40 yıllık üyeliği 31 Ocak 2020'de sona eren Britanya'da daha yüksek enflasyon ve daha düşük GSYİH ile çelişkili ekonomik sonuçlar yaşanmaktadır.

3.3.3.Brexit'ın AB'ye Etkileri

Brexit kararı, Birleşik Krallık'ın siyasi ve ekonomik geleceğini şekillendirme bağlamını aşarak, AB'nin kurumsal yapısı, hukuki sürekliliği ve bütünleşme dinamikleri üzerinde de derin etkiler yaratabilecek bir dizi belirsizlik ve soru işareti ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte öne çıkan temel sorun, Birleşik Krallık'ın AB'den çıkış prosedürünün pratikte nasıl işleyeceğine dair hukuki ve siyasi belirsizliklerin devam etmesidir. Bu durum, AB'nin siyasi ve hukuki açıdan öngörülemeyen bir sürece girmesine yol açmakta, kurucu antlaşmaların yorumlanmasına ilişkin yeni tartışmaları beraberinde getirmektedir. Lizbon Antlaşması ile revize edilen *Avrupa Birliği Antlaşması*'nın 50. maddesi, üyelikten çıkış usulünü düzenleyen ilk bağlayıcı hüküm olmasına rağmen, bu maddenin pratikte daha önce hiç uygulanmamış olması ve ayrılık sonrası ilişkilerin normatif çerçevesine dair somut bir rehber sunmaması, sürecin belirsizliğini artıran temel faktörlerdir. Literatürde, 1985'te Grönland'ın (Danimarka'ya bağlı özerk bölge) Avrupa Toplulukları'ndan çıkışında izlenen *ABA 48. madde* (eski 236. madde) kapsamında antlaşmaların değiştirilmesi yöntemi, 1969 *Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi*'nin 54. maddesinde öngörülen tarafların mutabakatıyla antlaşmalardan çekilme modeli veya Birleşik Krallık'ın 1972 tarihli *Avrupa Toplulukları Yasası*'nı tek taraflı feshetme olasılığı gibi alternatif çıkış senaryoları tartışılmıştır. Ancak, ABA 50. maddenin, antlaşmaların açık hükmü olarak bağlayıcılık taşıması ve çıkış sürecini düzenleyen tek işlevsel mekanizma niteliği kazanması nedeniyle, Birleşik Krallık'ın AB ile hukuki bağlarını sonlandırmada en geçerli ve etkin yol olarak tercih edilmiştir (İKV, 2018:25). Birleşik Krallık'ın yaklaşık elli yıllık birlik yolculuğunun sonuna gelinmiştir.

Brexit sürecinin bir diğer önemli sonucu, AB genelinde yabancı karşıtı söylemleriyle öne çıkan popülist ve milliyetçi partilerin siyasi etkinliklerinin artmasıdır. Bu gelişme, AB'nin bütünleşme sürecinin yavaşlamasına ve hatta bazı alanlarda gerilemesine neden olabilecek potansiyel bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir. AB'nin bu belirsizlik ortamını yönetebilmek için acil ve etkili politikalar geliştirmemesi durumunda, hem siyasi hem de ekonomik alanda ciddi istikrarsızlıkların ortaya çıkması kaçınılmaz görünmektedir (Türko ve Gökçenoğlu, 2020: 579).

Brexit hem Birleşik Krallık için hem de AB için derin yapısal belirsizliklere yol açmıştır. Bu süreç, AB bütünleşme tarihinde önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilebilir (Eralp, 2016: 2). Birleşik Krallık'ın ayrılışıyla birlikte, Birlik içerisinde Fransa ve Almanya'nın siyasi

ve ekonomik ağırlığının artması beklenmektedir. Ancak son dönemlerde Fransa'nın ekonomik performansındaki zayıflamanın, Almanya'nın Birlik içindeki hegemonik konumunu güçlendirdiği gözlemlenmektedir. Bu asimetrik güç dağılımının, AB'nin gelecekteki işleyişinde önemli gerilimlere yol açabileceği beklenebilmektedir.

Brexit ile Almanya'nın AB içindeki hegemonyasını pekiştireceği öngörülmektedir. Özellikle Doğu Avrupa ülkeleri, Almanya-Fransa ikilisinin tek taraflı karar alma riskinden endişe duymaktadır. Nitekim kimi yazarlarca Fransa, Brexit'i "AB'yi kendi modeline yakınlaştırma" fırsatı olarak görmekte ve savunma ile dijital vergi gibi alanlarda derinleşmeyi hedeflediği öne sürülmektedir (Möller ve Oliver, 2014:4). Bununla beraber İspanya, Brexit'in Katalonya bağımsızlık hareketini tetikleyeceğinden (-ki İspanya devletinin yasa dışı olarak tanımladığı ve 1 Ekim'de düzenlenen referandumda bağımsızlık yanlısı 'Evet' oylarının yüzde 90 çıkmasının ve yükselen gerilimin ardından Katalonya yönetimi sonunda bağımsızlık ilan etmiştir (BBC, 2017), Yunanistan ise "Grexit" tartışmalarının yeniden alevleneceğinden korkmaktadır (Möller ve Oliver, 2014:5). Bu nedenle AB kurumları, domino etkisiyle diğer ülkelerin ayrılma taleplerini önlemek için katı bir müzakere stratejisi benimsemiştir (Oliver, 2016: 2).

Salvatore (2017: 836) tarafından yapılan analizler, Avrupa ekonomisinin yapısal büyüme sorunlarını derinlemesine incelemekte ve mevcut politikaların bu sorunların üstesinden gelmede yetersiz kalabileceğine işaret etmektedir. Özellikle Brexit'in yarattığı ekonomik şok ve küresel ekonomideki genel yavaşlama eğilimleri, AB'nin büyüme performansını olumsuz yönde etkileyecek önemli faktörler olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda AB'nin mevcut kriz durumunu aşabilmek için daha esnek bütünleşme modelleri geliştirmesi ve kurumsal yapısını yeniden düzenlemesi gerekliliği hâsıl olmaktadır.

3.3.4. Brexit'in İngiltere'nin Bölge Yönetimlerine Etkileri

Brexit süreci, Birleşik Krallık'ın bölgesel yönetimleri üzerinde tarihi nitelikte dönüşümlere yol açmıştır. Hobolt'un (2016:1261) vurguladığı gibi, referandum sonuçları sadece AB'den ayrılma kararını değil, aynı zamanda ülkenin derinleşen bölgesel ayrışmalarını da gözler önüne sermiştir. İskoçya örneği, Brexit'in bölge yönetimleri üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli ipuçları sunmaktadır. Keating (2020: 495) İskoçya'nın %62 oranında AB'de kalma yönünde oy kullanmasına rağmen, bu iradenin Westminster tarafından dikkate

alınmamasını “yetki devri sisteminin temel bir paradoksu” olarak tanımlamaktadır. Bu durum, İskoçya’da hoşnutsuz seslerin yükselmesine neden olmuştur.

Kuzey İrlanda’da ise durum daha karmaşık bir hal almıştır. Hayward ve Komarova (2022: 130), Hayırlı Cuma Anlaşması’nın hassas dengelerinin Brexit’le birlikte nasıl sarsıldığını detaylı şekilde analiz etmektedir. Özellikle ticaret düzenlemeleri konusunda yaşanan belirsizlikler, bölge yönetiminin işleyişini ciddi şekilde etkilemiştir. Kelly ve Tannam (2023: 2278) bu süreçte merkezi hükümetin benimsediği “tek taraflı yaklaşımın”, Kuzey İrlanda’nın özel statüsünü zayıflattığını ortaya koymaktadır.

Kuzey İrlanda konusunda önemli sorunlardan birisi de sınır anlaşmazlığıdır. Bu noktada imzalanan Kuzey İrlanda Protokolü, Brexit Ayrılık Anlaşması kapsamında imzalanarak Birleşik Krallık’a bağlı Kuzey İrlanda ile Avrupa Birliği üyesi İrlanda Cumhuriyeti arasındaki ticari ilişkileri düzenlemek üzere hayata geçirilmiştir. Protokol uyarınca, Kuzey İrlanda Brexit sonrasında dahi AB’nin gümrük düzenlemelerini uygulamaya devam edecek şekilde konumlandırılmıştır. AB’nin Tek Pazar kuralları gereği, artık AB üyesi olmayan Birleşik Krallık gibi ülkelerden Kuzey İrlanda’ya doğrudan ürün gönderimi yasaklanmıştır. Bu durum, resmi olarak Birleşik Krallık egemenliğinde bulunan Kuzey İrlanda ile İngiltere arasındaki ticaretin limanlarda gümrük denetimine tabi olmasına yol açmıştır. Ancak limanlarda ve deniz yoluyla yapılması öngörülen bu kontrollerin uygulanması süreci pratikte önemli zorluklar yaşanmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Birleşik Krallık’ın Kuzey İrlanda’ya birçok ürünü doğrudan sevkiyat yapamamasına bağlı olarak ekonomik daralma yaşanmaktadır (Anadolu ajansı, 2021).

Galler’in durumu, diğer bölgelerden farklı dinamikler göstermektedir. Henderson ve diğerleri (2020: 1249), AB yapısal fonlarının kesilmesinin Galler ekonomisi üzerinde yarattığı baskıları belgelemektedir. Bu ekonomik şok, bölge yönetiminin politika yapma kapasitesini önemli ölçüde sınırlamıştır.

Brexit’in anayasal etkileri, bölge yönetimlerinin yetkileri konusunda yeni tartışmaları beraberinde getirmiştir. Keating (2020:504), İskoç Parlamentosu’nun Brexit kararını veto edememesini “yetki devrinin teorik vaatleriyle pratik uygulama arasındaki uçurum” olarak yorumlamaktadır. Bu durum, Birleşik Krallık’ın bölgesel yönetişim modelinin geleceği konusunda ciddi soru işaretleri doğurmuştur.

Ekonomik etkiler bağlamında, Brexit'in bölgesel yönetimler üzerindeki etkileri oldukça çeşitlilik göstermektedir. Henderson ve ekibinin (2020:1249) belirttiğine göre AB fonlarının kesilmesi özellikle sanayisizleşmenin yoğun yaşandığı bölgelerde kalkınma projelerini sekteye uğratmıştır. Keating (2020) tarafından vurgulandığı gibi İskoçya'nın balıkçılık alanlarındaki hâkimiyetine rağmen Brexit sonrası politikalar üzerinde söz sahibi olamaması, bölgede ciddi bir hoşnutsuzluk yaratmıştır.

Yukarıda ifade edilen sebepler dışında İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılma kararını şekillendiren temel faktörler arasında, bütçe katkılarına ilişkin anlaşmazlıklar, ortak ticaret politikasının getirdiği kısıtlamalar, hukuki egemenlik kaybı endişeleri ve para politikası özerkliğine dair tartışmalar da önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle, İngiltere'nin AB bütçesine yaptığı net katkıların ulusal çıkarlarla uyumsuzluğu, dış ticaret politikalarında karar alma süreçlerindeki yetki devrinin yarattığı gerginlikler, Avrupa hukukunun ulusal yargıyı etkileme derecesine yönelik hukuki kaygılar ve para politikası araçlarının kullanımındaki kısıtlamalar, Brexit sürecini tetikleyen temel ekonomik ve kurumsal gerekçeler olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurlar, İngiliz siyasi söyleminde AB üyeliğinin maliyetlerinin faydalarından ağır bastığı yönündeki argümanları güçlendirmiş ve nihayetinde ayrılık kararının alınmasında belirleyici rol oynamıştır.

Sonuç olarak, Brexit'in Birleşik Krallık'ın bölgesel yönetimleri üzerindeki etkileri çok boyutlu ve derin olmuştur. Bu süreç yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda anayasal, siyasi ve toplumsal dönüşümlere yol açmıştır. Özellikle İskoçya ve Kuzey İrlanda'da Brexit'in tetiklediği bağımsızlık ve birleşme talepleri, Birleşik Krallık'ın geleceği açısından ciddi belirsizlikler yaratmaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:
BREXİT VE YASAL KURUMSAL YAPININ DÖNÜŞÜMÜ

Çalışmanın bu bölümünde, Brexit'in Birleşik Krallık'ın yasal ve kurumsal yapısında yol açtığı dönüşümler, AB'den ayrılma sonrası ortaya çıkan iç dinamikler ve bölgesel dengeler üzerinden analiz edilmektedir. İlk olarak, AB fonlarının ve düzenleyici çerçevelerin kaybının ulusal politika yapımına etkisi, alternatif finansman modelleri ve mevzuat uyum süreçleri bağlamında ele alınmaktadır. İkinci aşamada, yetkilerin Westminster'a dönüşüyle tetiklenen güç paylaşımı tartışmaları, merkezi hükümet ile bölgesel yönetimler arasındaki anayasal gerilimler ekseninde incelenmektedir. Üçüncü olarak, Birleşik Krallık İç Pazar Yasası'nın tek pazar bütünlüğünü koruma hedefinin, bölgesel ekonomik eşitsizlikler ve hukuki yetki çatışmaları üzerindeki etkisi değerlendirilmektedir. Son olarak, Yerelleşme "*Beyaz Kitabı"* ve Yükseltme Fonu politikalarının, merkeziyetçi yönetim anlayışını yerel kalkınma odaklı bir modele dönüştürme çabalarına nasıl yön verdiği incelenmektedir.

4.1. AB Fonlarının ve Düzenleyici Çerçevelerin Kaybı

Kuruluş amacı refah, istikrar ve kalkınmayı sağlamak olan Avrupa Birliği, günümüzde ciddi ekonomik ve sosyal sorunlarla mücadele etmektedir (Demiral, 2018: 76). Brexit ise bu durumun tezahürü olmuştur, etkileri de yaşanmaya devam etmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde Birleşik Krallık'ın ayrıksı tavrı zaman zaman krizlere neden olmuştur. Brexit'i savunanların da ısrarla sahip çıktığı AB'ye yapılan katkıların, alınan destekten çok daha az olduğu anlayışının kökeni üyeliğin ilk yıllarına dek uzanmaktadır. Nitekim Thatcher**,** Birleşik Krallık'ın sanayileşmiş ve gelişmiş bir ekonomiye sahip olması nedeniyle Avrupa Toplulukları bütçesindeki tarım destekleri veya bölgesel kalkınma fonlarından diğer üye devletler kadar yararlanamadığını vurgulamıştır. Diğer ülkelerin AT bütçesine yaptıkları katkıların önemli bir kısmını, tarım politikaları veya uyum fonları aracılığıyla geri alabildiği bir sistemde, Birleşik Krallık'ın net bir şekilde *"zararda"* kaldığını savunmuştur. Bu durum, Birleşik Krallık'ın AT bütçesine yaptığı ödemelerin, bütçe harcama kalemlerinden herhangi birine dengeli bir şekilde yansımadığı ve ülkenin "*net katkı veren "* konumunda kaldığı bir dengesizliğe işaret etmiştir. Thatcher'ın 1979'da başlattığı *ve "Paramı geri istiyorum"* şeklinde özetlenen bu bütçe krizi, 1984 yılına kadar sürmüş ve ancak AT bütçesine ***"****Birleşik Krallık bütçe iadesi*" (British rebate) adı altında özel bir düzenleme eklenmesiyle çözüme kavuşturulmuştur (Terzi, 2021: 171).

Brexit sonrası Birleşik Krallık'ın AB fonlarına ve düzenleyici çerçevelere erişiminin sona ermesi, ekonomik ve yasal alanlarda önemli değişikliklere yol açmıştır. Öncelikle, AB'nin sağladığı tarım, bölgesel kalkınma ve araştırma fonları kesilmiştir. İngiltere, bu açığı kapatmak için kendi finansman mekanizmalarını oluşturmuştur. Örneğin tarım fonuna erişimi kesilen Birleşik Krallık bunun yerine Çiftçilerin Sürdürülebilir Tarım Teşviki (SFI) uyarlamıştır (gov.uk, 2025). Yine benzer bir şekilde Avrupa tarafından finanse edilen LEADER Programı'nın yerel bir ikamesi olarak Kırsal Fon uygulaması ile Avrupa Yapısal ve Yatırım Fonu Programı'nın (ESIF) sona ermesiyle baraber hükümetin yerel ikamesi olan Birleşik Krallık Paylaşılan Refah Fonu'nun (UKSPF) hayata geçirilmesi uygulamaları Brexit sonrası boşluğu doldurmak adına yapılan çabalardandır (gov.uk, 2025).

Tablo 1. Birleşik Krallık Bölgelerine AB Yapısal Fonları Tahsisi (2014-2020)

Bölge	**ERDF (€ Milyon)**	**ESIF (€ Milyon)**	**Toplam (€ Milyon)**	**Kişi Başına (€)**
İngiltere	3.6	3.5	7.1	130
İskoçya	0.5	0.4	0.9	180
Kuzey İrlanda	0.3	0.2	0.5	280
Galler	1.3	1.1	2.4	780
Toplam BK	5.7	5.2	10.9	166

Kaynak: Bachtler, John and Begg, Iain (2017:5) Cohesion policy after Brexit: the economic, social and institutional challenges. Journal of Social Policy. ISSN 0047-2794

Birleşik Krallık AB yapısal fonlarının kesilmesiyle oluşan finansman boşluğunu UKSPF ile doldurmayı hedeflemiştir. Avrupa Birliği'nden ayrılma fırsatlarını, yerel önceliklere yatırım yaparak ve en çok ihtiyaç duyulan yerlere fon sağlayarak değerlendirmeyi amaçlamıştır (gov.uk, 2025a). Ancak bazı sektörlerde fon dağılımında adaletsizlikler yaşanması kaçınılmaz olmuştur. Düzenleyici çerçevelerdeki kopuş, özellikle finansal hizmetler ve ticaret alanlarında ek maliyetler ve prosedürler getirmiştir. Brexit sonrası Birleşik Krallık, AB ile alternatif iş birliği yolları aramakta ve küresel ticaret anlaşmalarına odaklanmaktadır. Ancak uzun vadeli ekonomik etkiler belirsizliğini korumaya devam ettiğini söylemek mümkündür.

Brexit yanlıları için ayrılma sonrası süreçte AB fonlarından yararlanamama durumu esasen avantaj yaratmaktadır. 2004 ve 2007 yıllarında gerçekleşen AB genişleme dalgalarının Birlik bütçesi üzerinde oluşturduğu ek mali yük, Birleşik Krallık'ın AB'nin kolektif çıkarlarından ziyade ulusal çıkarlarına öncelik verme eğilimini artırmış ve bu durum eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. 2008 finansal krizini takip eden dönemde, birçok AB

ülkesinde yaşanan ekonomik daralma nedeniyle Birleşik Krallık'ın AB bütçesine yaptığı yıllık net katkı 2010 yılı itibarıyla 6 milyar avrodan 10 milyar avroya yükselmesi (Balkır, 2021: 231) Birleşik Krallıktaki çatlak seslerin yükselmesine neden olmuştur. Nitekim kamuoyundaki yaygın görüşe göre Brexit öncesinde Birleşik Krallık, AB bütçesine Almanya'nın ardından en fazla net katkı yapan ikinci ülke konumda olmasına rağmen AB'ye yapılan mali katkılar ile elde edilen faydalar arasındaki dengesizlik, *"haksız mali yük"* oluştuğu şeklindedir**.** Buna göre; Birleşik Krallık'ın AB bütçesinin yaklaşık %80'ini kapsayan yapısal fonlara ve %38'ini oluşturan Ortak Tarım Politikasına katkı yükümlülüğünden muaf tutulması, İngiltere'de tüketicilerin karşılaştığı maliyet artışlarını tetikleyen tarife uygulamaları ve sübvansiyon politikalarının olumsuz ekonomik etkilerini büyük ölçüde hafifletmiştir (Yılmaz, 2022:187). Bu durum, Birleşik Krallık'nın AB'nin mali mekanizmalarına sınırlı katılımı sayesinde, yerel ekonomideki fiyat baskılarının kontrol altına alınmasına olanak sağlamıştır. Brexit destekçilerininin sıklıkla kullandıkları bir diğer argüman da Birlik bütçesinin en kritik iki harcama alanından biri olan Ortak Tarım Politikasının, Birleşik Krallık için ekonomik açıdan önemli bir yük oluşturduğudur. Nitekim 2014-2020 dönemi verilerine göre, AB'nin toplam bütçesinin %38'ine tekabül eden 48 milyar avroluk kısmının OTP'ye ayrılması öngörülmüştür (Alakbarov, 2018: 61). Ancak Birleşik Krallık'ın sınırlı tarım arazileri ve bu politikadan doğrudan yararlanma kapasitesinin düşük olması, bu harcamaları "*katkı-geri dönüş dengesizliği"* yaratan bir maliyet unsuru haline getirmiştir. Brexit yanlıları, Birleşik Krallık'ın AB'den ayrılmasıyla bu politika için ödenen kaynakların ulusal ekonomiye yeniden aktarılabileceğini ve tarım sektöründe daha esnek, ihtiyaca odaklı programların finanse edilebileceğini savunmaktadır. Bu perspektif, BK'nın AB üyeliğinin "*net bir mali kayıp"* olarak görüldüğü argümanını güçlendirmektedir.

Brexit sonrası AB'nin oturmuş düzeninden feragat edilmesi çok sayıda yeni yapısal düzenlemeye ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Örneğin, AB'nin REACH (Kimyasalların Kaydı, Değerlendirilmesi ve İzni) düzenlemeleri, Brexit sonrası Birleşik Krallık 'da UK REACH olarak yeniden düzenlenmiş, ancak uyum maliyetleri firmaları zorlamıştır (hse.gov.uk, 2025). Veri koruma alanında UK GDPR**,** AB'nin Genel Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) ile %95 uyumlu olmasına rağmen, karşılıklı yeterlilik anlaşmasının olmaması nedeniyle şirketler ile ek maliyetler yaratan ek anlaşmalar yapılmıştır (uk-gdpr.org, 2025). Bir diğer dikkat çeken yapısal düzenleme çalışması da Avrupa Uzun Vadeli Yatırım Fonu'na (ELTIF) ilişkin AB mevzuatının yerine İngiltere Uzun Vadeli Varlık Fonu'nun (LTAF) getirilmesidir (aima.org, 2024).

Sonuç olarak Brexit sonrası AB fonları ve düzenleyici çerçevesinin kaybı, Birleşik Krallık'ın ekonomik ve yapısal dinamiklerinde derin bir dönüşümü tetiklemiştir. AB'nin tarım, bölgesel kalkınma ve araştırma alanlarındaki fonlarının kesilmesi, özellikle düşük gelirli bölgelerde eşitsizlikleri artırmış ve Birleşik Krallık'nın yerel finansman mekanizmaları (Paylaşılan Refah Fonu gibi) bu açığı kapatmakta yetersiz kalmıştır (parliament.uk, 2024). Düzenleyici uyumun sona ermesi, finansal hizmetlerde pasaport haklarının kaybı ve AB standartlarıyla uyumsuzluk nedeniyle ticaret maliyetlerini yükseltmiş, KOBİ'ler üzerinde idari ve mali baskılar oluşturmuştur (UKTPO, 2020). Tarım sektörü, AB sübvansiyonlarının kesilmesiyle gelir daralması yaşarken, sanayi sektörü kimyasal düzenlemelerde (UK REACH) çifte uyum maliyetlerine maruz kalmıştır (Institute for Government, 2021). Finansal regülasyonlardaki kopuş, Londra'nın küresel finans merkezi olma özelliğini zayıflatmış, buna karşın Birleşik Krallık'nın düzenleyici bağımsızlık arayışı inovasyon potansiyeliyle çelişen bir belirsizlik yaratmıştır (thecityuk.com, 2022). AB Tek Pazar'ına erişim eksikliği ticaret hacminde daralmaya neden olmuştur. Sonuç olarak, Brexit'in ekonomik maliyetleri kısa vadede somutlaşırken, uzun vadeli kazanımlar belirsizliğini korumakta ve politikaların etkinliği, küresel ekonomik konjonktüre bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bu süreç, AB ile ilişkilerin yeniden tanımlanması ve iç politikaların adaptasyonuyla şekillenecek karmaşık bir dengeyi gerektirmektedir.

Birleşik Krallık, AB üyeliği boyunca hem bütçeye katkı sağlayan hem de fonlardan yararlanan bir ülke olarak öne çıkmıştır. Özellikle AB'ye yaptığı net katkıların miktarı zaman zaman tartışma konusu olsa da, tarımdan bilimsel araştırmalara kadar pek çok alanda AB fonlarından aktif olarak faydalanmıştır. Bu fonlara ilişkin detaylar aşağıda özetlenmiştir.

4.1.1. Yapısal Fonlar

AB'de ekonomik entegrasyonun özü Yapısal Fonların yapıcı etkilerinden üye devletlerin optimum şekilde yararlanmasını sağlamaktır. Avrupa Birliği Yapısal Fonları, üye devletlerarasındaki kalkınma eşitsizliğini azaltmayı ve tüm bölgelerin kalkınmasını teşvik etmeyi amaçlayan bir bölgesel politikaya sahiptir. Kalkınmada yavaş ilerleyen geri kalmış bölgelerin ekonomik yönden uyumlaştırılmasını sağlamak amacıyla hayata geçirilmiştir. Yapısal fonların temel amacı üye devletler ve bölgeler arasındaki sosyal ve ekonomik gelişmişlik farklılıklarını azaltmaktır (İncekara ve Savrul, 2010: 409). Başka bir ifadeyle Yapısal fonlar, Birlik üyesi ülkelerin ekonomik açıdan uyum sağlamasını kolaylaştırmayı ve

Birlik içindeki tüm bölgelerin dengeli bir şekilde gelişmesini ve kalkınmasını desteklemeyi hedeflemektedir. Bu fonlar, bölgeler arasında fırsat eşitliği yaratmayı ve uyumlu bir ekonomik ilerleme sağlamayı amaçlamaktadır (Şinik, 2009: 72).

AB Uyum Politikası; istihdam oluşturulması, rekabetçi bir ortamın sağlanması, ekonomik büyümenin desteklenmesi, sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesi ve vatandaşların yaşam kalitesinin artırılmasını hedeflemektedir. Bu hedeflere ulaşmak ve Avrupa Birliği'nin tüm bölgelerindeki farklı kalkınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, 2021-2027 dönemi için Uyum Politikası'na 392 milyar Euro (toplam AB bütçesinin yaklaşık üçte biri) kaynak tahsis edilmiştir (European Commission, 2021).

4.1.2. Uyum Fonu (CF)

Uyum Fonu, AB'nin ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumunu güçlendirmek için kişi başına gayri safi milli geliri AB-27 ortalamasının %90'ının altında olan Üye Devletlere destek sağlar. Uyum Fonu, Avrupa Komisyonu ile Üye Devletlerdeki ulusal ve bölgesel otoriteler arasında ortak sorumluluk altındaki programları finanse etmektedir. Ancak Uyum Fonu'nun mali yardımı, bir üye Devletin aşırı kamu açığı göstermesi ve durumu çözememesi veya bunun için uygun önlemi almaması durumunda (nitelikli çoğunlukla alınan) bir Konsey kararıyla askıya alınabilir (European Commisison, 2023)

Uyum Fonu 15 Üye Devleti ilgilendirmektedir: Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çekya, Estonya, Yunanistan, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya ve Slovenya. Finansmanı, trans-Avrupa ulaştırma ağlarına ve AB'nin çevresel öncelikleri kapsamındaki projelere tahsis edilmektedir. En yüksek pay 27.223.448.200 milyar Euro ile Polonya, en düşük pay ise 237.567.188 milyon Euro ile Malta'ya aittir (European Commission, 2023).

4.1.3. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF- European Regional Development Funds)

ERDF, 1975 yılında kurulmuştur ve AB'nin bölgesel politikasının temel aracıdır. AB'nin en büyük bölgesel fonudur ve üye devletlerarasındaki kalkınma eşitsizliğini azaltmayı; az gelişmiş bölgelerin kalkınmasını teşvik etmeyi amaçlar. Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Birliği içinde ekonomik, sosyal ve bölgesel uyumu güçlendirmek amacıyla

oluşturulmuştur. Bu fon, bölgeler arasındaki dengesizlikleri azaltarak, vatandaşlara daha yakın, daha akıllı, daha çevreci, daha bağlantılı ve daha sosyal bir Avrupa inşa etmek için yatırımlar yapmayı hedeflemektedir. ERDF, özellikle gelişimi geride kalmış bölgelerin kalkınmasını ve yapısal uyumunu desteklemekte, ayrıca gerileyen sanayi bölgelerinin dönüştürülmesine katkıda bulunarak Birliğin temel bölgesel dengesizliklerinin giderilmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. ERDF, Avrupa Komisyonu ile üye devletlerdeki ulusal ve bölgesel otoriteler arasında ortak sorumluluk kapsamındaki programları krediler, garantiler ve özsermaye gibi finansal ürünler aracılığıyla desteklemektedir. Komisyon hizmetleri, geleneksel hibeye dayalı desteği tamamlamak için daha verimli ve sürdürülebilir bir alternatif olarak, mali araçlar aracılığıyla AB kaynaklarının daha akıllıca kullanılmasını sağlamayı hedeflemektedir. Finansal araçların başlı başına bir amaç değil, politika oluşturma mekanizması olduğunu belirtmek gerekir (European Commission, 2025c).

ERDF dört temel öncelikli alana güçlü bir şekilde odaklanmaktadır: Araştırma ve Yenilik, Dijital Ekonomi, KOBİ Rekabet Edebilirliği ve Düşük Karbon Ekonomisi. ERDF ayrıca Bölgesel İşbirliği hedefi kapsamında Interreg'i (sınır ötesi işbirliğini) finanse etmektedir (European Commission, 2025c).

4.1.4. Avrupa Sosyal Fonu (ESF-European Social Fund)

Avrupa Birliği içindeki bölgelerin tamamını kapsayan ESF üye devletlerdeki sosyal eşitsizliklerin giderilmesine ve insan kaynağının geliştirilmesine katkıda bulunmayı amaçlar. 2021-2027 dönemi için 142,7 milyar Euro tutarında bir bütçeye sahip olan ESF+, bu alanlardaki yapısal reformlar da dâhil olmak üzere AB'nin istihdam, sosyal, eğitim ve beceri politikalarına önemli bir katkı sağlamaya devam etmektedir. Uyum politikasının bir parçası olarak ESF+, Üye Devletler ve bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltarak AB'deki ekonomik, bölgesel ve sosyal uyumu destekleme misyonunu da sürdürmeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2025d).

İşsizliği azaltmaya yönelik yeni iş sahaları açmayı, mesleki eğitimi ve iş sahibi olma konusunda danışmanlığı amaçlayan projeler, fon tarafından desteklenmektedir. ESF ile eğitim ve mesleki eğitim, işsizliğin önlenmesi ve istihdamın arttırılması, sosyal dayanışma ve fırsat eşitliği için yardım sağlamaktadır (İKV, 2025b).

4.1.5. Adil Geçiş Fonu (JTF)

Adil Geçiş Fonu (JTF), 2050 yılına kadar AB'nin iklim nötrlüğü hedefine ulaşmayı amaçlayan Avrupa Yeşil Anlaşması kapsamında, Adil Geçiş Mekanizması'nın ilk bileşeni olarak 2021-2027 Uyum Politikası'nın yeni bir enstrümanıdır. JTF, AB uyum politikasının bölgesel eşitsizlikleri azaltma ve Birliğin yapısal dönüşümlerini ele alma hedefi doğrultusunda, iklim nötrlüğüne geçiş sürecinden en fazla etkilenen bölgeleri destekleyerek bölgesel eşitsizliklerin artmasını önlemeyi amaçlamaktadır (European Commission, 2025e).

4.1.6. Avrupa Birliği Dayanışma Fonu (EUSF)

Avrupa Birliği Dayanışma Fonu (EUSF), ciddi doğal afetler ve 2020'den bu yana büyük sağlık acil durumları sonrasında mali destek sunarak AB üye devletlerini ve katılım ülkelerini desteklemektedir (European Commission, 2025f).

4.1.7. Diğer Fonlar

Avrupa Denizcilik, Balıkçılık ve Su Ürünleri Fonu (EMFAF) : Bölgesel kalkınma ve ortak balıkçılık politikalarının gerçekleştirilmesine destek sağlamaktadır. Fon üye ülkelerdeki balıkçılık sektörünün büyüklüğüne, çalışan kişi sayısına ve balıkçılık sektörünün ihtiyaçları oranında kaynak aktarmaktadır (Doğan, 2011: 4-5). Özellikle küçük ölçekli kıyı balıkçılığını, genç balıkçıları ve en uzak bölgeleri ve ayrıca sürdürülebilir su ürünleri yetiştiriciliğini desteklemektedir.

Avrupa Tarımsal Garanti Fonu (EAGF – European Agricultural Guidance and Guarantee Fund): Tarım sektörünün yapısının düzenlenmesi ve kırsal alanların kalkınmasına destek sağlamaktadır. Avrupa Birliği'nin ortak tarım politikasının finansmanında önemli bir rol oynayan bir fonudur. Bu fon, AB'nin tarım sektörüne yönelik gelir desteği, piyasa müdahaleleri ve kırsal kalkınma programları gibi çeşitli programları finanse etmek için kullanılır. AB ülkeleri ayrıca Fon küçük ve orta ölçekli çiftliklere, doğal kısıtlı alanlarda faaliyet gösteren çiftçilere ve zorluk yaşayan sektörlere yardım etmeye yönelik özel programları finanse etmek için kullanabilir. Fon ayrıca tarım piyasalarını desteklemeye ve istikrara kavuşturmaya yönelik tedbirleri de finanse etmektedir (European Commission, 2025g).

Avrupa Kırsal Kalkınma Tarım Fonu (EAFRD): AB'nin kırsal kalkınma programlarına (RDP'ler) katkısını finanse etmektedir. Kırsal alanların kalkınmasını ve refahını teşvik etmek için kullanılan bir fondur (European Commission, 2022).

Uyum ve Avrupa Bölgeleri İçin İyileşme Yardımı (REACT-EU): Küresel covid-19 salgını sonrası süreçte hayata geçirilen program, işleri sürdürme desteği, kısa süreli çalışma planları ve serbest meslek sahiplerine destek dâhil olmak üzere, kriz onarım kapasitelerini güçlendiren ve ekonominin yeşil, dijital ve dirençli bir şekilde toparlanmasına katkıda bulunan yatırım projelerini desteklemektedir. REACT-EU yeni bir fon kaynağı değil, 2014-2020 Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu ve Avrupa Sosyal Fonu tahsislerine ek bir destektir, 2023 yılı sonuna kadar kullanılmıştır (European Commission, 2022b)

Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA): AB, üyelik sürecindeki ülkelere, AB standartlarına uyum sağlamaları ve üyeliğe hazırlanmaları için politik, kurumsal, sosyal ve ekonomik reformlara destek olmak amacıyla katılım öncesi fonlar sağlamaktadır. Başlangıçta farklı programlar ve mali araçlarla sunulan bu destek, 2007 yılında Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPA) adı altında tek bir çerçevede birleştirilmiştir. IPA, aday ve potansiyel aday ülkelerin AB standartlarına ulaşmalarına yardımcı olan temel mali ve teknik destek mekanizması haline gelmiştir. IPA kapsamında, bu ülkelerin mevzuat ve standartlarının AB ile uyumlu hale getirilmesi, kurumlarının reformları uygulama kapasitesinin artırılması ve üyelikle gelen hak ve yükümlülüklere hazırlanmaları hedeflenmektedir. Bu süreç, ülkelerin AB'ye uyumunu kolaylaştırmayı ve üyelik sürecini desteklemeyi amaçlamaktadır (IPA, 2025).

4.1.8. Yeni Topluluk Girişimleri

Yeni topluluk girişimleri, AB'nin genişlemesi, sosyal ve ekonomik bütünleşmesi, çevresel sürdürülebilirlik ve rekabet gücü gibi hedeflerine ulaşmada önemli rol oynamaktadır. Yeni topluluk girişimleri ile kapasite geliştirmenin güçlendirilmesi ve fonların daha etkili ve ses getirici bir biçimde kullanılması ile Uyum Politikası'nın daha etkili ve sürdürülebilir olması hedeflenmektedir. jeremie ve jessica mali projelere ilişkin araçlarken jaspers ve jasmine, teknik destek amacıyla oluşturulmuştur (Cihangir, 2011: 23).

JESSICA İnisiyatifi: Avrupa Komisyonu, Avrupa Yatırım Bankası (EIB), Avrupa Konseyi Kalkınma Bankası (CEB) ve diğer uluslararası finansal kurumların iş birliğiyle

oluşturulmuş Şehir Alanlarında Sürdürülebilir Yatırım için Ortak Avrupa Desteği anlamına gelmektedir (EIB, 2008)

JEREMIE İnisiyatifi (Joint European Resources for Micro to Medium Enterprises): 2008 finansal krizinin ardından küçük ve orta ölçekli işletmelere (KOBİ'lere) kredi erişimini kolaylaştırmak ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştur (EIB, 2012).

JASPERS İnisiyatifi (Joint Assistance to Support Projects in European Regions): JASPERS, AB'nin eş-finansman programları kapsamında büyük altyapı ve yatırım projelerinin geliştirilmesine ve uygulamaya konulmasına yardımcı olur (EIB, 2025).

J*ASMINE İnisiyatifi(Joint Action to Sport Mıcro-Fınance Institutions in Europe):* Avrupa Komisyonu, Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Yatırım Fonu'nun iş birliğiyle kurulmuştur. Bu girişim, mikro-kredi sağlayıcıları ve mikro-finans kurumlarının iyi yönetişim, bilgi sistemleri, risk yönetimi ve stratejik planlama gibi alanlarda kapasitelerini güçlendirmeyi ve mikro-kredi piyasasında sürdürülebilir ve tutarlı bir şekilde faaliyet göstermelerine destek olmayı hedeflemektedir (Cihangir, 2011:28).

4.2. Yetkilerin Westminister'e Dönüşü ve Güç Paylaşımı Tartışmaları

Westminster Modeli, adını başkent Londra'daki Westminster Sarayı'ndan almakta ve parlamenter sistemin kökeni ile gelişim sürecini temsil etmektedir. Söz konusu yapı, 8. yüzyılda bugünkü Westminster bölgesinde ortaya çıkmış; tüm idari kurumlarıyla birlikte, monarşik bir düzenin zaman içinde demokratikleşme evrimi sırasında şekillenmiştir (Kama, 2016:161). Westminster sistemi, demokratik siyasi sistemler arasında en merkezî ve çoğunlukçu yapıya sahip olanlardan biridir. Bu sistem, yöneticiye asgari sorumluluk ve düzenleme ile geniş yetkiler tanıyarak yürütmenin ağırlığını ön plana çıkarmaktadır.

Westminster modeli, anayasal bir sistem çerçevesinde devlet başkanının etkin hükûmet başkanı olmadığı; etkin hükûmet başkanının atanması ve görevden alınması üzerinde en azından önemli bir denetim yetkisinin bulunduğu; bakanlardan oluşan bir kabineye liderlik eden başbakanın varlığına dayanan bir sistemdir. Yürütme organının etkinliğinin parlamenterlerin yanı sıra bakanların da yasama organının üyesi olmasıyla şekillendiği; bakanların serbest ve temsili bir yasama organına hem kolektif hem de bireysel sorumluluk taşıdığı bir siyasi yapıyı tanımlanmaktadır (Coşkun ve Yorgancıoğlu, 2021: 81).

Westminster modelinde katı bir parti disiplini hâkimdir. İktidar partisinin genel

başkanı, aynı zamanda hükümetin lideri olan başbakandır ve hükümet, başbakan öncülüğünde gündemi belirlemede merkezi bir rol üstlenmektedir. Anayasal sistem, yasama organının üstünlüğü ilkesine dayanmakla birlikte, siyasi yapıyı fiilen şekillendiren unsur başbakan ve kabinedir. Sistemde genellikle tek parti hükümetleri görülür; siyasi rekabet, çoğunlukçu demokrasiye dayalı iki büyük parti arasında iktidar değişimine odaklanmaktadır (Özsoy Boyunsuz, 2014: 27).

Westminster Parlamentosu, tarihsel süreçte geleneksel olarak birlik ve sürekliliğin simgesi haline gelmiş, İngiliz demokrasisinin temel yapı taşlarından biri olarak kanıksanmıştır. Ancak Brexit sürecinin parlamentonun birlik ve sürekliliğine gölge düşürdüğü düşünülmektedir. Bu sebeple de Brexit'in İngiliz parlamento yaşamının normal işleyişini ve demokrasiyi baltaladığı ifade edilmektedir. Brexit, Avrupa konusunda İngiliz siyasetinin, Parlamento içinde ve dışında kutuplaşmasını ve en azından Avam Kamarası'nda parlamento tartışmalarının düşmanca doğasını daha da kötüleştirmeye katkıda bulunduğunun altı çizilmektedir. Hatta bilindiği şekilde İngiliz parlamento rejimi hükümet ve parlamento arasındaki karşılıklı güven ve kalıcı iş birliği temelinde çalışırken, Brexit tartışmaları ve oylamaların yürütme ve yasama arasındaki hem güveni hem de iş birliğini ciddi şekilde yaraladığını ifade edilmiştir (Gibson Morgan, 2020).

Küreselleşmenin egemenlik anlayışında yol açtığı dönüşüm, Avrupa Birliği üyeliği ve adem-i merkeziyetçi yönetim anlayışının yaygınlaşması gibi faktörlerle birleşerek Westminster sisteminde yapısal değişimlere neden olmuştur. Ayrıca, atanmışlar yerine seçilmiş temsilcilerin demokratik süreçlerdeki ağırlığının artması ve Lordlar Kamarası'nın yetkilerinin azalması gibi gelişmeler, söz konusu sistemin geleneksel işleyişinde revizyonları zorunlu kılmıştır (Kama, 2016: 163).

Westminster modelinde hükümet, yapısal olarak merkezî ve sınırsız bir güç odağı şeklinde işlev görmektedir. Ancak 1970'lerde başlayan ve özellikle Thatcher Dönemi ile Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde bu sınırsız yapı, dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Avrupa Birliği'nin hukuki ve siyasi normlarının ulusal egemenlik üzerindeki etkisi, hükümetin geleneksel yetkilerini kademeli olarak sınırlandırmıştır. Günümüzde bu değişim süreci devam etmekte; Westminster modeli, diğer ülkelerdeki uyarlamalarından farklı olarak, Birleşik Krallık'ta kendine özgü bir evrimsel yönelim sergilemektedir. Westminster Parlamentosu'nun, AB tarafından önerilen hukuki metinler ve politikalar üzerinde doğrudan bir denetim yetkisi bulunmamaktadır. AB sisteminin Birleşik Krallık'ın egemenlik yetkilerini

çok yönlü sınırlandırması, iç siyasi tartışmaların merkezinde yer almıştır. Brexit ile birlikte, ulusal hukuk üzerinde bağlayıcı ve üstün bir AB hukuku düzeni sona ermiştir. Günümüzde, AB üyeliğinin sona ermesi, adem-i merkeziyetçi hareketlerin yükselişi ve seçilmiş temsilcilerin iktidarının güçlenmesi gibi dinamikler, Lordlar Kamarası gibi kurumların etkinliğinin azalmasına yol açarak Westminster sisteminde önemli yapısal değişimlere neden olmaktadır. İskoçya'nın *"Bağımsızlık Referandumu"* ve *"Brexit"* gibi süreçler, bu dönüşümü hızlandırmıştır (Kama, 2016: 174-197).

4.3. Brexit Sonrası AB-İngiltere İlişkilerinde Bölgesel Boyut

Brexit, Birleşik Krallık'ta uzun süredir var olan AB bütünleşmesi hoşnutsuzluğunun ve diğer üye ülkelerde yaygınlaşan Avrupa şüpheciliğinin doğal bir sonucudur**.** AB, 2004 ve 2007 genişlemeleriyle coğrafi yayılımını tamamlamış, ardından Maastricht Antlaşması'yla belirlenen Ekonomik ve Parasal Birlik, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ile Adalet ve İçişleri işbirliği gibi hedeflerle bütünleşmeyi derinleştirmiştir. Bu süreçte üye devletlerle yetki paylaşan AB, özellikle Avro Alanı ve Schengen gibi ortak politikalar aracılığıyla bireylerin yaşamında doğrudan etkili olmaya başlamıştır.

AB'nin etki alanının giderek genişlemesi etkin bir demokratik sistem inşa etmesini gerektirmiştir. Ancak AB kurumları teknokratik ve bürokratik niteliklerini korumuş; Avrupa Parlamentosu'nun yetki artışı veya Komisyon'un parlamenter onayı gibi reformlar **"**demokratik meşruiyet açığını" kapatmada yetersiz kalmıştır. Radikal siyasi hareketler, toplumdaki ekonomik sıkıntılar, küreselleşme kaygıları ve sosyal değişimden doğan hoşnutsuzluğu kullanarak AB karşıtı ve göçmen karşıtı söylem geliştirmiştir. Popülistler, AB'yi ulusal egemenliği zayıflatan, aşırı müdahaleci ve sermaye yanlısı bir yapı olarak sunmuştur.2008 Küresel Mali Krizi'nin AB ülkelerinde yarattığı ekonomik çöküş, Birlik'e desteği daha da azaltmıştır.

Birleşik Krallık, "opt-out" (çekince**)** mekanizması sayesinde Avro, Schengen, Sosyal Şart ve Temel Haklar Şartı gibi temel AB politikalarına katılmayarak ayrıcalıklı konumunu korumuştur. Buna rağmen, AB karşıtı kampanyalar, İngiliz vatandaşlarının sosyal politikalar, işsizlik ve yerel yönetim performansına dair şikâyetlerini kasıtlı olarak AB'ye yönlendirdi. AB'yi bir **"**günah keçisi" haline getiren bu strateji, Brexit sürecinin temel dinamiğini oluşturmuştur (İKV, 2018a: 8-13).

Brexit sonrası Avrupa Birliği ile Birleşik Krallık arasındaki ilişkiler, bölgesel boyut açısından özellikle İskoçya bağlamında önemli değişimler göstermiştir. İskoçya, 2016 referandumunda AB'de kalma yönünde güçlü bir destek vermiştir ve bu durum, bölgedeki siyasi dinamiklerin yeniden şekillenmesine yol açmıştır. Muhafazakâr Parti'nin temsil ettiği söylemler, İskoçya'nın Birlik içindeki yerini sorgulayan argümanları içermekte, bu bağlamda ekonomik riskler ve hükümet yetkinliği gibi unsurlar öne çıkarılmaktadır. Brexit süreci, özellikle İngiltere ile diğer bölgeler arasındaki ilişkileri daha da karmaşık hale getirmiştir. Bölgesel boyut, aynı zamanda İngiliz milliyetçiliğinin artışıyla da ilişkilidir. İngiltere merkezli politikalar, İskoçya ve diğer devolüsyon yönetimleri üzerinde baskı yaratmakta, bu durum ise bölgesel kimliklerin güçlenmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla, Brexit sonrası dönemde İskoçya'nın AB ile olan ilişkileri, yalnızca ekonomik ve siyasi boyutlarla değil, aynı zamanda bölgesel kimlik ve özerklik talepleriyle de şekillenmektedir. Bu gelişmeler, Birleşik Krallık içindeki siyasi tartışmaların merkezinde yer almakta ve bölgesel boyutun önemini artırmaktadır (Brown Swan ve Anderson, 2024: 2). Sonuç olarak, Brexit sonrası AB-İngiltere ilişkileri, İskoçya bağlamında merkezileşme ile özerklik, tek tip standartlar ile bölgesel politika öncelikleri ve Westminster'in anayasal üstünlüğü ile çokuluslu bir birlik olarak Birleşik Krallık vizyonu arasındaki gerilimleri keskinleştirmiştir (gov.scot, 2021).

Brexit'in bölgesel etkileri, hem Birleşik Krallık içindeki ekonomik eşitsizlikleri artırma potansiyeli taşımakta hem de AB'nin genel yapısını etkilemektedir. Brexit sonrası, Birleşik Krallık ve AB arasındaki ticaret ilişkilerinin karmaşık hale gelmesi, rekabetçilik üzerinde doğrudan etkilere yol açmaktadır. Birleşik Krallık'ın AB ile olan bağımlılığı, özellikle İngiltere'nin daha zayıf ekonomik bölgelerinde büyük bir rekabetçilik kaybına neden olacaktır. Çalışmalar, İngiltere'nin zayıf bölgelerinin, Brexit sonrası uluslararası rekabet güçlerinin daha büyük ölçüde tehdit altında olduğunu göstermektedir (Thissen vd. 2020). Dhingra, Machin ve Overman (2017) ise, Brexit'in yerel düzeydeki ekonomik etkilerini inceleyerek, bazı bölgelerin, özellikle Güney İngiltere ve kentsel alanların, Brexit sonrası daha fazla olumsuz etki altında kalacağını öngörmektedir. Bu etki, yerel ekonomilerin sektörel yapısına bağlı olarak değişiklik göstermekte ve bazı bölgelerin Brexit sonrası daha fazla zarar göreceğini ortaya koymaktadır (2017:24). Özellikle, Brexit öncesi AB'den daha fazla fayda sağlayan bölgelerin, ayrılma sürecinde daha fazla olumsuz sonuçla karşılaşacağı tahmin edilmektedir.

Brexit sonrası oluşacak farklı ticaret senaryoları, bölgesel rekabetçilik üzerinde önemli etkiler yaratacaktır. Çalışmalar, Brexit sonrası ticaret anlaşmalarının belirsizliğinin, özellikle zayıf bölgelerin ekonomik geleceğini olumsuz etkileyeceğini vurgulamaktadır (Thissen vd. 2020). Bu belirsizlik, bölgesel planlama ve yatırım kararlarını zorlaştırmakta, dolayısıyla ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. Brexit, Birleşik Krallık içinde bölgesel eşitsizlikleri artırma potansiyeline sahiptir. Ekonomik olarak güçlü olan bölgeler, Brexit sonrası daha az etkilenirken, zayıf bölgeler daha fazla zarar görecektir. Örneğin, Birleşik Krallık'ın kuzey bölgeleri, AB pazarına olan bağımlılıkları nedeniyle daha fazla olumsuz etki altında kalacaklardır (Midelashvili, 2021: 412-418). Sonuç olarak, Brexit, Birleşik Krallık ve Avrupa Birliği arasındaki ilişkilerin bölgesel boyutunu derinden etkilemiştir. Bölgesel rekabetçilik, eşitsizlikler ve belirsizlikler, Brexit sonrası dönemde belirginleşen anahtar unsurlardır. Bu durum, hem Birleşik Krallık içinde hem de Avrupa genelinde önemli sosyal ve ekonomik sonuçlar doğuracaktır.

Kuzey İrlanda'nın AB ile olan ilişkisi, Brexit sonrası dönemde daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu karmaşıklık, hem iç politikadaki bölünmelere hem de uluslararası düzeydeki müzakerelere yansımaktadır. Kuzey İrlanda'daki siyasi partilerin, AB ile olan ilişkileri ve Brexit'in getirdiği değişimlere karşı tutumları, bölgedeki etnik ve siyasi kimliklerin yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır (Heenan ve Birrell, 2022: 596). Bölgesel boyutun bir diğer önemli yönü ise, Brexit sonrası AB'nin Kuzey İrlanda üzerindeki etkisidir. AB, Kuzey İrlanda'nın barış sürecine yönelik desteğini sürdürmekte ve bu süreçte önemli bir aktör olarak kalmaktadır. Ancak, AB ile İngiltere arasındaki gerginlikler, Kuzey İrlanda'nın geleceği üzerinde belirsizlik yaratmaktadır (2022: 600).

Brexit, AB-İngiltere ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olmuş ve bu süreçte Kuzey İrlanda'nın rolü daha da belirgin hale gelmiştir. Kuzey İrlanda Protokolü, bölgedeki siyasi dinamikleri etkilemekte ve iç politikada yeni çatışma alanları yaratmaktadır. Bu durum, Brexit sonrası dönemde bölgesel boyutun önemini artırmakta ve Kuzey İrlanda'nın geleceği üzerindeki belirsizlikleri derinleştirmektedir. Kuzey İrlanda'nın AB ile ilişkileri, sadece bölgesel değil, aynı zamanda uluslararası düzeyde de önemli bir mesele haline gelmiştir. Bu bağlamda, Brexit sonrası dönemde bölgesel boyutun dikkate alınması, hem İngiltere'nin hem de AB'nin gelecekteki politikalarının şekillenmesinde kritik bir öneme sahip olacaktır.

Sonuç olarak Brexit sonrası bölge yönetimlerinin durumu, hem düzenleyici farklılıkların artması hem de merkezi hükümetin kontrolünün güçlenmesi ile karakterize edilmektedir. Bu durum, devolüsyon sisteminin geleceği üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bölge yönetimlerinin Brexit sonrası yetki alanları ve işleyişleri, Birleşik Krallık'ın iç siyasi dinamikleri açısından kritik bir mesele haline gelmiştir (Scottish Parliament, 2022).

4.4. Brexit Sonrası Birleşik Krallık'ta Bölgesel Kalkınma

Bölgesel kalkınma, gelişmiş ülkelerde ekonomik ve sosyal uyumu teşvik etmek için kritik bir öneme sahiptir ve Birleşik Krallık'ın uzun süredir devam eden bölgesel eşitsizlikler bağlamında özel bir önemi bulunmaktadır (Houston, 2023). Tarihsel olarak, BK hükümetleri Londra ve Güneydoğu dışındaki bölgelerde büyümeyi teşvik etmek amacıyla çeşitli bölgesel yapılar ve kalkınma politikaları geliştirmeye çalışmışlardır. Ancak bu çabalar sınırlı başarı göstermiştir ve Brexit'in ardından bölgesel kalkınma stratejilerinin yeniden değerlendirilmesi zorunlu hale gelmiştir (Gray ve Broadhurst, 2023: 2551). Brexit, BK'nin AB çerçevelerinden ve fonlarından ayrılması anlamına geldiğinden, bölgesel politikalar için yeni yaklaşımlar gerektiren önemli bir kırılma noktasıdır. Bu çalışma, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması için gelecekteki politika kararlarına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

4.4.1. Brexit Öncesinde Bölgesel Kalkınma Yönetimi

Brexit öncesinde Birleşik Krallık'ta bölgesel kalkınma yönetimi, çeşitli kurumlar ve politikalar aracılığıyla gerçekleştirilmekteydi. Bu dönemde dikkat çeken kurumlar arasında Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA), Yerel Girişim Ortaklıkları (LEP) ve AB Yapısal ve Yatırım Fonları (ESIF) bulunmaktaydı. 1998 ve 1999 yıllarında faaliyete geçen kalkınma ajansları, İngiltere'nin dokuz hükümet bölgesinde ekonomik kalkınma ve yenilenmeyi desteklemek, işletme verimliliği ile rekabet gücünü yükseltmek, istihdam olanaklarını geliştirmek, işgücü becerilerini artırmak ve sürdürülebilir kalkınmaya katkı sunma hedefleriyle oluşturulmuş yapılardır (cles.org.uk, 2004:1) Ancak Koalisyon hükümetinin 2010-2015 dönemi için yürürlüğe koyduğu kemer sıkma önlemleri ve yerel yönetimlere yetki devri politikası çerçevesinde kalkınma ajansları lağvedilmiştir (Fai ve Tomlinson, 2023: 286). Kalkınma ajasnlarının etkililiği konusunda farklı değerlendirmeler mevcut olsa da, bölgesel ekonomik

stratejilerin oluşturulmasında ve paydaş işbirliklerinin teşvik edilmesinde önemli bir işlev üstlendikleri vurgulanmaktadır (cles.org.uk, 2004: 1).

Kalkınma Ajansları'nın yerini alan Yerel Girişim Ortaklıkları, iş dünyasının liderliğinde, özel sektör, yerel yönetimler, akademik kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren işbirlikleri olarak tanımlanmıştır(Fai ve Tomlinson, 2023: 286). Yerel Girişim Ortaklıkları'nın temel hedefleri arasında ekonomik büyümeyi ve istihdamı teşvik etmek, altyapıyı geliştirmek ve işgücü niteliklerini yükseltmek yer almıştır (swoop.uk, 2024). Yerel ekonomik planlama ve hükümet programlarının uygulanmasında önemli roller üstlenen Yerel Girişim Ortaklıkları (instituteforgovernment.org.uk, 2021a), 2023 yılında kaldırılmış ve yetkileri yerel yönetimler ile Birleşik Otoritelere devredilmiştir.

Brexit öncesi bölgesel kalkınma yönetiminde merkezi öneme sahip olan ESIF, 1970'lerden itibaren AB üyesi ülkeler ve bölgelerindeki ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan fon bileşenlerini kapsamaktaydı (Bachtler ve Begg, 2017: 4). Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) ve Avrupa Sosyal Fonu (ESF) gibi çeşitli araçlar aracılığıyla; inovasyon, araştırma, dijital dönüşüm, KOBİ'lerin desteklenmesi ve düşük karbon ekonomisine geçiş gibi alanlarda yatırımlar finanse edilmekteydi (SPERI, 2016:2). ESIF kaynakları, Birleşik Krallık bölgelerine farklı seviyelerde dağıtılmış olup, Batı Galler, Cornwall ve Scilly Adaları gibi daha az gelişmiş bölgeler kişi başına daha yüksek fon almaktaydı. ESIF, Birleşik Krallık'ta bölgesel ve yerel kalkınma için istikrarlı ve uzun vadeli bir stratejik çerçeve sunmuş ve ortaklık yaklaşımını desteklemiştir (Bachtler ve Begg, 2017: 5).

Sonuç olarak Brexit öncesi Birleşik Krallık'ta bölgesel kalkınma yönetimi, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının stratejik planlama kapasitesi**,** Yerel Girişim Ortaklıkları'nın çok aktörlü yerel yönetişim modeli ve ESIF'in yapısal fon desteği üzerine inşa edilmiş; ancak merkezi politika değişiklikleri, kemer sıkma ve kurumsal yeniden yapılanmalar nedeniyle sürekli bir dönüşüm ve kurumsal istikrarsızlık sergilemiştir.

4.4.2. Brexit ve Bölgesel Eşitsizliklerin Yeniden Şekillenmesi

Brexit'in Birleşik Krallık ekonomisi ve bölgesel eşitsizlikler üzerinde kısa ve uzun vadeli önemli etkileri gözlemlenmektedir. Genel olarak, Brexit'in GSYİH büyümesi ve dış ticaret hacmi üzerinde olumsuz bir etki yarattığı değerlendirilmektedir. Ancak bu makroekonomik etkiler, ülkenin farklı bölgelerinde belirgin şekilde farklılaşmaktadır.

Güneydoğu ve Londra gibi bölgelerde başlangıçta olumsuz ekonomik performans kaydedilirken, Kuzey İrlanda ve Kuzeybatı'da beklenmedik iyileşmeler dikkat çekmektedir. Kuzey İrlanda'daki bu olumlu gelişmelerin, Brexit sonrası uygulanan Protokol ile ilişkili olduğu öne sürülmektedir (Houston, 2023).

Bölgesel etkilerin sektörel dağılımı da dikkate değer farklılıklar göstermektedir. AB pazarlarına ve işgücüne yüksek bağımlılık gösteren tarım ve balıkçılık sektörleri, özellikle bu alanlarda uzmanlaşmış bölgelerde ciddi risklerle karşı karşıyadır (gov.scot, 2023). AB fonlarının kesilmesi ve ticaret kurallarındaki değişimlerin, bu bölgesel ekonomiler üzerinde yıkıcı etkiler yaratma potansiyeli bulunmaktadır. Genel kanı, Brexit'in mevcut bölgesel eşitsizlikleri daha da derinleştireceği; ekonomik açıdan zayıf bölgelerin ayrılığın olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız kalacağı yönündedir (Houston, 2023).

Kuzey İrlanda özelinde ise benzersiz bir durum söz konusudur. Protokol ve Windsor Çerçevesi sayesinde hem Birleşik Krallık iç pazarına hem de AB tek pazarına erişim imkânı, bölgeye rekabet avantajı sağlarken aynı zamanda karmaşık yönetimsel zorluklar getirmektedir (Houston, 2023). Ancak Büyük Britanya ile ticaretteki idari engeller ve devam eden siyasi belirsizlikler, bu avantajların sürdürülebilirliği konusunda soru işaretleri yaratmaktadır.

Sosyal etkiler boyutunda ise sağlık ve sosyal bakım sektörlerindeki işgücü açıkları, topluluklar arası ilişkilerde artan gerilimler ve yeni sosyal dışlanma biçimleri, Brexit'in bölgesel düzeyde olası sosyal sonuçları arasında yer almaktadır (ukandeu.ac.uk, 2024).

Sonuç olarak Brexit süreci, Birleşik Krallık'ın bölgesel eşitsizliklerini karmaşık ve çok katmanlı bir şekilde dönüştürmüş; ekonomik kayıpların yanı sıra sektörel kırılganlıkları derinleştirmiştir. Kuzey İrlanda gibi özel statülü bölgelerde ise kendine özgü fırsat-zorluk dinamiği yaratmıştır. Bu dönüşümün sosyal yapı üzerindeki etkileri ise ilerleyen süreçte daha görünür hale gelecektir.

4.4.3. Brexit Sonrası Bölgesel Kalkınma Gündemi

Brexit sonrası bölgesel kalkınma zorluklarına yönelik Birleşik Krallık hükümeti, "Bölgesel Yükseltme" gündemi ve Birleşik Krallık Ortak Refah Fonu (UKSPF) başta olmak üzere çeşitli politika girişimleri hayata geçirmiştir. Bölgesel Yükseltme gündemi, bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı ve fırsat eşitliğini ülke geneline yaymayı hedefleyen kapsamlı bir

program olarak tanımlanmaktadır (Houston, 2023). Bu gündem, 2030 yılına kadar ulaşılması öngörülen on iki "misyon" ile fiziksel, beşeri, soyut, finansal, sosyal ve kurumsal sermayelere odaklanmaktadır (Fai ve Tomlinson, 2023: 287). Politikanın coğrafi vurgusu şehirlerden kasaba ve topluluklara kaymakta; altyapı yatırımları, kamu hizmetlerinin bölgesel dağılımı, Serbest Limanlar ve Yatırım Bölgeleri programın temel unsurları arasında sayılmaktadır (Gray ve Broadhurst, 2023: 2552). Bununla birlikte, net hedeflerin eksikliği, yetersiz finansman ve yetki devri konularında yöneltilen eleştiriler de bulunmaktadır (health.org.uk, 2021).

UKSPF ise AB Yapısal Fonlarının yerini alarak topluluklar arası eşitsizliklerin giderilmesini amaçlayan bir diğer önemli girişimdir. Fonun temel amaçları yerel gururun artırılması, yaşam standartlarının yükseltilmesi, topluluklara yatırım yapılması ile yerel işletme, birey ve becerilerin desteklenmesini kapsamaktadır. Üç ana yatırım önceliği (Topluluklar ve Yer, Yerel İşletme Desteği, İnsanlar ve Beceriler) üzerine kurgulanan fon (wmca.org.uk, 2025) Brexit sonrası dönemde yerel düzeydeki projelerin desteklenmesine yönelik bir alternatif sunmakta; yerel yönetimlerin ve toplulukların ekonomik büyüme ve sosyal eşitlik hedeflerine ulaşmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Destekleyici tedbirler kapsamında Yatırım Bölgeleri ve Serbest Limanlar gibi özel ekonomik bölgeler oluşturulmuş (Fai ve Tomlinson, 2023:293); kamu harcamalarının değerlendirilmesinde bölgesel etkilerin daha iyi hesaba katılması amacıyla Yeşil Kitap revize edilmiştir (Bell, 2022: 127). "Büyüme İçin Mekânlar" girişimi ise, hizmet verdiği toplulukları daha iyi temsil etmek amacıyla Londra dışındaki hükümet rollerini yeniden konumlandırmayı hedeemektedir (2023: 289).

Sonuç olarak Brexit sonrası bölgesel kalkınma stratejileri, AB fon kaybının yarattığı boşluğu doldurmaya ve yapısal eşitsizlikleri gidermeye yönelik çok katmanlı bir yaklaşım sergilemekte; ancak finansman modelleri, yetki paylaşımı ve ölçülebilir hedefler konusundaki tartışmalar politika etkinliğini sorgulanır kılmaktadır.

4.4.4. Brexit Sonrası Kalkınmaya Bölgesel Bakış Açıları

Brexit sonrası dönemde İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'daki bölgesel kalkınma yönetimi farklı yaklaşımlar sergilemektedir.

İngiltere'de, bölgesel kalkınma politikası büyük ölçüde "Bölgesel Yükseltme" gündemi etrafında şekillenmektedir. Bu kapsamda, Yerel Otoriteler ve Birleşik Otoriteler, Birleşik

Krallık Paylaşılan Refah Fonu'nun (UKSPF) uygulanmasında kilit rol oynamaktadır (Gray ve Broadhurst, 2023:2551). Yerel Girişim Ortaklıkları'nın kaldırılarak işlevlerinin Yerel ve Birleşik Otoritelere devredilmesi, bölgesel kalkınma yönetimindeki süregelen dönüşümün bir göstergesidir.

İskoçya ise, Brexit'e yönelik güçlü muhalefetiyle öne çıkmakta ve sonrasındaki dönemde olumsuz ekonomik etkileri hafifletmek amacıyla Avrupa Birliği ile bağlarını sürdürmeye odaklanmaktadır. Bu bağlamda, balıkçılık, tarım ve imalat gibi kilit sektörlerin Brexit'ten önemli ölçüde etkilendiği gözlemlenmektedir. Ayrıca, Brexit konusundaki siyasi görüş ayrılıkları ve bunun İskoç bağımsızlığı üzerindeki potansiyel etkileri, önemli bir tartışma alanı olmayı sürdürmektedir (Houston, 2023).

Galler için durum farklı bir boyut taşımaktadır: Tarihsel olarak Avrupa Birliği fonlarından önemli ölçüde yararlanan bölge, Brexit sonrasında UKSPF ve diğer girişimler aracılığıyla bu desteğin ikame edilmesi zorluğuyla karşı karşıyadır (Bachtler ve Begg, 2017). Tarım ve imalat gibi sektörlerin, Brexit kaynaklı ticari düzenleme değişikliklerine karşı ekonomik kırılganlıkları, dikkatli politika müdahalelerini gerektirmektedir. Bu nedenle, Galler Hükümeti'nin Brexit sonrası bölgesel kalkınma stratejisi, Birleşik Krallık Hükümeti ile UKSPF ve diğer girişimler konusunda işbirliğini içermektedir (Centre on Constitutional Change, 2020). Bunlara ek olarak, Galler'de Brexit'in potansiyel işgücü kıtlıkları ve savunmasız gruplar üzerindeki sosyal etkileri de analiz edilmektedir.

Kuzey İrlanda özelinde ise, bölgesel kalkınma yönetimi benzersiz bir ekonomik ve siyasi bağlamda şekillenmektedir; bu durum özellikle Kuzey İrlanda Protokolü ve Windsor Çerçevesi'nin etkileriyle belirginleşmektedir. Bu kapsamda, AB tek pazarına erişimin potansiyel ekonomik faydaları ile Büyük Britanya ile ticarette yaşanan zorluklar analiz edilen temel konular arasındadır (Houston, 2023). Aynı zamanda, Brexit'in bölgedeki barış süreci ve topluluklar arası ilişkiler üzerindeki etkisi de dâhil olmak üzere, sosyal ve siyasi karmaşıklıklar yüksek düzeyde hassasiyetle ele alınması gereken unsurlar olmaya devam etmektedir.

Sonuçta**,** Brexit sonrası Birleşik Krallık'ı oluşturan dört ülke, kendine özgü ekonomik yapıları, kurumsal düzenlemeleri ve siyasi öncelikleri doğrultusunda farklılaşan bölgesel kalkınma yönetimi yaklaşımları sergilemektedir**.** Avrupa Birliği fonlarının sonlanması, Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın ve Yerel Girişim Ortaklıkları'nın kaldırılması ile "Bölgesel

Yükseltme" gündemi kapsamında Birleşik Krallık Paylaşılan Refah Fonu'nun uygulamaya konulması, bu değişimlerin temel unsurlarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bölgesel eşitsizliklerin varlığını sürdürmesi, mevcut politikaların etkililiğine ilişkin soru işaretleri ve tutarlı bir uzun vadeli strateji gereksinimi gibi alanlarda zorluklar devam etmektedir.

4.5. Birleşik Krallık İç Pazar Yasası Ve Bölgesel Etkileri

Birleşik Krallık'ın iç pazar yasaları, AB üyeliği döneminde büyük ölçüde şekillenmiştir. 1973'te Roma Antlaşması ile AB'ye katılan Birleşik Krallık, serbest dolaşım, ticaret ve ortak düzenlemeler gibi AB iç pazar ilkelerini benimsemiş ve ulusal mevzuatını bu çerçevede uyumlaştırmıştır. Ancak bu süreçte, AB politikalarının Yerel Girişim ve sosyal ihtiyaçları yeterince dikkate almadığı yönünde eleştiriler ortaya çıkmıştır.

AB'nin temel yapı taşlarından biri olan İç Pazar, üye ülkeler arasında kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımını güvence altına almayı hedefler. Bu sistem, *"Ortak Pazar"* oluşumunu sağlayan ve AB'nin kurucu metinlerinden biri olan 1957 Roma Antlaşması'nın dört temel özgürlük ilkesine dayanmaktadır. İç Pazar'ın işleyişi, üye devletlerarasındaki fiziksel engellerin, teknik engellerin ve mevzuata ilişkin engellerin kademeli olarak kaldırılması anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Bu yaklaşım, ekonomik bütünleşmeyi derinleştirerek üye ülkeler arasında sınırsız bir ticaret ve işbirliği alanı yaratmayı amaçlamaktadır (İKV,2025).

Brexit referandumuyla AB'den ayrılma kararı alınması, iç pazar yasalarının geleceğine dair tartışmaları başlatmış ve Birleşik Krallık'ın AB ile ticari ve düzenleyici bağlarını yeniden tanımlama zorunluluğunu doğurmuştur. 2020'de resmen AB'den çıkılmasıyla, iç pazar yapısının yeniden düzenlenmesi ve bölgesel etkilerinin analizi kaçınılmaz hale gelmiştir.

İngiltere İç Pazar Yasası (United Kingdom Internal Market Act – UKIM), Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması sonrasında, ülke içi ticaretin düzenlenmesi ve birlik pazarının işleyişini korumak amacıyla 2020 yılında yürürlüğe giren temel bir yasal düzenlemedir. Yasa, özellikle İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda gibi özerk yönetimlere sahip bölgelerle İngiltere arasındaki ekonomik uyumu sağlamayı hedeflemiştir. Brexit sonrası AB'nin ortak pazar kurallarından çıkılması, Birleşik Krallık'ın kendi iç pazarında yeni bir hukuki çerçeve oluşturma gerekliliğini doğurmuştur.

İç Pazar Yasası, Brexit sonrası ülke içi ticaretin düzenlenmesi ve özerk yönetimler (İskoçya, Galler, Kuzey İrlanda) arasındaki ekonomik uyumun sağlanmasını hedefiyle düzenlenmiştir (UK Parliament, 2020). Yasa, AB'nin "*tek pazar"* sisteminden çıkışın yarattığı hukuki boşluğu doldurarak, BK içinde mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını garanti altına almayı amaçlamıştır (House of Lords, 2020: 7).

Yasa, "karşılıklı tanıma" (mutual recognition) ve "ayrımcılık yasağı" (non-discrimination) ilkeleri üzerine inşa edilmiştir. "Karşılıklı tanıma" ilkesi, bir bölgede yasal olarak satılan bir ürünün diğer tüm bölgelerde de satılabilmesini şartına dayanmaktadır (UKIM, 2020, Chapter 27:4). Bu ilke, özerk yönetimlerin düzenleyici yetkilerini sınırlandırarak iç pazarın bütünlüğünü korurken, İskoçya ve Galler'in çevre veya sağlık standartlarını zayıflatma riski taşıması nedeniyle eleştirilmektedir (Scottish Government, 2020: 2). Ayrımcılık yasağı ilkesi ise, yerel işletmelere diğer bölgelerden gelen rakiplere karşı haksız avantaj sağlanmasını engellemeyi amaçlamaktadır (UK Government, 2020: 6). Ancak Galler Hükümeti, bu ilkenin yerel tarım politikalarını baltalayabileceğini savunmuştur (Welsh Government, 2020:5).

Yasanın en tartışmalı yönü, İç Pazar Ofisi (OIM)'nin kurulmasıdır. OIM, Rekabet ve Piyasalar Otoritesi (CMA) bünyesinde faaliyet gösterir ve piyasa ihlallerini izlemekle görevlidir (CMA, 2021). Ancak İç Pazar Ofisi'nin Westminster tarafından atanması, özerk yönetimlerde "merkeziyetçilik" eleştirilerine yol açmıştır (House of Commons, 2020:12).

Kuzey İrlanda Protokolü ile UKIM Yasası arasındaki çelişkiler, uluslararası hukuk tartışmalarını tetiklemiştir. Protokol, Kuzey İrlanda'nın AB gümrük kurallarına uymasını şart koşarken, UKIM Yasası BK hükümetine bu kuralları askıya alma yetkisi tanımıştır (European Commission, 2020:3). Bu durum, AB tarafından "hukuka aykırı" olarak nitelendirilmiştir (2020:5).

Akademik çevrelerde, UKIM'nin yetki devri sürecini zayıflattığına dair eleştiriler mevcuttur. Yasaya getirilen en sert eleştiri Birleşik Krallık İç Pazar Yasası'nın yetki devri sistemine zarar veren merkeziyetçi bir yaklaşıma sahip olduğu şeklindedir. Yasanın "karşılıklı tanıma" ilkesinin, İngiltere'nin ekonomik ağırlığı nedeniyle diğer bölgelerin düzenlemelerini otomatik olarak bastırdığı, Özellikle İskoçya ve Galler gibi küçük bölgelerin, yerel ihtiyaçlara uygun politikalar geliştirme yeteneğini kısıtlaması eleştirilmektedir. Bununla beraber yasanın

devlet yardımları ve doğrudan fonlama yetkilerini merkezileştiren hükümlerinin, bölgesel özerkliği zayıflattığı, Kuzey İrlanda Protokolü ile UKIMA arasındaki yasal çelişkilerin ticari istikrarsızlık yarattığı savunulmaktadır. Ayrıca, yasanın AB'nin çok katmanlı yönetişim modelinin aksine tek taraflı karar alma eğilimini güçlendirdiği iddia edilmekte, bunun Birleşik Krallık'ın siyasi bütünlüğünü korumak yerine bölgesel gerilimleri artırdığı ve federalizm tartışmalarını kaçınılmaz hale getirdiği öne sürülmektedir (Dougan ve McEwen, 2022:32; Barnard, 2022: 6-11)

Sonuç olarak, AB'nin çok katmanlı yönetişim modelinin aksine, İç Pazar Yasasının "tek tip" yaklaşımı, bölgesel çeşitlilikle uyum sağlamakta başarısız kalıyor. Sonuç olarak, yasa hem ekonomik bütünleşmeyi sağlamakta yetersiz kalmakta hem de siyasi birliği tehlikeye atmaktadır. İç Pazar yasası, Birleşik Krallık'ın anayasal dengesini bozarak merkeziyetçi bir yaklaşımı teşvik etmekte ve özerk yönetimlerle olan gerilimi derinleştirmektedir.

4.6. Yerelleşme ve Bölgesel Yükseltme (Levelling Up) Beyaz Kitabı Politikaları

Bölgesel Yükseltme, Birleşik Krallık'ın farklı bölgeleri arasındaki ekonomik, sosyal ve altyapısal eşitsizlikleri dengelemeyi amaçlayan kapsamlı bir devlet politikasıdır. Bu strateji, özellikle "coğrafi adaletsizlikler" olarak tanımlanan, gelişmiş kent merkezleri ile sanayi kaybı yaşayan veya yatırım eksikliği çeken bölgeler arasındaki derin farklılıkları azaltmayı hedefler. Brexit sürecinin ardından belirginleşen Kuzey-Güney uçurumunun artmasıyla daha da önem kazanan bu politika, "herkes için fırsat" ilkesi çerçevesinde şekillenir. Temelde, düşük verimliliğe sahip bölgelere yatırım yaparak istihdam olanaklarını artırmak, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi iyileştirmek ve ulaşım ağlarını modernize etmek gibi adımları içerir. Bu yaklaşım, yalnızca ekonomik büyümeyi değil, toplumsal refahın ülke genelinde daha adil dağılımını da öncelendirmektedir (Bölgesel Yükseltme Beyaz Kitabı, 2022).

Bölgesel Yükseltme, Birleşik Krallık'taki coğrafi eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen bir politika çerçevesidir. Bu kavram, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Bölgesel Yükseltme terimi, ilk olarak 2019 yılında, özellikle Boris Johnson liderliğindeki Muhafazakâr Parti tarafından, genel seçimlerdeki kampanya sürecinde sıkça kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreçte, hükümetin hedefinin, ülkenin farklı bölgeleri arasındaki ekonomik ve sosyal uçurumları kapatmak olduğu vurgulanmıştır. Bölgesel Yükseltme, hükümetin bu eşitsizlikleri gidermek için atacağı adımları ve hedeflerini belirlediği

“Levelling Up the United Kingdom” başlıklı beyaz kitapta detaylandırılmıştır. Bu kitapta, hükümetin, Bölgesel Yükseltme hedefinin, ekonomik büyümenin yanı sıra sosyal adalet ve toplumsal eşitlik sağlamak için de kritik bir öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır (Bölgesel Yükseltme Beyaz Kitabı, 2022). Bu bağlamda, hükümetin 2021’de yayımladığı Bölgesel Yükseltme Beyaz Kitabı, 12 ana misyon belirlemiş ve bu misyonlar aracılığıyla yerel toplulukların güçlendirilmesi amaçlanmıştır (Fransham vd. 2023:2340): Söz konusu bu 12 ana misyon şu şekilde sayılmaktadır (HM Goverment, 2022: 120-121):

Tablo 2. Bölgesel Yükseltme Gündeminin Temel Özellikleri

Ana Misyon	**Açıklama**	**Hedef Tarihi**
Üretkenliği, Ücretleri, İstihdamı ve Yaşam Standartlarını Artırmak	Tüm bölgelerde ücretlerin, istihdamın ve üretkenliğin artırılması.	2030
Fırsatları Yaymak ve Kamu Hizmetlerini İyileştirmek	Eğitim standartlarının artırılması ve sağlık hizmetlerine erişimin iyileştirilmesi.	2030
Topluluk Duygusunu, Yerel Gururu ve Ait Olma Hissini Yeniden Kazandırmak	Yerel toplulukların kendilerini daha iyi hissetmeleri ve yerel kültüre katılımlarının artırılması.	2030
Yerel Liderleri ve Toplulukları Güçlendirmek	Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve karar alma süreçlerine katılımın artırılması.	2030
Konut Erişimini Artırmak	Uygun fiyatlı konutların sağlanması ve konut piyasasının iyileştirilmesi.	2030
İnovasyonu ve Teknolojiyi Teşvik Etmek	Yerel işletmelerin rekabet gücünü artırmak için inovasyonun desteklenmesi.	2030
Çevresel Sürdürülebilirliği Sağlamak	İklim değişikliği ile mücadele ve sürdürülebilir uygulamaların teşviki	2030
Kültürel ve Sosyal Zenginliği Artırmak	Yerel kimliklerin güçlendirilmesi ve sosyal bağların kuvvetlendirilmesi.	2030
Güvenliği Artırmak	Yerel güvenlik ve suç oranlarının azaltılması.	2030
Yerel İşbirliklerini Teşvik Etmek	Toplulukların kendi ihtiyaçlarına göre çözümler geliştirmesi.	2030
Sağlık ve Refahı İyileştirmek	Sağlık hizmetlerine erişim ve genel refahın artırılması.	2030
Yerel Yönetimleri Güçlendirmek	Yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine daha fazla dahil edilmesi.	2030

Kaynak: Presented to Parliament by the Secretary of State for Levelling Up, Housing and Communities by Command of Her Majesty 2 February 2022; 120-121, Presented to Parliament by the Secretary of State for Levelling Up, Housing and Communities by Command of Her Majesty 2 February 2022, erişim tarihi: 01.03.2025

4.6.1. Bölgesel Yükseltme Politikasını Gerektiren Sebepler ve Yöneltilen Eleştiriler

"Bölgesel Yükseltme" kavramı, Birleşik Krallık'taki bölgesel eşitsizlikleri azaltmayı hedefleyen bir politika çerçevesidir. Bu kavramın kökenleri, uzun süredir devam eden sosyoekonomik dengesizliklere dayanmaktadır.

Bölgesel Yükseltme, özellikle Boris Johnson liderliğindeki Muhafazakâr Parti tarafından desteklenmektedir. Bu parti, ekonomik büyümeyi sağlamak ve sosyal adaleti artırmak amacıyla yerel yönetimlerin güçlendirilmesine ve toplulukların kendi ihtiyaçlarını belirleyebilmesine olanak tanıyan politikaları savunmaktadır (O'Brien, 2021: 20).

Bölgesel Yükseltme, özellikle Brexit sonrası siyasi dinamiklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve 2019 genel seçimlerinde muhafazakârların elde ettiği yeni seçmen tabanını koruma amacıyla şekillenmiştir. Hükümet, bu kavramı kullanarak, "geride kalan" bölgelerin ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirme vaadinde bulunmaktadır (Connolly, Pyper ve van der Zwet, 2021: 523).

Yalnızca ekonomik büyümeyi teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda sosyal ve kültürel yeniden yapılanmayı da hedefleyen bir strateji olma mottosuyla ortaya atılan Bölgesel Yükseltme politikasını şekillendiren en önemli faktörleri şu şekilde sıralayabiliriz. İlk olarak Brexit sonrası, özellikle 2019 genel seçimlerinde muhafazakârların elde ettiği başarı, hükümetin geride kalan bölgeler için bir şeyler yapma taahhüdünde bulunmasına yol açmıştır. Bu bağlamda, Johnson hükümeti, bu bölgelerdeki seçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak için Bölgesel Yükseltmeyi bir öncelik haline getirmiştir (Fransham vd. 2023: 2341). İkinci olarak Seçmenlerin, özellikle geride kalan bölgelerde yaşayanların, uzun süreli ihmal ve eşitsizlik hissi, hükümetin bu politikayı benimsemesine zemin hazırlamıştır. Bu durum, hükümetin, bu toplulukların kaybettikleri merkeziyet ve statüyü yeniden kazanmalarına yardımcı olma vaadiyle birleşmiştir (Jennings, McKay ve Stoker, 2021). Üçüncüsü ise Birleşik Krallık, bölgesel eşitsizliğin derinleşmesi hükümetin, yerel ve bölgesel eşitsizlikleri ele alma ihtiyacını artırmıştır (Connolly vd. 2021: 524).

Coğrafi eşitsizlikleri gidermek amacıyla hayata geçirilen Bölgesel yükseltme politikası, hem kavramsal hem de uygulama düzeyinde çeşitli eleştirilerle maruz kalmaktadır. Bunlardan ilki, Bölgesel Yükseltmenin, siyasi hesaplamalarla şekillendiğini ve bu nedenle gerçek bir

değişim yaratma potansiyelinin düşük olduğu, sadece seçim stratejisi olarak kullanıldığı savına dayanmaktadır (Fransham vd. 2023: 2342). Eleştirilen bir diğer husus Bölgesel Yükseltme politikalarının çoğu, yerel toplulukların gerçek ihtiyaçlarına yanıt vermekten ziyade, merkezi hükümetin belirlediği önceliklere dayanması nedeniyle, yerel toplulukların kendilerini temsil edilmemiş hissetmelerine neden olabilmesidir (Connolly vd, 2021: 525). Son olarak ise Bölgesel Yükseltme politikalarının arka planındaki ekonomik sorunların yanlış teşhis edilmesinin, etkili çözümler geliştirilmesini engelleyebilmesi (Tomaney ve Pike, 2020: 44) şeklinde özetlenebilir.

Yöneltilen eleştirilere rağmen Bölgesel Yükseltme, Birleşik Krallık'taki coğrafi eşitsizlikleri azaltmayı ve tüm toplulukların ekonomik fırsatlara erişimini sağlamayı hedefleyen kapsamlı bir politikadır. Esasen küreselleşme ve teknolojik dönüşümün derinleştirdiği bölgesel eşitsizliklere yönelik bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır. Ancak etkinliği, uzun vadeli finansman, yerel katılım ve somut ölçütlerin geliştirilmesine bağlıdır. Bölgesel Yükseltme fikrinin çerçevesi, yerel kaynakların etkin kullanımı ve toplulukların güçlendirilmesi üzerine inşa edilmektedir. Bu politikaların başarısı, uzun vadede Birleşik Krallık'ın ekonomik büyümesine ve sosyal uyumuna katkı sağlaması beklenmektedir.

4.6.2. Yerelleşme ve Bölgesel Yükseltme İlişkisi

Yerelleşme, günümüzde hem uluslararası hem de ulusal düzeyde geçerliliğini sürdüren bir olgu olarak gözlemlenmektedir. Katılımcılık, çoğulculuk, özerklik ve adem-i merkeziyetçilik gibi ilkeler, 21. yüzyıl devlet anlayışını şekillendiren temel unsurlar haline gelmiştir. Bu kavramların bütüncül bir ifadesi olan "yerelleşme", günümüzde neredeyse tüm dünyada üzerinde durulan ve yaygın biçimde kabul gören bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Akbulut ve Göküş, 2017: 82). Esasen yerelleşme, hiyerarşik bir örgütlenme modeli çerçevesinde, merkezi yönetimden alt birimlere doğru yetki ve sorumluluk devrini öngören, bu yönüyle merkeziyetçi yapının karşıtında konumlanan bir süreçtir. Bu süreç, yalnızca yerel yönetimleri değil; merkezi hükümetin alt birimlerini, sivil toplum kuruluşlarını ve özel sektörü de kapsayan yetki paylaşımını içermektedir (Gül ve Özgür, 2004: 164). Eryılmaz'ın (2013: 123) vurguladığı üzere, yerelleşme; karar alma, planlama, kaynak yönetimi ve uygulama gibi yetkilerin yerel yönetimlere, sivil topluma ve özel sektör aktörlerine devrini hedefleyen bir paradigmayı temsil etmektedir. Akademik yazında çok sayıda yerelleşme tanımı yer almakla birlikte sıklıkla vurgulanan nokta yerel yönetimlerin güçlendirilmesidir. Bu noktadan hareketle

yerelleşme merkezi yönetimin elindeki birçok yetki ve görevin yerel yönetimlere devredilmesidir (Övgün, 2016:163).

Bölgesel yükseltme politikası, yerelleşme ile doğrudan bir ilişki içindedir. Hükümetin bu politikayı uygularken, yerel yönetimlerin ve toplulukların güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ancak, mevcut uygulamalar genellikle merkezi hükümetin kontrolünde kalmakta ve yerel liderlerin karar alma süreçlerinde yeterince yetki verilmemektedir (Tomaney ve Pike, 2020: 43). Bu durum, Bölgesel yükseltme hedeflerinin gerçekleştirilmesinde ciddi engeller oluşturmaktadır. Örneğin, Bölgesel yükseltme politikası, yerel ihtiyaçları göz önünde bulundurarak tasarlanmadığında, geride kalan bölgelerdeki sorunları çözmek yerine, mevcut eşitsizlikleri derinleştirebilir. Bu nedenle, yerelleşme sürecinin güçlendirilmesi, Bölgesel yükseltme politikalarının etkinliğini artırmak için kritik bir öneme sahiptir (Fransham vd., 2023: 2341).

Yerelleşme ve bölgesel yükseltme politikaları, eşitlikçi ve sürdürülebilir bir toplum inşası hedefinde kesişen iki temel yaklaşımı temsil etmektedir. Yerelleşme, yerel kaynakların ve potansiyelin optimizasyonu yoluyla toplumsal katılımı güçlendirmeyi, böylece tüm toplum kesimlerinin ekonomik ve sosyal fırsatlara erişimini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. Bölgesel yükseltme politikaları ise, coğrafi ekonomik eşitsizliklerin minimize edilmesine odaklanmakta ve bu süreçte yerel yönetimlerin rolü stratejik bir önem taşımaktadır. Yerelleşmenin sağladığı esneklik ve yerel düzeyde karar alma mekanizmalarının etkinleştirilmesi, bölgesel dengeleme uygulamalarının verimliliğini artıran kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır.

Yerelleşme ve bölgesel yükseltme kavramlarının etkileşimi incelendiğinde, temelde karşılıklı beslenen iki dinamik sürecin varlığı göze çarpmaktadır. Özellikle yerel ve bölgesel eşitsizlikleri azaltma hedefiyle uygulanan bölgesel yükseltme politikalarının başarısı, bu politikaların yerelde ihtiyaç duyduğu kurumsal ortamın**,** merkezî yönetimden yerel birimlere devredilen yetki ve sorumluluk paylaşımıyla oluşturulmasına bağlıdır. Yerelleşme, bölgesel dengelenme politikalarının başarısını desteklerken; söz konusu politikalar da yerel yönetimlerin kapasite gelişimine katkıda bulunarak yerelleşme sürecini güçlendirmektedir. Sürdürülebilir kalkınma bağlamında, çevresel, ekonomik ve sosyal boyutlar arasındaki dengenin tesis edilmesi, ancak bu iki politik yaklaşımın uyumlu bir şekilde uygulanmasıyla mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla, yerelleşme stratejileri ile bölgesel yükseltme

politikalarının uyumlu bir sinerji içerisinde işlemesi, yerel toplulukların dezavantajlarının azaltılması ve refah düzeyinin yükseltilmesi açısından kritik önem arz etmektedir.

Sonuç olarak Bölgesel yükseltme politikası, yerel ve bölgesel eşitsizliklerin azaltılmasını hedeflerken, bu hedeflere ulaşmak için yerel yönetimlerin yetkilendirilmesi ve yerelleşme süreçlerinin güçlendirilmesi temel bir gerekliliktir. Yerel toplulukların ve yönetimlerin kaynaklara, karar alma süreçlerine ve finansal araçlara erişiminin artırılması, yalnızca ekonomik büyümeyi değil, aynı zamanda sosyal adaletin tesis edilmesini de destekleyecektir. Ancak bu sürecin başarısı, merkezi hükümetin kimi yetkilerini yerel düzeye devretmesine bağlıdır. Aksi durumda, politika somut sonuçlar üretmek yerine sembolik bir söylem olarak kalma riski taşıyacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM:

KİMİ ÖRNEK DURUMLAR ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, Birleşik Krallık'ın bölgesel kalkınma politikalarına yön veren dört önemli örnek durum analiz edilmektedir. Kuzey İngiltere'deki Kuzey Güçlendirme Ajansı ile sanayi stratejilerinin dönüşümü, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması bağlamında ele alınacaktır. Ardından, Midlands Motoru Girişimi üzerinden ekonomik işbirliği modellerinin yerel kalkınmadaki rolü incelenecek; Büyük Londra Yönetiminin değişen dinamikleri ve büyükşehir belediye başkanları modeli**,** merkezi-yerel yönetim ilişkilerinin evrimi çerçevesinde açıklanacaktır.

5.1. İngiltere'de Bölgesel Kalkınma Uygulamaları ve BKA Kuruluş Nedenleri

Büyük Buhranı'nın ardından(1929) İngiltere'nin benimsediği bölgesel kalkınma yaklaşımı, kıta Avrupası'ndaki uygulamalardan belirgin biçimde ayrışmıştır. Diğer ülkeler tarım sektörünü canlandırmaya odaklanırken, İngiltere politikalarını sanayi sektöründeki kitlesel işsizliği azaltma hedefi üzerine inşa etmiştir.1930'lardan başlayarak günümüze uzanan süreçte, İngiltere'nin bölgesel kalkınma stratejileri siyasi iktidar değişiklikleriyle paralel olarak dinamik bir evrim geçirmiştir (Yılmaz, 2011:82).

5.1.1. BKA Kuruluş Nedenleri

İngiltere'nin 70 yılı aşkın bir geçmişe dayanan bölgesel politika geleneği, Endüstriyel Transfer Kurulu'nun ilk faaliyetlerinden, daha iyi iş olanakları sunan bölgelere göç eden işçilere sağlanan yardımlara kadar uzanmaktadır. Bu kapsamda, İngiltere'de bölgesel kalkınma politikaları uzun süre boyunca yüksek işsizlik oranlarına ve yoğun iç göçe maruz kalan görece yoksul bölgelere yönelik olarak şekillenmiştir. İngiltere'de bölgesel kalkınma bağlamında üç temel sorunlu alan bulunmaktadır: *Sanayinin çöküş yaşadığı bölgeler, Az gelişmiş kırsal alanlar, Yoğun nüfus baskısı nedeniyle sorunlar yaşayan bölgeler* şeklindedir. Bu bağlamda İlk olarak 1934 yılında "Özel Alanlar"ın oluşturulmasıyla birlikte, bölgesel politikaların odağında önemli bir değişim yaşanmıştır. Bu dönemde, yüksek işsizlik sorunu yaşayan bölgelerde şirketlerin faaliyetlerini genişletmesi teşvik edilmiştir. Vergi indirimleri, düşük faizli krediler, küçük ölçekli hibe programları ve altyapı yatırımları gibi çeşitli destek mekanizmaları

uygulanarak bölgesel ekonomilerin canlandırılması hedeflenmiştir (BESC, 2009:21). 1940'lı yıllara gelindiğinde ise Muhafazakâr Partili Sir Anderson Montague Barlow tarafından hazırlanan ve Barlow Komisyonu Raporu olarak bilinen çalışma, bölgesel politikalar açısından önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu raporda ilk kez, bölgeler arasında dengeli bir kalkınmanın sağlanması gerektiği vurgulanmış ve politika odağının yalnızca geri kalmış bölgelerle sınırlı kalmayıp, nüfus yoğunluğu yüksek ve gelişmiş bölgeleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerekliliği ortaya konmuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2018:31).

Bölgesel Kalkınma Ajansları, 1998 tarihli Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası'nın 4(1) maddesinde belirtilen beş temel yasal amaç doğrultusunda faaliyet göstermişlerdir.

Tablo 3. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Temel Yasal Amaçları

	Amaç Açıklaması
1.	Bölgesinin ekonomik kalkınmasını ve yeniden yapılanmasını ilerletmek
2.	Bölgesinde iş verimliliğini, yatırımı ve rekabetçiliği teşvik etmek
3.	Bölgesinde istihdamı teşvik etmek
4.	Bölgesinde istihdama yönelik becerilerin geliştirilmesini ve uygulanmasını artırmak
5.	Birleşik Krallık'ta kendi bölgesiyle ilgili olduğu durumlarda sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak

Kaynak: https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/45/contents, erişim tarihi 18.06.2025

Bu yasal amaçlar, BKA'ların bölgesel ekonomik performansın iyileştirilmesi ve bölgesel eşitsizliklerin azaltılması gibi geniş bir yelpazede stratejik ve operasyonel görevler üstlendiğini göstermektedir denilebilmektedir.

İngiltere'de bölgesel kalkınma kurumlarının kurumsallaşma sürecinin başlangıcını 1960'lı yıllara kadar götürmek mümkündür. İlk olarak 1965'te İskoçya ve Adalar Kalkınma Kurulu'nun kurulmuş, Sonrasında Orta Galler Kalkınma Şirketi'nin oluşturulmuş, 1976'da İskoç Kalkınma Ajansı'nın faaliyete geçmiş, 1977'de ise Kırsal Galler Kalkınma Kurulu'nun devreye alınmıştır. Temelde Merkezi hükümet politikaları doğrultusunda projeler uygulamak ve belirli operasyonel alanlarda özerk karar alma yetkisini kullanmak üzerine yeni bir yapılanma olan Kalkınma Ajansları'nın kurumsallaşma süreci başlamıştır (Demirel, 2015:88; DPT Raporu, 2008:87). Aşağıdaki tabloda BK'de temel bölgesel kalkınma politikası değişikliklerinin zaman çizlgesi yer almaktadır.

Tablo 4: Birleşik Krallık'ta Temel Bölgesel Kalkınma Politikası Değişikliklerinin Zaman Çizelgesi

Olay	**Tarih**
Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kurulması	1998/1999
Yerel Girişim Ortaklıklarının Kurulması	2011
BK'nin AB'ye Üyeliği ve Uyum Politikası	1973-2020
Brexit Referandumu	2016
BK'nin AB'den Ayrılışı	2020
Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Kaldırılması	2010-2012
Yerel Girişim Ortaklıklarının Kaldırılması	2023
"Bölgesel Yükseltme" Gündeminin Başlatılması	2019
BK Ortak Refah Fonu'nun Başlatılması	2022

Kaynak: Tarafımızca hazırlanmıştır.

İngiltere'nin kuzey-güney hattında derinleşen bölgesel gelişmişlik farkları 1980'lere gelindiğinde giderek derinleşmiştir. Değişen sanayi, kırdan kent yönelen göç dalgası ve yerelleşme çabalarına 1990'lı yıllarda işsizlik, sosyal olanaklar ve GSYİH gibi değişkenlerin de eklemlenmesiyle birlikte günden güne büyüyen sorunları çözebilmek için artık ülkede tüm bölgeleri içine alan, kapsayıcı ve çözüm odaklı yerel kalkınma girişimleri ihtiyacı doğmuştur. 1990'lı yıllarda, bölgelerarası eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla iki temel dinamik öne çıkmıştır: Bir yanda 1960'lardan bu yana gelişen aşağıdan yukarıya örgütlenen yerel hareketler, diğer yanda ise Avrupa Birliği'nin bölge odaklı ve bölgelerarası rekabet ilkelerine dayanan politikaları etkili olmuştur (Demirel, 2015: 88).

İngiltere'nin bölgesel yönetişim anlayışında köklü bir dönüşüm yaşanmıştır. Bunun en önemli yansıması da 1998 yılında çıkarılan "Bölgesel Kalkınma Ajansları Kanunu'na dayanarak tesis edilen kurumsal yapılanmadır. Bu dönemde İşçi Partisi hükümetinin başlattığı programla 1 Nisan 1999 yılında -yarı kamu kurumu statüsünde -sekiz, Temmuz 2000 de Londra Kalkınma Ajansı olmak üzere toplamda dokuz bölgesel kalkınma ajansı hayata geçirilmiştir. Bölge ekonomisinin itici motor gücü olarak hayata geçirilen ajanslar ilk olarak AB Yapısal Fonlarının yönetimini merkezi kurumlardan devralmıştır. 2001 yılına kadar Çevre,

Ulaştırma ve Bölgeler Bakanlığı'na bağlı olan ajanslar bu tarihten itibaren Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'na devredilmiş, 2011 yılı itibariyle de İngiltere'de kalkınma ajanslarının faaliyetlerine son verilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2018:31-32).

BKA yapısının genel bir değerlendirmesini yaparsak; İngiltere'de Bölgesel Kalkınma Ajansları'nın uygulama sonuçları incelendiğinde karmaşık bir tablo ortaya çıkmaktadır. Ekonomik kalkınma ve yeniden yapılanma konusunda büyük altyapı projelerinde göreceli başarı sağlanırken, KOBİ'lerin dönüşümü yeterince desteklenmemiştir. Verimlilik ve rekabetçilik artırımında bölgesel inovasyon ağları oluşturulmasına rağmen, Londra ile diğer bölgeler arasındaki makas kapatılamamıştır. İstihdam artırımında niceliksel hedefler tutturulmuş ancak yaratılan işlerin kalitesi ve sürdürülebilirliği sorgulanmıştır. Beceri geliştirme programları uygulanmakla birlikte, işgücü piyasası ihtiyaçlarıyla tam uyum sağlanamamıştır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ise diğer öncelikler karşısında ikinci planda kalmıştır. Nitekim bu ve benzeri gerekçeler söz konusu organizasyın yapısının lağvedilmesine sebebiyet vermiştir.

Türkiye için çıkarılacak temel dersleri ise şu şekilde sıralamak mümkündür: Bölgesel kalkınma politikalarında merkeziyetçi yaklaşımlardan kaçınılmalı, yerel paydaş katılımı güçlendirilmelidir. Büyük ölçekli projelerin yanı sıra KOBİ odaklı destek mekanizmalarına ağırlık verilmelidir. Beceri geliştirme programları sanayi ihtiyaçlarıyla doğrudan bağlantılı olarak tasarlanmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri politika belgelerinde sembolik olarak kalmayıp, somut operasyonel programlara dönüştürülmelidir. Son olarak, bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması için uzun vadeli ve tutarlı politikalar izlenmelidir. Böylelikle Türk kamu yönetimi sisteminde görece genç bir kurumsal yapı olan kalkınma ajanslarına yöneltilen kimi haklı eleştiriler çözüme kavuşmuş olacaktır.

5.1.2. BKA Kurumsal Yapısı

İngiltere'de oluşturulan BKA'ların temel misyonu bölgelerindeki bölgesel ekonomik kalkınmanın stratejik itici güçleri olmaktır. Bölgesel ekonomik kalkınmayı ve yenilenmeyi koordine etmeyi; bölgelerin göreceli rekabet güçlerini iyileştirmelerini sağlamayı ve bölgeler içinde ve arasında var olan dengesizliği azaltmayı hedeflemektedir (BIS, 2012).

Kayasü'nün (2003) çalışmasında belirtildiği üzere kalkınma ajanslarının yönetim yapıları belirli bir organizasyonel modele dayanmaktadır. Her ajans, en fazla 15 üyeden oluşan

yarı zamanlı bir yönetim kurulu, tam zamanlı çalışan bir yürütme kurulu ve başkan ile doğrudan ajans tarafından istihdam edilen personelden müteşekkil bir yapıya sahiptir. Yönetim kurulu üyelerinin atanmasından bakanlar sorumlu olup, bu üyeler açık yarışma usulüyle belirlenmekte ve seçim sürecinde adayların sahip oldukları deneyimler dikkate alınmaktadır. Üyelerin çoğunluğunda iş dünyası tecrübesi aranırken, belirli bir kısmı ise bölgenin çeşitli kesimlerini temsil etmek üzere seçilmektedir. Bu kapsamda yerel yönetimler, eğitim kurumları, sivil toplum örgütleri ve sendikalar gibi farklı oluşumlardan temsilciler yönetim kurulunda yer almaktadır. Bu çok paydaşlı yapı, ajansların karar alma süreçlerinde geniş bir temsiliyet sağlamayı hedeflemektedir (Kayasü vd. 2003: 38-41).

İngiltere'deki kalkınma ajansları, faaliyet gösterdikleri süre boyunca Bir yandan ekonomik kalkınmayı teşvik eden kuruluşlar olarak çalışırken, diğer yandan kaynak dağıtımını yöneten operasyonel birimler görevini üstlenmişlerdir. Hükümet politikalarındaki değişimlere rağmen, bu temel görevler ajansların varlığı boyunca devam etmiştir. 2012 yılına kadar süren bu model, bölgesel kalkınma çalışmalarında etkin bir araç olarak hizmet vermiştir (Topal Demiroğlu ve Demiroğlu, 2014:188).

Birleşik Krallık'ta 2010 yılında iktidara gelen Muhafazakâr Parti ve Liberal Demokrat Parti koalisyon hükümeti, göreve başladıktan kısa bir süre sonra bölgesel kalkınma ajanslarını feshetme kararı almıştır. Bu adımın ötesinde, hükümet bölgesel düzeyde faaliyet gösteren diğer kurumsal yapıları da tasfiye etmiş, böylece ülkedeki bölgesel yönetişim modelinde köklü bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Söz konusu politika değişikliği, özellikle İngiltere'nin uzun yıllar boyunca bölgesel kalkınma alanında model ülke olarak kabul edilmesi nedeniyle dikkat çekicidir. Bölgesel ölçeğin terk edilmesi ve nispeten yeni kurulmuş olan kalkınma ajanslarının kaldırılması, bölgesel kalkınma paradigmasının ve ajans modelinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğine dair akademik ve politik tartışmaları tetiklemiştir (Karasu, 2015:275). Bu gelişme çalışmamız kapsamında incelenen bölgesel kalkınma politikalarının etkinliği, yerelleşme ve merkeziyetçilik dengeleri ile kamu yönetimi reformları açısından önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

Tablo 5. BKA Fesih Takvimi ve Temel Geçişler

Tarih	Olay
22 Haziran 2010	BKA'ların kaldırılması duyuruldu (Koalisyon Anlaşması kapsamında)
19 Eylül 2011	BKA'ların arazi ve mülk varlıklarının büyük kısmı (yaklaşık 300 milyon £) Homes and Communities Agency'ye (HCA) devredildi
14 Aralık 2011	Kamu Kurumları Yasası 2011 Kraliyet Onayı aldı (sekiz BKA'nın feshini içeriyor)
1 Ocak 2012	BKA'ların kalan projelerinin ve sözleşmelerinin çoğunluğu BIS transfer planları aracılığıyla devredildi
30 Mart 2012	Kalan tüm operasyonel varlıklar BKA'lardan kaldırıldı
31 Mart 2012	Tüm BKA'lar operasyonel kapanışı gerçekleştirdi
1 Temmuz 2012	Tüm BKA'lar yasal varlık olarak feshedildi

Kaynak: Tarafımızca oluşturulmuştur.

BKA'ların kaldırılması sürecinde, sahip oldukları varlıklar, yükümlülükler, fonksiyonlar ve devam eden projeler sistematik biçimde diğer kamu sektörü kurumlarına devredilmiştir. Bu süreç, bölgesel kalkınma politikalarının yeniden yapılandırılması ve kaynakların daha etkin yönetilmesi açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur. Böylece, bölgesel gelişme stratejilerinin sürdürülebilirliği ve kamu yönetiminde kurumsal dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır.

Tablo 6. BKA'ların Kaldırılmasının Ekonomik Etkileri

Gösterge	2008-2010 (BKA Dönemi)	2013-2015 (Sonrası)	Değişim	Kaynak
İşsizlik (%)	7.9	5.6	▼%29	ONS Labour Market Review, 2015
Kobi Desteği	13,892 proje/yıl	6,541 proje/yıl	▼%53	BEIS Annual Report, 2016
Altyapı Harcaması	£3.9 milyar	£2.4 milyar	▼%38	IPA Annual Report, 2016
Bölgesel Gsyh	%1.3 büyüme	%0.7 büyüme	▼%46	ONS Regional GVA, 2016
Doğrudan Yabancı Yatırım	£44.7 milyar	£30.2 milyar	▼%32	ONS FDI, 2015

Kaynak: ONS, 2015; BEIS, 2016; IPA, 2016; ONS, 2016;ONS FDI, 2015 kaynaklarından yararlanılarak hazırlanmıştır.

İngiltere'de 2010 yılında başlayan tasfiye sürecinde, yarı-kamu kurumu statüsündeki ve büyük ölçüde kamu kaynaklarıyla finanse edilen bölgesel kalkınma ajanslarının (RDAs), gereksiz harcamalar nedeniyle bütçe açıklarını artırdığı gerekçesiyle kaldırılmasına karar verilmiştir. Bu ajansların yerine, özel sektör liderliğinde yerel girişim ortaklıkları (LEPs) oluşturulması kararlaştırılmıştır (Kalkınma Bakanlığı, 2018:33).

İngiltere'de 2012 yılında bölge yönetimlerinin lağvedilmesi sürecinde, bölgesel yapıların kaldırılmasına yönelik kayda değer bir toplumsal, yönetsel veya siyasi direnç gözlemlenmemiştir. Söz konusu yapıların, bölgesel düzeyde belirleyici bir güç veya etkin bir fail konumuna gelememiş olması, bu kurumsal düzenlemenin İngiliz siyasi ve ekonomik sisteminde köklü bir karşılığının bulunmadığı sonucunu doğurmaktadır. Son kertede ise İngiltere'de bölgesel yönetimlerin feshedilmesiyle birlikte, 1947 yılından bu yana ilk kez planlama, konut, sağlık ve istihdam gibi temel politika alanlarında bölgesel düzeyde strateji geliştirecek kurumsal bir mekanizmanın bulunmadığı yeni bir dönem başlamıştır.

Sonuç olarak, BKA'ların kaldırılması, Birleşik Krallık'ta bölgesel politikaların sürekli değişen ve istikrarsız bir yapıda olmasına katkıda bulunmuştur. Bu "sürekli kurumsal değişim" ve aşırı merkezileşme, uzun vadeli ve tutarlı bir bölgesel kalkınma stratejisinin oluşturulmasını engellemiş, bölgesel dengesizliklerin giderilmesinde kalıcı bir ilerleme sağlanmasını zorlaştırmıştır. Gelecekteki bölgesel kalkınma çabaları, güçlü, istikrarlı ve yeterli kaynaklara sahip kurumlara, gerçek bir yetki devrine ve kanıta dayalı, uzun vadeli stratejilere odaklanmalıdır.

5.2. Kuzey İngiltere: Kuzey Güçlendirme Ajansı (North West Development Agency (NWDA) ve Yeni Sanayi Stratejileri

North West Development Agency (NWDA), 1999 yılında Birleşik Krallık'ta Kuzey Batı İngiltere'nin ekonomik kalkınmasını desteklemek amacıyla kurulmuştur. Bu ajans, bölgesel eşitsizlikleri azaltmak ve yerel işletmeleri güçlendirmek için tasarlanmış bir yapıdır. NWDA, 1998 tarihli Bölgesel Kalkınma Ajansları Yasası çerçevesinde faaliyete geçmiştir (North West Development Agency, 2012: 19). NWDA'nın ana görevleri arasında ekonomik gelişim, altyapı yatırımları, eğitim ve beceriler ile sürdürülebilir kalkınma yer almaktadır. Ekonomik gelişim kapsamında, yerel işletmelere finansman sağlama ve danışmanlık hizmetleri sunma gibi faaliyetler yürütmüştür. Altyapı yatırımları, ulaşım, enerji ve konut gibi alanlarda

projeleri desteklemeyi içermektedir. Eğitim ve beceriler alanında, yerel iş gücünün becerilerini artırmak için çeşitli programlar düzenlenmiştir. Ajansın faaliyetleri arasında finansman sağlama, proje yönetimi ve eğitim programları düzenleme gibi unsurlar bulunmaktadır. NWDA, yerel işletmelere finansman sağlamak ve işletme geliştirme konusunda danışmanlık hizmetleri sunmak için çeşitli programlar oluşturmuştur. Bu destekler, küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyümesine yardımcı olmuştur (Deas, 2006: 7).

NWDA, 2010 yılında Birleşik Krallık hükümetinin bölgesel kalkınma ajanslarını kapatma kararı almasının ardından 2012 yılında sona ermiştir. Bu karar, mali tasarruf sağlamak ve merkezi yönetimi güçlendirmek amacıyla alınmıştır. NWDA'nın kapanması, bölgedeki ekonomik kalkınma stratejilerinin yerel yönetimlere ve diğer kuruluşlara devredilmesiyle sonuçlanmıştır (North West Development Agency, 2012: 4).

NWDA'nın kuruluş amacı, Kuzey Batı İngiltere'nin ekonomik potansiyelini artırmak ve bölgedeki yaşam kalitesini iyileştirmektir. Bu bağlamda, NWDA, yerel ekonomiyi desteklemek, istihdamı artırmak ve bölgedeki sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri gidermek için çalışmaktadır. Kuruluş, sürdürülebilir kalkınma ilkesini benimseyerek, çevresel, sosyal ve ekonomik faktörlerin dengeli bir şekilde ele alınmasını sağlamaktadır (NWDA, 2005: 4). Bu kapsamda hayata geçirilen projeler şu şekildedir:

Newlands Projesi: NWDA tarafından 2003 yılında başlatılan Newlands Projesi, terk edilmiş endüstriyel arazilerin (*brownfield*) toplum odaklı ormanlık alanlara dönüştürülmesini hedeflemiştir. Proje kapsamında büyük ölçekli dönüşüm ile sanayi mirasından kalan geniş atıl araziler (örneğin, eski fabrika alanları) yeniden kazanılarak yeşil altyapıya entegre edilmiştir. Zamanla proje, kentsel dokudaki küçük alanlara (sokaklar, mahalle araları) odaklanarak yerel halkın rekreasyonel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ekonomik çıktılar olarak bölgenin imajının iyileştirilmesi, turizm gelirlerinin artırılması ve yeni iş olanaklarının yaratılması amaçlanmıştır (NWDA, 2005: 3-10). Projenin vizyonu bölgenin çalışma ve yaşam ortamını iyileştirmek ve kuzey batıyı yatırım için daha heyecan verici ve uygun bir seçenek haline getirmektir. Bu bağlamda çevresel şartların iyileştirilmesi bölgeyi yatırım için cazip hale getirmektedir (Hehn, 2016: 26).

Natural Economy Northwest Programı: Bu program, Yeşil Altyapı kavramını ekonomik kalkınma stratejisine entegre etmek üzere tasarlanmıştır. Temel bileşenleri arasında doğal

kaynakların ekonomik değeri yer almakta; bölgenin doğal varlıklarının (ormanlar, nehir koridorları) korunması ve turizm/yatırım çekmek için kullanılması hedeflenmektedir. Monetizasyon stratejileri ile Yeşil Altyapı'nın ekonomik faydalarını ölçmek için araçlar geliştirilmiş; örneğin, ekosistem hizmetlerinin parasal değerlemesi yapılmıştır. Ayrıca, tarım, enerji ve turizm sektörlerinde sürdürülebilir uygulamalar teşvik edilmiştir (NWDA, 2005: 48).

City Region Development Programmes (CRDPs): Manchester, Liverpool ve Central Lancashire şehir bölgelerinin ekonomik potansiyelini harekete geçirmek için kapsamlı planlar uygulanmıştır. Manchester Şehir Bölgesi'nde ise BBC'nin Salford'a taşınmasıyla medya ve dijital sektörlerde istihdam artışı sağlanmıştır. Ayrıca, şehir merkezlerindeki işsiz nüfusun, büyüyen sektörlerde (lojistik, sağlık) istihdamı için beceri eğitimleri verilmiştir (NWDA, 2005:18).

Dönüştürücü Faaliyetler: NWDA, bölgenin ekonomik çıktısını artırmak için kritik öneme sahip altyapı ve sektörel projelere öncelik vermiştir. Altyapı yatırımları arasında Manchester Demiryolu Merkezi ile demiryolu ağının kapasitesi artırılarak şehirlerarası ulaşım verimliliği iyileştirilmiştir. Yüksek hızlı tren projesi Londra'ya bağlantıyı güçlendirmek için yeni bir hat planlanmıştır. Manchester ve Liverpool havaalanlarında yüzey erişim yolları genişletilerek uluslararası bağlantılar güçlendirilmiştir. Turizm ve kültür alanında, Lake District Ekonomik Gelecek Politikası ile bölgenin doğal güzelliklerini korurken turizm gelirlerini artırmak için sürdürülebilir bir model geliştirilmiştir. İmza projeler arasında "Mersey Waterfront", "Hadrian Duvarı" ve "Blackpool Kumarhaneleri" gibi destinasyonların modernizasyonu sağlanmıştır (NWDA, 2005: 21-28).

Sektörel Stratejiler ve Yeni Sanayi Odakları: NWDA, aşağıdaki sektörleri "büyüme kümeleri" olarak belirlemiş ve desteklemiştir. Biyoteknoloji/sağlık alanında Alderley Park (ilaç araştırmaları) ve Liverpool Bilim Parkı'nda AR-GE tesisleri kurulmuştur. NHS ile iş birliği yapılarak klinik araştırmalar teşvik edilmiştir. Gıda ve içecek sektöründe yerel üreticilerin katma değerli ürünler (organik, coğrafi işaretli) geliştirmesi için finansman sağlanmıştır. Enerji ve çevre teknolojileri alanında nükleer enerji santrallerinin modernizasyonu ve rüzgâr enerjisi projeleri desteklenmiştir. Dijital/medya sektöründe BBC'nin bölgeye taşınmasıyla medya sektöründe 5.000'den fazla yeni istihdam yaratılmıştır. İleri mühendislik alanında ise havacılık ve otomotiv endüstrilerinde kompozit malzeme üretimi için AR-GE merkezleri kurulmuştur (NWDA, 2005: 11-12).

Şekil 2. Kuzey Güçlendirme Ajansı Yeni Sanayi Stratejileri

Kaynak: Northwest Regional Development Agency. (2005). *England's Northwest Regional Economic Strategy Consultation Draft - July 2005* yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Sosyal ve Çevresel Entegrasyon: NWDA, sürdürülebilir topluluklar oluşturmak amacıyla dezavantajlı bölgelerdeki konut projelerini yeşil alanlarla uyumlaştırarak sosyal uyumu güçlendirmiştir. İklim direnci sağlamak için altyapı projelerinde "geleceğe dayanıklı" tasarımlar benimsenmiş; sel riski yüksek bölgelerde doğal drenaj sistemleri kurulmuştur. Eşitlik ve çeşitlilik konularında kadınlar, engelliler ve etnik azınlıkların işgücüne katılımını artırmak için hedefli eğitim programları uygulanmıştır (NWDA, 2005: 18-24).

Sonuç olarak NWDA, bölgenin ekonomik, sosyal ve çevresel potansiyelini artırmak amacıyla kapsamlı ve uyumlu bir yaklaşım benimsemiştir. Geliştirilen projeler, terk edilmiş

endüstriyel alanların dönüştürülmesi, yeşil altyapının uyumlaştırılmasını ve sürdürülebilir kalkınma stratejileri ile bölgenin rekabet gücünü artırmayı hedeflemiştir. NWDA'nın uyguladığı programlar, yerel toplulukların ihtiyaçlarını gözetirken, ekonomik büyümeyi desteklemiş ve sosyal kapsayıcılığı teşvik etmiştir. Ayrıca, çevresel sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda, iklim değişikliği ile mücadele ve doğal kaynakların korunması konularında önemli adımlar atılmıştır. NWDA, Kuzey Batı İngiltere'nin ekonomik ve sosyal dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır. Ancak, merkezi yönetimle yerel ihtiyaçlar arasındaki uyumsuzluk, sürdürülebilirliği zayıflatmıştır. Günümüzde, Kuzey Kalkınma Kutbu Projesi ve Bölgesel Yükseltme politikaları, NWDA'nın mirasını yeniden şekillendirmeye çalışmaktadır denilebilmektedir.

5.3. Midlands Büyüme Motoru (Midlands Enginee) Girişimi

Midlands Büyüme Motoru, 2014 yılında Kuzey Kalkınma Kutbu Projesi'nin kurulmasının ardından 2015 yılının sonlarında başlatılan bir hükümet girişimidir (Bentley, 2018:22). Birleşik Krallık'ın Orta İngiltere bölgesinde (Doğu ve Batı Midlands) ekonomik büyümeyi hızlandırmak, yenilikçiliği teşvik etmek ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için oluşturulmuştur. Shropshire'dan Lincolnshire'a kadar uzanan, M1, M6 ve ana demiryolu hatlarının çoğunun içinden geçtiği Midlands, Birleşik Krallık ekonomisinin tam kalbinde yer almaktadır. Midlands aynı zamanda Birmingham ve East Midlands Havaalanlarının yanı sıra Grimsby ve Immingham gibi önemli limanlara sahip küresel ekonomiye açılan bir kapıdır (MES, 2017: 4).

Midlands Büyüme Motoru Galler'den Kuzey Denizi'ne ve Kuzey Home Counties'den Peak District'e kadar uzanmaktadır. Yerel Yönetimleri, işletmeleri ve daha geniş ortaklarıyla birlikte Hükümetin ekonomik ve üretkenlikle ilgili zorluklarına yanıt vermek üzere bir araya gelen 11 Yerel Girişim Ortaklığını içermektedir. Midlands Büyüme Motoru'nun amacı, bölgedeki paydaşları bir araya getirerek "Midlands Engine'in ve Birleşik Krallık'ın güçlü yönlerini geliştirmek ve ekonomisini büyütmek için" birlikte çalışmaktır (BEIS, 2015: 4).

Birleşik Krallık hükümeti, Midlands bölgesini ülke ekonomisini canlandıracak bir "büyüme motoru" olarak konumlandırmayı hedeflemektedir. Midlands Büyüme Motoru**,** Doğu ve Batı Midlands'taki yerel yönetimler ile girişim ortaklıklarının iş birliğine dayanmaktadır. Bölgenin ekonomik kapasitesini güçlendirmek amacıyla hayata geçirilen proje, Londra, Güneydoğu İngiltere ve Manchester merkezli Kuzey kalkınma Kutbu gibi önemli ekonomik

merkezlerle rekabet edebilme yeteneğini artırmayı amaçlamaktadır (theguardıan, 2017). Birleşik Krallık Hükümeti, Midlands başarılı olursa Britanya'nın da başarılı olacağına inanmaktadır. Çünkü Birmingham Birleşik Krallık'ın en büyük 2. Şehridir. Ulusal ekonominin %12'si Nüfusun %15'i Ulusal ihracatın %15'i Midlands'a aittir (Midlands Motoru Büyüme Vizyonu, 2021: 12).

Midlands Stratejisi, Sanayi Stratejisine ilişkin Yeşil Kitap ışığında kaleme alınmıştır ve Midlands Büyüme Motorunun ulusal politika önceliklerine bağlı kalmasının istenmiştir. Her ne kadar bu girişim, bölgenin Londra ile rekabet etmesine yardımcı olmak için kurulmuş olsa da Güney Doğu ve Kuzey Güç Merkezinin yanı sıra, Birleşik Krallık için bir "büyüme motoru" olarak hareket etmek ve ulusal ekonominin büyümesine katkıda bulunmaktır. Bu bağlamda Yeşil Kitap'ta yer alan öncelikler şu şekilde sıralanmıştır (BEIS, 2017: 11):

1. Bilim, araştırma ve inovasyona yatırım yapmak
2. Becerileri geliştirmek
3. Altyapıyı iyileştirmek
4. İşletmelerin kurulmasını ve büyümesini desteklemek
5. İhale süreçlerini iyileştirmek
6. Ticareti ve iç yatırımı teşvik etmek
7. Uygun fiyatlı enerji ve temiz büyüme sağlamak
8. Dünya lideri sektörleri geliştirmek
9. Ülke genelinde büyümeyi teşvik etmek
10. Sektörleri ve bölgeleri bir araya getirecek doğru kurumları oluşturmak

Sonuç olarak Midlands Büyüme Motoru, ekonomik büyümeyi desteklemek ve bölgedeki işbirliğini artırmak amacıyla çeşitli stratejiler ve projeler geliştiren bir girişimdir. Bu yapı, yerel paydaşları bir araya getirerek, bölgenin ekonomik potansiyelini en üst düzeye çıkarmayı hedeflemektedir.

5.4. Büyük Londra Yönetiminin(Greater London Council) Değişen Rolü

Londra'nın tarihsel gelişimi, MS 43 yılında Roma İmparatorluğu'nun Britanya'yı işgali sırasında askeri bir karakol olarak kurulmasıyla başlamıştır. Stratejik önemi nedeniyle kısa sürede ileri bir Roma yerleşimine dönüşen kent, zamanla imparatorluğun bölgedeki idari başkenti, ticaret merkezi ve önemli bir liman haline gelmiştir. MS 3. yüzyıl ortalarında nüfusu

30.000'e ulaşan Londra, döşenmiş yolları, anıtsal tapınakları, hamamları, ticari yapıları, seramik ve cam atölyeleri ile sıradan konutların yanı sıra görkemli villalara ev sahipliği yapmış, sekiz metre yüksekliğindeki taş surlarla çevrelenerek güçlü bir savunma sistemine kavuşmuştur. Kent, Orta Çağ'da III. Edward döneminde (1348-1350) Westminster Sarayı'nın merkezi olarak kraliyetin siyasi ve idari başkenti konumunu pekiştirmiştir. Bu dönemde nüfusu 50.000'den 300.000'e yükselen Londra, ekonomik ve demografik genişlemeyle birlikte metropol özellikleri kazanmıştır. Kentleşme süreci 9. yüzyılda başlayan ivmesini Sanayi Devrimi ile doruğa ulaştırmıştır. Ancak bu büyüme, sosyal eşitsizlikleri de beraberinde getirmiş; doğu kesimlerde gecekondulaşma ve yoksulluk yaygınlaşırken, ticaret burjuvazisi ve aristokrat sınıf batıdaki banliyölerde refah içinde yaşamayı tercih etmiştir. Bu coğrafi ayrışma, Londra'nın modern kent dokusunun şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır (Çelikyay, 2010:122).

İngiltere, köklü ve güçlü yerel yönetim geleneğine sahip ülkeler arasında öne çıkmakta olup, bu geleneğin en özgün örneği Londra'da tezahür etmektedir. Londra'daki iki kademeli yerel yönetim modeli, 1855 tarihli Anakent Yönetim Yasası (Metropolis Management Act 1855) ile kurumsallaştırılmıştır. Adı geçen yasa, Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından oluşturulan Metropolitan Çalışma Kurulu (Metropolitan Board of Works**)** aracılığıyla kent yönetimine; altyapı koordinasyonu, itfaiye hizmetleri, arazi koruma, imar denetimi, konut politikaları ve cadde iyileştirmeleri gibi kritik yetkiler devretmiştir (Batmaz, 2010:97). 1855 tarihli bu yasa, iki kademeli bir yönetim sistemi aracılığıyla metropoliten yönetimin taleplerini yerelliğe saygı ile uzlaştırmaya çalışmıştır denilebilmektedir (Davis, 2008: 7).

Anakent yönetim yasası ile aynı zamanda mahalle düzeyindeki idari birimler ve ilçe çalışma kurullarından oluşan ikincil bir yönetim kademesini de tesis etmiştir. Bu çerçevede, Metropolitan Çalışma Kurulu'nun, 1889'da kurulan Londra Şehir Meclisi'nin (London County Council) idari ve operasyonel öncülü olduğu kabul edilmektedir (Demirkol, 2021:79). 1850 yılında kurulan Metropoliten Çalışma Kurulu, günümüzdeki belediye teşkilatının temelini atmıştır. 1889'da oluşturulan Londra Şehir Meclisi, tüm belediye hizmetlerinden sorumlu olmuş ve diğer yerel yönetimleri yetkisiz bırakmıştır (Ekici, 2019:89). Londra Şehir Meclisi, 1965 yılında Büyük Londra Yönetimi'ne (GLC) devredilmiş ve bu organ, 1965-1986 döneminde kentin en üst yetkili yerel yönetim birimi olarak hizmet vermiştir (Rao, 2006: 217).

5.4.1. Büyük Londra Meclisi Dönemi: 1965-1986

Büyük Londra Meclisi, Londra'nın yönetim sistemini iki kademeli bir yapı üzerine kurmuştur. Bu sistemin alt kademesini, yerel düzeyde hizmet sunmakla görevli 32 ilçe (borough) oluşturur. Üst kademede ise tüm metropol alanını kapsayan stratejik karar alma, planlama ve koordinasyon yetkilerine sahip olan Büyük Londra İdaresi (Greater London Authority) bulunur. Her iki kademedeki yönetim organları doğrudan halk tarafından seçilir: İlçe yönetimleri, kendi bölgelerinde eğitim, sosyal hizmetler ve yerel altyapı gibi alanlarda yetkilidir; Büyük Londra İdaresi ise Londra genelinde ulaşım, çevre politikaları, ekonomik kalkınma ve acil durum yönetimi gibi kent ölçekli konulardan sorumlu olmuştur (Demirkol, 2021: 80).

GLC, 1965 yılında kurulan ve 1986 yılında lağvedilen bölgesel bir metropol yönetimidir (Joubert, 2023: 2254). 1963'te kurulan Büyük Londra Yönetimi (GLC), yaklaşık 7 milyon nüfuslu Büyük Londra İli ve 32 ilçeden oluşan iki kademeli bir yönetim modeliyle 1986'ya kadar faaliyet göstermiştir. Doğrudan seçilen temsilcilerden oluşan Meclis, tüm Londra'yı kapsayan yetkilerle donatılmıştır. Gelirleri, ilçelerin katkı payları ve merkezi hükümetten alınan mali transferlerle sağlanmaktaydı. Zamanla planlama ve ulaşım gibi kritik yetkiler merkezi yönetimden Meclis'e devredilmesiyle metropoliten yönetimin rolü genişlemiştir (Lefèbvre, 2008: 143). Bu sistem, merkez ile ilçeler arasında yetki ve kaynak paylaşımını dengeli bir şekilde düzenlemeyi amaçlamaktaydı.

GLC'nin sol lideri Ken Livingstone'ın 1981 yılında, Londra ulaşım ücretlerini düşürme politikası Muhafazakâr hükümetle doğrudan çatışmaya yol açmıştır. Bu politika, Westminster gibi Muhafazakâr bölgelerin GLC'nin *"savurgan harcamalarını"* eleştirerek kaldırılması çağrılarına zemin hazırlamıştır. Muhafazakâr Parti, 1983 genel seçim bildirgesinde GLC ve altı Metropolitan County Council (MCCs) için "*gereksiz ve maliyetli yönetim katmanları*" ifadesini kullanarak kaldırma sözü vermiştir (Kösecik ve Kapucu, 2003: 72-90).

Hükümetin resmi gerekçeleri arasında ekonomik savurganlık iddiaları ve "gereksiz yönetim katmanı" argümanı yer almakla beraber Coopers ve Lybrand gibi bağımsız araştırmalar, bu iddiaları verilerle çürütmüştür. Öte yandan, siyasi motivasyonlar belirleyici olmuştur: GLC'nin nükleer karşıtı bölge ilanı, azınlık komiteleri ve merkezi hükümet politikalarına açık muhalefeti, Muhafazakâr Parti'yi rahatsız etmiştir. Benzer şekilde, tüm

MCCs'lerin İşçi Partisi kontrolünde olması ve sol politikaların yayılma riski, hükümetin kararlılığını pekiştirmiştir. Nihayetinde 1985 Yerel Yönetim Yasası ile GLC ve altı MCC (Greater Manchester, Merseyside, South Yorkshire, Tyne and Wear, West Midlands, West Yorkshire) 1 Nisan 1986'da resmen kaldırılmıştır. GLC'nin işlevleri, Londra borough'larına, ortak kurullara ve merkezi hükümete devredilmiştir (2003: 78-88). GLC 1986 yılında Thatcher hükümeti tarafından lağvedilerek Londra'yı şehir çapında seçilmiş bir yönetim kademesinden yoksun bırakmıştır (Sweeting, 2002: 10).

Birleşik Krallık, köklü bir yerel yönetim geleneğine sahiptir ve bu durum Londra'da da belirgin şekilde görülür. Ancak şehir, hem Muhafazakâr ve İşçi Partili belediye başkanlarının parti politikalarıyla yönetme çabaları hem de merkezi hükümetin Londra'ya atadığı sorumlu bakanlar aracılığıyla yaptığı müdahalelerle sık sık karşılaşmıştır. İktidardaki partiyle çatışan Londra Yönetimi, bazı dönemlerde aşırı merkezi müdahalelerle karşılaşırken, bazen de iktidar partisinin yerel politikalarının uygulandığı bir alan haline gelmiştir. Bu süreçte, kentsel sorunlara çözüm bulmak amacıyla gevşek konfederasyon modellerinden zayıf veya güçlü metropoliten yönetimlere kadar farklı yönetim yapıları denenmiştir. İngiliz merkezi yönetimi, yerel yönetimlerin beşiği olarak anılmasına rağmen, yetki devri konusunda genellikle isteksiz davranmıştır. Yaklaşık 200 yıllık deneme süreçlerinin ardından Londra'da yetkileri geniş ve etkin bir belediye başkanı modeli benimsenmiştir. Bugün Büyük Londra Yönetimi, Birleşik Krallık'ın merkezi-yerel dengeleri koruyan özgün bir belediye yapısını temsil etmektedir (Ekici, 2019: 89).

5.4.2. Merkezi İdare ve İlçe Meclisleri Yönetimi Dönemi: 1986-2000

Büyük Londra yönetim modeli 1986 yılında sona erdirilmiş, bu sistemin birinci kademesini oluşturan Büyük Londra Meclisi kaldırılarak yetki ve sorumlulukları Londra'daki 32 Belediye Meclisi'ne devredilmiştir. Bu değişiklikle Londra'da 32 belediye ve bir kent birliğinden oluşan tek kademeli bir yönetim yapısına geçilmiştir. Aynı yıl, mevcut 6 metropoliten İl Meclisi de feshedilmiş ve bu meclislerin yetkileri, kendilerini oluşturan 36 Metropoliten Bölge Meclisi'ne aktarılmıştır. İngiltere'deki yerel yönetim birimleri, 1986'da gerçekleştirilen bu düzenlemelerle şekillenen yapısını günümüze kadar korumuştur (Kavruk, 2002: 110-111).

Halkın ve kurumların desteğine rağmen hükümet kararından dönmemiştir. 1985 seçimleri iptal edilmiştir (White, 2008: 9-10) ve Büyük Londra Yönetimi (GLC), 31 Mart 1986'da "yerel yönetişimin güçlendirilmesi" söylemi altında siyasi gerekçelerle kaldırılmıştır. Bu karar, yetkilerin merkezi hükümet bakanlıklarına devredilmesine ve Londra'daki karar alma süreçlerinin aşırı parçalanmasına yol açmıştır. Sonuç olarak, 1986 sonrasında İngiltere'nin başkenti, şehrin bütüncül bir vizyonla yönetilmesini sağlayacak yerel yönetim yapısından mahrum kalmıştır (Ekici, 2019:96). 1986'da Büyük Londra Meclisi'nin kapatılmasının ardından, Londra'da metropoliten bir yönetişim sistemi ancak 2000 yılında "Büyük Londra İdaresi" (Greater London Authority) adıyla yeniden kurulabilmiştir. Büyük Londra İdaresi, 33 ilçe ve Londra metropoliten alanını oluşturan 13 kasabayı kapsayan üç bölgesel birimden birini yönetir. Bu yapıyla İdare, 34 alt yerel yönetim birimini kapsamakta ve toplamda 9 milyon nüfusa hizmet sunmaktadır (Eken vd. 2020: 27).

5.4.3. Büyük Londra İdaresi (The Greater London Authority)

Londra'yı kapsayacak yeni bir büyükşehir belediyesi ve doğrudan seçilen bir belediye başkanı fikri, ilk kez 1993'te İşçi Partisi'nin Yerel Yönetimler Konferansı'nda ele alınmıştır. İşçi Partisi, 1997 genel seçimlerinde bu reformu vaat etmiş ve seçimi kazanınca sözünü tutarak süreci başlatmıştır. Mayıs 1998'de Londralıların %80'inin onay verdiği bir referandum yapılmıştır. Ardından, 1999'da Londra Büyükşehir Belediyesi Yasası çıkarılmıştır. Mayıs 2000'de resmen kurulan bu yapı, doğrudan seçilen bir başkan ve 25 üyeli bir meclisten oluşmaktadır. Alt belediyeler, eski görevlerine devam ederken; yeni büyükşehir belediyesi, ulaşım, çevre gibi Londra'yı ilgilendiren genel konularda planlama ve koordinasyon görevini üstlenmiştir (İnaç ve Ünal, 2006: 129). Böylece hem yerel hizmetler sürdürülmüş hem de kent çapında stratejik kararlar alınması sağlanmıştır.

Londra Büyükşehir Belediyesi Yasası 1999 yılında onaylanmıştır. Bu yasanın dikkat çeken yönü, İngiliz yerel yönetim sisteminde ilk kez doğrudan seçimle işbaşına gelen bir belediye başkanı modelini uygulamaya sokmasıdır. GLA'nın 2000 yılında kurulması, Londra'nın yönetim modelinde radikal bir değişimin başladığını göstermektedir. Doğrudan seçimle işbaşına gelen bir Belediye Başkanı ve temsili meclis düzeni, o tarihe kadar uygulanmamış bir yaklaşımdı (Rao, 2008: 48). Doğrudan seçilen yönetici belediye başkanları Britanya'da bir yenilikti (Travers, 2008: 56). Yasa kapsamında, 2000 yılından itibaren

Londra'nın yönetimi; doğrudan seçilen bir başkan, meclis ve alt yerel meclisler şeklinde organize edilmiştir. Bu yeni sistemde yönetim ile denetim görevleri net bir şekilde ayrılmıştır. Başkanın temel sorumluluğu Londra'yı yönetmekken; meclis ise kararların denetlenmesi, şeffaflık sağlanması ve hesap verebilirliğin takibinden sorumlu hale getirilmiştir. 2000 öncesinde başkanlar meclis tarafından seçilirken, yeni sistemle birlikte başkanın halk tarafından direkt olarak seçilmesi ve icracı yetkilerle donatılması, İngiltere'nin yerel yönetim anlayışında önemli bir dönüşüm olarak kabul edilmiştir (Demirkol, 2021: 81-82).

Büyük Londra İdaresi'nin kuruluşu, hükümetin modernizasyon programının temel unsurlarından birini oluşturmaktadır. Hükümet, yürütme ve denetim işlevlerini birbirinden ayırarak GLA bünyesinde yeni bir karar alma mekanizması oluşturmuştur. Bu işlevsel ayrım, yeni mevzuatla birlikte getirilen yerel yönetim karar alma sürecinin ayırt edici bir özelliğidir ve Hükümet, bu düzenlemelerin yerel yönetimlerde şeffaflık ve hesap verebilirliği artıracağını öne sürdüğünü söylemek mümkündür.

Büyük Londra İdaresi Yasası (1999), Birleşik Krallık'ta ilk kez doğrudan seçimle göreve gelen ve yürütme yetkisine sahip bir belediye başkanı modelini hayata geçirmiştir. Bu düzenleme, Londra'ya özgü yeni bir yönetim modeli oluştururken, aynı zamanda Amerikan tipi şehir yönetim sisteminin unsurlarını başkente taşımıştır. Yeni sistemde Belediye Başkanı, küçük bir yönetim biriminin başında yer alacak ve bu birim, dört temel kuruluştan sorumlu olacaktır: Londra Ulaşım (TfL), Londra Kalkınma Ajansı (LDA), Metropolitan Polis Otoritesi (MPA) ve Londra Yangın ile Acil Durum Planlama Otoritesi (LFEPA). Her kuruluşun bir yönetim kurulu bulunacaktır ve bu kurulların üyelerinin bir kısmı veya tamamı Belediye Başkanı tarafından belirlenecektir. Belediye Başkanı'nın yetkilerinin merkezileşmesi, Londra İl Meclisi'nin son dönemlerindeki merkezi yapıdan çok farklı olmasa da, "icracı belediye başkanı" kavramı köklü bir yenilik idi. Doğrudan seçilen icracı bir belediye başkanı da dâhil olmak üzere Büyük Londra İdaresi'nin kurulması, kimi çevrelerce, Tony Blair tarafından İngiliz siyasi sistemine radikal bir başkanlık ithalatı olarak tasarısı olarak yorumlanmıştır (Travers, 2008: 55-68). Nihai sonuca bakıldığında ise GLA'nın işleyişi de, öncülü olan GLC'den belirgin biçimde ayrışmıştır denilebilmektedir.

Ken Livingstone, 2008 yılında, sekiz yıllık Londra Belediye Başkanlığı ve toplamda 13 yıllık (aralıklı) başkent yönetimi deneyiminin ardından, yolsuzluk iddiaları ve kayırmacılık

suçlamalarıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu dönemdeki usulsüzlük iddiaları, 2008 seçimlerini bir dönüm noktasına dönüştürmüş ve İşçi Partisi'nin Londra'daki hâkimiyetini sona erdirmiştir. Boris Johnson'ın zaferi, Muhafazakâr Parti'nin 1967, 1970 ve 1977'de GLC'yi (Greater London Council) kazandığı dönemlere benzer şekilde, başkent siyasetinde çoğulculuğun sürdüğünü göstermiştir. Johnson, "daha zayıf bir belediye yönetimi" modelini benimseyerek yetkilerin Greater London Authority (GLA)'dan ilçe yönetimlerine devredileceğini açıklamıştır. Bu hamle, Londra'da yerelleşme yönünde önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir (Travers, 2008: 64-65)

Büyük Londra İdaresini kuran yasa 1999 yılında çıkmış, 2005 yılında iktidara gelen işçi partisi tarafından 2007 yılında bu yasada değişiklikler yapılmış ve son olarak 2011 yılında çıkarılan Yerelleşme Yasası ile Büyük Londra Yönetiminin yetki ve görevlerine son şekli verilmiştir (Ekici, 2019:104).

5.5. Kentsel Merkezler ve Büyükşehir Belediye Başkanları Modelinin Gelişmesi

Yerel düzeyde siyasi liderlik, karmaşık bir süreçtir. Yerel yönetişim modelinin getirdiği çok aktörlü ve yetki paylaşımlı yapı, belediye başkanlarının geleneksel liderlik rollerini dönüştürmektedir. Stoker'ın (1996: 1-2) vurguladığı gibi, bu süreçte liderlerin "güç" kavramı yeniden tanımlanmıştır. Svara (1990:47) ve Hambleton'a (1998:3-5) göre, belediye başkanlarının konseyle olan ilişkileri çerçevesinde "güçlü" veya "zayıf" olarak sınıflandırılmaları, yönetişim dinamikleriyle doğrudan bağlantılıdır. Güçlü belediye başkanları, bütçe kontrolü, politika belirleme ve atama yetkileri gibi araçlarla kurum içinde baskın bir role sahipken, zayıf olanlar bu yetkileri konsey veya diğer seçilmiş organlarla paylaşmak zorunda kalır. Ancak yönetişim paradigması, *güçlü* olarak tanımlanan başkanları bile çoklu aktörlerle (sivil toplum, özel sektör, yerel meclisler) iş birliği yapmaya iter. Örneğin, tek taraflı karar alabilen bir başkan dahi, kaynakların sınırlılığı veya hesap verebilirlik baskısı nedeniyle diğer paydaşlarla uzlaşmak durumunda kalabilir.

Bu iki perspektif birleştirildiğinde, modern yerel yönetimlerde "güç" kavramının artık salt hiyerarşik yetkiye (Svara, 1990: 47-48) değil, *ilişki yönetimi* ve *koalisyon kurma* becerisine dayandığı görülür. Stoker'ın (1996: 1-2) işaret ettiği karmaşık yönetişim ortamında, Svara'nın (1990) "güçlü başkan" tanımı bile yetersiz kalabilir. Zira bütçe kontrolüne sahip bir lider, sivil

toplumun direnci veya konseyin vetosuyla politikalarını uygulayamayabilir (Hambleton, 1998: 3-5). Benzer şekilde, "zayıf" addedilen bir başkan, diyalog ve müzakere yeteneği sayesinde etkili sonuçlar üretebilir. Dolayısıyla, yerel liderliğin başarısı, kurumsal yetkilerin (bütçe, atama, politika belirleme) ötesinde, yönetişim ağlarını yönlendirme kapasitesiyle ölçülür hale gelmiştir. Bu da demokratik katılım ile karar almadaki çeviklik arasında denge kurmayı gerektiren bir liderlik tarzını zorunlu kılar.

Bir "dünya kenti" sayılan Londra, ulusal ve uluslararası düzeyde özgün bir statüye sahiptir. Bu özel konum, Belediye Başkanı'na hem statü hem de görünürlük kazandırmaktadır. Londra Belediye Başkanı, hem "güçlü" hem de "zayıf" özellikleri bünyesinde barındıran bir role sahiptir. GLA içindeki yetki dağılımı, Belediye Başkanı'nın "güçlü belediye başkanlığı modeli" kategorisine girdiğini gösterir; zira karar alma sürecinde belirleyici bir hâkimiyet sergiler. Ancak GLA dışındaki resmi yetkiler bağlamında Belediye Başkanı'nın konumu zayıftır. Londra'da GLA'nın yanı sıra çok sayıda seçilmiş organ bulunmakta ve yönetişim yetkisi bu kuruluşlar arasında dağılmıştır. GLA'nın kendisi sınırlı hizmet sorumlulukları üstlenmiş olup, merkezi hükümet sistemine uyumlu bir şekilde faaliyet gösterir. Belediye Başkanı'nın meşruiyeti, Londra seçimlerindeki düşük katılım oranları nedeniyle zayıflamaktadır. Ayrıca, yasal düzenlemelerin karmaşıklığı ve kendisine verilen görevlerin çok boyutlu yapısı, Belediye Başkanı'nı diğer aktörlerin katılımını sağlamak ve iş birliğini güvence altına almakla yükümlü kılar. Bu durumda Belediye Başkanı, etkisini artırmak ve iş birliğine dayalı avantajlar elde etmek için genellikle kolaylaştırıcı bir tutum benimsemek ve katılımcı bir yönetim tarzına yönelmek zorunda kalır. Bu süreçte, meşruiyet, otorite ve kamuoyundaki profili gibi *gayri resmi* kaynaklara dayanması kaçınılmaz hale gelir (Sweeting, 2002: 17-18).

GLA yapısı, geleneksel "meclis-meclis başkanı" sisteminden farklılık gösterir. Bu modelde, hem Belediye Başkanı hem de Meclis üyeleri doğrudan halk tarafından seçilir (Karasu, 2004: 112). Kurumsal hiyerarşide en üst düzey yönetici konumunda Belediye Başkanı ve onun tarafından Meclis üyeleri arasından atanan Yardımcı Başkan bulunur. Meclis komisyonları, doğrudan Belediye Meclisi'ne bağlı olarak faaliyet gösterir. Belediye Başkanı, 10 teknokrat ve 2 danışmanı doğrudan atama yetkisine sahipken, diğer tüm atamalar Meclis tarafından gerçekleştirilir (Demirkaya ve Bozlağan, 2005: 507). Londra Belediye Başkanı, dört yılda bir Londralıların oylarıyla seçilen ve şehrin resmi sözcüsü olarak kabul edilen bir pozisyondur. Başkanın temel görevleri arasında; şehrin sosyal, çevresel ve ekonomik

gelişimine yönelik politikalar oluşturmak, bu politikaların hem güncel hem de gelecekteki sürdürülebilirliğini sağlamak, yerel yönetim birimleri arasında koordinasyon kurmak, meclis çalışmalarını organize etmek ve meclisi temsil etmek yer almaktadır (GLA, 2025). Başkanın siyasi tarafsızlık ilkesine bağlı kalması, bu rolün etkinliği açısından büyük önem taşımaktadır (Çelikyay, 2010: 130).

GLA, Londra'da ekonomik kalkınmayı desteklemek, refahı artırmak, sosyal gelişimi sağlamak ve çevresel iyileştirmeler yapmakla yükümlü kılınmıştır; bu hedefler, GLA'nın "ana amaçları" olarak tanımlanır. Belediye Başkanı, GLA bünyesinde politika oluşturma sürecinde belirleyici bir role sahiptir. Başkanın bütçesi, ancak Meclis'te üçte iki çoğunluk sağlanması halinde değiştirilebilir. Ayrıca, Belediye Başkanı'nın stratejilerinin Meclis onayına sunulması gerekmediği gibi, Meclis'in bu stratejileri veto etme yetkisi de bulunmamaktadır. Belediye Başkanı, stratejileri hazırlama aşamasında kapsamlı istişareler yürütmek ve genellikle ulusal politikaları göz önünde bulundurmak zorunda olsa da, nihai karar alma yetkisi yalnızca kendisine aittir (Sweeting, 2002: 11).

Hambleton ve Sweeting (2003; 435-456)'in çalışmasına göre; 1986'da Muhafazakâr Parti'nin Büyük Londra Meclisi'ni kaldırması, Londra'nın yönetiminde merkezi bir boşluk yaratmıştır. 1997'de İşçi Partisi'nin yerel demokrasiyi güçlendirme hedefiyle 1999'da kabul ettiği GLA Yasası, halkın karar alma süreçlerine katılımını artırmayı ve başkana ulaşım, çevre gibi alanlarda stratejik yetkiler vermeyi amaçlamıştır. Belediye başkanının yetkileri "stratejik liderlik" ile sınırlıdır. Ayrıca, başkanın finansal kaynaklar için merkezi hükümete bağımlı olması, yerel özerkliği zayıflatmaktadır. Doğrudan seçim, başkana halk nezdinde güçlü bir meşruiyet sağlasa da, bu durum "*kişiselleşmiş liderlik"* riskini beraberinde getirdiğinin altını çizmektedir.

Sonuç olarak doğrudan halk tarafından seçilen başkan modeli "demokratik yenilik ile merkezi kontrol arasında bir denge arayışı" olarak tanımlanabilir Model, yerel liderliği güçlendirmiş olsa da, merkezi hükümetin finansman ve yetki paylaşımındaki belirleyiciliği, yerel özerkliği sınırlandırmaktadır. Bu modelin başarısı için yerel yönetimlere gerçek yetki devri ve şeffaf denetim mekanizmaları gerekmektedir.

ALTINCI BÖLÜM:
YEREL GİRİŞİM ORTAKLIKLARI VE YENİ FİNANSMAN MODELLERİ

İngiltere'nin yerel ekonomileri, küresel rekabet, bölgesel eşitsizlikler ve Brexit sonrası yeni ekonomik dinamiklerle şekillenen bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Bu süreçte, yerel kalkınmayı desteklemek ve bölgeler arası dengesizlikleri azaltmak amacıyla geleneksel finansman modellerinin ötesine geçen yenilikçi yaklaşımlar benimsenmiştir. Yerel Girişim Ortaklıkları (Local Economic Partnerships – LEPler), İngiltere Paylaşım Refah Fonu (UK Shared Prosperity Fund), Kentsel Anlaşmalar (City Deals) ve Büyüme Anlaşmaları (Growth Deals) gibi mekanizmalar, yerel yönetimler, merkezi hükümet ve özel sektör arasında iş birliğini güçlendirerek sürdürülebilir ekonomik büyümeyi hedeflemektedir.

Bu çalışmanın beşinci bölümünde İngiltere'nin yerel kalkınma stratejilerini şekillendiren bu yapıları ve finansman araçları incelenecektir.

6.1. Yerel Girişim Ortaklıklarının (LEP) Değişen Rolleri

Yerel Girişim Ortaklıkları'nın (LEP) kuruluşu, 2010'da Muhafazakâr-Liberal Demokrat koalisyon hükümetinin "yerel büyüme" gündemi kapsamında şekillenmiştir. Bu gündem, bölgesel kalkınma ajanslarının kaldırılmasıyla boşalan kurumsal boşluğu doldurmak, Yerel Girişim öncelikleri merkezi stratejilerle uyumlu hale getirmek ve işsizlik, altyapı eksikliği gibi sorunlara yerel çözümler üretmeyi amaçlamıştır. Yerel Girişim Ortaklıkları, Stratejik Ekonomik Planlar geliştirerek büyüme sektörlerini belirlemiş, beceri geliştirme ve altyapı yatırımlarına odaklanmıştır (Pike vd. 2015: 194).

Kalkınma ajanslarının "aşırı merkeziyetçi bürokrasi, işlevsel ekonomik alanlarla uyumsuzluk ve bölgesel ekonomik farklılıkları kapatmada başarısızlık" gibi eleştiriler alması, yeni bir yerel odaklı kurumsal mimariyi zorunlu kılmıştır (BIS, 2010; Pike vd., 2012a:109). Koalisyon hükümetinin "yerellik" (localism) ve "sektörel/coğrafi yeniden dengeleme" politikaları çerçevesinde, Yerel Girişim Ortaklıklarının temel amacı, kamu-özel sektör işbirliğini güçlendirerek Yerel Girişim büyümeyi teşvik etmek ve merkezi hükümetle yerel aktörler arasında stratejik bir köprü oluşturmaktır (Cable ve Pickles, 2010; Clarke ve Cochrane, 2013:17). Bu bağlamda İngiltere'de dönemin koalisyon hükümeti, bölgesel ölçekli politikaları

terk ederek ulus altı düzeyde yeni bir mekânsal düzenleme modelini benimsemiş ve bu kapsamda Yerel Girişim Ortaklıkları, uygulamaya konulmuştur. Söz konusu birimler, ilgili bakanlık tarafından belirlenen kuruluş kriterleri çerçevesinde oluşturulmuş, merkezi denetime tabi tutulan ve yönetimleri özel sektör temsilcilerine devredilen yapılar olarak tanımlanmıştır. Bu model, gönüllü katılım esasına dayalı ve piyasa mekanizmalarına uyumlu bir organizasyon şeması üzerine inşa edilmiştir (Karasu, 2015: 300). Yerel Girişim Ortaklıklar, özel sektör ve kamu sektörü arasında Yerel Girişim büyümeyi yönlendirecek yerel kaynaklı iş dünyası liderliğindeki ortaklıklar olarak kurulmuştur (Ney, 2017: 4). Böylelikle Kamu sektörüne ve finansal hizmetlere aşırı bağımlılıktan uzaklaşarak, özel sektör liderliğinde, coğrafi ve sektörel olarak dengeli bir büyüme hedeflenmiştir (HM Goverment, 2010: 6). İngiltere'nin ekonomisini yerel inisiyatifler, özel sektör liderliği ve sürdürülebilir politikalar üzerinden yeniden şekillendirmek amaçlanmıştır denilebilmektedir.

Yerel Girişim Ortaklıkları, 2011 yılında özel sektörün öncülüğünde, Yerel büyümeyi desteklemek üzere özel şirketler ile yerel yönetimler arasında gönüllülük esasına dayalı olarak oluşturulan stratejik işbirlikleri olarak faaliyete geçmiştir.

Kalkınma Ajanslarının aksine Yerel Girişim Ortaklıkları belirlenmiş idari sınırlara bağlı kalmak yerine, gerçek ekonomik hareketliliği ve bölgesel iş birliklerini yansıtan daha yerel düzeyde organize edilmiş yapılardır denilebilir.

Tablo 7. Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA'lar) ve Yerel Girişim Ortaklıkları (LEP'ler) Karşılaştırmalı Analizi

Karakteristik Özellik	**Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA'lar)**	**Yerel Girişim Ortaklıkları (LEP'ler)**
Yasal Statü	Yasal (1998 BKA Yasası ile tanımlanmış)	Yasal statüden yoksun, gönüllü ortaklıklar
Coğrafi Kapsam	Bölgesel (9 bölge)	Bölge-altı (38 bölge)
Finansman Modeli	Tek fon (Single Pot) – Merkezi tahsis	Rekabetçi ihale (Local Growth Fund) + özel sektör eş-finansmanı
Finansman Ölçeği	Yıllık yaklaşık 2.3 milyar £	Başlangıçta £1.2 milyar (RDA'ların %35'i), 2015-2021'de £12 milyar Local Growth Fund
Temel Fonksiyonlar	Geniş kapsamlı	Daha dar (bazı fonksiyonlar merkezi hükümete geri döndü: inovasyon vb.)
Hesap Verebilirlik	Bakanlara karşı sorumlu	İş dünyası liderliğinde, yerel yönetimlere bağımlı
Merkezi Hükümetle İlişki	Özerklik vurgusuna rağmen merkezi kontrol hakimdir	"Yerelcilik" söylemi altında merkezi fonksiyonların yeniden merkezileşmesi
Kaldırılma Tarihi	2012'de tasfiye edildi	2023'te kaldırıldı; fonlar Combined Authorities'a devredildi

Kaynak: UK Government, National Audit Office (NAO), HM Treasury, European Commission'dan yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 7 incelendiğinde İngiltere'nin bölgesel kalkınma modelleri olan Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Yerel Girişim Ortaklıkları arasındaki temel farklılıklar, ülkenin kalkınma politikalarındaki paradigma değişimini yansıtmaktadır. 1999-2012 döneminde faaliyet gösteren ajanslar, merkezi yönetim tarafından tahsis edilen yıllık ortalama 2.3 milyar £ bütçe ile büyük ölçekli altyapı yatırımlarına ve bölgesel ekonomik dönüşüm projelerine odaklanmıştır. Buna karşılık Yerel Girişim Ortaklıkları ise, daha yerel ölçekte ve iş dünyası liderliğinde bir yaklaşım benimsemiş, ancak yıllık bütçesinin ajansların sadece %35'i düzeyinde kalması ve merkezi hükümetin sıkı denetimi nedeniyle beklenen etkiyi gösterememiştir denilebilmektedir. Bununla beraber kalkınma ajanslarının tek çatı altında toplanan fonlarla yürüttüğü kapsamlı kalkınma stratejilerine karşın, Yerel Girişim Ortaklıkları rekabetçi ihale sistemine dayalı olarak daha küçük ölçekli projeleri desteklemiştir. Ancak, Yerel Girişim Ortaklıkları'nın parçalı yapısı ve yetersiz kaynakları, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesinde yetersiz kalmasına neden olmuştur. 2023'te Yerel Girişim Ortaklıklıkları'nın tasfiye edilerek yetkilerinin Yerel Yönetim Ortaklıkları'na devredilmesi, İngiltere'nin bölgesel kalkınma politikalarında yeni bir arayış içinde olduğunu göstermektedir. Bu deneyim, bölgesel kalkınma politikalarının başarısında merkezi-yerel dengelerin, kaynak tahsis mekanizmalarının ve yönetişim yapılarının kritik önemini ortaya koymaktadır şeklinde yorumlamak yanlış olmayacaktır.

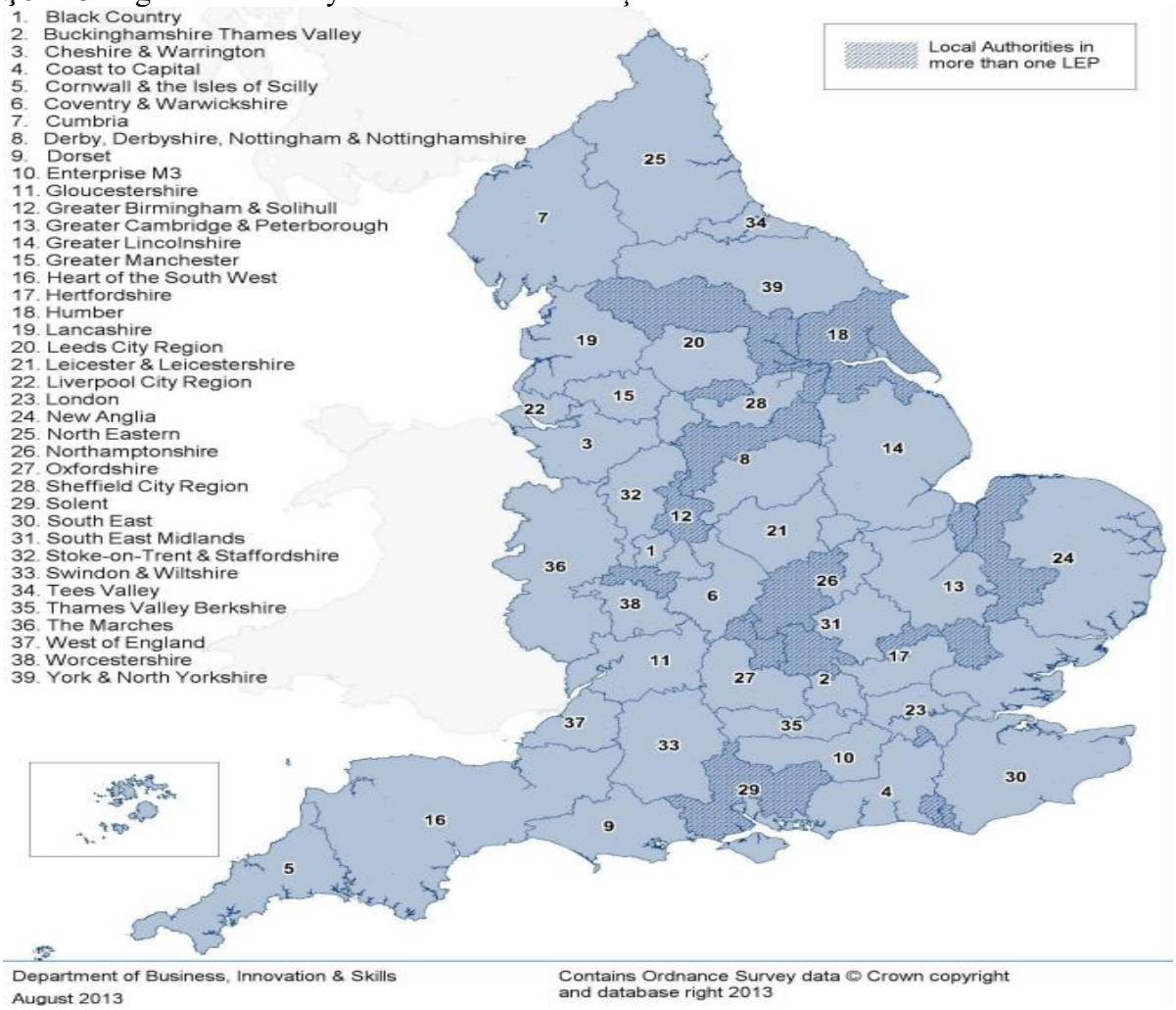
Yerel Girişim Ortaklıkları, Yerel aktörleri bir araya getirmede önemli bir işlev üstlenen kuruluşlar olarak merkezi yönetimle işbirliği içindedir. Bu kapsamda yerel yatırım önceliklerini saptamak, istihdamın artırılmasına katkıda bulunmak amacıyla yerel işverenler ve istihdam merkezleriyle ortak çalışmalar yürütmek, yerel işletmelerin organizasyonel yapılarında dönüşüm ve reformlar gerçekleştirmek, büyüme potansiyeli yüksek yerel girişimlere destek sağlamak ve ulusal düzeyde öncelikli alanlar olan dijital altyapı ile yenilenebilir enerji projelerinin hayata geçirilmesine katkı sunmak gibi görevleri yerine getirmektedir (Shearer, 2021).

BKA'ların kaldırılmasının ardından doğan boşluğa bir çözüm olarak ortaya koyulan Yerel Girişim Ortaklıkları kalkınma ajanslarının tüm sorumluluklarını devralmamıştır. Hükümet, bölgesel hükümlerin yerine yerel ve ulusal hükümlerin bir karışımını tercih etmiştir.

Daha önce BKA'lar tarafından üstlenilen ve merkezi hükümet tarafından yönetilen içe dönük yatırım, inovasyon ve finansmana erişim gibi bazı sorumluluklar Yerel Girişim Ortaklıklarının sorumluluk ve yetki alanının dışında tutulmuştur (Ward, 2019: 6).

Yerel Girişim Ortaklıklarının oluşum süreci, önceki bölgesel yapıların tasfiyesi ile yeni yerel kurumların doğaçlama (improvising) süreçlerinin birleşimini yansıtır. Toplam 39 Yerel Girişim Ortaklıkları, (*Güney Doğu Midlands Yerel Girişim Ortaklığı (SEMLEP)'in mart 2017'de Northamptonshire LEP ile birleşmesinden sonra faaliyette 38 yerel girişim ortaklığı yer almaktadır)* İngiltere genelinde farklı coğrafi ve ekonomik özelliklere sahip alanlarda faaliyet göstermektedir (Şekil 3). Bu kuruluşlar, yerel otoriteler, iş dünyası liderleri ve sivil toplum aktörlerinin ortaklığına dayanır. Ancak Yerel Girişim Ortaklıklarının yönetişim modelleri ve kaynakları önemli ölçüde çeşitlilik gösterir. Örneğin, bazıları belediye başkanlıkları veya birleşik otoritelerle entegre iken (Londra, Greater Manchester), diğerleri bağımsız iş liderliğinde yapılanmalara sahiptir (Pike vd. 2012a).

Şekil 3. İngiltere'de Faaliyet Gösteren Yerel Girişim Ortaklıkları

Kaynak: https://www.gov.uk/government/publications/local-enterprise-partnerships-map, erişim tarihi: 25.03.2025

Bölgesel kalkınma ajanslarının faaliyetlerine 2011 yılında son verilmesinin ardından, İngiltere'de özel sektör liderliğinde kurulan Yerel Girişim Ortaklıkları, yerel kamu otoriteleri ile özel şirketler arasındaki işbirliğini temel alarak, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve istihdam artışını sağlamak amacıyla stratejik liderlik rolü üstlenmiştir. Ancak Yerel Girişim Ortaklıkların tüzel kişiliğinin olmaması, istikrarlı finansman kaynaklarının bulunmaması, belirsiz işlevsel coğrafi sınırlara sahip olmaları ve yerel veya bölgesel kalkınma hedeflerine yönelik yetki ve sorumlulukların yasal çerçevede tanımlanmamış olması gibi temel eksikliklerle karakterize edilmektedir. Bu kurumlara yönelik öne çıkan eleştirilerden biri, hizmet sunumu ve kaynak dağılımında ölçek sorunlarına yol açmalarıdır. Ayrıca, kurumsal kapasite eksikliği ve operasyonel esneklik yoksunluğu nedeniyle "ölü doğmuş yapılar" olarak tanımlanmaları, kamu yönetiminde parçalılığın artmasına katkıda bulundukları yönünde eleştirilere neden olmuştur. Bu durum, Yerel Girişim Ortaklıklarının yerel kalkınma süreçlerinde beklenen dönüştürücü rolü üstlenme potansiyelini sorgulanır hale getirmektedir (Mut ve Koca, 2024:106; Karasu, 2015: 301).

Yerel Girişim Ortaklıkları, İngiltere'nin bölgesel kalkınma politikalarında 2010'lu yılların başından itibaren kritik bir rol üstlenmiştir. Ancak zaman içinde ekonomik koşullar, siyasi öncelikler ve yönetimsel reformlarla birlikte bu kurumların işlevleri ve sorumlulukları önemli ölçüde dönüşüme uğramıştır. Tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde ilk olarak 2010-2015 yılları arası dönemi incelemek gerekmektedir. Öyle ki Yerel Girişim Ortaklıkları 2010 yılında yayınlanan *Local Growth: Realising Every Place's Potential* başlıklı beyaz kitap ile resmiyet kazanmıştır. Bu dönemde temel amaç, Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kaldırılması sonrasında Yerel Girişim planlamayı iş dünyası liderliğinde yeniden yapılandırmaktır. Yerel Girişim Ortaklıkların ilk görevi, Stratejik Ekonomik Planlar (SEPs) hazırlamak ve bu planlar doğrultusunda merkezi hükümetten fon talep etmek olmuştur (Ward, 2025: 10).

2016 yılına gelindiğinde, Yerel Girişim Ortaklıkların fon yönetim kapasitesine ilişkin endişeler artmaya başlamıştır. Ulusal Denetim Ofisi (NAO) tarafından yayınlanan 2016 tarihli raporda, Yerel Girişim Ortaklıklarının "uzun vadeli ekonomik etkiyi optimize edememesi" ve "ölçülebilir hedef eksikliği" gibi yapısal sorunlar vurgulanmıştır (Ward, 2025:18). Aynı raporda, Yerel Girişim Ortaklıklarının proje yönetim deneyiminin sınırlı olduğu ve kaynak

tahsisi süreçlerinde şeffaflık eksikliği bulunduğu belirtilirken, 2019 yılında Kamu Hesap Komitesi (PAC) tarafından yayınlanan bir başka rapor ise, Yerel Girişim Ortaklıklarının 2017-2018 yılları arasında £1.1 milyarlık fonu kullanamadığını ortaya koymuştur (Ward, 2025: 19). Bu dönemde, Yerel Girişim Ortaklıklarının rolü yeniden tanımlanmış ve yeşil ekonomi, dijital altyapı ve sürdürülebilir kalkınma gibi alanlarda daha spesifik hedefler belirlenmeye başlanmıştır.

Yerel Girişim Ortaklıklarının operasyonel özerkliği 2020'lerin başından itibaren giderek azaltılmıştır. Bu dönemde bazı bölgelerde Yerel Girişim Ortaklıklarının yetkileri Birleşik Yetki Alanları (Combined Authorities) veya doğrudan seçilmiş belediye başkanlıklarına devredilmiştir. Greater Manchester gibi metropol bölgelerde, ulaşım ve konut planlaması gibi kritik alanlar artık merkezi yerel yönetimler tarafından yönetilmeye başlandı (Ward, 2025: 12).

Yerel Girişim Ortaklıkları, 2025 yılı itibariyle başlangıçtaki etkin rollerini büyük ölçüde kaybetmiş durumdadır. Günümüzde daha çok yerel paydaşlar arasında koordinasyon sağlamak ve merkezi hükümete danışmanlık yapmak gibi ikincil işlevler üstlenmektedirler (Ward, 2025:20). Hükümet, Mart 2025 itibariyle Yerel Girişim Ortaklıklarının ve İş Kurulu Ağı tarafından yürütülen işlevlere ilişkin fonların çekilmesine karar vermiştir (gov.uk, 2025a).

Yerel Girişim Ortaklıkları, 2011 yılından bu yana Yerel ekonomik büyümeyi desteklemekte önemli bir rol üstlenmiştir. Yerel Girişim Ortaklıkları, yerel ve bölgesel işletmeleri, eğitim kurumlarını ve yerel yönetimleri bir araya getirerek, hükümetin bölgesel büyümeyi teşvik etme hedefleri doğrultusunda faaliyet göstermiştir. Hükümet adına büyük sermaye yatırımları ve önemli projeler ile programlar sunan Yerel Girişim Ortaklıkları, bölgeleri için ekonomik stratejiler geliştirmiştir. Özellikle AB Çıkışı ve COVID-19 salgını dönemlerinde, hayati bir iş desteği kaynağı olmuştur. Bölgesel Yükseltme Beyaz Bülteni, hükümetin İngiltere genelinde yetki devrini genişletme, yerel liderleri güçlendirme ve Yerel Girişim Ortaklıkları işlevlerini yerel demokratik kurumlarla uyumlaştırma taahhüdünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, hükümet -*Mart 2025'te fonların geri çekildiği duyuruldu*- Yerel Girişim Ortaklıkları için merkezi hükümet desteğini (temel fonlama) çekmeye ve bu yapıların işlevlerini yerel makamlara devretmeye başlamıştır (gov.uk; 2023).

Sonuç olarak Yerel Girişim Ortaklıkları, kuruluşlarının ilk yıllarında yerel ekonomik kalkınmanın lokomotifi olarak görülse de, zaman içinde operasyonel zorluklar ve merkezi hükümetin artan müdahalesi nedeniyle etkinliklerini yitirmişlerdir. Güncel politikalar, yerelden ziyade merkezi denetimi güçlendirme eğilimindedir. Bu dönüşüm, İngiltere'nin bölgesel kalkınma stratejilerinde dengelerin yeniden gözden geçirildiğinin bir göstergesidir.

6.2. İngiltere Paylaşım Refah Fonu'nun Etkisi (UK Shared Prospertiy Fund)

Birleşik Krallık Paylaşımlı Refah Fonu (UKSPF) Brexit sonrası süreçte kullanım hakkı kaybedilen AB yapısal fonlarının yerini almak için oluşturulmuştur. UKSPF, hükümetin daha geniş kapsamlı "seviye yükseltme" gündemini desteklemek, yerele aidiyet duygusunu güçlendirmek ve 2030 yılına kadar Birleşik Krallık genelinde yaşam fırsatlarını artırmak amacıyla oluşturulmuş 2,6 milyar sterlinlik bir fondur. UKSPF, Yeni İşletme Yardımı (NEA), İş ve Sağlık Programı (WHP), İşsizler için Beceri Desteği (SSU) ve İşgücü için Beceri Desteği (SSW) gibi programları da içeren AB Yapısal ve Yatırım Fonları (ESIF)/Avrupa Sosyal Fonu (ESF)'nin yerini almaktadır (UKSPF, 2025).

Birleşik Krallık Ortak Refah Fonu (UKSPF)**,** Birleşik Krallık hükümeti tarafından yürütülen merkezi bir programdır ve ülke çapında çeşitli yatırımlara finansman desteği sunmaktadır. Fonun temel hedefleri arasında, topluluklara yapılan yatırımlarla bölgesel kalkınmayı desteklemek, yerel işletmelerin gelişimine katkı sağlamak, bireylerin becerilerini güçlendirmek ve bu sayede hem yaşam standartlarını yükseltmek hem de bölgeye olan sosyoekonomik bağlılığı artırmak yer almaktadır (UKSPF, 2025).

Birleşik Krallık Ortak Refah Fonu, Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden ayrılması sonrasında AB yapısal fonlarının yerini almak üzere tasarlanmıştır. AB yapısal fonları, özellikle düşük gelirli bölgelerde ekonomik kalkınma, işletme gelişimi ve beceri eğitimleri için finansman sağlamaktaydı. UKSPF'nin temel amacı, bu fonların kesilmesiyle ortaya çıkan boşluğu doldurmak ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmaktır (Mc Carey vd. 2022: 36).

Tablo 8. UKSPF ve AB Yapısal Fonlarının Karşılaştırılması

Özellik	**UK Ortak Refah Fonu (UKSPF)**	**AB Yapısal ve Yatırım Fonları(ESIF)**
Kaynak	Birleşik Krallık Hükümeti	Avrupa Birliği
Amaç	Yerel gururu artırmak, yaşam şanslarını yükseltmek, toplulukları desteklemek, yerel işletmeleri ve becerileri geliştirmek	Ekonomik ve sosyal uyumu güçlendirmek, bölgeler arasındaki eşitsizlikleri azaltmak
Finansman Miktarı (BK)	2022-2025 için 2.6 Milyar £	2014-2020 için yaklaşık 9 Milyar £
Tahsis Yöntemi	Büyük ölçüde formül tabanlı	Bölgesel kalkınma düzeyine göre kategorize edilmiş bölgelere tahsis
Yönetim	Yerel Otoriteler ve Birleşik Otoriteler (İngiltere)	Üye Devletler ve Avrupa Komisyonu tarafından ortak yönetim
Süre	3 yıl (2022-2025)	7 yıl (2014-2020)
Öncelikler	Topluluklar ve Yer, Yerel İşletme Desteği, İnsanlar ve Beceriler	Araştırma ve İnovasyon, Dijital Teknolojiler, Düşük Karbonlu Ekonomi, Sürdürülebilir Kaynak Yönetimi, KOBİ'ler

Kaynak: Giordano, B. (2020). Post-Brexit regional economic development policy in the UK? Some enduring lessons from European Union Cohesion Policy. *European Urban and Regional Studies*, *28*(1), 26-33. https://doi.org/10.1177/0969776420970624

Sistem çarklarının döndüğü AB'den ayrıldıktan sonra yapısal fonların kesilmesinin yarattığı boşluğu doldurmak İngiliz hükümetinin sandığından daha zor olmuştur. Bağımsız araştırma şirketi tarafından hazırlanan bir raporda Brexit sonrası uygulamalar ve sağlık sistemine etkileri değerlendirirlmiştir. Bu bağlamda UKSPF'ye yöneltilen bir takım eleştiriler bulunmaktadır. Buna göre; UKSPF'nin ilk üç yıllık bütçesi, AB fonlarıyla kıyaslandığında önemli ölçüde düşük kalmıştır. Örneğin, Galler'e ayrılan £585 milyonluk bütçe, AB dönemindeki yıllık £400 milyonluk harcamaların altındadır. Hükümet, AB fonlarının 2014-2020 döneminde taahhüt edilen ancak sonraki yıllarda kullanılan paraları UKSPF bütçesine dahil ederek bu açığı örtbas etmeye çalışmıştır. Ancak bu yaklaşım, yerel yönetimlerin altyapı ve sağlık projeleri için gereken kaynaklardan mahrum kalmasına yol açmıştır. Bununla birlikte İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda gibi özerk yönetimler, UKSPF'nin tasarım ve uygulama sürecinden dışlanmıştır. Bu durum, bölgesel kalkınma ile sağlık politikaları arasında uyumsuzluğa neden olmuştur. Ek olarak UKSPF, 2030 yılına kadar en dezavantajlı ve avantajlı bölgeler arasındaki sağlıklı yaşam beklentisi farkını azaltmayı hedeflemektedir. Ancak bu hedefe ulaşmak için somut bir plan sunulmamıştır. Marmot Raporu'nun da işaret ettiği gibi, gelir eşitsizliği ve yetersiz kamu yatırımları, sağlık çıktılarını doğrudan etkilemektedir. UKSPF'nin bu faktörleri dikkate almadan yalnızca ekonomik büyümeye odaklanması, sağlık eşitsizliklerini derinleştirme riski taşımaktadır (Mc Carey vd. 2022: 36-38).

Muhafazakâr parti 2017 manifestosunda, Avrupa Yapısal Fonlarının yerini alacak bir Birleşik Krallık Ortak Refah Fonu oluşturulacağı taahhüt edilmiş; bu fonun amacı da, "dört ulustaki topluluklar arasındaki eşitsizliği azaltmak ve sürdürülebilir, kapsayıcı büyüme sağlamak" şeklinde deklare edilmiştir. Yine benzer şekilde Kasım 2020'deki harcama incelemesinde, UKSPF'nin genel amacı "Birleşik Krallık genelinde insanlar ve yerler için fırsat eşitliği sağlamak ve fırsatlar yaratmak" olarak tanımlanmıştır. Ancak bugün gelinen noktada toplam faydanın tüm Birleşik Krallık topraklarını değil, özellikle İngiltere'yi kapsaması eleştirilmektedir (Lagana, 2022: 57-58).

Sonuç olarak UKSPF, Brexit sonrası dönemde bölgesel kalkınmayı desteklemek için kritik bir araç olarak tasarlanmış olsa da, uygulamadaki eksiklikler ve merkeziyetçi yaklaşım etkinliğini sınırlamıştır. Yerel yönetimlerin dâhil edilmesi, uzun vadeli stratejilerin benimsenmesi ve AB dönemindeki başarılı işbirliği modellerinin korunması, UKSPF'nin vaatlerini yerine getirebilmesi için hayati önem taşımaktadır.

6.3. Şehir Anlaşmaları (City Deals) ve Büyüme Anlaşmaları (Growth Deals)

Şehir Anlaşmaları(City Deals), Birleşik Krallık'ta 2011'den itibaren merkezi hükümet ile şehir bölgeleri arasında müzakere edilen, yetki ve kaynak devrini hedefleyen anlaşmalardır. Bu anlaşmalar, şehirlerin ekonomik büyümeyi teşvik etmek, altyapı yatırımlarını finanse etmek ve yerel yönetişimi güçlendirmek amacıyla tasarlanmıştır. Temel odak, yerel liderlere *"ekonomik kaderlerini şekillendirme"* yetkisi vererek ulusal ekonomiye katkı sağlamaktır. Bu anlaşmaların amacı, şehirlerin kendi yollarını çizmelerini, kendi güçlü yanlarını kullanmalarını ve yerel sorunlara yaratıcı çözümler bulmalarını sağlamaktır (O'Brien ve Pike, 2019: 1459).

Şehir Anlaşmaları, 2008 finansal krizi sonrası ekonomik toparlanma ve kamu harcamalarının kısıtlandığı kemer sıkma politikaları bağlamında ortaya çıkmıştır. Merkezi hükümet, şehirlerin "fonksiyonel ekonomik alanlar" olarak aglomerasyon ekonomilerini harekete geçirmesini ve ulusal üretkenliği artırmasını amaçlamıştır (O'Brien ve Pike, 2019: 1449). Ayrıca, AB yapısal fonlarının Brexit sonrası kesilmesiyle ortaya çıkan finansman boşluğunu kısmen doldurmak için Birleşik Krallık Paylaşımlı Refah Fonu (UKSPF) gibi girişimlerle paralel bir rol üstlenmiştir.

Şehir Anlaşmaları Birleşik Krallık hükümeti ile yerel yönetimler arasında imzalanan, yetki, finansal kaynak ve sorumlulukların merkezden yerel düzeye devredilmesini öngören

anlaşmalardır. Bu anlaşmalar, özellikle İngiltere'nin Londra dışındaki sekiz büyük şehrinde (Birmingham, Bristol, Leeds, Liverpool, Manchester, Newcastle, Nottingham ve Sheffield) ekonomik büyümeyi hızlandırmak, altyapı gelişimini desteklemek ve beceri eğitimini iyileştirmek amacıyla tasarlanmıştır. Büyümenin coğrafi olarak dengesiz dağılımı, Şehir Anlaşmaları'nın temel çıkış noktalarından biridir. Merkezi hükümetin katı kontrol mekanizmaları yerine, yerel yönetimlerin kendi ekonomik stratejilerini yönetebilmesi için yetki devri sağlanması hedefini gerçekleştirmek üzere tasarlanan Şehir Anlaşmaları ekonomik potansiyeli yüksek ancak kaynakları sınırlı olan bölgelerin kalkınmasını desteklemiştir (HM Goverment, 2020).

Hükümet Şehir Anlaşmalarının tasarımında üç temel amaç belirlemiştir: birincisi Şehirlere Yerel Girişim kalkınmayı teşvik edecek yetki ve araçlar sağlamak, ikincisi Yerel ve bölgesel gelir artışına yönelik projeler geliştirmek, üçüncüsü ise Yetki devrine dayalı mali ve siyasi karar alma süreçlerinde yerel/bölgesel yönetişim kapasitesini güçlendirmek şeklindedir (Raja ve Larsson, 2024). Uygulamaya konulan Şehir Anlaşmaları, bölgenin ekonomik büyümeyi desteklemesine, iş yaratmasına veya yerel projelere yatırım yapmasına yardımcı olmak için yerel bölgelere belirli yetkiler ve özgürlükler sağlamaktadır (gov.uk, 2013). Bu anlaşmalar, yerel ekonomik büyümeyi teşvik etmek, altyapıyı geliştirmek ve istihdam yaratmak amacıyla tasarlanmıştır.

Bölgesel politika, uzun süredir yerel ekonomik kalkınma stratejilerinin temel odağı haline gelmiştir. Bu politika, hem ülke çapında verimliliği artırmayı hem de Kuzey-Güney arasındaki ekonomik eşitsizliği azaltmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda, 2011 Yerel Yönetim Yasası kapsamında, Şehir Anlaşmaları aracılığıyla merkeziyetçi yönetim anlayışından uzaklaşarak yerel inisiyatifi güçlendirmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda yeni uygulamaya konulan Şehir Anlaşmaları**,** şehirlere özerklik sağlayan ve özel sektör finansmanını harekete geçiren çok boyutlu politikalardır (Raja ve Larsson, 2024).

Şehir Anlaşmaları Birleşik Krallık'ta merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasında yetki, kaynak ve sorumluluk devrini öngören müzakereye dayalı anlaşmalardır. Yerel ekonomik büyümeyi teşvik etmek, altyapı yatırımlarını finanse etmek ve kamu hizmetlerinin yeniden yapılandırılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. 2012 yılından itibaren İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'da 30'dan fazla şehir ve bölgeyi kapsayan üç dalga halinde uygulanmıştır (O'Brien ve Pike, 2015). İlk anlaşma dalgası Temmuz 2012'de tamamlanmış ve

Londra dışındaki sekiz büyük İngiliz şehrini (Birmingham, Bristol, Leeds, Liverpool, Manchester, Newcastle, Nottingham, Sheffield) kapsamıştır. İkinci dalga ise Temmuz 2014'te tamamlanmış ve bir sonraki en büyük 14 İngiliz şehri ile 2001-2010 arasında en yüksek nüfus artışı gösteren altı bölgeyi içermiştir. İngiltere dışındaki ilk anlaşma, Ağustos 2014'te Glasgow ve Clyde Valley bölgesi için imzalanmıştır. Kuzey İrlanda'da ise Belfast, Derry City ve Strabane bölgeleri için imzalanmıştır (Ward, 2024). Görünen odur ki Şehir anlaşmaları, coğrafi esneklik ve yerel ihtiyaçlara odaklanarak Birleşik Krallık'ın kentsel kalkınma politikalarında önemli bir araç haline gelmiştir. Ancak Şehir Anlaşmaları, İngiltere'nin merkeziyetçi yapısı içinde yerel büyümeyi desteklemeyi amaçlayan deneysel bir araç olsa da finansal yenilikler, risk yönetimi ve demokratik katılım açısından önemli sınırlamalarla karşılaşmıştır.

Büyüme Anlaşmaları da Şehir Bölgesi Anlaşmaları gibi hükümet ile yerel yönetimler arasında imzalanan ve bölgesel ekonomilerin güçlendirilmesi için uzun soluklu ve planlı stratejiler geliştirmeyi amaçlayan iş birlikleridir. Bu anlaşmalar, özel sektör, eğitim kurumları, beceri ajansları ve iş dünyası temsilcilerinin katılımıyla yönetilen bölgesel ortaklıklar aracılığıyla hayata geçirilir. Temel hedef, bölgenin tüm paydaşlarını kapsayan ve çevresel/sosyal sürdürülebilirliği gözeten ekonomik bir büyüme modeli oluşturmaktır (gov.scot, 2023). Esasen Büyüme Anlaşmaları, yerel bölgeye ve ekonomiye fayda sağlayan projeler için yerel girişim ortaklıklarına veya Yerel Girişim Ortaklıklarına fon sağlamaktadır (gov.uk, 2014).

Büyüme Anlaşmaları, Birleşik Krallık hükümetinin 2013 Harcama İncelemesi kapsamında yerel büyümeyi teşvik etmek amacıyla oluşturduğu bir finansman mekanizmasıdır. Bu anlaşmalar, uzun dönemli Stratejik Ekonomik Planlar temelinde merkezi hükümet ile yerel aktörler arasında müzakere edilmiş ve 2014 yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Tek Yerel Büyüme Fonu (SLGF) aracılığıyla finanse edilen Büyüme Anlaşmaları, 2015-2021 döneminde beceri, konut ve ulaşım alanlarındaki projelere yönelik kaynak sağlamıştır. Başlangıçta yalnızca İngiltere'yi kapsayan anlaşmalar, 2017 sonrasında İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda bölgelerini kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Temel hedefi, yerel liderlerin uzun vadeli ekonomik stratejilerini desteklemek, altyapıyı geliştirmek ve bölgesel eşitsizlikleri azaltmak olan bu mekanizma, Yerel Girişim Ortaklıklarının kapasite eksiklikleri ve performans ölçütlerinin net olmaması gibi eleştirilerle karşılaşmıştır (Ward, 2025).

Sonuç olarak Şehir anlaşmaları ve büyüme anlaşmaları, yerel ve bölgesel ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla birbirini tamamlayan mekanizmalardır. Şehir anlaşmaları, şehir bazında belirli projelere odaklanırken; büyüme anlaşmaları, daha geniş coğrafi alanları kapsayan projeleri desteklemektedir. Bu işbirliği, yerel toplulukların ekonomik büyümesini ve dayanıklılığını artırmaya yönelik önemli fırsatlar sunmaktadır. Her iki mekanizma da yerel yönetimlerin güçlendirilmesine ve yerel ekonomik stratejilerin hayata geçirilmesine katkıda bulunmaktadır.

YEDİNCİ BÖLÜM:
MERKEZ-YEREL İLİŞKİLERİ VE GÜÇ DİNAMİKLERİ

Birleşik Krallık'ta merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkiler, kaynak dağılımı, yetki paylaşımı ve siyasi öncelikler çerçevesinde şekillenmektedir. Tez çalışmasının bu bölümünde merkezileşme eğilimleri ile yerel özerklik talepleri arasındaki gerilimi, yerel demokrasinin hesap verebilirlik boyutunu, bölgelerarası işbirliği modellerini ve Birleşik Krallık'ın bölgesel yapısı içinde Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler ile olan ilişkilerin dinamiklerini ele alınarak, güç dengelerinin ekonomik ve idari politikalar üzerindeki etkisi açıklanacaktır.

7.1. Merkezileşme Eğilimleri ve Yerel Özerklik Gerilimi

Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı; İngiltere, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'nın yaklaşık üç yüzyıllık bir süreçte bir araya gelmesiyle oluşan üniter bir devlet yapısına sahiptir. Dört ülkenin tek bir siyasi yapı altında birleşme süreci, ilk olarak Galler'in 1536'da İngiltere'ye dâhil edilmesiyle başlamış, ardından 1707'de İskoçya ile İngiltere arasında imzalanan Birleşme Yasası (Act of Union) ile Birleşik Krallık adı resmiyet kazanmıştır. Bu dönemde Büyük Britanya olarak anılan yapı, 1800'de İrlanda ile gerçekleştirilen yeni bir Birleşme Yasası sonucunda Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı adını almıştır. Ancak 1922'de İrlanda'nın büyük bölümünün bağımsızlığını ilan etmesiyle devletin adı, günümüzde de kullanılan Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı şeklinde güncellenmiştir. Bu tarihsel dönüşüm, ülkenin mevcut siyasi kimliğinin temelini oluşturmuştur (Bradley, 2007: 36).

Günümüzde bu yapı içerisinde, yetki devri temelinde özerklik statüsüne sahip üç bölgesel yönetim bulunmaktadır: Galler, İskoçya ve Kuzey İrlanda. Bu bölgelerin her biri, kendi yasama organlarına ve yürütme kurumlarına sahiptir. Ancak ulusal güvenlik, savunma, dış politika, göç ve para politikası gibi "rezerve edilmiş yetkiler", merkezi yönetimi temsil eden Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından kullanılmaktadır. Özerk bölge yönetimlerinin yetki alanı, bu rezerve konular dışında kalan ve devir edilen politika alanlarıyla (eğitim, sağlık, yerel yönetim vb.) sınırlıdır. Birleşik Krallık Parlamentosu, anayasal olarak devredilen yetkileri geri alma hakkını elinde bulundurmaktadır (Karasu, 2020:175; Arıkboğa, 2025:117). Bu durum, bölgesel yönetimlerin siyasi egemenlikten yoksun olduğunu ve üniter devlet yapısının üstünlüğünü vurgulamaktadır.

Tony Blair'in başbakanlığı sırasında İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya yönelik yerel parlamentolar kurulmuş ve bu yapılara belirli yetkiler aktarılmıştır. Bu süreçte, söz konusu üç bölgede halk oylamaları düzenlenmiş ve bu oylamalar sonucunda yerel meclislerin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Birleşik Krallık Parlamentosu'nun yanı sıra, bu ülkelerde yetki alanı sınırlı olan yerel meclisler faaliyete geçmiştir. Bu uygulama "yetki devri" olarak adlandırılmakta olup; Londra'daki Birleşik Krallık Parlamentosu'nun yetkilerinin bir kısmının, Galler (Cardiff), Kuzey İrlanda (Belfast) ve İskoçya (Edinburgh) meclislerine devredilmesini ifade etmektedir (BBCdevolution, 2010).

Birleşik Krallık Parlamentosu, dış politika, savunma, sosyal güvenlik, makroekonomi yönetimi ve ticaret gibi ulusal düzeydeki politikalardan sorumlu olmaya devam etmiştir (Sefer, 2015: 52). İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya belirli yetkiler aktarılmış olsa da, Birleşik Krallık'ın dördüncü ülkesi olan İngiltere için ayrı bir parlamento oluşturulmamıştır. Bu nedenle, İngiltere'ye ilişkin yetkiler doğrudan Birleşik Krallık Parlamentosu tarafından kullanılmaktadır (BBCdevolution, 2010).

Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, bin yılı aşkın tarihsel süreçte yukarıda bahsedildiği şekilde kendine özgü bir siyasi ve kurumsal yapı inşa etmiştir. Bu yapı, modern devletlerin yönetim modellerini derinden etkilemiş; birçok ülke, Birleşik Krallık'ın kurumlarını doğrudan benimsemiş veya yerel koşullara uyarlayarak kullanmıştır. Anayasalcılık hareketlerine öncülük etmesi, güçlü ve süreklilik arz eden kurumlar geliştirmesi ve Katolik Kilisesi'nin etkisinden bağımsız bir mezhep oluşturma kapasitesi, modern devletlerin siyasi sistemlerini şekillendiren unsurlar arasında yer almıştır. 1600'lerde parlamenter sistemin işlerlik kazanması, monarşinin sembolik ancak saygın rolünü koruması ve yönetim mekanizmalarına köklü kurumların entegre edilmesi, Birleşik Krallık'ı diğer devletlerden ayıran temel özelliklerdir. Bu sistemde egemenlik teorik olarak parlamentoya aittir; halkın doğrudan egemenliği değil, parlamentonun temsili yetkisi esastır. Parlamento, yasama yetkisinin yanı sıra yürütme ve yargı üzerinde anayasal üstünlüğe sahiptir. Birleşik Krallık siyasi sisteminde başbakan, merkezi siyasi otoritenin başlıca temsilcisidir. Bu otorite, kraliyetin tarihsel yetkilerinin parlamenter demokrasiye evrilmesiyle oluşan güçlü siyasi geleneklerden kaynaklanmaktadır. Başbakanın yetkileri yalnızca kabineyi yönetmek veya bakanları atamakla sınırlı değildir; kamu bürokrasisi üzerindeki denetim, devlet kurumlarına müdahale kapasitesi ve lord ünvanının dağıtımı gibi geniş bir alana yayılmaktadır (Çolak ve Genco, 2022: 171-172).

Bu durum, başbakanın siyasi gücünü hem kurumsal hem de sembolik düzeyde pekiştirmekte, merkeziyetçiliğin altını çizmektedir.

İngiltere, yönetsel sistemi itibariyle üniter, yerelleşme-merkezileşme eksenini itibariyle merkeziyetçi özelliği ağır basan bir ülkedir (Arslan, 2018:2881). II. Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet modelinin işlerlik kazanması için gerekli görülen merkezileşme eğilimi tarihsel olarak merkezi hükümetin icracı konumunu korumuştur. Thatcher Hükümeti döneminde (1979-1990) yaşanan neo-liberal politika dönüşümü, refah devleti anlayışının geri çekilmesine ve merkezi yönetimin yerel süreçlere müdahalesinin artmasına yol açmıştır. 1997'de İşçi Partisi'nin iktidara gelmesiyle birlikte, yerinden yönetim reformları başlatılmıştır. Bu kapsamda, 1998-1999 yıllarında İskoçya Parlamentosu, Galler ve Kuzey İrlanda Meclisleri kurulmuş, 2000'de Londra'yı kapsayan bir metropolitan yönetim modeli oluşturulmuştur. Sonraki yıllarda yetki devri süreci genişletilerek 2006'da Galler Meclisi'ne sınırlı yasama yetkisi verilmiş, 2012'de İskoçya Parlamentosu'nun vergilendirme ve harcama alanındaki yetkileri artırılmıştır. Ancak bu reformlar, tek tip bir yerelleşme modeli izlememiş; her bölge için ayrı yasal düzenlemelerle hayata geçirilmiştir (Çam, 2015:33). 2012 de bölgelerin lağvedilmesiyle gelişen süreç 31 Ocak 2020 tarihinde Brexit ile AB'den çıkış ile farklılaşmaya devam etmektedir. Bu iki kararı İngiliz hükümetinin merkeziyetçiliğe kayması şeklinde yorumlamak da mümkündür.

Brexit İngiliz yönetim sisteminde merkeziyetçiliğe göz kırpmak şeklin de yorumlanabilir. AB bölgeselleşme politikalarına paralel biçimde bölge politikalarına önem vererek bölgelerarası gelişmişlik farklarını ortadan kaldırmak için kalkınma ajanslarını kurmuş iken, 2010 sonrası süreçte topyekün bölge yönetimlerini lağvetmiş; Ocak 2020'de Brexit ile AB yolculuğunu sonlandırmıştır. Esasen, İngiliz siyasi sistemi, yani Westminister modeli, parlamento egemenliği, kabine hükümeti, bakanların bireysel sorumluluğu ve tarafsız bir kamu hizmeti temelinde kurulmuş tek tip bir devlet olarak tasarlanmıştır (Kerr ve Kettel, 2006:7). AB üyeliği İngiliz hükümetinin merkeziyetçi tutumlarını törpülerken, Brexit ile merkeziyetçi uygulamalara yeşil ışık yanmıştır.

Brexit sonrası ekonomi ve uluslararası ticarette oluşan boşluğu gidermek amacıyla hayata geçirilen İngiliz Hükümeti'nin, Brexit sonrası Birleşik Krallık içinde AB'nin hakem rolünü devralmasını öngören "iç pazar kanunu", İskoçya ve Galler cephesinde tepkiye yol açmıştır. Merkeziyetçi izler taşıyan bu yasa İskoç Ulusal Partisi'nden (SNP) Devlet Bakanı Nicola Sturgeon'ın ifadesiyle; İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya ait yetkileri baltalamaktadır

ve bu da "yetki devrine karşı tam bir karşı saldırı" olarak değerlendirilmelidir (cumhuriyet.com, 2020).

7.1.1. Kuzey İrlanda ve Yükselen Gerilim

İrlanda Adası'nın bölünmüş yapısının tarihsel arka planı, 17. yüzyılda başlayan İngiliz sömürge politikalarına dayanmaktadır. İngiliz monarşisi, Protestan yerleşimcileri adaya yerleştirerek toprak mülkiyetini kontrol altına almış ve bu süreç *"Protestan Tahakkümü"* olarak adlandırılmıştır. Bu dönemde, Katolik İrlandalıların toprak sahibi olması yasaklanmış ve demografik yapıyı değiştirmek amacıyla İngiliz ve İskoç Protestan nüfus adanın kuzeyine yerleştirilmiştir. Bu politikalar, mezhep temelli bir ayrışmanın ve ekonomik eşitsizliğin kökleşmesine yol açmıştır (Cengiz ve Kutlu, 2021: 369).

İngiltere tahtına 1685'te çıkan II. James, Katolik olduğu için İrlandalı Katoliklerin haklarını savunmuştur. İrlanda ve İngiltere'deki Protestanlar, hoşgörü politikası ve Katoliklere tanınan haklara tepki göstermişlerdir. Katoliklerin, İrlanda ve İngiltere'de gittikçe güçlenmeye başlaması Protestanları tedirgin etmiştir (Bayğın, 2021: 153). Bu durum, Protestanların çoğunlukta olduğu İngiliz Meclisi'ni rahatsız etmiş, Muhalefet büyüyünce de Meclis 1688'de II. James'in damadı Prens William of Orange'ı (III. William) tahta çıkarmıştır. Bu olay tarihre "Muhteşem Devrim" olarak bilinir ve İngiltere'nin anayasal monarşiye geçişini simgelemektedir. II. James, İngiltere'den kaçarak Katoliklerin yoğun olduğu İrlanda'ya sığınmıştır.1690'da İrlanda'daki Boyne Savaşı'nda William, James'i yenilgiye uğratmış; Bu zafer, İrlanda'da Protestanların kesin egemenliğini başlatmıştır. Protestanlar, bu zaferi kutlamak için "Orange Düzeni" adlı bir örgüt kurmuştur. Ancak Bu örgüt, İrlanda'da Protestan-Katolik çatışmalarını derinleştirmiştir. Savaş sonrasında ise Katoliklerin toprak ve siyasi hakları kısıtlanmış, 18. yüzyılda "Cezalandırıcı Yasalar" ile Katoliklerin eğitim, mülk edinme ve oy kullanma hakları ellerinden alınmıştır. Tabiri caizse "İrlandalıların özgür yaşamının sonu" gelmiştir. Bu durum, İrlanda'da mezhepsel gerilimleri kalıcı hale getirmiştir (Şöhret, 2013: 46).

Onsekizinci yüzyıl boyunca İrlanda'da yaşanan siyasi ve toplumsal ayaklanmalar, adanın İngiltere'yle olan ilişkisinin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır. Bu süreç, 1800 yılında kabul edilen Birlik Yasası (Act of Union) ile sonuçlanmış ve İrlanda, İngiltere ile tek bir siyasi çatı altında birleştirilerek devletin resmi adı "Büyük Britanya ve İrlanda Birleşik Krallığı" olarak değiştirilmiştir. Söz konusu yasa, İrlanda'daki Katolik nüfusun siyasi temsilini sınırlandıran ve ekonomik kaynakların İngiltere lehine yeniden dağıtılmasını öngören maddeler

içermiştir. Bu düzenlemeler, İrlanda milliyetçi hareketinin siyasi eşitsizlik ve ekonomik sömürü temelinde güçlenmesine zemin hazırlamış; Birlik Yasası'nın yıkıcı etkileri, 19. ve 20. yüzyıl boyunca İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesinin ana motivasyon kaynaklarından biri haline gelmiştir (Şöhret, 2013: 48).

Ondokuzuncu yüzyılda yaşanan Büyük Kıtlık (1845-1852), bölünmüşlüğü daha da derinleştiren kritik bir dönüm noktası olmuştur. Patates üretiminin çökmesi ve İngiliz yönetiminin uyguladığı ekonomik politikalar sonucunda bir milyondan fazla insan hayatını kaybetmiş, bir o kadar kişi de göç etmek zorunda kalmıştır. Bu felaket, İrlanda'nın İngiliz hegemonyasına karşı direnişini sembolize ederken, toplumsal ve siyasi kutuplaşmayı artırmıştır (Bayğın, 2021 :154; Cengiz ve Kutlu, 2021: 369).

Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise 1919-1921 İrlanda Bağımsızlık Savaşı sonucunda adanın güneyi bağımsızlığını kazanırken, kuzeydeki Ulster bölgesi Birleşik Krallık'a bağlı kalmıştır. Bu bölünme, Katolik milliyetçiler ile Protestan birlik yanlıları arasındaki gerilimi kalıcı hale getirmiştir. 1960'larda başlayan "Troubles" döneminde, İrlanda Cumhuriyet Ordusu (IRA) ile Birleşik Krallık güçleri arasındaki şiddetli çatışmalar, 1998 Hayırlı Cuma Anlaşması'na kadar devam etmiştir. Bu antlaşma ile taraflar, Kuzey İrlanda'nın geleceğine Kuzey İrlanda halkının karar vereceğini kabul etmiştir (Gürses, 2007:37). Hayırlı Cuma Anlaşması, İrlanda Adası'ndaki Katolik ayrılıkçılar ile İngiltere ile birliği destekleyen Protestanlar arasındaki çatışmayı sona erdirmiş ve bu anlaşma uyarınca İrlanda ile Kuzey İrlanda arasında somut bir kara sınırı oluşturulması mümkün kılınmamıştır (Anadolu Ajansı, 2021). Anlaşma, Kuzey İrlanda'ya özerklik tanıyarak barış sürecini başlatmış ancak Brexit'in yarattığı belirsizlikler, bu kırılgan dengenin sürdürülebilirliğini tehdit etmiştir (Cengiz ve Kutlu, 2021: 367-370). Bu tarihsel süreç, İrlanda'daki bölünmüşlüğün yalnızca siyasi değil, aynı zamanda ekonomik, dini ve kültürel dinamiklerle şekillendiğini ortaya koymaktadır.

7.1.2. Brexit ve Kuzey İrlanda

Brexit ile birlikte, Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti'ni ortak AB üyeliği çerçevesinde ekonomik ve siyasi açıdan bütünleştiren yapı sona ermiştir. Bu durum, 1998 Hayırlı Cuma Antlaşması'nın Kuzey İrlanda'da otuz yılı aşkın süren mezhep çatışmalarını sonlandıran sınır ötesi işbirliği ve istikrar temellerini zayıflatmış, anlaşmanın geleceğini belirsizliğe sürüklemiştir. İrlanda ve Kuzey İrlanda'nın AB üyeliği, bu iki topluma barış ve uzlaşma ortamı sağlamıştır. AB'nin siyasi ve mali desteği, Kuzey İrlanda ile İrlanda

Cumhuriyeti arasındaki sorunların azalmasına katkıda bulunmuştur. 1985'te imzalanan İngiliz-İrlanda Antlaşması ve Avrupa Tek Pazarı'nın etkisiyle, ürünlerin serbest dolaşımı artmış ve iki taraf arasındaki ticaret hacmi büyümüştür. Sınır kontrollerinin kademeli olarak kaldırılması, adanın kuzeyi ile güneyi arasında işbirliğini güçlendirmiş ve Hayırlı Cuma (Belfast) Antlaşması sonrasında ayrılan topluluklar, AB'nin sağladığı imkânlarla ekonomik faaliyetlerini genişletmiştir. Kaynakların bir kısmı birleştirilerek, tüm İrlanda'yı kapsayan sosyo-ekonomik bir alan oluşturulmuştur. Ancak Brexit'le birlikte bu entegrasyon bozulmuş, Kuzey İrlanda'nın ekonomik- siyasi istikrarı riske girmiştir (Tütmez ve Kalkan, 2024: 23-32).

Brexit'i Kuzey İrlanda özelinde değerlendirmek önemlidir. Nitekim referandum sonuçları göstermiştir ki Kuzey İrlanda ve İskoçya'da, Britanyalı kimliğini ön planda tutan ve Birleşik Krallık'ın bütünlüğünden yana olan kesimler genellikle AB'den ayrılma eğilimindedir. Buna karşılık, ulusal kimliklerini veya Avrupalılık aidiyetini önemseyen gruplar, AB'de kalma yönünde net bir irade sergilemektedir. Bu durum, Brexit yanlısı hareketin karşısında toplumsal ve siyasi bir direnç oluşturmuştur. Bu sebeple kendisini "Britanyalı" üst kimliği ile tanımlamayan bölgeler için yeni statükoda belirleyici yasal düzenlemeler elzemdir.

İngiliz Parlamentosu'nun yasal üstünlüğüyle desteklenen merkeziyetçi yapı, yetki devri mekanizmalarını işlevsizleştirme ve bölgesel yönetimlerin sürece olan güvenini kaybetmesi pahasına korunmuştur. Brexit, bu süreçte yalnızca öncesinde beliren yapısal çelişkileri tetiklemekle kalmamış, aynı zamanda zamanla etkisini yitiren ve birleştirici işlevini kaybeden yetki devri sisteminin zaaflarını da açığa çıkarmıştır. Bu durum, Birleşik Krallık'ı hem bütünlüğünü korumak hem de sürdürülebilir bir siyasi istikrar sağlamak adına anayasal bir krizle yüzleşmek zorunda bırakmıştır. Brexit sonrasında bölgesel hükümetler, AB'nin münhasır yetki alanına giren politika ve mekanizmaların Birleşik Krallık içinde yeniden yapılandırılması için merkeziyetçi yaklaşımlardan uzak, anayasal güvenceye sahip bir yetki devri reformunu talep etmektedir. Bu reform tartışmaları, yalnızca Kuzey İrlanda'daki sınır sorunuyla sınırlı kalmamakta; İskoçya özelinde tarım, çevre politikaları ve enerji kaynaklarının kontrolü gibi geniş bir alanda da çözüm bekleyen durumlar bulunmaktadır (Cengiz ve Kutlu, 2021: 377).

Sonuç Olarak, Brexit süreci, Kuzey İrlanda'nın siyasi ve ekonomik statüsüne dair karmaşık sorunları yeniden gündeme getirmiştir. Brexit'in uzun vadeli etkileri, Kuzey İrlanda'nın kimlik, egemenlik ve ekonomik entegrasyon eksenindeki ikilemlerini çözme kapasitesine bağlı olarak şekillenecektir.

7.1.3. İskoçya Bağımsızlık Referandumu

İskoçya ve İngiltere, 1603 yılından itibaren aynı hanedanlık bağları nedeniyle ortak bir monarşi altında yönetilmeye başlanmıştır. İki krallık, 1706 yılında İskoçya Parlamentosu ve 1707 yılında İngiltere Parlamentosu tarafından kabul edilen yasalar uyarınca tek bir siyasi birlik oluşturarak Büyük Britanya Krallığı adı altında birleşmiştir. Bu birleşme sonucunda Londra'daki parlamento, Büyük Britanya Parlamentosu olarak anılmaya başlanmıştır. İskoçya, bu süreçte yerel parlamentosunu ve kilise yapısını koruma hakkını elde etmiş; ayrıca Londra'ya temsilci gönderme hakkını sürdürmüştür. İngiltere, İskoçya'nın hukuk sistemi, eğitim kurumları ve bankacılık düzenlemeleri gibi alanlarda özerk yapısını muhafaza etmesini resmen tanımıştır (Mackenzie, 2016: 578).

Avrupa kamuoyunda önemli yankı uyandıran İskoç bağımsızlık referandumu, 18 Eylül 2014 tarihinde düzenlenmiş ve bağımsızlık karşıtlarının zaferiyle sonuçlanarak siyasi süreçte yeni bir evre başlatmıştır. Referanduma katılım oranı oldukça yüksek olmuş; kayıtlı İskoç seçmenlerin %84'ü oy kullanmış, seçmenlerin %55'i Birlik'te kalmaktan yana oy kullanmıştır. Sonuçlara göre, 32 bölgede 2.001.926 seçmen Birleşik Krallık ile birlik lehine, 1.617.989 seçmen ise bağımsızlık lehine tercihini belirtmiştir (BBCNews, 2022). İskoçya'nın bağımsızlık referandumunda ortaya çıkan "hayır" sonucu**,** aksi halde meydana gelebilecek siyasi ve ekonomik belirsizlikler sebebiyle hem İskoçya'ya hem de Avrupa Birliği'ne, NATO da dâhil olmak üzere Birleşik Krallık'ın üye olduğu uluslararası örgütlere yönelik potansiyel riskleri önlemiştir. 2016 yılında yapılan Brexit referandumunda da İskoçya'da seçmenlerin %62'si, Birlik'ten ayrılmaya "hayır" demiştir. Bu referansum sonuçları ise finans çevrelerince İskoçya'nın bağımsızlığının yaratabileceği ekonomik belirsizliklerin, halkın referandumda "hayır" oyu vermesinde en önemli neden olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Küntay ve Ertuğral, 2017: 135).

İskoçya'nın yeni bir referandum düzenleyebilmesi için 1998 tarihli İskoçya Yasası'nın 30. maddesi uyarınca Birleşik Krallık hükümetinden izin alma zorunluluğu bulunmaktadır. Bu sebeple 2022 yılında Birleşik Krallık Yüksek Mahkemesi, İskoçya yönetiminin, İngiltere parlamentosunun onayı olmadan ikinci kez bağımsızlık referandumuna gitme talebini reddetmiştir (BBCNews, 2022a). İlerleyen Süreçte "İskoçya'nın Bağımsız Bir Ülke Olması İçin SNP'ye Oy Verin" mottosuyla 2024 Birleşik Krallık seçimlerine hazırlanan SNP

(İskoç Ulusa Partisi) seçim sonucunda hazimete uğramıştır. 39 sandalye kaybetmiştir ve LP'nin (İskoç İşçi Partisi) ardından ikinci sıraya gerilemiştir (BBC, 2024).

İskoçya Brexit'ten rahatsızdır. 18 Eylül 2014 tarihinde gerçekleştirilen İskoçya bağımsızlık referandumunda seçmenin % 55.3'ü bağımsızlığa "hayır", %44.7'si "evet" yanıtını vermiştir. "hayır" çıkmasının en önemli gerekçelerinden birinin Avrupa Birliği üyeliğinin sürdürülmesi isteğidir ve birlik üyeliği sona erdiğinde İskoçya (kendi isteği dışında) birlik nimetlerinden faydalanmayacaktır. İskoçya için statükonun devamını sağlayacak "evet" sonucu Birlik'te kalabilmek için yeterli olamamıştır. İskoçya'nın bağımsızlık referandumunda, İskoç halkı Avrupa Birliği üyeliğini sürdürme kaygısıyla mevcut durumu koruma yönünde bir tercihte bulunmuştur. Ancak Birleşik Krallık'ın Brexit'ten bu durumu değiştirdiğinden, sürecin yarattığı belirsizlik ve AB üyeliğinin sona ermesi, İskoçya'da bağımsızlık talebini yeniden gündeme getiren somut bir argüman haline gelmiştir (Yiğit, 2019: 24).

İskoçya'nın bağımsızlık talebi ile Birleşik Krallık'ın merkezi yönetimi arasındaki çatışma, tarihsel kökenlere sahip ancak Brexit gibi küresel dinamiklerle şiddetlenen karmaşık bir anayasal mücadeledir. 2014 referandumu ve sonrasında artan siyasi gerilimler, İskoç özerkliğinin sınırlarını ortaya koyarken, Yüksek Mahkeme'nin 2022'de ikinci referandumu reddetmesi, devlet egemenliği ile halk iradesi arasındaki çelişkiyi ve uluslararası hukukun belirsizliğini vurgulamıştır. Bu süreç, demokratik haklar ile ulusal bütünlük dengesinin küresel bir testi olarak, İskoçya'nın geleceğini Brexit sonrası kimlik krizi ve ekonomik entegrasyon tartışmaları üzerinden şekillendirmektedir. Merkeziyetçilik/ adem-i merkeziyetçilik gerilimi, yalnızca siyasi bir sorun değil, modern devletlerin egemenlik ve yönetişim paradigmalarını yeniden tanımlama zorunluluğunun somut bir örneğidir. Nitekim ilerleyen süreç yeni tarihi gelişmelere tanıklık edecektir.

7.1.4. Galler

İskoçya ve Kuzey İrlanda'nın hukuk düzenleri, tarihsel ve siyasi bağlamda İngiltere-Galler sisteminden belirgin farklılıklar gösterir. Bu durum, bölgelerin Birleşik Krallık'a katılım süreçlerindeki tarihsel aralıklardan (İskoçya 1707, İrlanda 1800) ve 1997 Özerklik Kanunu (Devolution Act) ile şekillenen anayasal düzenlemelerden kaynaklanır (Moran, 2015: 142). Hukuki ve yönetsel yapıları büyük ölçüde ortak olan İngiltere-Galler, 1536 Birleşme Anlaşması ile tek bir hukuk ve yönetim sistemine entegre olmuş, eğitimden kilise yönetimine kadar tüm kamu hizmetlerinde standartlaşma sağlanmıştır (Peele, 2004).

Özerklik Kanunu, İskoçya ve Kuzey İrlanda'ya savunma-ekonomi dışında tam yasama yetkisi, ayrı yönetimler ve hükümetler kurma hakkı tanırken, Galler'e sınırlı bir yönetmelik düzenleme yetkisi vermiştir (Peele, 2004:61). Buna karşın İngiltere-Galler, tarihsel süreklilik içinde ortak bir hukuk sistemi (Common Law) ve idari yapıyı korumuş, dil politikalarında bile iki dillilik (İngilizce-Galce) benimsenmiştir (Moran, 2015:144). Haliyle İngiltere-Galler arasındaki ilişkilerde İskoçya-Kuzey İrlanda örneğinde olduğu gibi keskin kırılmalar nispeten daha azdır. Nitekim Brexit referandumuna İskoçya-Kuzey İrlanda Birlik'te kalmaya devam etmek yönünde irade belirtirken, İngiltere-Galler Birlikten çıkmak yönünde oy kullanmıştır (BBCNews, 2016).

Tablo 9. AB Referandum Sonucu (23 Haziran 2016)

	AB üyeliği sona ersin(%)	AB üyeliği devam etsin(%)
Birleşik Krallık	**51,9**	**48.1**
İngiltere	**53,6**	**46,6**
Kuzey İrlanda	**44,2**	**55,8**
İskoçya	**38,0**	**62,0**
Galler	**52,5**	**47,5**
Kullanılan Toplam Geçerli Oy Sayısı (kişi)		**33.551.983 (%)100,00**
Kayıtlı seçmen sayısı/ Referandum Katılım oranı		**46.500.001 (%)72,21**

Kaynak: statista.com, 24 haziran 2016; https://www.statista.com/statistics/642636/brexit-votes-by-region/

Birleşik Krallık'ta 2016 yılında gerçekleşen Brexit referandumunda Galler, %52,5'lik bir oranla AB'den çıkış yönünde oy kullanmıştır ve böylece Birleşik Krallık'ın dört kurucu ülkesi arasında en yüksek "ayrılma" eğilimi gösteren bölge olmuştur. Bu sonucun arkasında, Galler'in ekonomik ve toplumsal yapısının yanı sıra AB politikalarına dair yerel tepkilerin etkili olduğu analiz edilmektedir. Özellikle kırsal alanlarda ve sanayinin gerilediği bölgelerde, AB üyeliğinin göç, egemenlik kaybı ve ekonomik adaletsizliklerle ilişkilendirildiği bir siyasi söylem, düşük gelirli gruplar ve işsizlikten etkilenen kesimler arasında AB karşıtlığını tetiklemiştir. İlginç olan ise, Galler'in AB'nin tarım ve kalkınma fonlarından ciddi miktarda destek almasına rağmen bu sonucun ortaya çıkması olmuştur. Bu durum, referandumun çelişkili dinamiklerini gözler önüne sermiştir. Brexit sonrasında ise, Galler'de ekonomik belirsizlikler (özellikle tarım ve imalat sektörlerinde) artarken, Galler Yönetimi ile Londra merkezli hükümet arasında yetki paylaşımına dair gerilimler de yoğunlaşmıştır. Bu süreç, Galler'in Birleşik

Krallık içindeki konumunu ve özerklik taleplerini yeniden tartışmaya açan bir dönemi başlatmıştır.

7.2. Yerel Demokrasi ve Hesap Verebilirlik Meselesi

Yerel demokrasi, yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine halkın aktif katılımını sağlayarak toplumun iradesinin kurumsal yapılara yansımasını amaçlayan bir yönetim anlayışıdır. Bu anlayış, yerel düzeyde *temsiliyet, katılım ve şeffaflık* ilkelerine önem vermektedir. Hesap verebilirlik ise, yerel yönetimlerin faaliyetlerinin *hukuka uygunluk, etkinlik ve toplumsal* beklentilerle uyumunu denetleyen bir mekanizma olarak nitelendirilebilmektedir.

Yerel yönetimler ile demokrasi arasındaki bağlantı, yönetim ve siyaset bilimi alanında çalışan düşünürlerin akademik inceleme alanlarında istikrarlı bir şekilde dikkatini çekmeyi sürdürmüştür. Bu ilişkilendirmenin temel dayanağı, yerel yönetimlerin toplumsal yaşamda halka en yakın yönetim birimleri olmaları gerçeğine dayanmaktır. Söz konusu yakınlık, bireylerin kolektif iradelerini yönetim süreçlerine doğrudan yansıtabilmelerine olanak tanıması, merkezi yönetim düzeyindeki denetim mekanizmalarına kıyasla yerelde hesap verebilirlik ve katılım araçlarının daha etkin işletilebilmesi ve siyasal katılım kültürünün gelişimine yönelik pedagojik bir işlev üstlenmesi gibi unsurlarla desteklenmektedir (Oktay ve Pekküçükşen, 2009: 173). Bu özellikler, yerel yönetimlerin demokratik sistemlerde hem pratik hem de normatif bir rol üstlendiğini ortaya koymaktadır.

Demokratik meşruiyetin yerel düzeyde sağlanması, yalnızca seçimlerle sınırlı kalmamakta; sürekli iletişim, denetim ve performans değerlendirmesi gerekmektedir. Yerel demokrasi ile hesap verebilirlik arasındaki etkileşim, kamu kaynaklarının adil dağıtımını ve hizmetlerde eşitlikçi politikaların oluşmasını sağlamaya yardımcı olmaktadır.

Hesap verilebillik kamusal yetkiyi kullananların *"eylemlerini açıklama ve meşrulaştırma zorunluluğu"* olarak tanımlamaktadır (Malena ve McNeil, 2010: 5). Diğer bir deyişle *"Kamu yönetiminde hesap verebilirlik, kendilerine yetki, kaynak ve görev verilen kamu çalışanlarının, kendilerinden beklenildiği gibi hareket edip etmediklerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır"(*Eryılmaz ve Biricikoğlu, 2011: 28). Bu bağlamda, kamu yönetimi ile hesap verebilirlik arasındaki ilişki ayrıştırılamaz bir bütünlük oluşturmaktadır.

Hesap verebilirlik kavramı, coğrafi ve kültürel bağlamlara bağlı olarak ülkeler arasında önemli farklılıklar gösteren yorumlara ve uygulama biçimlerine konu olmuştur. Bu kavramın yönetim bilimi akademik yazınının kökenleri, tarihsel olarak İngiltere'ye kadar uzanmaktadır.

Kavramın ortaya çıkışındaki temel motivasyon, finansal disiplin sağlamaya yönelik "hesap verebilme" gerekliliği ile ilişkilidir. Feodal toplumsal yapının son evrelerinde, ticari faaliyetlerle uğraşan sınıflar, kraliyet otoritesinin aşırı harcamalarını kontrol altına almak amacıyla, harcamaların meşruiyetini sorgulayan bir hesap verme sürecini talep etmişlerdir. Bu süreç, monarkın mali kararlarının şeffaf ve denetlenebilir olmasını sağlayarak, kralın finansal sorumluluklarını yerine getirmesini zorunlu kılmayı hedeflemiştir (Biricikoğlu ve Gülener, 2008:207).

Hesap verebilirlik, kendisine yetki, kaynak veya görev devredilen aktörlerin, bu yetkileri beklenen biçimde kullanıp kullanmadığını değerlendirmeyi amaçlayan bir denetim sürecidir. Geleneksel kamu yönetimi paradigmasında hesap verebilirlik mekanizmalarının yetersiz kalması, yeni mekanizmaların geliştirilmesini ve mevcutların daha etkin işler hâle getirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda, 1980'lerden itibaren öne çıkan Yeni Kamu Yönetimi anlayışının denetim boyutunda, hesap verebilirlik merkezi bir role sahip olmuştur. Özellikle ABD ve İngiltere gibi ülkelerde bu yaklaşım, kamu hizmetlerinin performans odaklı ve şeffaf bir çerçevede yürütülmesini sağlayarak, hesap verebilirliği modern yönetişimin temel taşlarından biri hâline getirmiştir (Biricikoğlu ve Gülener, 2008 :203).

Çağdaş kamu yönetimi anlayışı, hesap verebilirliğin eksik olduğu sistemlerin demokratik standartlarla uyumsuz olduğunu ortaya koymaktadır. Hesap verebilirliğin sağlanması, etkin, şeffaf ve katılımcı bir yönetim için temel gerekliliktir. Demokrasinin derinleşmesi, kamusal taleplerin artışı, kıt kaynakların optimal kullanımı ve açıklık ilkesinin evrensel kabulü gibi dinamikler, hesap verebilirlik ile kamu yönetimi arasındaki bağı güçlendirmiştir (Al, 2007:8). Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ise vatandaşların bilgiye erişim hakkını kurumsallaştırarak bu ilişkiyi somutlaştırmıştır. Hesap verebilir bir kamu yönetimi, toplumun yönetime duyduğu güveni pekiştirerek demokratik sistemin istikrarını destekler, kamu kaynaklarının kullanımında vatandaş denetimini mümkün kılar ve yolsuzluk riskini azaltarak yönetimin performansını ve meşruiyetini güçlendirir. Bu çerçevede, hesap verebilirlik modern devletlerde yönetişim kalitesinin temel belirleyicilerinden biri olarak kabul edilmektedir (Demirol, 2014: 68).

Yönetim paradigmasının küresel ölçekte yaşadığı dönüşüm ve ulusüstü yapıların giderek belirleyici aktör konumuna gelmesi tarihsel süreç içerisinde hesap verilebilirlik kavramının da dönüşümüne tanıklık etmiştir. Buna göre; Hesap verebilirlik kavramının dönüşümü, geleneksel Weberyen bürokratik modelin sınırlılıklarından yeni kamu yönetimi anlayışına geçiş sürecinde şekillenmiştir. Geleneksel modelde hiyerarşi, idari sorumluluk,

kontrol ve katı kurallar öne çıkarken, bu yapı toplumsal beklentilere cevap verebilirlik ve hesap verebilirlik açısından yetersiz kalmıştır (Genç, 2010:148). 1980'li yıllarda sosyal devlet uygulamalarının genişlemesi, kamusal kaynakların etkin kullanımına yönelik demokratik taleplerin artması ve bilgi teknolojilerinin gelişimi, geleneksel yönetim anlayışını sorgulatmış ve değişimi zorunlu kılmıştır (Tortop vd., 2010: 298). Bu bağlamda, "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı" ortaya çıkmış; rekabet, desantralizasyon, sonuç odaklılık, müşteri odaklı hizmet ve piyasa mekanizmalarının ön plana çıkması gibi unsurlarla hesap verebilirlik anlayışı dönüşmüştür (Sözen, 2005: 65). Yeni paradigmada, açıklık ve şeffaflık, toplumun yönetimi denetlemesine imkân tanıyarak hesap verebilirliğin temel unsurları haline gelmiştir (Eryılmaz, 2012: 400). Bu süreç, hesap verebilirliği salt bürokratik bir sorumluluk olmaktan çıkarıp toplumsal katılım ve şeffaflık temelinde yeniden tanımlamıştır.

Tez çalışmamız kapsamında İngiltere özelinde yaptığımız incelemelerde gerek bölgesel yapıların lağvedilmesi gerekse Yerel Girişim Ortaklıkları gibi özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarına entegre yapılanmaların hayata geçirilmesinin, merkezi hükümet ile bölgeler arasındaki gerilimi nasıl tetiklediğini detaylıca (önceki bölümlerde) incelemiştik. Geldiğimiz noktada İngiltere'de yerel demokrasi ve hesap verebilirlik meselesi, merkeziyetçi yapı ile yerel özerklik arasındaki gerilim ekseninde şekillendiğini söylemek mümkündür. Özellikle 2010 sonrası dönemde; yetki devri, doğrudan seçimli belediye başkanlıkları ve şeffaflık odaklı reformlar, demokratik katılımı güçlendirme iddiasında bulunmasına rağmen, mali denetim mekanizmalarının merkezileşmesiyle paradoksal bir durum ortaya çıkmaktadır. Yeni Kamu Yönetimi ilkeleri çerçevesinde artan hesap verebilirlik talepleri, yerel yönetimlerin karar alma süreçlerindeki esnekliğini kısıtlamakta ve bu da kurumsal kapasite ile toplumsal beklentiler arasında bir uyumsuzluk yaratmaktadır. Sonuç olarak, yerel demokrasinin etkinliği, ancak merkezi denetim ile yerel inisiyatif arasında dengeli bir kurumsal düzenleme ve finansal özerklik sağlandığında mümkün olabileceğini göstermektedir. Bu durum, yerel yönetimlerin hem hesap verebilirlik hem de etkinlik açısından karşılaştıkları zorlukları daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır.

7.3. Bölgelerarası İşbirliği Mekanizmaları

İngiltere'de bölgelerarası işbirliği mekanizmaları, yerel yönetimlerin etkinliğini artırmayı, kaynakları daha verimli bir şekilde kullanmayı ve bölgesel kalkınmayı desteklemeyi amaçlamaktadır**.** İngiltere'de bölgelerarası işbirliği, tarihsel olarak merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki yetki dağılımı ve kaynak paylaşımı ekseninde şekillenmiştir. Bu süreç,

özellikle 1997'de başlayan yetki devri reformları ve 2010 sonrası dönemde hayata geçirilen yerelleşme politikaları ile hız kazanmıştır. Yetki devri çerçevesinde İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'ya özerklik tanınırken, İngiltere'nin kendi içinde de Şehir Anlaşmaları ve Birleşik Yetki Otoriteleri (Combined Authorities) gibi modellerle bölgesel işbirliği mekanizmaları geliştirilmiştir (UK Government, 2022).

Yerel Yönetimler, İskan ve Planlama Yasası (Localism Act 2011), yerel yönetimlere daha fazla yetki devrini yasal zemine oturtmuş ve büyükşehir belediye başkanlıklarının (Metro Mayors) ortaya çıkmasını sağlamıştır. Örneğin, Greater Manchester Kombine Yetki Bölgesi, 10 yerel yönetimi tek bir çatı altında birleştirerek ulaşım, sağlık ve ekonomik kalkınma alanlarında stratejik karar alma yetkisini merkezileştirmiştir. Bu model, doğrudan seçimle gelen büyükşehir belediye başkanının liderliğinde, bölgesel öncelikleri koordine etmeyi amaçlamaktadır (Greater Manchester Combined Authority, 2023).

Şehir Anlaşmaları, 2012'de başlatılan ve yerel yönetimlere özel yetki devri ile finansman esnekliği sağlayan bir diğer kritik mekanizmadır. Örneğin, Birmingham Şehir Anlaşması kapsamında, şehir merkezini yeniden canlandırmak için £1.5 milyar tutarında bir yatırım planı hayata geçirilmiş, bu süreçte yerel işletmeler ve üniversitelerle işbirliği yapılmıştır (National Audit Office, 2017). Ancak, bu tür anlaşmaların etkinliği, merkezi hükümetin finansman taahhütlerindeki tutarlılık ve yerel kapasitenin yeterliliğiyle doğrudan ilişkilidir (House of Commons Library, 2020).

Kuzey Kalkınma Kutbu girişimi, İngiltere'nin kuzeyindeki şehirlerarasında ekonomik entegrasyonu güçlendirmek amacıyla 2014 yılında başlatılmıştır. Manchester, Leeds ve Newcastle gibi şehirlerarasındaki ulaşım ağlarının genişletilmesi ve dijital altyapı yatırımları, bu girişimin temel bileşenlerini oluşturur. Ancak, projenin uzun vadeli başarısı, HS2 (Yüksek Hızlı Demiryolu) gibi mega projelerdeki gecikmeler ve Brexit sonrası belirsizlikler nedeniyle sorgulanmaktadır (Institute for Government, 2021b).

Birleşik Krallık İç Pazar Yasası (UK Internal Market Act 2020), Brexit sonrası bölgeler arası ticari uyumu korumak için tasarlanmış, ancak İskoçya ve Galler'in yetkilerini aşındırdığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Yasa, çevre ve gıda standartları gibi alanlarda merkezi hükümete geniş müdahale yetkisi tanıyarak, yetki devri sürecinde kazanılan yerel özerklikleri zayıflatmıştır (House of Lords Constitution Committee, 2021).

Sonuç olarak, İngiltere'de bölgelerarası işbirliği, merkezi kontrol ile yerel özerklik arasında süregelen bir gerilim içinde var olmaktadır. Bu mekanizmaların sürdürülebilirliği, finansal adalet, kurumsal şeffaflık ve siyasi işbirliği ile doğrudan bağlantılıdır.

7.4. Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler ile İlişkiler Bağlamında İngiliz Bölgeciliği

Bölgecilik, ortak etnik, kültürel ve tarihsel özelliklere sahip bir bölge ve bu bölgede yaşayan nüfusun, merkezi yönetimin egemenliğine karşı bağımsızlık çabalarını ifade etmektedir (Kılınç Savrul, 2012:7). Bölgecilik, bir devletin iktisadi, sosyal ve siyasal politikalarını şekillendirirken bölgesel özellikleri dikkate alma pratiğini ifade eden çok boyutlu bir olgudur. Bu olgu, devletlerin karar alma süreçlerinde bölgelerin coğrafi, demografik ve kültürel dinamiklerini tanıması; özel koruma, kalkınma destekleri veya pozitif ayrımcılık politikalarının uygulanma derecesiyle doğrudan ilişkilidir (Can ve Aytuğ, 2020:2614). Mengi (2004: 51), bölgeciliği; ortak etnik-kültürel kimlik bileşenlerini taşıyan, aynı tarihsel mirası paylaşan ve/veya dini aidiyet bağları bulunan bir coğrafyada yaşayan toplulukların, merkezi otorite karşısında kolektif kimliklerini muhafaza etme ve belirli koşullarda bağımsızlık talebine dönüşen siyasal mücadelesi olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda Kuzey İrlanda, İskoçya ve Galler ile İlişkiler Bağlamında İngiliz Bölgeciliğini değerlendirmek uygun olacaktır.

Avrupa'da görülen bölgeselci, milliyetçi ve ayrılıkçı akımlar, ulus devletlerin sorun çözme kabiliyetinin yetersiz kaldığını göstermektedir. Keating'e göre (1998:113) Bu bölgecilik düşüncesinin ortaya çıkma nedenleri arasında Batı Avrupa ülkelerinde savaş tehdidinin azalması, siyasi kararlara daha etkin katılma isteği ve giderek artan bir "kimlik edinme" arzusu sayılabilir. Tarihsel bir geçmişe sahip olan ve kendine özgü kültürel özellikler taşıyan Katalonya, Bask Bölgesi, Sicilya gibi yerlerde veya Korsika örneğindeki gibi başka bir halka ait olma algısı bulunan bölgelerde "kimlik sahibi olma" mücadelesi daha belirgindir. Bölgecilik hareketlerinin diğer nedenleri ise şunlardır: Galler hareketinde olduğu gibi zayıf ekonomik koşullar; Kuzey Deniz petrolünün keşfiyle Birleşik Krallık'tan daha iyi bir ekonomik duruma gelen İskoçya örneğindeki gibi ekonomik farklılıklar; İrlanda'daki dini çatışmalar; Belçika'da olduğu gibi etnik ve kültürel anlaşmazlıklar şeklinde sayılabilmektedir.

Birleşik Krallık'ın gelecekteki birliği açısından, yetki devri ve azınlık dillerinin yeniden canlandırılması gibi adımlar, İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'daki birçok kişinin krallıktan tam bağımsızlık talebini ortadan kaldırmaya yetmemiştir. İskoçya'da 2014 te yapılan

bağımsızlık referandumunda İskoçlar, %55'lik dar bir çoğunlukla birlik içinde kalmayı tercih etmiştir ve eklemek gerekir ki İskoçya'ya önemli yetkiler devredilmesine rağmen, birçok İskoç hâlâ Londra'nın kontrolünden memnun değildir. Birleşik Krallık'ın bir diğer ülkesi olan Galler'e bakıldığında ise; Galler'de de bağımsızlık yanlısı bir hareket bulunmaktadır ancak bu hareket İskoçya'dakine kıyasla çok daha zayıftır. 2019'da yapılan bir ankete göre, Galler halkının yalnızca %28'i Birleşik Krallık'tan ayrılmayı desteklemiştir. Kuzey İrlanda ise daha karmaşık bir sorun teşkil etmektedir. Son yüzyılda sık sık şiddetli çatışmalara sahne olan bölge, 1922'de İrlanda'nın geri kalanından ayrılarak İrlanda Özgür Devleti'nin (1937'de bağımsız cumhuriyet oldu) kurulmasıyla Birleşik Krallık'ta kalmıştır. O tarihten beri, Kuzey İrlanda'yı İrlanda Cumhuriyeti ile birleştirmek isteyen Milliyetçiler ile Birleşik Krallık'a bağlı kalmak isteyen Birlikçiler arasındaki gerilim devam etmektedir. 1998'de imzalanan Hayırlı Cuma Anlaşması ile çatışmalar sona ermiştir ve Kuzey İrlanda'ya, Milliyetçi ve Birlikçi grupların ortak yönetimde olduğu özerk bir hükümet verilmiştir. Ancak taraflar arasındaki gerginlikler hâlâ sürmekte ve Milliyetçilerin bölgeyi İrlanda ile birleştirme hedefi canlılığını korumaktadır (wordatlas.com, 2020).

Avrupa'daki bölgeselci hareketler, ortak kimlik, ekonomik eşitsizlikler, siyasi temsil arayışı ve tarihsel gerilimler gibi çok yönlü dinamiklerle beslenmektedir. Birleşik Krallık özelinde İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'daki bağımsızlık talepleri, devredilen yetkiler ve anlaşmalarla kısmen yönetilmeye çalışılsa da köklü sorunlar tam olarak çözülememiştir. Özellikle Kuzey İrlanda'da Milliyetçi ve Birlikçi gruplar arasındaki gerilim, bölgesel kimlik mücadelesinin sürekliliğini göstermektedir. Bu durum, ulus devletlerin merkezi yapılarının bölgesel talepleri karşılama kapasitesinin sınırlılığını ortaya koymaktadır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMALI BİR BAKIŞ AÇISI

Bu bölüm, İngiliz bölgesel yönetişim modelini karşılaştırmalı bir perspektifle analiz etmektedir. Öncelikle, İngiltere modeli, Belçika ve Fransa gibi seçilmiş Avrupa ülkelerinin modelleri ile temel özellikleri bakımından karşılaştırılacaktır. Ardından, Brexit sonrasında AB-İngiltere ilişkilerinin bölgesel yönetişime etkileri ve boyutu incelenecektir. Son olarak, İngiliz modelinin yapısı ve evrimi, küresel yönetişim tartışmaları bağlamında değerlendirilecektir.

8.1. Örnek Ülkelerin Bölgesel Yönetişim Modelleriyle Karşılaştırma

Bölgesel yönetişim modelleri, ülkelerin siyasi, ekonomik ve sosyal dinamiklerine göre farklılık göstermektedir. Belçika'nın karmaşık federal yapısı ve bölgesel yönetim uygulamaları, diğer ülkelerin bölgesel yönetişim modelleri ile karşılaştırıldığında önemli bir örnek teşkil etmektedir. Avrupa projesinin nabzının attığı Belçika, son dönemde kurumsal sarsıntıların derinleştiği tarihsel bir siyasi girdaba girmiştir.

İronik olmakla beraber Avrupa entegrasyonunun laboratuvarı olan Belçika, kendi siyasi deney tüpünde tarihinin en sert reaksiyonlarından birini yaşamaktadır. Zira Belçika hem AB normlarının üretildiği bir atölye, hem de bu normların ulusal düzeyde yol açtığı gerilimlerin test edildiği bir deney sahasıdır. Bu çelişki hali ve sonuçları ise çalışmamızın bu kısmında incelenecektir.

8.1.1. Belçika Bölge Yönetimleri: Valonlar ve Flamanlar "Birlikte Ama Ayrı"

Belçika, Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan kurucu anlaşmalarda tarihsel olarak önemli bir rol üstlenmiş ve günümüzde de Birlik'in merkezi kurumlarına başkentinde ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle, diğer kurucu üyelerle birlikte AB siyasetinin merkezindeki aktörlerden biri olan Belçika, aynı zamanda bütünleşme politikalarının kararlı bir uygulayıcısı ve destekçisidir. Belçika, AB bütünleşmesine yönelik kayda değer katkı ve desteğinin yanı sıra, tarihi boyunca kendi iç bütünlüğünü sağlama yönünde sürekli çabasıyla da dikkat çekmiştir. Zira Belçika, derin tarihsel kökleri bulunan kültürel ve dilsel temelli bölgeler arası anlaşmazlık ve gerilimlerle mücadele etmeye devam etmektedir.

1970 yılında hayata geçirilen idari reformla bölgesel yönetimlere kavuşan Belçika, sonraki anayasal düzenlemelerle üçlü federal sisteme evrilmiştir. Belçika, 1993 yılına kadar üniter bir devlet yapısına sahipken, bu tarihte gerçekleştirilen anayasal reformla federal sisteme geçmiştir. Ülkedeki federalleşme dinamikleri, kurucu dilsel ve kültürel toplulukların merkezi yönetimden yetki devri sürecindeki etkisi nedeniyle "topluluklaşma" (communautarisation) olarak nitelendirilmektedir (Erk, 2008: 31).

Belçika, kuruluşundan (1830) ilk devlet reformunun gerçekleştiği 1970 yılına dek Hollanda ile benzer şekilde ademi merkeziyetçi üniter bir devlet yapısına sahipti. 1993 yılındaki dördüncü devlet reformuyla Belçika tam gelişmiş bir federasyon haline gelmiştir. Belçika Anayasası'nın 1. Maddesi; ülkenin topluluklar ve bölgelerden oluşan bir federal devlet olduğunu hükme bağlamaktadır (Telci, 2012:73). Topluluklar ile bölgeler arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmaz**.** Her iki yapı da Belçika'nın kurucu unsurları olarak eşit statüye sahiptir (Ustabulut, 2024: 322). Belçika'daki topluluklar tarihsel olarak kültürel temellere dayalı örgütlenmeler şeklinde gelişirken, bölgelerin daha çok ekonomik çıkarlar ve özerklik talepleri üzerine biçimlendiği görülmektedir (belgıum.be, 2025).

Belçika'nın 1993 reformlarıyla tesis ettiği bu federal sistem sayesinde, Flamanlar ve Valonlar hem birbirinden büyük ölçüde ayrı örgütlenmiş hem de ortak karar alma mekanizmalarına katılabilmiştir**.** Dil farklılıklarına dayalı bu eşit olmayan federal model, Belçika'yı bir arada tutan temel unsurdur. Bu nedenle, Belçika başlangıçta üniter bir devlet olsa da**,** Flamancanın resmî dil olarak tanınması ve ardından federalizmin benimsenmesiyle**,** federal devlet yapısı ülkenin sürekliliğini sağlayan sistem haline gelmiştir.

Anayasa değişikliğine göre (1993) federal bölgeler şunlardır: Brüksel-Başkent Bölgesi, Flaman Bölgesi ve Valon Bölgesi. Ülkede; federal, bölgesel ve dil toplulukları düzeyinde yetkilerin karmaşık bir dağılımına dayalı yönetim modeli uygulanmaktadır. Belçika'nın idari yapısı, Federal Hükümet dışında dört farklı yönetim düzeyinden oluşur: Topluluklar, Bölgeler, Eyaletler ve Belediyeler. Topluluklar, dil grupları temelinde tanımlanır ve Flamanca, Fransızca ve Almanca konuşan topluluklardan oluşmaktadır. Her topluluğun kültür, eğitim, bilimsel araştırmalar ve bu alanlardaki uluslararası ilişkilerden sorumlu ayrı bir parlamentosu vardır. Bölgeler ise üç coğrafi birime ayrılır: Kuzeyde Flaman Bölgesi, güneyde Valon Bölgesi ve Brüksel-Başkent Bölgesi. Belçika, Flaman Bölgesi'nde 5, Valon Bölgesi'nde 5 olmak üzere toplam 10 eyaletten oluşmaktadır. Belediyeler, eyaletlere bağlı en küçük idari birimlerdir.

Ülkede 589 belediye bulunur. Her belediye, kendi meclisine sahiptir ve belediye başkanının liderliğindeki belediye encümeni tarafından yönetilmektedir. Federal makamlar ile topluluk ve bölge idareleri, eyalet ve belediyelere göre daha yetkili idareler olup, bu idareler, eyalet ve belediyelere yasaların izin verdiği çerçevede görev verebilmektedir (Gümüşhane TSO Raporu, 2020: 5-6).

Belçika'da anayasal düzlemde ikili federal yapı mevcuttur; ancak uygulamada Almanya modeline benzer şekilde işbirlikçi federalizm işlemektedir. Sistem, özellikle "topluluklar arası müzakereler" mekanizması ve üst düzey hükümet ilişkileri bağlamında işbirliği hukukunu uygulamaya koymaktadır (Telci, 2012: 74). Yetkilerin paylaşımı ve kullanımı, birimler arası işbirliğine dayalıdır; bu durum, Belçika federalizminin yapısal özelliğinden kaynaklanır. Dolayısıyla Belçika modeli, anayasal çerçevede ikili federalizm**,** pratikte ise işbirlikçi federalizm olarak nitelendirilebilir (Şinik ve Telci, 2015: 518). Belçika'nın içinde yaşadığı derin siyasi bölünmüşlüğe rağmen**,** AB ile entegrasyonunda bir sorun yaşanmamaktadır**.** Ülkenin iç siyasetteki ayrışmalar**,** AB konuları söz konusu olduğunda bütünleşmeye dönüşmektedir (Karaer, 2011: 85).

Belçika başlangıçta üniter bir devlet olsa da, zamanla dil temelli etnik milliyetçiliğin bölgesel sınırlarının resmî olarak çizilmesi ve kurumsallaştırılması, ülkeyi federalizm modeline geçişe yöneltmiştir. İlk aşamada etnik-kültürel temelde şekillenen bölgesel sınırlar, zamanla yönetimsel ve mali özerklik taleplerinin de dile getirildiği bir mecraya dönüşmüş; bu taleplerin karşılanmasıyla bölgesel hükümetlerin oluşumunun önü açılmıştır. Görünen odur ki, Belçika'nın federal sisteme evrilmesindeki asıl dinamik, dil odaklı iç etnik milliyetçilik ve devletin etnik-kültürel hakları bölgesel düzeyde tanıma ihtiyacıdır. Bu ihtiyacı karşılamak adına dönemsel reformlar hayata geçirilmiştir. Buna göre; Belçika'nın bu siyasi yapıya geçişinde, 1970'teki birinci devlet reformu dönüm noktası oluşturur**;** zira bu reform ülkenin toplumsal ve dilsel bölünmüşlüğünün tanınması anlamına gelmektedir**.** Ardından 1980'de ikinci, 1988-89'da üçüncü ve 1993'teki dördüncü devlet reformlarıyla Belçika tam anlamıyla federal devlet yapısına geçmiştir**.** Federalizmin derinleştirilmesi amacıyla 2001 ve 2011 yıllarında devlet reformları gerçekleştirilmiştir (Atatorun ve Kaymaz, 2022: 432).

Tarihsel arka plana bakıldığında Belçika'nın 1831'deki kuruluşundan itibaren Fransızca konuşan Valonlar ekonomik, kültürel ve siyasi alanda baskın topluluktu. Resmi dil Fransızca'ydı. Valonlar hem sivil hem askeri bürokraside üst düzey görevleri ellerinde

tutmuştur. Valonların bu üstünlüğüne karşılık, iki dünya savaşı arasındaki dönemde Flaman milliyetçiliği hareketleri güçlenmiştir. 1945'ten sonra güç dengesi Flamanlar lehine değişmiştir. Flaman bölgeleri hızla sanayileşip gelişirken Valon bölgeleri gerilemiştir. Yine aynı dönemde Flaman nüfusunun oranı önemli ölçüde artmıştır ve Flaman topluluğu kültürel ve siyasi haklar elde etmiştir (Vural, 2005: 117). Bu durum bögelerarası gelişmişlik farkının derinleşmesine neden olmuştur. Bölgeler arası dengesizlik konusundaki temel ayrışma, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasına denk gelmektedir. Bu döneme dek Valonya bölgesi yoğun biçimde sanayileşmiş ve ekonomik açıdan gelişmiş bir profil sergilemekteydi. Ancak savaş sonrasında bölgesel dengeler değişim sürecine girmiştir. Valonya sanayisinin yapısal gerilemesine paralel olarak, demografik dinamikler de dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Flaman nüfusu hızla artış göstererek ülke nüfusunun yaklaşık %60'ını oluştururken, benzer bir demografik büyüme eğilimi Valonya'da gözlemlenmemiştir. Nüfus artışındaki bu farklılaşmanın neticesinde, sanayi aktivitesi Flaman bölgelerine kaymış ve Belçika'nın yabancı endüstriyel yatırımlarının %75-90 oranındaki kısmı Flaman bölgesine bağımlı hale gelmesine neden olmuştur. Hükümetin bu duruma çözüm olması için hayat geçirdği 1980 reformlarının başarısızlığından sonra Valon ve Flaman toplulukları arasında daha önce o zamana kadar olmadığı biçimde ciddi sürtüşmeler meydana gelmiştir (Telci, 2012:101).

Refromlar sonrası kurulan yeni düzende bölgesel özerklik sayesinde toplumsal gerilimler azalmış olsa da, ulusal düzeyde koalisyon kurmayı zorlaştırarak siyasi istikrarsızlık kronikleştirmiştir. Bu noktada denilebilir ki Belçika diğer Birlik üyesi ülkelerden daha farklı bir yönetim yapısının harmonisidir.

Belçika'nın farklı bir yapıda konumlanmış olması diğer federal devletlerden ayrı tutulmasına neden olmaktadır. Belçika, federal bir devlet olduğu için ve yönetim kademeleri arasında ast-hiyerarşi bulunmadığı için, AB kararlarını ve politikalarını uygulamakta zorlanmaktadır. Ülkedeki tüm bölgesel yönetimler (ulusaltı birimler), dış politika konularıyla ilgili kararları kendileri alabilmektedir. Birçok AB kararının hem federal düzeyi hem de bu bölgesel düzeyleri birlikte ilgilendirdiği düşünüldüğünde, Belçika'nın bu özel yapısının yarattığı zorluk daha net ortaya çıkmaktadır (Sepos, 2003: 62).

Belçika, AB'nin kurucu üyelerinden biri olarak, AB'nin siyasi ve ekonomik yapısında önemli bir rol oynamaktadır. Brüksel, Avrupa Birliği'nin başkenti olarak kabul edilmekte ve bu durum, Belçika'nın Avrupa düzeyinde siyasi etkisini artırmaktadır. Bu bağlamda AB,

yerelleşme süreçlerini desteklemek amacıyla çeşitli fonlar ve programlar sunmaktadır. Bu fonlar, yerel yönetimlerin kalkınma projelerini desteklemek ve sosyal, ekonomik, çevresel hedefleri gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Örneğin, Avrupa Bölgesel Geliştirme Fonu (ERDF), yerel yönetimlerin altyapı projelerini finanse etmekte ve bölgeler arası eşitsizliklerin azaltılmasına yardımcı olmaktadır. Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ise, sosyal entegrasyon ve istihdam fırsatlarını artırmaya yönelik projeleri desteklemektedir. Nihayetinde Belçika'nın Avrupa Birliği ile olan ilişkileri, yerel yönetimlerin gelişimi ve yerelleşme sürecinin desteklenmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. AB fonları, yerel yönetimlerin kalkınma projelerini finanse etmesine yardımcı olmakta ve sosyal entegrasyonu teşvik etmektedir. Ancak, bu süreçte karşılaşılan zorluklar, yerel yönetimlerin etkinliğini etkileyebilecektir. Dolayısıyla, Belçika'nın AB ile olan ilişkileri, sürekli bir müzakere ve uyum sürecini gerektirmektedir (Husson vd. 2016: 51-54).

Hükûmet krizleri konusunda kötü bir şöhrete sahip olan Belçika'da Aralık 2018'den Ekim 2020'ye kadar ise 652 günlük bir hükûmet kurma süreci yaşanmıştı. Kurulamayan koalisyon hükümetleri nedeniyle sık sık gündeme gelen Belçika'da 2019 seçimleri önemlidir. Belçika'nın 2019 federal seçimlerinde Flaman Bölgesi seçmenleri büyük çoğunlukla sağ partilere, Valon Bölgesi seçmenleri ise ağırlıklı olarak sol partilere oy vermiştir. Bu durum ülkenin bölgesel anlamda ikiye bölünmüş bir siyasi görünüm sergilemesine yol açmıştır. 9 Haziran 2024'teki federal seçimlerde ise tüm ülkede sağ partilere yönelik bir oy kayması gözlenmiştir. Hemen hemen tüm siyasi partiler 2024 seçimlerinde 2019'a kıyasla daha sağcı pozisyonlar benimsemiştir. Geleneksel olarak başkent Brüksel ve Valonya'da solun, Flanders'ta sağın önde çıktığı seçim modeli bu kez değişmiştir ve ülke genelinde siyasi yelpaze sağa kaymıştır (persrektif.eu, 2024).

Belçika federalizminde merkezî otoriteden federe birimlere devredilen yetkilerin**,** siyasal sorunların çözümünde etkisiz kaldığına; aksine, bölgesel yönetimlerin kapasitesini artırarak sorunların ölçeğini genişlettiğine dair köklü eleştiriler mevcuttur. Daha da önemlisi, AB'nin bölgeler politikası Belçika'daki federe yönetimleri siyasi olarak güçlendirmekte**,** bu durum da Flaman Bölgesi'ndeki ayrılıkçı dinamiklerin güçlenmesine dolaylı zemin hazırlamaktadır**.** Eleştirel akademik yazın, AB'nin bu süreçte Belçika'nın anayasal krizlerine ve Flaman bağımsızlık taleplerine karşı etkin bir politika geliştiremediği veya kayda değer bir tepki ortaya koymadığı argümanını öne çıkarmaktadır (Karaer, 2011: 1).

Sonuç olarak Belçika iç siyasette derin bölünmüşlükler yaşanmasına rağmen, AB bütünleşmesi konusunda kararlı bir tutum sergilemekte ve AB politikalarında birlik içinde hareket edebilmektedir. Belçika'nın benzersiz federal yapısı, iç çeşitliliği yönetme çabasının bir ürünü olmakla birlikte; aynı zamanda Avrupa bütünleşmesinin kararlı bir destekçisi ve kurumsal merkezi olma rolünü sürdürmesini de mümkün kılmaktadır.

8.1.2. Fransa: Alman İşgali ve Vıchy Dönemi

Fransa'nın yönetim tarihindeki özel konumu, erken dönemde milli birliği sağlayarak merkezi monarşiyi tesis eden öncül devletlerden biri olmasından kaynaklanır (Nitas, 2003:201). Ülkenin siyasal ve idari yapısı geleneksel olarak merkeziyetçilik esasına dayanmaktadır. Ülkenin yönetim sisteminde uzun süre Jakoben anlayış hâkim olmuş, Bonapartist yaklaşım ise yakın döneme dek etkisini sürdürmüştür (Şengül, 2005: 61). Fransız yerel yönetim sisteminin temelleri 1789 Devrimi ve Napolyon döneminde atılmış, çok az değişiklikle günümüze ulaşmıştır. Bölge yönetimlerinin kökeni ise 1941'deki Vichy Hükümeti döneminde oluşturulan bölge valiliklerine dayanmaktadır (Arıkan Eliçin, 2017: 38).

Fransız Devrimi sonrasında mutlak monarşinin çöküşüyle birlikte, Fransa'nın taşra yönetim yapısı da köklü bir değişime girmiştir. Eyalet, Piskoposluk, Mahkeme ve Tahsilat Dairesi temelindeki geleneksel idari ayrım**,** 22 Aralık 1789 ve 26 Şubat 1790 tarihli yasalarla kaldırılmıştır**.** Bu eski sistemin yerine, ulusal birliği güçlendirmek amacıyla**,** merkezi yönetim anlayışıyla ve nüfus ölçütüne göre düzenlenen**,** yetki genişliği tanınan seksen üç departmana (idari bölge) bölünmüş yeni bir mülki-idari yapı kurulmuştur (Nitas, 2003: 205; Eken, 2017: 127).

Tarihsel süreçte önemli tartışmalara neden olan bölge yerel yönetimleri 1982 reformu ile tüzel kişilik kazanmasına rağmen; Fransız idari sistemi içinde yer almasına ilişkin düşünce 19.yy.dan itibaren dile getirilmeye başlanmıştır. Bölge yönetimlerinin gerekliliğine dair ilk ciddi girişimlerin 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde yapıldığını söylemek mümkündür.

20. yüzyıldaki ilk bölgeselleşme girişimi ekonomik nedenlerle başlamıştır. 1910'da dönemin hükümeti bölgesel reform gerekliliğini vurgulamış; 1917'de, bölgesel düzeyde ekonomik koordinasyon ve işbirliği amacıyla bölgeler oluşturulmuştur. 1919'da bu yapı kurumsallaştırılarak departmanlar 15 gruba ayrılmıştır. 1938 tarihli bir kararnameyle bu bölgelere tüzel kişilik verilerek kamu kurumu statüsü tanınmıştır (Nalbant, 1997: 268).

İkinci bölgeselleşme uygulaması, 1940'ların başında Vichy hükümeti döneminde, güvenlik ve ekonomi odaklı olarak gerçekleşmiştir. Birkaç departmanın birleştirilmesiyle oluşturulan "bölge valiliği" modelinde, başlarına merkez departmanın valisi getirilmiştir. Yaklaşık dört yıl süren bu deneme, Cumhuriyet Bölge Komiserliklerinin kurulmasıyla kaldırılmıştır. Daha sonra, geçmişten gelen ve giderek şiddetlenen sorunlar (hızlı endüstrileşme, aşırı ve kontrolsüz kentleşme, iç göç, bölgelerarası sosyo-ekonomik dengesizlik, sömürgelerin tasfiyesinin etkileri ve II. Dünya Savaşı'nın yıkımı) ile iç güvenlik kaygıları gerekçesiyle, 1948 yılında bu kuruluşların yerini, dokuz askeri bölgede oluşturulan "Olağanüstü Görevli İdare Müfettişliği" almıştır (Nitas, 2003: 210- 238; Nalbant, 1997: 269).

Bölge yerel yönetimlerine 1982 referansumu ile beraber tüzel kişilik kazandırılmış olmakla birlikte, bu tarihten önce de bölge düzeyinde çeşitli yapılanmaların oluşturulduğu görülmektedir**.** Bölge yönetimlerinin gerekliliği doğrultusundaki ilk ciddi girişimlerin II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. 1955 yılında çıkarılan bir kanun hükmünde kararname ile ulusal planın uygulanmasını sağlamak ve bölgesel eylem planlarını hayata geçirmek amacıyla program bölgeleri oluşturulmuştur. Ardından 1956'da, Bakanlar Kurulu kararıyla 22 program bölgesi tesis edilmiştir (Şengül, 2005: 62).

Organizasyonel yetersizliklerinin bütüncül hizmet sunumunda yarattığı sorunların giderilmesi ve kamu kurumlarının ülke genelinde dengeli dağılımının sağlanması amacıyla birkaç departman bir araya getirilerek 1959 yılında "program bölgeleri" oluşturulmuş ve bu bölgelere "koordinatör (eşgüdümcü) valiler" atanmıştır**.** Bu sistem "İller arası Konferans" olarak adlandırılmıştır**.** 1964 idari reformu ile bölge, yönetim kademesinde bir "idari çevre" olarak düzenlenmiştir. Koordinatör valilik kaldırılmış; yerine bölgesel planlama ve uygulama görevi verilen "bölge valilikleri" kurulmuştur. Ayrıca her bölge için ekonomik eşgüdüm sağlamak amacıyla mesleki temsile dayalı sürekli bir bölgesel komisyon oluşturulmuştur. Sonraki aşamada bölgenin bir yerel yönetim birimi olarak düzenlenmesi için çaba gösterilmiş ancak 1969 yılında yapılan referandumda bu teklif reddedilmiştir. Bu sonuç Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün görevinin sona ermesine yol açmış, fakat reformlar halefleri tarafından parça parça uygulamaya konulmuştur. Nihayet 5 Temmuz 1972 tarihli yasa kabul edilmiştir. Bu yasayla bölgeler, danışma organı olma niteliğini koruyarak "idarenin bütünlüğü ilkesi" çerçevesinde "yer yönünden kamu kurumu" statüsü kazandırılmış ve tüzel kişilik elde etmiştir. Bölgeler hem bir idari çevre hem de ekonomik kalkınma çevresi olarak düzenlenmiştir, ancak yetkileri ekonomik alanla sınırlı tutulmuştur. Bu yasayla 26 bölge idaresi kurulmuş ve bölgelerden seçilen ulusal parlamenterler ile belediye meclisleri ve il genel

meclislerinden gelen (sayıca eşit) üyelerden oluşan bölge meclisleri oluşturulmuştur (Keleş, 1995: 9; Nitas, 2003: 212; Eken, 2017: 130).

Yönetim sistemi merkeziyetçilik üzerine kurulu olan Fransa 1982 reformu ile adem-i merkezileşme sürecine girmiş (Tek Turan, 2013: 1) olup, 1982 reformunda bölge yerel yönetim biriminin kurulmasının devletin tekçiliğine karşı bir tehdit oluşturmayacağı belirtilmiş, bölge yerel yönetimini daha ziyade özel görevli yerel yönetim olarak düzenlemiştir(Canatan, 1997). Bölge yerel yönetimi, 2 Mart 1982 tarihli ve 82-213 sayılı "belediyelerin, illerin ve bölgelerin özgürlüklerine ilişkin" yasa ile kurulmuştur (Canatan, 2001: 10). 1982 reformu ile bölge ilk defa bir yerel yönetim birimi olarak Fransa'da örgütlendirilmiştir. 16 Nisan 1986 tarihli ilk bölge seçimleriyle birlikte, bölgeler yerel yönetim statüsü kazanmıştır (Kayıkçı, 2003: 11).

Devletin yerel yönetimler üzerinde valiler eliyle uyguladığı katı vesayet sistemi nihayet, 1982 refererandumu ile kaldırılmıştır. Bunun yerine, hukuka uygunluk denetimi için idari yargı birimleri, mali denetim için ise yeni kurulan Bölge Sayıştayları yetkili kılınmıştır. Yerinden yönetim birimlerine, kendilerini ilgilendiren bir hak ihlali olduğunu düşünmeleri durumunda Anayasa Mahkemesi'ne başvurma hakkı tanınmıştır. Bölge ve il düzeyindeki yürütme yetkisi yerel meclislere devredilmiştir. Korsika ve denizaşırı topraklarda özel statülü bölgeler oluşturulmuştur. Takiben çıkarılan yasalar ile bölge ve il yönetimlerine geniş kapsamlı görev-yetki aktarımı ve kaynak transferi düzenlenmiştir (Nitas, 2003: 234; Şengül, 2005: 64; Arıkan Eliçin, 2006: 279).

Fransa'da bölge yönetimlerinin oluşturulması büyük duraksamalardan ve çeşitli denemelerden sonra gerçekleştirilebilmiştir. Bu duraksamanın sebebi merkeziyetçi ve üniter yapısıyla dikkat çeken Fransa'nın federalizm ve bölünme kaygısı ile güçlü bir yerel yönetim olan il özel yönetimlerinin isteksizliklerinin yer aldığını söylemek mümkündür. De Gaulle döneminde işlevsel bölgeler ve eşgüdümcü valilik, Pompidou döneminden de bölge valiliği gibi denemeler yapılmış ancak istenen başarılı sonuçlara erişilememiştir. Son olarak ise 1982'deki reform yasasıyla bölge Yerel Yönetimi oluşturulmuştur (Emre, 1997:135).

Fransız devriminden beridir bölge yerel yönetimlerinin oluşturulması eski yönetim yanlıları tarafından desteklenirken, jakobenler tarafından ise ülkenin üniter yapısına zarar verebileceği endişesiyle söz konusu yapının korunması üzerindeki hassasiyet uzunca bir süre bölge yerel yönetimlerinin kurulması önünde engel teşkil etmiş, nitekim 5. cumhuriyetin ilk cumhurbaşkanı De Gaulle'ün istifasına giden süreci açan başarısız bir referandum girişimine de konu olmuştur. Nitekim De Gaulle, merkeziyetçiliğin Fransa'nın birliğini sağlamadaki rolünü

vurgulayarak, ülkenin ekonomik gelişmesinin hızlandırılmasında yerinden yönetime ağırlık verilmesini tavsiye etmiş ve bu anlamda bölge yerel yönetimlerinin önemli bir rol oynayacağını salık vermiştir (Şengül,2005: 61-62).

Kurumsallaşmadaki gecikmenin temelinde federalizm endişeleri, il yönetimlerinin direnci ve Jakobenlerin üniter devlet kaygıları yatmaktadır (Şengül, 2005:61-62). De Gaulle'ün 1969'daki başarısız referandumu bu gerilimi somutlaştırmıştır. Kurumsal evrim sürecinde 1959'da "İllerarası Konferanslar", 1964'te Bölgesel Ekonomik Gelişme Komisyonları (danışma organı) kurulmuş (Delcamp, 1994: 99), 1960'larda ekonomik planlama ihtiyacı bölgesel yapıları zorunlu kılmıştır (Çevikbaş, 2006: 104). 1992'de taşra-yerel yönetim eşgüdümü sağlanmış, 2003 Anayasa değişikliği ile yerinden yönetim güçlendirilmiş, 2015 reformu ile bölgelerin yetkileri genişletilmiştir (Mamur Işıkçı, 2018: 217-219).

Anayasa değişikliği (2003), Fransız yönetim yapısında yerinden yönetim ilkesini merkeze alarak yerel yönetimlerin anayasal statüsünü güçlendirmiş, merkezi yönetim karşısındaki özerkliklerini artırmış ve böylece idari ile mali kapasitelerini geliştirmiştir. 2010 değişikliği ise yerel yönetimlerin yetkilerini değiştirmeden yapısal ölçeklerini basitleştirmeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda, belediyelerin mümkün olduğunca kendilerinden daha büyük kamu kuruluşları içinde birleştirilmesi yolu benimsenmiştir. Buna göre; kentsel yoğunluktaki belediyeler, sosyal ve ekonomik ilişkilerin yoğunlaştığı "anakent" adlı büyük kamu kuruluşlarında, diğer belediyeler ise "belediye birlikleri" adlı kamu kuruluşlarında entegre edilmektedir. Anakentler belediye, il ve bölgeyi kapsarken, belediye birlikleri yalnızca belediyeleri içermektedir (Karahanoğulları, 2013: 95).

2010 değişikliği, ülkesel yönetimlerin birbirleriyle işbirliği yapabilmelerine imkân tanımış ve her belediyenin bir belediyeler arası birliğe üye olmasını zorunlu kılmıştır. Söz konusu işbirliği mekanizmalarının başında vali yer almakta olup, bu durumun valinin yetkilerini artırdığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Ülkesel yönetimlerin bağlı oldukları kamu kurumlarına yetki devretmeleri mümkün hale getirilmiştir. Bunun yanında, iller ile bölgelerin kendi aralarında veya çapraz şekilde birleşebilmeleri için yeni düzenlemeler getirilmiştir. İl ve bölge yönetimleri "genel yetkili" statüsünden çıkarılmış; yalnızca yasaların kendilerine açıkça atfettiği hizmetleri sunmakla görevlendirilmiş, genel yetkinin ise sadece belediyelerde olduğu ilkesi kabul edilmiştir (Karahanoğulları, 2013: 95).

NOTRe Yasası ile (7 Ağustos 2015 tarihli) yerel yönetim birimlerinin yetki alanları yeniden düzenlenmiştir. Bu yasa öncelikle bölgelerin ve belediye birliklerinin yetkilerini artırmış, ancak önceki tasarıların aksine iller yetki kaybına uğramamıştır. Bölgelere ekonomi, büyük ölçekli stratejik kararlar ve bölgesel planlama sorumluluğu verilmiş; ayrıca ulaşım ve okul öğrenci taşıma hizmetleri de bölgelerin yetki alanına alınmıştır. İller ise ortaokullar (*collèges*), yol ağları ve sosyal yardım konularındaki yetkilerini korumuştur. Kültür, spor, turizm, yetişkin eğitimi ve bölgesel diller hem bölge hem il yönetimlerinin ortak yetkisine bırakılmış; liman yönetimlerinin ise her liman için ayrıca belirlenmesi öngörülmüştür (Arıkan Eliçin, 2017: 46).

Tablo 10. Belçika- Fransa İdari Yapının Karşılaştırılması

KRİTER	BELÇİKA	FRANSA
Devlet Yapısı	Federal Devlet (1993 Anayasası)	Üniter Devlet
Egemenlik Anlayışı	**Paylaşılan Egemenlik:** -Egemenlik federal hükümet, bölgeler ve topluluklar arasında bölünür.	**Tek Egemenlik**: -Egemenlik yalnızca merkezî devlete aittir; yerel yönetimler idarî yetki kullanır.
Bölgelerin Yetkileri	**Geniş Otonomi**: - **Bölgeler**: Ekonomi, tarım, ulaşım, dış ticaret. - **Topluluklar**: Eğitim, kültür, dil politikası. -Uluslararası anlaşma imzalayabilirler.	**Sınırlı Yetki**: -Bölgeler yalnızca merkezî yasanın izin verdiği alanlarda (altyapı, turizm) yetki kullanır. -Kararlar **Préfet** (devlet temsilcisi) denetimine tabidir.
Avrupa Entegrasyonu	**Çok Katmanlı Temsil**: -Bölgeler AB politikalarında bağımsız aktördür	**Merkezî Kontrol**: -AB'de esas muhatap merkezî hükümettir
Dil Politikası	**Çokdillilik**: - 3 resmî dil (Flemenkçe, Fransızca, Almanca). - Dil hakları anayasal korumalı.	**Tek Dil**: -Anayasa Md. 2: **"**Fransızca Cumhuriyet'in dilidir". -Yerel diller (Bretonca, Korsikaca) tanınır ama resmî değil.
Yerel Birimler	- 3 **Bölge** (Flaman, Valon, Brüksel) - 3 **Topluluk** (Flemenk, Fransız, Alman) - 10 Eyalet, 581 Belediye	-18 **Bölge** (Région) -101 **İl** (Département) - 34.955 **Belediye** (Commune)
İdari Kültür	**Konsensüsçü Demokrasi**: -Hükümet kurulumu aylar sürebilir. -Topluluklar arası "uyumlulaştırma komiteleri" zorunludur.	**Jakoben Merkeziyetçilik**: -Yerel yöneticiler (belediye başkanları) güçlü ancak nihai otorite **Paris**'tedir.
Yönetişim	**Yatay işbirliği** (topluluklar arası müzakere mekanizmaları).	**Dikey hiyerarşi** (merkez → bölge → il → belediye).

Kaynak: Çalışma kapsamındaki bilgilerden faydalanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Fransa'da bölge yönetimlerinin tarihsel oluşumu, köklü merkeziyetçi gelenekten kademeli bir ademi merkeziyetçilik evrimini yansıtmaktadır. Bu süreç, II. Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik planlama girişimleriyle başlamış, 1982 reformuyla bölgelere tüzel

kişilik kazandırılarak kritik bir dönüm noktasına ulaşmıştır. 2003 Anayasa değişikliği yerel yönetimlerin anayasal statüsünü güçlendirirken, 2015 NOTRe Yasası bölgelerin ekonomi, ulaşım ve stratejik planlama yetkilerini genişletmiştir. Bölge yönetimlerinin bölgecilik ve siyasi bölünme getirebileceği korkusuna rağmen, Fransa, üniter devlet yapısı korunmaya devam etmektedir.

Belçika, çok dilli ve çok kimlikli toplumsal yapısını yönetmek amacıyla karmaşık bir federal model benimserken, Fransa, cumhuriyetin birliği ilkesine dayanarak üniter ve merkeziyetçi bir yapıyı sürdürmektedir. Belçika'daki "topluluklaşma" (communautarisation) dinamikleri, Fransa'nın "bölünmezlik" (indivisibilité) ilkesine zıt bir yaklaşım sergilemektedir. Her iki yönetim modeli de kendi tarihsel ve kültürel koşullarının bir yansımasıdır ve Avrupa'da farklı yönetişim paradigmalarını temsil etmektedir. Bu bağlamda, Belçika'nın federal yapısı, toplumsal çeşitliliği ve yerel özerkliği vurgularken; Fransa'nın merkeziyetçi yapısı, ulusal birliğin korunmasına odaklanmaktadır.

Alman İşgali ve Vichy Dönemi (1940-1944); 1 Eylül 1939 sabahının erken saatlerinde Almanya'nın savaş ilan etmeksizin Polonya'ya saldırması, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı olmuştur. 1921 yılında Fransız parlamentosunun kabul ettiği karar uyarınca, Polonya'nın Almanya tarafından işgali durumunda İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya doğrudan savaş açacağı hükme bağlanmıştı. Nitekim bu karar, Fransa ve İngiltere'yi savaşa dâhil etmiştir. 10 Haziran 1940'ta Hitler'in desteğini alan İtalya, İngiltere ve Fransa'ya savaş ilan etmiştir. Fransa, 22 Haziran 1940'ta imzalanan Compiègne Mütarekesi ile yenilgiyi kabul ederek Almanya'nın Fransa'nın kuzey yarısı ile Atlantik kıyılarına yerleşmesini onaylamıştır. İşgal edilmeyen bölgede, Vichy'de, Mareşal Pétain başkanlığında yeni bir Fransız hükümeti kurulmuştur (Gül, 2007: 29-33).

İkinci Dünya Savaşı'nın şiddetlenerek dünyanın çeşitli bölgelerine yayıldığı bir dönemde, Fransa'da sonradan kurulduğu kentin adıyla anılan Vichy Hükümeti ortaya çıkmıştır. Temmuz 1940 - Eylül 1944 arasında, Nazilerle işbirliği yapan bu hükümet, Fransa'da fiili bir devlet olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. Vichy Fransası, Nazilerin isteklerini yerine getirdiği sürece yarı bağımsız faaliyetlerini sürdürmüştür. 1942 sonlarına kadar Vichy Fransası, Nazilerin talimatlarını uygulamaya çalışmıştır. Kırılma noktası, Nazilerin Mısır'ın El-Alameyn kentinde durdurulması olmuştur. Nazi birliklerinin durdurulabildiğinin görülmesi,

Almanya'dan gelen kararların sorgulanması sonucunu doğurmuştur. Bunun üzerine, Hitler'in emriyle Kasım 1942'de Naziler, Vichy Fransası'nın tamamını işgal etmiştir (Hart, 2015: 451).

1940-1942 yılları arasında Fransa devletini Vichy Hükümeti temsil ederken, 1942'de Almanya'nın işgaliyle Fransa kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölünmüştür. Kuzey Fransa'da Vichy hükümetinin etkinlik alanı, Nazilerin kukla devleti haline gelmiştir. 1944 yılında, Müttefiklerin Avrupa'nın kaderini değiştiren Normandiya çıkarmasının başarıya ulaşmasıyla düşman kuvvetler geri püskürtülmüş ve Vichy hükümeti sona ermiştir. Fransa, Nazi birlikleri tarafından işgal edilmesine rağmen, Vichy hükümeti Paris'in Müttefiklerin eline geçtiği 25 Ağustos 1944 tarihine kadar varlığını sürdürmüştür (Çakı ve Gülada, 2018: 56-57).

1926 yılında Poincaré reformunun kanun hükmünde kararnameleri ile genişletilen adem-i merkeziyet sistemi, 1940'a kadar bu şekilde devam etmiştir. Ancak 1940 yılından itibaren Vichy Hükümeti merkeziyetçi uygulamalara ağırlık vermiştir. İlk olarak, "yasama ve yürütme yetkileri devlet şefinin elinde toplanmıştır". Kanun hükmünde kararnameler çıkarılmış, Genel Meclis ve Vilayet Encümenleri tatil edilmiştir. 1942'de ise Hükümetçe atanmış Vilayet Encümenleri, Genel Meclislerin yerine çalışmaya başlamıştır. 9 ve 21 Ağustos 1944 kararları ile Vichy İdaresi yıkılmış; Fransa'nın kurtuluşu ile idare, De Gaulle'ün oluşturduğu Fransız Millî Kurtuluş Komitesi (Comité Français de la Libération Nationale) ve Fransa Cumhuriyeti Geçici Hükümeti'ne (Gouvernement Provisoire de la République Française) geçmiştir (Altuğ, 1951: 2).

1940'tan 1944'e kadar Fransız şehirleri, üyeleri hükümet tarafından atanmış belediye meclisleri tarafından yönetilmiştir. Sonraki süreçte, kurtuluşun ardından, geçici cumhuriyet hükümetinin özen gösterdiği temel konulardan biri, seçimle gelen belediye meclislerinin en kısa sürede yeniden oluşturulmasını sağlamak olmuştur (İnce, 1962: 95).

Fransa'da Üçüncü Cumhuriyet'ten bu yana zaman zaman reform ihtiyacı hissedilmiş; bu yönde bazı ekonomik bölgesel kuruluş denemeleri yapılmıştır. Ancak, ilk kez, asayiş ve ekonomik görevleri olan 18 bölge valiliği oluşturularak Devlet hizmetlerinin bölgesel düzeyde sistematik hale getirilmesini sağlayan Vichy hükümeti olmuştur (Özer, 1992: 42-43).

Fransa'da ilk kez 1941 yılında geçici Vichy hükümeti döneminde uygulamaya konulan bölge valilikleri, 14 Mart 1964 tarihli 251-252 sayılı kararnamelerle nihai halini almıştır. Buna

göre, sayıları doksana ulaşan iller yirmi bir bölgeye ayrılmıştır. Bölge merkezinin bulunduğu ilin valisi "Bölge Valisi" olarak adlandırılmıştır. Bir dönem Türkiye'de de uygulanan Genel Müfettişliğe benzeyen, ancak ekonomi ve planlama alanındaki çalışmalarıyla onlardan tamamen ayrılan bölge valiliğinin (Güzeliş, 1969: 49) başında, Bakanlar Kurulu tarafından atanan Bölge Valisi bulunur. Bölge valisi, yerel yönetimlerde hükümet tarafından yerine getirilmesi gereken genel asayiş, tarım, bayındırlık, sağlık, istihdam gibi görevlerin ifasından sorumludur (Parlak ve Cantürk, 2005: 69).

Fransa'nın idari yapısı il (département), komün (commune) ve bölge (région) teşkilatından oluşmaktadır. Fransa'da il ve komün yönetimlerinden sonra kurulan ve yetkileri daha çok mekânsal planlama, ekonomik kalkınma, turizm ve mesleki eğitim üzerinde yoğunlaşan (Koçak ve Tek, 2010: 364) 26 bölge (anakarada yirmi iki, denizaşırı topraklarda dört) bulunmaktadır. 26 bölgeye ilaveten 100 il ve 36.778 komün vardır. "Fransız kamu yönetiminde bölge yönetimleri, komün ve il yönetimlerine göre daha yeni idari birimlerdir. Bölge ve illerde valiler merkezi yönetimin yereldeki temsilcisidir. Cumhurbaşkanını ve tek tek her bakanı temsil etmektedir" (Koçak, 2012: 274).

Vichy Hükümeti, mahalli toplulukların seçilmiş idarecilerinin bir kısmını değiştirmek istemiş, meclis toplantılarını kaldırmış, bunların yerine basit idare komisyonları ikame etmiş ve komünler üzerindeki vesayeti güçlendirmiştir. İl üzerinde bölge idaresi kurulmuştur. Ancak Vichy Hükümeti'nin bölgeye tüzel kişilik vermek yönündeki ilk talebine muhalefet nedeniyle bu idari birimler basit birer idari çevre olarak kalmıştır (Berksun, 1948: 130). Otoriter ve merkeziyetçi bir devlet inşa etme isteği ve iradesiyle yerel yönetimleri kontrol edebilmek amacıyla, tüm adem-i merkeziyetçi otoritelerin atanması ve seçilmesi ilkesinin ortadan kaldırılması; ekonomik alanda ve özellikle polis konularında bazı özel yetkilere sahip 6 bölge valisinin oluşturulması (19 Nisan 1941 tarihli yasa) Vichy hükümeti döneminde gerçekleştirilmiştir (Tek Turan, 2013:7). Nitekim Vichy hükümeti zamanında, mahalli idarelerin seçimle gelen temsilcileri, 12 Ekim 1940 tarihli kanunla illerden, 14 Kasım 1940 tarihli kanunla da komünlerden kaldırılmıştır. 21 Nisan 1944 tarihli düzenlemeyle Vichy Hükümeti'nin oluşturduğu belediyeler yerine mahallî idare meclislerinin ve komün idarecilerinin seçilmesi prensibi yeniden getirilmiştir (Berksun, 1948: 140).

Bölge valiliği, bölge ölçeğinde faaliyet gösteren kuruluşların tek bir genel yöneticiye bağlanması gereksiniminin sonucudur. İl basamağının üzerinde yeni bir yönetsel basamağın ortaya çıkması, bölge valisinin o bölgedeki illerin valisinin üstü konumuna gelmesiyle sonuçlanmıştır. Bölge valisinin yetki ve sorumlulukları kabaca şunlardır: Ulusal plana girecek yatırımların önceliğini saptamak, Ulusal planın bölgede uygulanmasını sağlamak, Bölgedeki kamu kuruluşlarının ödenek, kredi ihtiyacı gibi taleplerini ilgili bakanlıklara görüşüyle birlikte iletmek ve Bölge içindeki yönetimle ilgili konularda en yetkili kişi sıfatıyla ilgili kurul ve çalışmalara başkanlık etmektir (Geray, 1997: 307).

1941 yılında kurulan bölge valilikleri, 4 veya 5 ili bir araya getiren kuruluşlar olarak sistemde yer almıştır. Bölge valisi aynı zamanda kendi ilinin valisidir. Bölge valiliği hangi ile verilmişse o il bölge merkezi olur ve oradaki vali bölge valisi sıfatıyla faaliyet gösterirdi. Bölge Valisinin görevlerini tam olarak yerine getirebilmesi için kendisine vekil vali (préfet délégué) görevlendirilmiştir. Bölge valisi, bölgesinde bir nevi valilerin üstünde (süper-préfet) bir makam olarak kabul edilirdi. Bu sıfatla bölgedeki ekonomik ve zabıta hizmetlerini yerine getirmiştir. Bu hizmetler dolayısıyla bölgeye bağlı diğer valiler bölge valisine tabidir ve bu iki hizmet alanı için bölge valisine bağlı bir polis müdürü ve bir ekonomik işler müdürü bulunmaktadır. Bu kuruluş 1941 yılından 1944 yılına kadar faaliyet göstermiş, 1944 yılında yerini Cumhuriyet Bölge Komiserliği almıştır (Tortop, 1966: 244). İstenen verim tam olarak sağlanamadan, 28 Mart 1946 tarihli kanunla bu kuruluş kaldırılmıştır. Böylece İkinci Dünya Savaşı öncesi teşkilat yapısına dönülmüştür. Oluşturulan yeni yapıda, Bölge idari hizmetleri mevcut olmakla birlikte, bölgesel nitelikte toplu kontrolü ve ilişkileri sağlayacak özel bir makam oluşturulmamıştır (1966: 245).

8.2. Küresel Bağlamda İngiliz Bölgesel Yönetişim Modeli

Günümüzde, İngiltere'deki bölgesel yönetişim modeli, merkezi hükümetin yetkilerini yerel yönetimlere devretme çabalarıyla şekillenen bir yönetim yapısını ifade eder. Bu model, yerel yönetimlerin ekonomik ve sosyal gelişim süreçlerinde daha fazla rol almasını sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu kapsamda, bölgesel kalkınma ajansları ve yerel yönetimlerin yetkilerinin yeniden yapılandırılması, şehir bölgeleri gibi çeşitli mekanizmalar oluşturulmuştur.

Bölgesel yönetişim, İngiltere'de tarihsel olarak merkezi hükümetin yetkilerini yerel yönetimlere devretme çabalarıyla şekillenmiştir. 1990'ların başından itibaren, özellikle Avrupa

Birliği'nin etkisiyle, bölgesel politikalar ve yönetişim yapıları üzerinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Bu dönemde, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yerel ihtiyaçlara daha duyarlı politikaların geliştirilmesi hedeflenmiştir (Beel vd. 2021: 10). Bölgesel yönetişimin gelişimi, İngiltere'deki ekonomik ve sosyal değişimlerle de doğrudan ilişkilidir. MacKinnon (2009: 84), bu süreçte yerel yönetimlerin rolünün arttığını ve bu durumun yerel kalkınma projelerinin planlanması ve uygulanmasında büyük avantajlar sağladığını belirtmektedir. Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve bölgesel kalkınma için yeni stratejilerin benimsenmesi, yerel yönetimlerin daha fazla özerklik kazanmasını hedeflemiştir. Bu süreçte, bazı bölgelerde yerel yönetimlerin etkinliği artmış ve toplulukların ihtiyaçlarına daha iyi cevap verme yetenekleri güçlenmiştir. Örneğin, yerel ekonomik kalkınma projeleri ve sosyal hizmetlerin iyileştirilmesi konusunda yapılan yatırımlar, bazı bölgelerde olumlu sonuçlar doğurmuştur (Mawson, 2007: 548-566). Yerel yönetimler, ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma hedefleri doğrultusunda, merkezi hükümetin belirlediği çerçeveler içinde hareket etmeye başlamıştır.

Tarihsel olarak, bölgesel yönetişim modelleri, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve merkezi hükümetle olan ilişkilerin yeniden yapılandırılması ile gelişmiştir. Shakespeare, bu süreçte yerel sorunlara duyarlı politikaların geliştirilmesinin, sürdürülebilir bir yönetişim için kritik öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır(2008: 2). Öyle ki bölgesel yönetişim, yerel ihtiyaçlara cevap verebilme kapasitesine sahip bir yapı olarak ortaya çıkmıştır.

İngiltere'nin bölgesel yönetişim sistemi, 1990'lardan itibaren üç ana kurum üzerine inşa edilmiştir: Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKAlar)**,** Bölge Ofisleri (GOlar) ve Bölgesel Meclisler (RAlar)**.** BKAlar, merkezi hükümet tarafından atanan özel sektör ağırlıklı yönetim kurullarıyla yönetilen, bölgesel ekonomik stratejiler (RES) hazırlamak ve kalkınma programlarını yürütmekle görevli yarı-özerk kuruluşlardır. 2005-2006'da £2.2 milyar bütçeye sahip olmalarına rağmen, bölgesel ekonomik harcamaların yalnızca %4'ünden sorumlu oldukları için faaliyetleri yerel ortaklıklara bağımlıdır. GOlar ise 1994'te kurulan ve merkezi hükümet departmanlarının bölgesel düzeydeki faaliyetlerini koordine eden kurumlardır; 2004-2005'te £9 milyarlık kamu yatırımını yönetmişlerdir. Ancak Whitehall'daki departmanlar arası koordinasyon eksikliği, Bölge Ofisleri'nin etkinliğini sınırlandırmaktadır (Mawson, 2007: 553). Demokratik Hesap Verebilirlik Eksikliği sistemin temel eleştirisidir. Nitekim 20122 yılında da bölge yönetimleri lağvedilmiştir.

Bölgesel yönetişim modelleri, İngiltere'de merkezi hükümetin yetkilerini yerel yönetimlere devretme amacını güden bir dizi stratejiyi içermekte olup, bu modeller özellikle şehir bölgeleri etrafında şekillenmektedir. Bu bağlamda, şehir bölgeleri, ekonomik ve sosyal etkileşimlerin yoğun olduğu alanlar olarak, yerel yönetimlerin işbirliği yaparak daha etkili bir yönetişim sağlamalarına olanak tanımaktadır. Örneğin, Greater Manchester Devolution Anlaşması ile yerel yönetimler, ulaşım, konut, sağlık ve eğitim gibi alanlarda daha fazla karar alma yetkisine sahip olmuştur (Beel vd., 2021: 10).

Şehir Bölgeleri 2000'lerde alternatif model olarak gündeme gelmiştir. Londra Belediye Başkanlığı modelinden esinlenen "doğrudan seçilmiş şehir yönetimleri" önerisi, metropol kentlerde siyasi kimlik eksikliği ve rekabet nedeniyle reddedilmiştir. Bunun yerine, 2006 Yerel Yönetim Beyaz Kitabı**,** Çoklu Alan Anlaşmaları (Multi Area Agreement -MAA) ile sınır ötesi işbirliğini teşvik etmiştir (Mawson, 2007: 562).

Şehir bölgeleri, neoliberal ekonomik büyüme modeli bağlamında, firmaların ve yetişkin işgücünün coğrafi olarak yoğunlaşması (aglomerasyon) yoluyla ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla tasarlanmış politik mekânsal birimlerdir. "Peki şehir bölgeleri büyümenin anahtarı mıdır?. Beel, D., Jones, M., ve Jones, I.R. (2021) yılında yayınladıkları çalışması bu soruya şu şekilde cevap verir: *"Şehir bölgeleri, neoliberal büyüme modelinin mekânsal ifadesidir. Ekonomik göstergelerde kısmi iyileşme sağlasa da, bu büyüme kırılgan, eşitsiz ve sosyal maliyetleri yüksektir."* (2021:139). Bu nedenle de kırılgan büyümeye, derinleşen eşitsizliklere ve yüksek sosyal maliyetlere yol açan şehir bölgeleri modlei yerine alternatif modellerin oluşturulmasını önerilmektedir.

Sonuç olarak, bölgesel yönetişimin tarihsel arka planı, merkezi hükümetin yerel yönetimlere yetki devri ile başlamış ve zamanla yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ile şekillenmiştir. Bu süreçte, yerel yönetimlerin rolü ve merkezi hükümetle olan ilişkiler, bölgesel kalkınmanın başarısı açısından belirleyici olacaktır.

DOKUZUNCU BÖLÜM:

TÜRKİYE'DE BÖLGESEL YÖNETİM

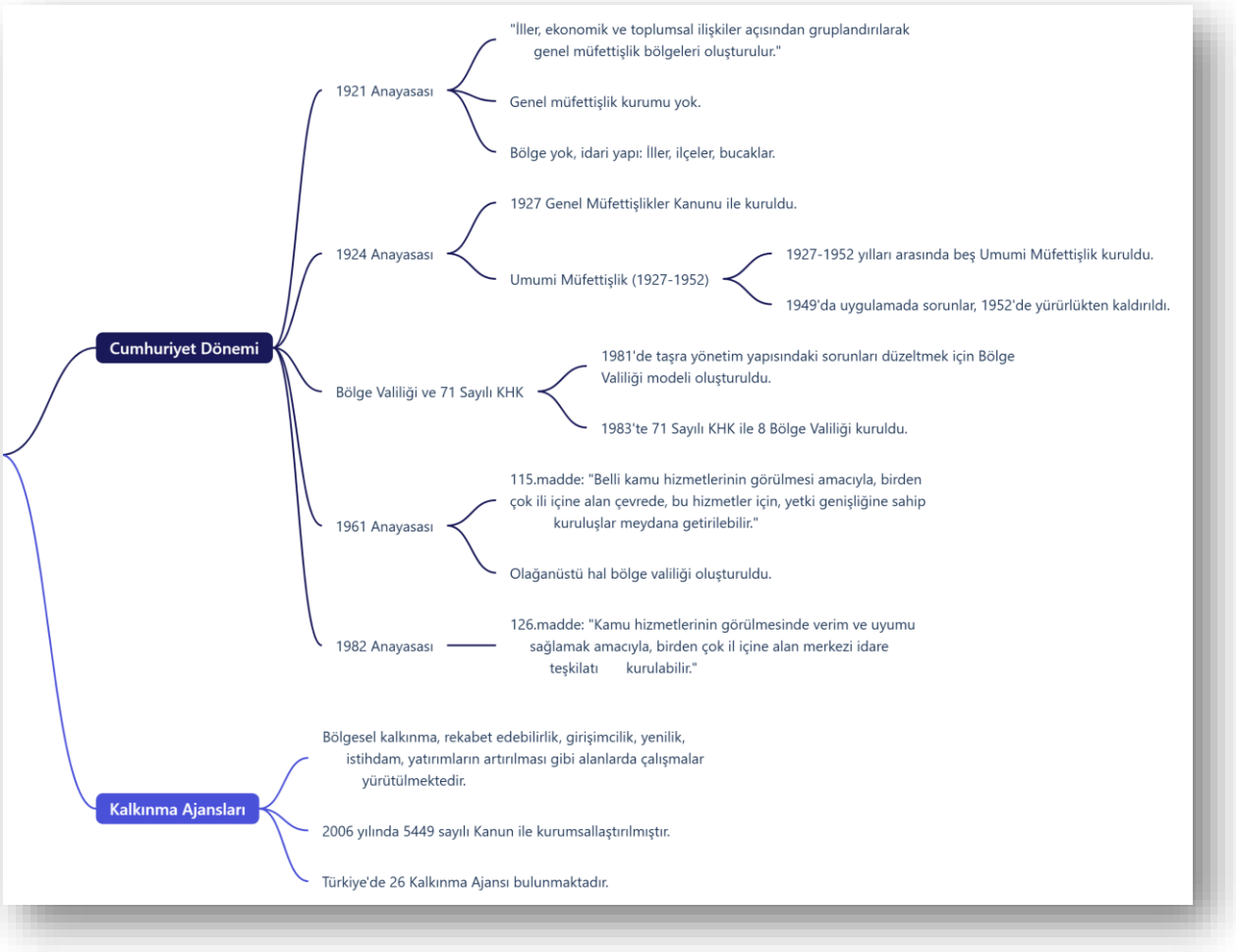
Türkiye'de Bölgesel Yönetim anlayışı ve uygulamaları, Cumhuriyetin ilanından günümüze uzanan süreçte önemli evrelerden geçmiştir. Bu bölüm, söz konusu evrimi ve mevcut modelleri sistematik bir şekilde ele almaktadır: Cumhuriyetten Günümüze Ülkemizde Bölge Uygulamaları başlığı altında, tarihsel gelişim ve temel yaklaşımlar incelenecektir. Ardından, geleneksel idari yapının bir uzantısı olan Merkezi Yönetimin Taşra Teşkilatı Olarak Bölge Valiliği Modeli detaylandırılacaktır. Son olarak, daha yeni bir yaklaşımı temsil eden Kalkınma Ajansı ve İBBS (İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması) Temelli Bölge Yönetimi Modeli analiz edilecek; bu kapsamda, özellikle Dört Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi Sonrası Kalkınma Ajanslarına Yöneltilen Eleştiriler değerlendirilecektir.

9.1. Cumhuriyetten Günümüze Ülkemizde Bölge Uygulamaları

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Türkiye'de bölgesel kalkınma ve uygulamalar, ulusal bütünleşme ve ekonomik gelişim için büyük bir önem taşımıştır. Bu süreç, coğrafi farklılıklar, yerel kaynaklar ve sosyo-ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak şekillendirilmiştir. Türkiye'nin farklı bölgeleri, tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinde çeşitli stratejilerle desteklenmiştir. Zamanla, bu uygulamalar yerel yönetimlerin ve kalkınma ajanslarının rolüyle daha da çeşitlenmiş ve derinleşmiştir. Tez çalışmamızın bu bölümünde Cumhuriyet'ten günümüze kadar olan dönemde Türkiye'deki bölge uygulamaları, belirli periyotlar halinde incelenecektir.

Türkiye Cumhuriyeti'nde bölgesel düzeyde yönetim ve kalkınma yaklaşımları çeşitli dönemlerde farklı modellerle denenmiştir. Erken Cumhuriyet döneminde, 1927-1952 yılları arasında beş Umumi Müfettişlik kurulmuş ve başta güvenlik olmak üzere çeşitli alanlarda faaliyet göstermiş; ancak 1949'da ortaya çıkan sorunlar nedeniyle 1952'de kaldırılmıştır. 1980'lerde taşra yönetimindeki sorunları çözmek amacıyla 1981'de Bölge Valiliği modeli geliştirilmiş ve 1983'te çıkarılan 71 Sayılı KHK ile 8 Bölge Valiliği tesis edilmiş; işlerlik kazanamadan 1984 yılında kaldırılmıştır. Bu tarihsel gelişimin son halkasını ise, 2006 yılında 5449 sayılı Kanun ile kurumsallaşan ve Türkiye genelinde 26 adet bulunan Kalkınma Ajansları oluşturmaktadır. Şekil 4. bu süreci kronolojik olarak ele almaktadır. Tezin ilerleyen kısımlarında detaylı bilgi verilmiştir.

Şekil 4. Cumhuriyetten Günümüze Türkiye'de Bölgesel Yönetim

Kaynak: Tarafımızca oluşturulmuştur.

9.1.1. Umumi Müfettişlik (1927-1952)

Türkiye'de bölge yönetimi düşüncesinin ortaya çıkışı ve gelişimi, cumhuriyetin kurulmasından öncesine dayanmaktadır. Bölge yönetimine ilişkin ilk düzenleme, 1913 tarihli "İdare-i Umumiye-i Vilâyet Kanun-u Muvakkatı"dır. Buna göre Osmanlı İmparatorluğu teftiş bölgelerine bölünmekte ve her teftiş bölgesi bir genel müfettişe bağlanmaktadır. Bahsi geçen genel müfettişlik birimi merkeze bağlı ve yetki genişliğine dayalı bir yönetim sistemini içermektedir (Bulut, 2002: 19).

Tarihsel kökleri Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine dek uzanan Umumi Müfettişlik, Cumhuriyet'in kuruluş sürecinde (1921 Anayasası ve Meclis tartışmaları) ve 1927'de resmen teşkil edilmesiyle, Türkiye'nin idari tarihinde özgün bir kurum olarak yerini almıştır.

Umumi müfettişlik kurumu, Milli Mücadele'nin sürdüğü dönemde Kazım Karabekir tarafından teklif edilmiş ve 1921 Anayasası'nın son maddelerinde hükme bağlanmıştır (Toksöz ve Gezici, 2014: 14). 1921 Teşkilat-ı Esasiye, Cumhuriyet döneminin ilk anayasası olarak ademi merkeziyetçi bir karakter taşımaktadır. Bu anayasanın 21. maddesi, "İller, ekonomik ve toplumsal ilişkiler açısından gruplandırılarak genel müfettişlik bölgeleri (kıt'aları) oluşturulur" hükmünü içerir. Burada bölge oluşturmanın temelinde "ekonomi" ve "toplumsal ilişkiler" kriterleri esas alınmıştır (Taştekin, 2007:123).

1924 Anayasası ise, 1921 Anayasası'ndan farklı olarak vilayet ve nahiye şuraları gibi yerel yönetim kurumlarına yer vermemiş ve merkeziyetçiliği yeniden öne çıkarmıştır. Ayrıca, bu anayasada umumi müfettişlik teşkilatına da yer verilmemiştir (Bacanlı, 2012:60). Dolayısıyla, 1924 Anayasası'nda "Umumi Müfettişlik" kurumunun bulunmamasından hareketle, bu metinde "bölge" kavramı ve yönetim düşüncesinin mevcut olmadığı sonucuna varmak mümkündür. O dönemde milli birliğini kurmaya çalışan devlet, yönetimde il sistemini benimsemiştir. Nitekim 1924 Anayasası'na göre Türkiye; coğrafi durum ve ekonomik ilişkiler temelinde illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüş, bucaklar ise kasaba ve köylerden meydana gelmiştir. Bununla birlikte 1927-1952 yılları arasında beş Umumi Müfettişilik kurulmuş ve kapsadığı bölgelerde başta asayiş olmak üzere önemli faaliyetlerde bulunmuştur.

Milli Mücadele dönemindeki sürekli savaş hali ve bunun uzantısı olan olağanüstü durum, doğal olarak merkezi otoritenin tesisini güçleştirmiştir. Asayiş ve düzeni sağlamak için yeterli örgütlü yapıdan mahrum olan TBMM Hükümeti, istikrarı koruma amacıyla adem-i merkeziyetçi nitelikteki 1921 Anayasası'na yönelmiştir. Ancak bu adem-i merkeziyetçi yapının federalizme evrilme riskine karşı bir denetim mekanizması öngörülmüştür. Nitekim Anayasa'nın 22. maddesinde yer alan "Vilayetler iktisadi ve içtimai münasebetleri itibariyle birleştirilerek Umumi Müfettişlik kıtaları vücuda getirilir" hükmüyle Umumi Müfettişliklerin kurulması için hukuki zemin oluşturulmuştur. Yerel iradenin vilayet ve nahiye şuraları aracılığıyla yönetime katılımı sonrasında gerçekleştirilecek tüm faaliyetlerin Umumi Müfettişlerin denetimine tabi kılınması öngörülmüştür. Hususi Komisyon Raporu'nda, geniş bir adem-i merkeziyetçi sistemle yönetilen ülke topraklarının merkeze sıkı bağlanması ve yönetimin düzgün işleyişi açısından bu müfettişliklerin faydasına vurgu yapılmıştır. Tam da bu sebeplerle kontrol ve istikrarın sağlanabilmesi amacıyla merkeziyetçi yapı güçlendirilmeye çalışılmış; bu çabanın somut yansıması 1924 Anayasası olmuştur. Zira 20 Nisan 1924'te kabul

edilen bu anayasada Umumi Müfettişliklere yer verilmemiştir. Ancak özellikle Doğu Anadolu'da sonraki dönemde patlak veren ayaklanmalar neticesinde bölgede sıkıyönetim ilanı zorunlu hale gelmiş; 1925'te başlayan sıkıyönetimin 1927'de kaldırılmasıyla birlikte Umumi Müfettişlikler yeniden gündeme taşınmıştır. Bu bağlamda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki isyanların, Umumi Müfettişliklerin tarihsel gelişiminde dönüm noktası teşkil ettiği söylenebilir. Nihayetinde anayasal düzenlemelerde yer almamasına rağmen, 16 Temmuz 1927 tarihinde yürürlüğe giren "Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun" ile Birinci Umumi Müfettişlik kurulmuştur (Bulut, 2015: 87-91).

Birinci Umumi Müfettişlik doğrudan Elaziz, Urfa, Hakkarı, Bitlis, Diyarbekir, Siirt, Mardin ve Van vilayetlerinde kurulmuştur. Bununla birlikte İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Umumi Müfettişliklerin kuruldukları vilayetler, merkezi idarenin asayiş sağlamak konusunda güçlük çektiği veya asayiş konusunda çekinceleri oldukları vilayetlerdir (Çavuşoğlu, 2023:88). Böylece devletin güvenliği ve bütünlüğünü tehdit eden isyanlara karşı hükümet, Umumi Müfettişlikleri tesis ederek tepki geliştirmiş ve merkeziyetçi yapı lehine tavır almıştır.

Asayiş temelli oluşturulan bir yapı olmakla birlikte Umumi Müfettişliklerin kuruluş gerekçesinde dönemin siyasilerinin tasarruf sağlamak amacıyla, vilayetlerin birleştirilerek daha az sayıda ve daha geniş alanda faaliyet gösteren idare tasisi emeli yatmaktadır demek mümkündür. Zira 1927 yılında Umumi Müfettişlikler kurulmadan hemen önce, 26 Haziran 1926 tarih ve 877 sayılı Kanun ile 11 il ilçeye, 27 ilçe bucağa çevrilmiş, 60 bucak kaldırılmıştır. 18 ilçenin yeniden teşkil edilmiş ve il sayısı 63'e düşürülmüştür (Bacanlı, 2012:61).

"*Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun*" ile tesis edilen yeni yapıda dikkat edilemsi gereken önemli bir husus Umumî Müfettişlikler'in yalnızca Doğu bölgesi için değil, çok daha genel bir uygulama biçimi olarak tasarlanmış olmasıdır. Umumî Müfettişlikler ile birlikte, idari sistemde pratik olarak, Dahiliye Vekaleti ile Valiler arasında yeni bir teşkilat kurulmuştur. Yetki alanı içindeki birden fazla ilin Valisi, önce Umumî Müfettişliğe, ardından da Dahiliye Vekaleti'ne bağlanmıştır. Umumî Müfettişlikler**,** Doğu bölgesinde uygulamadan kaldırılacak olan sıkıyönetimin yerini almıştır (Koçak, 2003:66).

Birinci Umumi Müfettişlik**,** görev yaptığı dönem içinde bölgede güvenlik, asayiş, eğitim, sağlık, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli hizmetler gerçekleştirmiş, bölge halkının refah düzeyinin yükseltilmesi için çaba göstermiştir. Ayrıca hükümetin temsilcisi sıfatıyla

merkez ile taşra arasında köprü vazifesi görmüş, devlet hizmetlerinin bu bölgeye ulaştırılmasında önemli bir rol üstlenmiştir.

Birinci Umumi Müfettişliğin başarılı çalışmaları, hükümeti teşvik etmiş ve diğer bölgelerde de bu teşkilatın kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. İçişleri Bakanlığında yürütülen incelemeler sonucunda, öncelikle Trakya Bölgesi'nde böyle bir teşkilata gereksinim duyulduğu belirlenerek, ikinci umumi müfettişliğin burada oluşturulması kararlaştırılmıştır. Trakya Bölgesi'ne yönelik göç hareketleri, göçmenlerin planlı bir şekilde yerleştirilmesinde yaşanan güçlükler ve bölgedeki farklı unsurların ortak bir kültür yapısı altında bütünleştirilememiş olması gibi nedenlerle, İkinci Umumi Müfettişlik teşkilatı Trakya'da kurulmuştur (Bacanlı, 2012:74).

Doğu bölgesinin kuzey kısmında kalan illeri içine alacak şekilde tasarlanan üçüncü umumi müfettişlik ise Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk imzalı kararname ile 25.06.1927 tarih ve 1164 sayılı Kanun'un 1'inci maddesi uyarınca**,** Erzurum, Kars, Gümüşhane, Çoruh, Erzincan, Trabzon, Ağrı vilayetlerini kapsayacak şekilde oluşturulmuştur (Bacanlı, 2012:78).

Tunceli bölgesi için, isyan bastırılsıktan sonra, ayrı bir müfettişlik bölgesi oluşturulması için 25 Aralık 1935'te "Tunceli Vilayetinin İdaresi Hakkında Kanun" kabul edilmiştir. Bu kanun gereğince ilk olarak Dersim vilayetinin adı Tunceli olarak değiştirilmiş, ardından Dördüncü Umumi Müfettişliğin; Erzincan, Bingöl ve Tunceli illerini ile Birinci Umumi Müfettişlik bölgesinden çıkarılacak Elazığ Vilayetini de kapsayacak şekilde kurulması kararlaştırılmıştır (Özbay, 2019:52).

Beşinci Umumi Müfettişlik ise 1947 yılında İçel, Seyhan, Hatay, Gaziantep ve Maraş illerinde idari, ekonomik, tarımsal ve sosyal işlerin esaslı bir birlik içinde ahenkli olarak tanzim ve idaresi için merkezi Adana olmak üzere teşkil edilmiştir (Bacanlı, 2012: 83).

Türkiye'de bölgesel ölçekte kurumsallaşma girişimlerine dair bir diğer örnek, 1961 Anayasası ile merkezî yönetimin taşra örgütlenmesi kapsamında bölgesel kuruluşların oluşturulmaya başlanmasıdır. Esasen 1961 öncesinde, idarî yapının temel birimi olarak ilin esas alınmasına ve 1924 Anayasası'nda "bölge" kavramının yer almamasına karşın, Türkiye'de çeşitli mevzuat hükümlerine dayanılarak bölge kuruluşları tesis edilmiştir. 1961 Anayasası

öncesinde kurulan bu yapılar, ancak 1961 Anayasası ile yasal bir teminat kazanmışlardır (Tamer, 2001: 39).

Umumi Müfettişlik kurumunun operasyonel süreci incelendiğinde, kuruluş döneminde asayiş ve güvenlik meselelerinin öncelikli odak noktası olduğu gözlemlenir. Zaman içinde bu işlevsel yapı, sosyo-ekonomik kalkınma hedefleri ve kamu hizmetlerinin etkinleştirilmesi gibi alanlara doğru kayda değer bir dönüşüm göstermiştir. İllerin ekonomik, sosyal ve kültürel durumlarını topluca iyileştirmek amacıyla başka görevlerle de sorumlu tutulması düşünülen umumi müfettişlikler, uygulamada beklenen sonuçları sağlayamadıklarından**,** il sistemine aykırı bir örgütlenme biçimi olarak varlığını sürdürememiştir (Demiröz, 1973:39; Bulut, 2002: 27; Türe, 1998:65). 1948 yılına kadar faaliyetlerini fiilen devam ettiren umumi müfettişlikler, 21 Kasım 1952 tarih ve 5990 sayılı "Umumi Müfettişlik Teşkiline Dair Kanun ile Ek ve Tadillerinin Yürürlükten Kaldırılması Hakkında Kanun" ile hukuken sona erdirilmiştir (Resmi Gazete, 29.11.1952).

9.1.2. Bölge Valiliği ve Yetmişbir Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Türkiye'de ilk olarak umumi müfettişlik, daha sonra Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve 71 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile ihdas edilen Bölge Valiliği**,** mülki yönetim ve güvenlik amacıyla oluşturulan bölge yönetimlerinin temel örnekleridir (Sert, 2014: 123).

Ulusu Hükümeti 1981 yılında taşra yönetim yapısındaki bozulmaları düzeltmek amacıyla, bakanlık müsteşarlarından oluşan bir çalışma grubunu rapor hazırlamakla görevlendirmiştir. Bu grup, Büyük İl Sistemi, Kurul Tipi Yönetim Mekanizması Sistemi, Koordinatör Valilik Sistemi ve Bölge Valiliği Sistemi olmak üzere dört alternatif sunmuş ve değerlendirmeler sonucunda Koordinatör Valilik Sisteminin ağırlık kazanmasını önermiştir. Rapora ilişkin görüş almak için il valilerine danışılmış, gelen görüşler doğrultusunda İçişleri Bakanlığı alternatifleri Güçlendirilmiş Valilik Sistemi, Koordinatör Valilik Sistemi ve Bölge Valilik Sistemi olarak üçe indirgemiştir. Bakanlık tarafından görevlendirilen üç il valisi, bu üç model üzerine hazırladıkları raporlarını 6 Ocak 1982'de Bakanlar Kurulu'na sunmuştur. Netice itibariyle merkezi yönetimin taşra uzantısı olacak bir bölge yapısının gerekliliği üzerine karar verilmiştir Bu süreci takiben, "24 Haziran 1983 tarihli ve 71 sayılı Kanun Hükmünde Kararname" ile Ulusu Hükümeti, ülkeyi 8 bölgeye ayırarak her birinde bir Bölge Valiliği kurulmasını karara bağlamıştır (Demiröz,1990: 64).

Bakanlar Kurulu kararının ardından yaklaşık dört ay sonra, 4 Ekim 1983 tarihli ve 18181 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 71 Sayılı "Bölge Valiliği Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile Türkiye'deki illerin gruplandırılması suretiyle Ankara, Adana, Diyarbakır, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kayseri ve Konya merkezli olmak üzere 8 adet Bölge Valiliği kurulması kararlaştırılmıştır (Bacanlı, 2012:114). Bu KHK'ya göre, Bölge Valiliği'nin kurulması, kaldırılması ve merkezlerinin belirlenmesi hususları yasa ile yapılacaktır. Ayrıca, Bölge Valiliği'nin görev ve hizmet alanının il sınırlarını bölmeyeceği de belirtilmektedir (Türe, 1998:71).

71 sayılı KHK, kamu hizmetlerinin daha verimli ve uyumlu bir şekilde yürütülmesi için, birden fazla ili kapsayan merkezi idare teşkilatının kurulmasını düzenlemektedir. Gerekçesi şu şekildedir: Cumhuriyet döneminden beri il ve valilik sistemi esas alınmıştır. Ancak son 30 yılda il sınırlarını aşan bölge kuruluşları oluşturulmuştur. Bu bölge kuruluşları, hem hizmetlerin teknik ihtiyaçlarından hem de valilerin yönetiminden uzaklaşma eğiliminden kaynaklanmaktadır. Bölge kuruluşlarının kuruluş esasları, yetki alanları ve yönetimleri karmaşık hale gelmiştir. Anayasa'nın 126. maddesi, kamu hizmetlerinin etkin yürütülmesi için, birden fazla ili kapsayan merkezi idare teşkilatı kurulmasına imkân tanımaktadır. Bu imkândan yararlanılarak, mevcut bölge kuruluşlarındaki sorunlar giderilmek istenmektedir (Resmi Gazete, 04.10.1983).

71 sayılı KHK, kamu hizmetlerinin daha etkin ve koordineli bir şekilde yürütülmesi amacıyla, il ölçeğinin ötesine geçen bölgesel bir yönetim yapısının oluşturulmasını öngörmektedir. Bölge Valiliği modelinin, merkezi idare ile yerel yönetimler arasındaki ilişkileri güçlendirmesi ve hizmet sunumun da ölçek ekonomilerinden yararlanması beklenmektedir denilebilmektedir.

Sistemin en temel eleştirisi, Anayasa'nın 126. maddesinin "il" esasına dayalı taşra örgütlenmesini öngörmesi ve üst bir mülkî idare kademesi oluşturmaya izin vermemesidir. Bu durum, bölge valiliğinin hukuki dayanaktan yoksun kalmasına yol açmıştır. Diğer bir endişe ise bölge valileri ile il valileri arasında hiyerarşik gerilimlerin ortaya çıkabileceği ve bunun hizmetlerin aksamasına neden olabileceğidir. Ayrıca, bölge yerel yönetimi oluşturulması halinde ülke bütünlüğünün riske girebileceği savunulmuştur (Demiröz, 1990: 68).

Sonuç olarak bölge valiliği Anayasaya aykırı bir kurum olduğu gerekçesiyle tepki toplamıştır. Her ne kadar kararname gerekçesini Anayasanın 126. Maddesine dayandırsa da

yine aynı anayasa maddesi hükümleri uyarınca; reddedilmiştir. Anayasanın 126. Maddesinin, ilin üzerinde yeni bir mülki idare kademesi oluşturulmasına olanak tanımadığı gerekçesiyle, bölge valiliği kurumu uygulamaya geçilmeden 11.7.1984 günü çıkarılan 3036 sayılı yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır (Safi, 1998: 67).

Bölge valiliği sisteminin genel bir değerlendirmesi yapıldığında şunları söylemek mümkündür: 71 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Bölge Valiliği sistemi, kamu yönetimi açısından çeşitli sorunları beraberinde getirmiştir. Bölge sayısının azlığı ve bölge alanlarının geniş tutulması, uyum ve entegrasyon sorunlarına yol açmıştır. Bölge valilerine il valilerinden daha geniş yetkiler verilmesi, mevcut yöneticilerin tepkisine neden olmuştur. Güvenlik ve ekonomik gerekçelerle kurulan bu yapı, uygulamaya geçirilmeden kaldırılmıştır. Düzenlemenin aceleyle ve ilgili tarafların görüşleri alınmadan yapılması da eleştirilmiştir. Ayrıca, bölge valiliğinin il yönetimini zayıflatacağı, merkeziyetçi ve bürokratik yapıyı daha da ağırlaştıracağı endişeleri dile getirilmiştir. Sonuç olarak, Bölge Valiliği uygulaması, kamu yönetimi ve hizmet sunumu açısından beklenen faydaları sağlayamamış ve kaldırılmıştır. Ancak, ülkenin bölgesel yönetim ihtiyacı günümüzde de devam etmektedir.

9.1.3. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği

Resmi Gazete'de 14 Temmuz 1987 tarih ve 19587 sayı numarası ile yayımlanarak yürürlüğe giren 285 sayılı "OHAL Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK" ile Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli ve Van illerini kapsamak üzere OHAL Bölge Valiliği ihdas edilmiştir (Resmi Gazete, 14.07.1987) . Bu düzenleme, Anayasa'nın 121. maddesi ve 2935 Sayılı Olağanüstü Hal Kanunu'nun 4. maddesi uyarınca, bölgedeki şiddet olaylarının önlenmesi ve kamu düzeninin yeniden sağlanması amacıyla gerçekleştirilmiştir (Demirel, 1990: 241). İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapacak olan OHAL Bölge Valiliği, Bakanlar Kurulunca kaldırılabilir veya sınırları değiştirilebilir. 285 sayılı KHK, OHAL Bölge Valilerine teşkilat kurma, kolluk ve diğer idari konulardan, köy ve mezra gibi yerleşim yerlerini boşalttırmaya varan geniş yetkiler tanımıştır (Eken, 2017:214). OHBV yasası**,** güvenlik amacıyla hayata geçirilen bölgesel uygulamaların sonucunda ortaya çıkan bir düzenlemedir. Bu bağlamda, bu yasayla bölge kavramı; coğrafi sınırları ve yetki alanı belirlenmiş bir idari birimi ifade etmektedir.

Olağanüstü Hal Bölge Valiliği, merkezi yönetimin bölgedeki etkinliğini artırmayı ve kamu hizmetlerinin daha koordineli bir şekilde yürütülmesini hedeflemiştir. Bu yapı, olağanüstü hal uygulamasının yönetsel boyutunu oluşturmuştur denilebilir.

Olağanüstü Hal Kanun Hükmünde Kararnamesi uyarınca, Olağanüstü Hal Bölge Valisi, Bakanlar Kurulu tarafından atanır ve İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapar. Bu vali, bölge içindeki iller arasında eşgüdüm ve işbirliğini sağlamakla görevli bir organ olmanın yanı sıra, aynı zamanda bir güvenlik organıdır. Özel ve genel kolluk kuvvetleri, jandarma asayiş komutanlığı, milli istihbarat teşkilatının ilgili birimi ile bölgedeki illerin diğer askeri birlikleri, ya doğrudan Olağanüstü Hal Bölge Valisi'ne karşı sorumludur ya da gerekli durumlarda onunla işbirliği yapmakla yükümlüdür (4.madde).

Bununla birlikte Olağanüstü Hal Bölge Valisinin atanma süreci, diğer il valilerinin atanmasından yalnızca Cumhurbaşkanı onayı gerekmemesiyle ayrışır. İl valileri, devletin ve hükümetin temsilcisi, ayrıca her bakanın müfettişi ve idari-siyasi yürütme aracı konumundayken; Olağanüstü Hal Bölge Valisi doğrudan İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak görev yapar. İl valileri ilin genel yönetiminden sorumlu iken, Olağanüstü Hal Bölge Valisinin sorumluluğu yalnızca güvenlik hizmetlerinin sağlanmasıyla sınırlıdır. Bu durum, Türk kamu yönetimindeki hizmet birimi olan il sistemini, güvenlik alanında il sınırlarını aşan bir idari örgütlenme modeliyle karşı karşıya bırakmıştır (Taştekin, 2007: 136). Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin kurulmasıyla, emniyet ve asayişin sağlanması amacına yönelik olarak**,** il kademesi üzerinde bir koordinasyon birimi oluşturulmuştur (Bacanlı, 2012:179).

Olağanüstü Hâl Bölge Valiliği'nin faaliyet alanındaki illerin sayısı, Bakanlar Kurulu kararıyla artırılabilmekte veya sınırlandırılabilmektedir. Uygulamanın başlamasını takip eden yıllarda, gerekli görülmesi üzerine olağanüstü hâl bölgesinin kapsamı daraltılmış (Bulut, 2002: 27); 1996 yılından itibaren sırasıyla Elâzığ, Mardin, Muş, Bingöl, Batman, Siirt ve Van illerinde olağanüstü hâl uygulaması sonlandırılmıştır (Avaner ve Düzenli, 2022: 227). Bir iç güvenlik önlemi olarak 1987'de başlatılan bu uygulama, 2002 yılına kadar yürürlükte kalmış; 30 Temmuz 2002 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla çıkarılan kanun hükmünde kararname ile olağanüstü hâlin 30 Kasım 2002'de kaldırılması kararlaştırılmıştır.

9.2. Kalkınma Ajansları

II. Dünya Savaşı sonrasında bölgelerarası dengesizlikler yoğun şekilde tartışılır hale gelmiş ve günümüzde kalkınma ekonomisinin temel konularından birini oluşturmuştur. 1950'lerden itibaren uygulanan bölgesel politikalar, 1990'lara kadar önemli dönüşümler geçirmiş; bu süreçte bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmaya yönelik politika araçları çeşitlenmiştir. Bölgesel politikalar alanındaki en kritik değişim, mekân kavramının önem kazanmasıyla geleneksel "tavandan tabana" modelinin modern "tabandan tavana" yaklaşımına evrilmesidir. 1990 sonrası dönemde ise içsel büyümeye dayalı ve sürdürülebilir bölgesel kalkınma öne çıkmıştır. Bu evrede hem politika yaklaşımları hem de kurumsal yapılar dönüşmüş; merkezi karar alma yetkileri yerel/bölgesel kurumlara devredilmiş, bölgeye özgü politika geliştirme ise kalkınma ajanslarının temel işlevi haline gelmiştir (Akgül ve Uzay, 2010:3). Kalkınma ajansları, merkeziyetçi yaklaşımlar yerine katılımcı ve etkileşimli süreçlerin ana aktörü olarak yerel dinamikleri harekete geçiren, paydaş işbirliğini teşvik eden ve bölgesel gelişmenin merkezinde konumlanan kurumsal yapılardır.

Kalkınma ajansları, farklı coğrafyalarda ve dönemlerde çeşitli ekonomik ve sosyal ihtiyaçlara yanıt vermek amacıyla ortaya çıkmıştır. Avrupa'da bu kurumlar, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerinin ardından yeniden yapılanma sürecini yönetmek için kurulmuştur. Kuzey Amerika'da, 1960'lar ve 1970'lerdeki sanayisizleşme sorunlarına çözüm üretmek amacıyla kalkınma ajansları devreye girmiştir. Doğu Asya'da, 1980'ler ve 1990'larda hızlanan kentleşme ve sanayileşme süreçlerini yönetmek için benzer yapılar oluşturulmuştur. Latin Amerika, Güney Asya, Afrika ve Doğu Avrupa gibi bölgelerde ise, 2000'li yıllarda ekonomik entegrasyonu sağlamak ve bölgesel kalkınmayı desteklemek için kalkınma ajansları faaliyete geçmiştir (Sertesen, 2015:1).

Bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermeye yönelik ekonomik kalkınma ve canlandırma çabaları, Batı'da ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde başlamıştır. ABD'nin federal yapısı, şehir veya kasaba sınırlarını aşan sorunlarla mücadele etmek için bölgesel kalkınma programları ve kuruluşlara ihtiyaç doğurmuştur. Ancak, bu girişimlerin somut adımlara dönüşmesi 20. yüzyılda planlama ve kalkınma ajansları şeklinde gerçekleşmiştir. ABD'de yeni kurulan bölgesel kalkınma ajansları, geleneksel yönetim sisteminde yer almayan ve kamu gücünü paylaşan yeni bir yapı olarak ortaya çıkmıştır. Bu ajansların idari sistemdeki konumunu belirlemek kolay olmamış; genellikle deneme yanılma yoluyla belirlenmiştir. Son

50-60 yılda çok sayıda bölgesel ajans kurulmasına rağmen, bunların yalnızca küçük bir kısmı uzun süre varlığını sürdürebilmiştir. Bölgesel kalkınma çabalarının erken örneklerinden biri, 1824'te Alabama'da federal hükümet tarafından gerçekleştirilen ancak çok başarılı olmayan girişimlerdir. Bu alandaki en önemli ve dikkat çekici çaba, Franklin Roosevelt'in "New Deal" politikaları kapsamında kurulan Tennessee Vadisi Otoritesi'dir (Tennessee Valley Authority - TVA). 1933'te, Büyük Buhran döneminde ekonomik kalkınma ve bölgesel canlanma için bir çözüm olarak tasarlanan ve halen faaliyette olan TVA, özellikle Tennessee Nehri havzasında su kaynakları yönetimi, elektrik üretimi ve tarımsal kalkınma alanlarında çalışmıştır. Bölgedeki yoksulluğu azaltmak, altyapıyı geliştirmek ve ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla hayata geçirilen bu girişim, başarılı bir bölgesel kalkınma modeli olarak kabul edilmektedir (Gray ve Johnson, 2005: 1-5; Kontoğlu, 2008:136). "Hükümet kadar güçlü, özel sektör kadar esnek ve dinamik" bir yapıda çalışması öngörülen TVA, inşa ettiği 31 baraj sayesinde hem elektrik enerjisi maliyetlerini düşürmüş hem de tarım sektöründe verimliliği artırarak bölgeye çok sayıda firmanın yerleşmesini sağlamıştır (Filiztekin, 2008:97).

TVA modelinin Avrupa'da yaygınlaşmasında, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri ve teknolojik ilerlemelerin ülke içi bölgelerde eşitsiz biçimde ortaya çıkması, bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarını derinleştirmiştir. Avrupa'daki ilk kalkınma ajansları, savaş sonrası acil durumlara geçici çözüm mekanizmaları olarak tasarlanma fikrinden etkilenmiş; özellikle Fransa, Almanya ve Belçika'da faaliyete geçen ajanslar, savaşın tahrip ettiği ve ekonomik olarak gerilemiş kentleri yeniden canlandırmak ve yeni bir ekonomik hareketlilik yaratmak amacıyla kurulmuştur (DDK Raporu, 2014:769).

Bu bağlamda, Fransa'da Paris ve çevresinin diğer bölgelere kıyasla belirgin bir ekonomik ve sosyal gelişme göstermesi, İtalya'da kuzey-güney ekseninde artan bir kalkınma farkının ortaya çıkması ve İngiltere'de İskoçya ile Galler gibi bölgelerde geleneksel sanayilerin çöküşü sonucu yaşanan yapısal dönüşüm ihtiyacı, Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Batı Avrupa'da bölgesel politikalar yaklaşık yarım asırdır sistematik biçimde uygulanmakta ve bu süreçte önemli evrimsel aşamalar kaydedilmiştir. 1950'li yıllardan 1970'li yıllara kadar olan dönemde, bölgesel politikalar ağırlıklı olarak sosyal ve ekonomik müdahalelere odaklanmıştır. Ancak 1970'lerden itibaren, bölgesel kalkınma paradigmasında köklü bir dönüşüm yaşanmış ve içsel kalkınma dinamiklerini merkeze alan politikalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu süreç, aynı zamanda

bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve yerel kaynakların etkin kullanımına yönelik stratejilerin geliştirilmesine katkıda bulunmuştur (Berber ve Celepçi, 2005:151). Bu nedenle, bugün kalkınma ajansı olmayan geçiş ülkesi yoktur (Köse ve Konur, 2011:101) ve bu ülkelerin ajansları farklı deneyimlerle oluşturulmuştur.

Bu tez çalışmasında Kalkınma ajanslarının temel işlevleri iki ana eksende ele alınmaktadır: Birincisi, rekabetçilik düzeyinin artırılması yoluyla yerli ve yabancı sermaye yatırımlarının bölgeye çekilmesi; ikincisi ise bölgeselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin merkezi yönetim nezdindeki etki kapasitesinin güçlendirilmesidir. Bu çerçevede ajanslar, bölgesel kalkınma süreçlerinde hem ekonomik hem de yönetsel dönüşümü tetikleyici bir rol üstlenmektedir denilebilmektedir.

Kalkınma ajansları, tarihsel olarak bölgesel ve küresel ölçekte ortaya çıkan farklı sosyoekonomik sorunlara (savaş sonrası yeniden yapılanma, sanayisizleşme, kentleşme, gelişmişlik farkları) yönelik çözüm arayışlarının bir ürünü olarak şekillenmiştir. Tennessee Vadisi Otoritesi (TVA) gibi başarılı modeller, bu kurumların "hükümet kadar güçlü, özel sektör kadar esnek" yapılanma ilkesinin etkinliğini kanıtlamış ve küresel ölçekte benimsenmelerine katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak, başlangıçta dışsal müdahalelere odaklanan bölgesel kalkınma paradigması, zaman içinde yerel dinamikleri ve içsel potansiyeli öne çıkaran bir evrim geçirerek günümüzde vazgeçilmez bir kalkınma aktörü haline gelmelerini sağlamıştır.

9.2.1. Kalkınma Ajanslarının Kuruluş Amaçları ve Temel Fonksiyonları

İkinci dünya savasının neden olduğu ekonomik yıkım bölgeler arasındaki refah farkı kaynaklı demografik bozulma ile sanayi bölgelerine yoğun göç bölgeler arası gelişmişlik farkını artırmıştır. Türkiye'de 1960'lı yıllarda Kalkınma Planları ile başlayan bölgesel kalkınma çalışmaları 1970'lere gelindiğinde neredeyse bütün Avrupa'yı sarmış, hızla kalkınma ajansları kurulmaya başlanmıştır. Bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının giderilmesi amacıyla izlenen politikalar devletlerin ana gündem maddesi halini almıştır (Yiğit ve Maden, 2019:114).

AB üyeliği sürecinde Türk Kamu Yönetimi sistemine dâhil olan kalkınma ajanslarının temel kuruluş amacı, bölgesel kalkınma stratejilerini hayata geçirmek ve yerel ekonomik kalkınmayı desteklemektir. Bu kapsamda ajansların başlıca görevleri arasında yerel ve bölgesel girişimciliği teşvik etmek, altyapı hizmetlerinin geliştirilmesine katkı sağlamak, özel sektörün

ihtiyaçlarına yönelik yerel çözümler üretmek ve bölgenin taleplerine uygun yeni ürün/hizmetlerin geliştirilmesi için finansal destek mekanizmaları oluşturmak yer almaktadır. Ajanslar, bu faaliyetleriyle bölgesel kalkınmanın önündeki engelleri kaldırmayı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamayı hedeflemektedir (Demirci, 2003:16). Diğer bir deyişle bölgelerin mevcut potansiyelini ve karşılaştığı sorunları analiz ederek oluşturduğu politikalarla bölge ekonomisini canlandırmak ve yerel halkın kalkınma sürecine aktif katılımını sağlamak ajansların temel kuruluş gerekçesidir. BKA'ların hedefleri üç ana başlıkta ele alınabilir: ekonomik açıdan uzun vadeli bölgesel kalkınma için gerekli koşulların oluşturulması, çevresel açıdan bölgenin cazibesinin artırılması ve sosyal açıdan bölgenin sosyo-kültürel değerlerinin geliştirilmesidir (Berber ve Celepçi, 2005: 148).

Bölgelerde kalkınmanın itici gücü olarak karakterize edilen BKA'nın temel felsefesi yönetişim anlayışı ile birlikte nihai hedef olan ulusal kalkınmanın sağlanması için yerel ihtiyaçlara yönelik kalkınmanın sağlanması gerekliliğidir.

Küreselleşmenin hızlanması, siyasi ve sosyo-ekonomik alanlarda önemli dönüşümleri tetiklemiştir. Sermayenin serbest dolaşımı ve teknolojik ilerleme, bölgeler arasındaki eşitsizlikleri derinleştirerek mevcut dengesizlikleri artırmıştır. Bu süreçte ortaya çıkan işsizlik, düşük gelir, göç ve rekabet gücü eksikliği gibi sorunlar, yeni politika yaklaşımlarının gerekliliğini açıkça ortaya koymuştur. Bu ihtiyaca cevaben, rekabetçi, yenilikçi ve yerel kalkınmayı önceliklendiren politika modelleri geliştirilmiştir. Bu modeller, bölgesel kaynakların etkin kullanımıyla yerel kalkınma dinamiklerini harekete geçirmeyi, kalkınmanın dengeli dağılımını sağlamayı ve vatandaşların fırsatlara erişiminde eşitliği tesis etmeyi hedeflemektedir. Bu kapsamda, 2006 yılında 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" ile kurumsallaştırılan Kalkınma Ajansları, bölgesel ve ulusal düzeyde kalkınma süreçlerini koordine ederek ekonomik ve sosyal gelişimi destekleyen stratejik bir yapı olarak öne çıkmaktadır. Bu ajanslar, bölgesel potansiyellerin en verimli şekilde değerlendirilmesi ve kalkınmanın ülke genelinde dengeli bir şekilde yaygınlaştırılması amacıyla faaliyet göstermektedir. Kalkınma Ajansı Merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla kurulmuş yapılar (DPT, 2000:193-194) şeklinde tanımlanmaktadır. Bölge kalkınma ajansları bölgelerin potansiyelini ve sorunlarını göz önüne alarak geliştirdikleri politikayla, bölgedeki ekonomiyi canlandırmak ve bölge halkının gelişmeye katılımını ve gelişmeden yarar sağlamayı hedefleyen yapılardır (Berber ve Celepçi, 2005:148).

Türkiye'de bölge kalkınma ajansları 1999 yılında birlik üyeliğine aday ülke olarak kabul edilmesi sonrasındaki reform sürecinin bir parçası olarak gündeme gelmiştir. Nitekim BKA'ların AB'ye uyum kapsamında kuruldukları, Avrupa Komisyonu'nun Türkiye İlerleme Raporlarında, DPT'nin belgelerinde ve 5449 sayılı yasanın genel gerekçesinde de ifade edilmektedir:

> *"...Bölgesel gelişme alanında AB müktesebatına uyum için çok önemli bir adım atılmış ve Katılım Ortaklığı Belgesinde taahhüt altına alınan üyelik yükümlülüklerinden, ekonomik ve sosyal uyum alanındaki en önemlilerinden bir tanesi hayata geçirilmiş olacaktır. Ajanslar bu alanda da çok önemli bir ihtiyacı karşılayacak ve gelecekte genişleyerek devam etmesi beklenen AB destekli bölgesel kalkınma programlarının, yereldeki uygulama ve koordinasyon altyapısını meydana getireceklerdir... Kalkınma ajanslarının kuruluşu Sekizinci Beş Yıllısubk Kalkınma Planı, 58. ve 59. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin Acil Eylem Planının hedefleri ve AB Katılım Ortaklığı Belgesinde yer alan taahhütlerimiz çerçevesinde gerekli görülmektedir."*

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde (4 nolu) kalkınma ajanslarının kuruluş amaçları; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak olarak belirlenmiştir. **k**alkınma ajanslarının ulusal koordinasyonundan sorumlu olan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma ajanslarının temel görevlerini şu şekilde sıralamaktadır (ka.gov.tr, 2025):

> *i.Bölgesel gelişmeyle ilişkili stratejiler hazırlamak,*
> *ii.Bölgelerin kaynak ve olanaklarını tespit etmeye, ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik çalışmalar yapmak ve bu konuda yapılan çalışmaları desteklemek,*
> *iii.Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliği ve koordinasyonu desteklemek,*
> *iv.Bölgelerdeki iş ve yatırım olanaklarını araştırmak, tanıtmak ve bölgeye kaynak çekilmesini sağlamak,*
> *v.Yerel ve kırsal kalkınma faaliyetlerine destek vermek,*
> *vı.Girişimciliği ve girişimcilik ekosistemini desteklemek,*

vıı.Yerel yönetimlerin ve bölgedeki kuruluşların teknik kapasitelerinin geliştirilmesine katkı sağlamak,
vııı.Bölgeye gelen yatırımcıların izin ve ruhsat işlemlerinin tek elden takibini ve koordinasyonunu sağlamak,
ıx.Uluslararası fonların bölgedeki paydaşlar tarafından kullanılmasında aracılık ve koordinasyon faaliyetlerini yürütmek,

Bölgesel kalkınma ajanslarının sayılan bu amaçlara ulaşabilmesi ve etkin faaliyet gösterebilmesi için çeşitli temel gereklilikler bulunmaktadır. Bunlar arasında öncelikle, bölgenin mevcut potansiyelini doğru şekilde analiz edebilme kapasitesi yer almaktadır. Bunun yanı sıra, tespit edilen sorunlara yönelik uygun projeler geliştirebilme yeteneği de kritik önem taşımaktadır. Söz konusu analiz ve proje geliştirme süreçlerinin sağlıklı yürütülebilmesi için, ajansların nitelikli insan kaynağına sahip olması gerekmektedir. Kurumsal yapılanma açısından ise, bağımsız karar alabilme yeteneğine sahip örgütsel bir yapıya sahip olmaları ve siyasi baskılardan uzak bir konumda bulunmaları önem arz etmektedir. Tüm bu unsurların, bulunulan ülkenin ve bölgenin özgün koşulları dikkate alınarak şekillendirilmiş olması da başarılı bir kalkınma ajansı modeli için vazgeçilmezdir.

Kalkınma ajanslarının kuruluş amacı, kamu, özel sektör ve sivil toplum aktörleri arasındaki iş birliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve verimli kullanımını sağlamak, yerel potansiyeli mobilize ederek bölgesel kalkınma süreçlerini hızlandırmak, kalkınmanın sürdürülebilirliğini desteklemek ve bölgeler arası ile bölge içi gelişmişlik farklarını minimize etmek şeklinde sayılabilmektedir. Nitekim kalkınma ajanslarının temel işlevi; bölgenin ekonomik gelişimini desteklemek, yatırım çekiciliğini artırmak, sosyo-kültürel mirası korumak ve bu değerleri sürdürülebilir şekilde geliştirmektir. Bu çok boyutlu yaklaşım, bölgesel kalkınmanın ekonomik, sosyal ve kültürel boyutlarını bütüncül olarak ele almayı gerektirmektedir.

9.2.2. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması Temelli Bölge Yönetimi Modeli

Birliğe uzanan yolda Türkiye AB bölgesel politikalarına entegre yeni bir bölgesel kalkınma yaklaşımı geliştirmeye başlamıştır. AB üyeliği için atılan adımlardan biri olan Kalkınma Ajanslarının kurulması ile ülkemizde bölgeler arası gelir ve gelişmişlik farklarının azaltılması hedeflenmiştir. Geçmiş tecrübelerimizden hareketle Ülke coğrafyasında dengeli bir gelişmenin sağlanabilmesi, ekonominin geneli için hedeflenen yüksek kalkınma hızı kadar önemlidir demek yanlış olmayacaktır. Nitekim bölgelerarası gelişmişlik farkının büyük

boyutlarda olması, az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere doğru göçü hızlandırmakta, göç veren bölgelerde beşeri ve ekonomik sermayenin kaybedilirken göç alan bölgelerde ise fırsat eşitsizlikleri doğmaktadır (ka.gov.tr, 2025). Nitekim ülke ekonomisinin geneli açısından büyümeyi sınırlayıcı bir etki gösteren bu durum AB'nin bölgesel gelişme politikası ve uygulama deneyimlerine benzer bir yaklaşımla oluşturulan bu kendi özgü yeni kurumsal yapı ülke çapında 26 düzey 2 bölgesinde faaliyet gösteren 26 kalkınma ajansı şeklinde örgütlenen yapıyla aşılmaya çalışılmıştır. İlk aşamada 2006 yılında İzmir ve Çukurova Kalkınma Ajansları kurulmuş, akabinde 2008 yılında 8 adet, 2009 yılında da 16 adet olmak üzere toplam 26 İBBS Düzey II bölgesinde kalkınma ajansları kurulmuştur.

Bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmak için kullanılan temel yapılar halini alan ajanslar esasen Faaliyet alanları itibariyle beş temel kategoride sınıflandırılmaktadır: (1) Stratejik ajanslar, (2) küresel düzeyde faaliyet gösteren ajanslar, (3) sektör düzeyinde faaliyet gösteren ajanslar, (4) bölgeye yatırım çekmeyi amaçlayan ajanslar ve (5) genel işlevli ajanslar şeklindedir (DDK Raporu, 2014:771).AB'nde bölgesel istatistiklerin tek bir mekânsal sınıflandırmaya göre üretilmesini sağlamak için, Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi tarafından 1970'lerden itibaren geliştirilen İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (NUTS) 8 Mart 2001 tarihli Çevre Konseyinde kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi ile bölgesel istatistiklerin ve Kalkınma Ajansları başta olmak üzere ulusal/bölgesel ve AB uyum sürecindeki bölgesel gelişme politikalarının uygulama zemini olarak ülkemizde kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre;

Tablo 11. Türkiye İstatistiki Bölgeleri

Düzey 1 Kod	Düzey 1 Bölge Adı	Düzey 2 Kod	Düzey 2 Bölgelerinin Kapsadığı İller (Düzey 3)
TR1	İstanbul	TR10	İstanbul
TR2	Batı Marmara	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli
		TR22	Balıkesir, Çanakkale
TR3	Ege	TR31	İzmir
		TR32	Aydın, Denizli, Muğla
		TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak
TR4	Doğu Marmara	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik
		TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova
TR5	Batı Anadolu	TR51	Ankara
		TR52	Konya, Karaman
TR6	Akdeniz	TR61	Antalya, Isparta, Burdur
		TR62	Adana, Mersin
		TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye
TR7	Orta Anadolu	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir
		TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat
TR8	Batı Karadeniz	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın
		TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop
		TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya
TR9	Doğu Karadeniz	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt
		TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan
TRB	Ortadoğu Anadolu	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli
		TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri
TRC	Güneydoğu Anadolu	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis
		TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır
		TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Kaynak: https://ka.gov.tr/sayfalar/kalkinma-planlamasinda-istatistiki-bolge-birimleri-siniflandirmasi--24, Erişim Tarihi: 26/01/2025; Poyraz vd.,2022:40

Türkiye'de bölge planlamasının yeni bir bakış açısıyla değerlendirilmesi ve bölgesel kalkınma süreçlerinin daha etkin bir şekilde planlanabilmesi amacıyla, bölgesel kalkınma ajanslarının kurulması, Avrupa Birliği üyeliğine yönelik Katılım Ortaklığı Belgesi'nde önemli bir adım olarak yer almıştır. Bu doğrultuda, ilk aşamada AB'nin kendi içinde uyguladığı modele paralel olarak, istatistiki bölge birimleri oluşturulmuştur. Bu yapı, bölgesel kalkınma politikalarının daha sistematik ve verimli bir şekilde yürütülmesine zemin hazırlamıştır. 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun" ile Türkiye'de kalkınma ajanslarının kurumsallaşması için gerekli hukuki çerçeve tesis edilmiştir. Bu kanun, bölgesel kalkınma süreçlerinin planlanması, koordinasyonu ve uygulanmasına

yönelik yapısal bir temel oluşturarak, ajansların görev ve yetkilerini düzenlemiştir. Tablo 12'de Kalkınma Ajanslarının isimlerini ve kuruluş yılları yer almaktadır(Poyraz vd., 2022:40).

Tablo 12. Türkiye Kalkınma Ajansları İsimleri ve Kuruluş Yılları

Kodu	Adı	Kuruluş Yılı
TR10	İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA)	2008
TR21	Trakya Kalkınma Ajansı (TRAKYAKA)	2009
TR22	Güney Marmara Kalkınma Ajansı (GMKA)	2009
TR31	İzmir Kalkınma Ajansı (İZKA)	2006
TR32	Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA)	2009
TR33	Zafer Kalkınma Ajansı (ZAFER)	2009
TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik Kalkınma Ajansı (BEBKA)	2009
TR42	Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (MARKA)	2009
TR51	Ankara Kalkınma Ajansı (ANKARAKA)	2009
TR52	Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA)	2008
TR61	Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA)	2009
TR62	Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)	2006
TR63	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA)	2009
TR71	Ahiler Kalkınma Ajansı (AHİKA)	2009
TR72	Orta Anadolu Kalkınma Ajansı (ORAN)	2009
TR81	Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA)	2009
TR82	Kuzey Anadolu Kalkınma Ajansı (KUZKA)	2009
TR83	Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı (OKA)	2008
TR90	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı (DOKA)	2009
TRA1	Kuzey Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (KUDAKA)	2008
TRA2	Serhat Kalkınma Ajansı (SERKA)	2009
TRB1	Fırat Kalkınma Ajansı (FKA)	2009
TRB2	Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)	2008
TRC1	İpekyolu Kalkınma Ajansı (İKA)	2008
TRC2	Karacadağ Kalkınma Ajansı (KARACADAĞ)	2008
TRC3	Dicle Kalkınma Ajansı (DİKA)	2008

Kaynak: https://ka.gov.tr/kalkinma-ajanslari , Erişim Tarihi: 26/01/2025; Poyraz vd.,2022:41).

Kalkınma ajanslarının mevcut örgütlenme yapısı ve üstlendikleri görevler göz önüne alındığında, bu ajanslardan yerel aktörler arasında işbirliği ve uyum sağlamaları, yerel kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamaları, bölgenin planlama ve proje üretme kapasitesini artırmaları ve bu yolla hem bölgesel hem de ulusal kalkınmaya katkıda bulunmaları gibi beklentiler bulunmaktadır (Göymen, 2010:159).

Kalkınma ajanslarının 2006 yılında Türk Kamu Yönetimi sistemine dahil olmasıyla beraber ajansların hem kalkınma anlayışında hem de yönetim kültüründe bir yeniliği temsil

ettiği söylenebilmektedir. Bu bağlamda, kendine özgü bir yapıya sahip olmaları, kamu-özel-sivil iş birliğini yansıtma çabaları ve kendilerine ait mali kaynaklarının bulunması, ajansların daha dikkat çekici bir hale gelmesine neden olmuştur. Ancak geride kalan yaklaşık yirmi yıllık sürede Ülkemiz özelindeki bölge kalkınma ajansları faaliyetleri incelendiğinde Türkiye'deki kalkınma ajanslarının Avrupa Birliği bölgesel yatırım fonlarından yeterince yararlanamadığından bölgesel gelişmişlik farklarının tek başına kalkınma ajansları ile giderilebilmesi yakın zamanda mümkün görülmemektedir.

9.2.3. Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı

2006 yılında yürürlüğe giren 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile bölgesel kalkınmada yeni bir anlayışı başlatan ajanslar 15/7/2018 tarih ve 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 184. Maddesi uyarınca*"..kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak yapılar.."* şeklinde tanımlanmaktadır.

Avrupa Birliği ile üyelik müzakerelerinin başlaması, Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarında yeni bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, AB'nin bölgesel politikalarıyla uyumlu bir yaklaşım benimsenmesi hedeflenmiştir. 2003 yılında kabul edilen Katılım Ortaklığı Belgesi, bu yönde önemli bir adım teşkil etmiştir. Belgede, Türkiye'de bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi yönünde AB talebi açıkça ifade edilmiştir. Bu talep doğrultusunda hazırlanan Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nda, bölgesel düzeyde uygulama kapasitesine sahip kurumsal yapıların oluşturulması öngörülmüştür. Bu yasal ve kurumsal altyapı hazırlıklarının ardından, 2006 yılında 5449 sayılı "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun"un yürürlüğe girmesiyle, yeni bölgesel kalkınma modelinin temel aktörleri olan kalkınma ajanslarının kuruluş süreci resmen başlamıştır(ka.gov.tr, 2025a) . Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarını AB standartlarıyla uyumlu hale getirme çalışmaları kapsamında, ajansların kurulmasından önce önemli bir adım atılmıştır. Bu kapsamda, yerleşim merkezlerinin hiyerarşik yapısı, iller arasındaki işlevsel bağlantılar, coğrafi özellikler ve istatistiksel veri toplama ile planlama gereksinimleri dikkate alınarak, AB'nin NUTS sınıflandırmasıyla uyumlu üç seviyeli bir İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS)

oluşturulmuştur (Özışık, 2021:654). Nitekim Bölgesel dengesizliklere alternatif bir çözüm önerisi olarak türk kamu yönetimi istemine dâhil olan kalkınma ajansları ilkin 2006 yılında ilk olarak Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları başta olmak üzere ilerleyen dönemde yerleşme merkezlerinin kademelenmesini, iller arasındaki fonksiyonel ilişkileri, coğrafi koşulları, istatistik toplama ve plan yapma amacına uygunluğu da dikkate alınarak NUTS sistemine göre sınıflandırılmış 26 Düzey 2 bölgesinde toplam 26 Kalkınma Ajansı kurularak faaliyete başlamıştır (Kuran ve Bayraktar, 2020:1164).

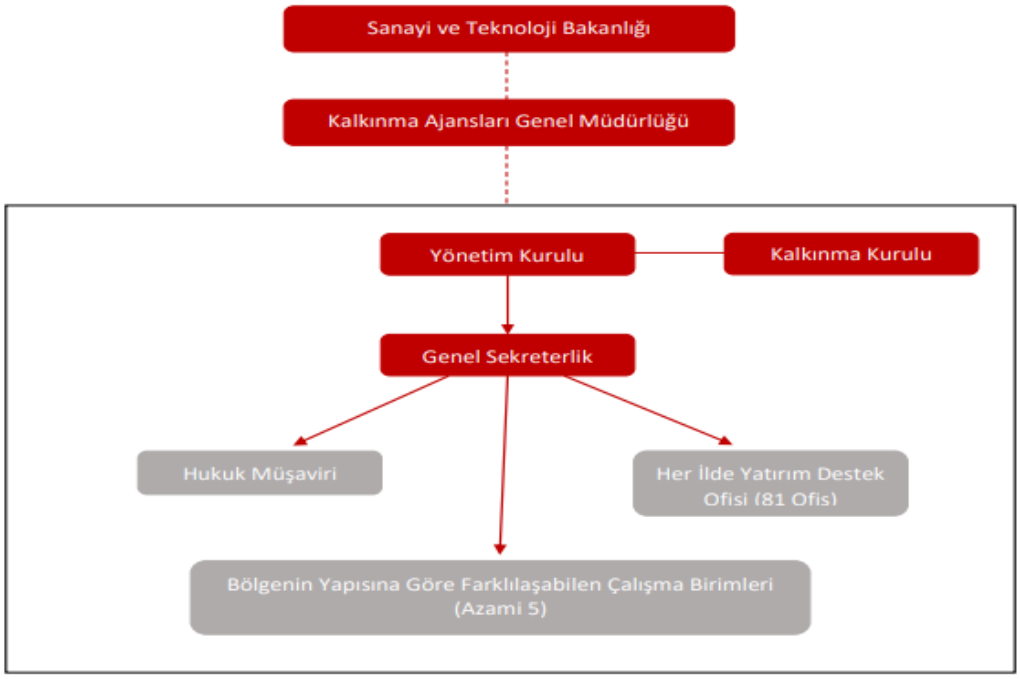
Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin (1 sayılı) 385'inci ve müteakip maddelerinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın görev alanı tanımlanmış olup, söz konusu Bakanlık bünyesinde Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü'nün kuruluşu öngörülmüştür. 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 184-207'nci maddeleri arasında ise kalkınma ajanslarının hukuki statüsü, organizasyon yapısı ve operasyonel süreçlerine ilişkin detaylı düzenlemeler yer almaktadır. Bu hükümler, ajansların kurumsal kimliği, görev tanımları ve faaliyet alanlarına yönelik kapsamlı bir yasal çerçeve sunmaktadır (Sayıstay,gov.tr). 4 nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi hükümlerine göre;

> *"..Ajanslar, tüzel kişiliğe sahip olup, Kararname'de düzenlenmemiş t:üm işlemlerinde özel hukuk).hükümlerine tabi kuruluşlardır. Kalkınma ajanslarının organizasyon yapısı dört temel birimden oluşmaktadır: kalkınma kurulu, yönetim kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofisleri.*
>
> *Kalkınma kurulu, ajansın danışma organı niteliğindedir. Bu kurul, bölgedeki illerin dengeli temsiline dayalı olarak kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşmaktadır. Kalkınma kurulları, bölgenin sorunlarına çözüm önerileri geliştirmek, bölgenin potansiyelini değerlendirmek, önceliklerini belirlemek ve tanıtım faaliyetlerine yönelik tavsiyelerde bulunmak amacıyla yılda en az iki kez toplanmaktadır.*
>
> *Yönetim kurulu, ajansın karar alma organıdır. Tek ilden oluşan bölgelerde; il valisi, büyükşehir belediye başkanı, il genel meclisi başkanı, il sanayi ve ticaret odası başkanları ile özel sektör ve/veya sivil toplum kuruluşlarından seçilen üç temsilci bu kurula üyedir. Birden fazla ilden oluşan bölgelerde ise yönetim kurulu; il valileri, büyükşehir belediye başkanları (büyükşehir olmayan illerde il merkez belediye başkanları), il genel meclisi başkanları ve her ilden birer temsilci olmak üzere il ticaret ve sanayi odası başkanlarından müteşekkildir.*
>
> *Genel sekreterlik, ajansın yürütme organıdır. Bu birim, ajansın yıllık çalışma programı ve bütçesini hazırlamakla, aynı zamanda yönetim kurulu kararlarını*

uygulamakla yükümlüdür. Genel sekreterliğe bağlı olarak faaliyet gösteren yatırım destek ofisleri, bulundukları illerin yatırım ortamını tanıtmak, yerli ve yabancı yatırımcılara rehberlik etmek, yatırımcıların kamu kurumları nezdindeki izin ve ruhsat işlemlerini takip etmek ve yatırımları izlemekle görevlidir.."(Ka.gov.tr, 2025).

Kalkınma ajansları, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na bağlı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü koordinasyonunda faaliyet göstermektedir. Bu ajansların organizasyon yapısı; yönetim kurulları, kalkınma kurulları, genel sekreterlik, merkez birimleri ve illerde konuşlanmış yatırım destek ofislerinden oluşmaktadır. Söz konusu yapısal organizasyon, Şekil 5.de görselleştirilmiştir.

Şekil 5. Kalkınma Ajanslarının Teşkilat Yapısı

Kaynak: Sanayi Ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları 2023 Yılı Genel Faaliyet Raporu; https://www.sanayi.gov.tr/plan-program-raporlar-ve-yayinlar/faaliyet-raporlari/mu2802011618, Erişim tarihi: 10.05.2025

Türkiye'de ajanslar ile getirilen modelin temelinde "merkezden bölgesel politika" anlayışı yatmaktadır. Ajanslar ilk olarak DPT, daha sonra Kalkınma Bakanlığı ve son olarak da Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın kontrol ve koordinasyonu altında faaliyetlerine devam etmektedir (Özışık, 2021:653).

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçilmesiyle birlikte 2018 yılından itibaren 1 ve 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri hükümleri uyarınca bölgesel gelişmişlik

farklarının azaltılması görevi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na verilmiştir. Bu kapsamda, kalkınma ajanslarının ulusal düzeyde koordinasyonundan da Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumlu tutulmuştur. Hâlihazırda, ilgili Kararname hükümleri çerçevesinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından faaliyet ve çalışmalar yürütülmeye devam etmektedir.

9.2.4. Dört Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ve Kalkınma Ajanslarına Yöneltilen Eleştiriler

Türkiye'de bölgeler arasında coğrafi koşullar, ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri, kaynak potansiyelleri, ulaşım altyapısı, beşeri sermaye niteliği, rekabet gücü ve yatırım ortamı gibi çok sayıda kritik parametrede belirgin farklılıklar bulunmaktadır. 5449 sayılı Kanun ile kalkınma ajanslarının örgüt yapılarının, birimlerinin, ölçeklerinin ve diğer yapısal özelliklerinin bölgesel koşullara göre özelleştirilmesi gerekliliği vurgulanmasına rağmen fiiliyatta kalkınma ajansları; karar organları, işlevleri, kalkınma araçları, personel yapıları ve organizasyon birimleri açısından tek tip bir modelle kurumsallaştırılmıştır. Bu standartlaştırılmış yapı, bölgesel kalkınma teorilerinin temel ilkeleriyle, uluslararası uygulama örnekleriyle ve 5449 sayılı Kanun'un öngördüğü esnek ve bölgeye özgü yaklaşım felsefesiyle örtüşmemektedir. Söz konusu uyumsuzluk, Türkiye'nin bölgesel kalkınma politikalarının etkinliği ve başarısı üzerinde olumsuz etki yaratan önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda bölge özelinde örgütlenmeye dikkat edilmelidir(DDK Raporu, 2014) Bu iafadeyi destekler nitelikte bir elştiri getiren Karasu'ya göre (2015:275); Bölgesel kalkınma politikalarında ve kalkınma ajanslarının kurumsal yapılanmasında temel referans olarak benimsenen Düzey-2 sınıflandırması özellikle işlevsel ekonomik coğrafya ile uyumsuzdur. Bu nedenle kalkınma ajanslarının faaliyet alanları çoğunlukla sektörel temelli olarak şekillendirilmiş ve bu durum, yapay bir ekonomik coğrafya oluşumuna yol açmıştır. Bu yapay ölçeklendirme, ajansların bölgesel ekonomik dinamiklerle tam anlamıyla bütünleşememesine neden olmaktadır. Sonuç olarak, kalkınma ajanslarının rekabetçi bir bölgesel ekonomi inşa etme hedefinde yetersiz kalması kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu durum, bölgesel kalkınma stratejilerinin coğrafi ve ekonomik gerçekliklerle uyumlu bir şekilde yeniden tasarlanması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Ajansların kuruluş süreci oldukça sancılı gerçekleşmiş, devletin üniter yapısına ilişkin aykırılığı ve bölge yönetimlerini çağrıştırması gerekçeleriyle Anayasa Mahkemesi'nde yargı süreci başlamıştır. Yasa taslağında yer alan "bölge" ifadesi de ("Bölgesel Kalkınma Ajansları")

de yasanın son halinden çıkarılmıştır. Üniter devlet yapısına sahip Türkiye'de, BKA'ların yerelleşmeyi artırarak merkezi otoriteyi zayıflatabileceği ve federal yapılara yol açabileceği endişesi sıklıkla dile getirilmiştir (Özmen, 2008: 336; Berber ve Çelepçi, 2005: 154). Bununla birlikte Valilerin ajansların yönetim kurullarının başkanları olduğu, DPT'nin de gözetim ve koordinasyonunu üstlendiği yeni süreç –önce DPT'nin sonra Kalkınma Bakanlığı'nın (2006-2018) -2018'den itibaren Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın "taşradaki uzantıları" veya "taşra örgütleri" olduğu şeklindeki eleştiriler getirilmektedir (Karasu, 2015:277). Bu gelişmeler ışığında, Kalkınma Ajanslarının tarihi, üniter devlet yapısını koruma kaygısıyla başlatılan yargı süreçleri ve 'bölgesel' ifadesinin silinmesi gibi adımlarla tanımlanan bir başlangıçtan, zamanla merkezi bakanlıkların taşra örgütü olarak işlev görmelerine yol açan bir sürece evrilen ve temelde yerelleşme hedefi ile merkezileşme gerçeği arasındaki derin çelişkiyi yansıtan bir seyir izlemiştir demek mümkündür.

Eleştirilen bir diğer husus uygulamada mali destek sağlama fonksiyonunun ajansların baskın karakteri haline gelmesi, ajanslarının en temel fonksiyonu olması gereken işbirliğini geliştirme ve koordinasyon sağlama fonksiyonunun geri plana itilmesine neden olduğudur (DDK Raporu, 2014; Sertesen, 2015: 3). Kalkınma ajanslarına yöneltilen eleştirilerden birisi de Güler (2006: 7) tarafından şu şekilde ifade edilmektedir: *"Kalkınma ajansı modeli, ülkenin ikisadi yaşam birliğinin zeminini oynatarak siyasal birliğin maddi özünü boşaltmaktadır. Bu ulusal varlığa dönük bir tehdittir"*. Keskin (2009) de benzer bir şekilde Kalkınma ajansı modelinin temel kuruluş gerekçesinin, sermaye birikiminin mekânsal hareketliliğinin önündeki engellerin minimize edilmesi olduğunu öne sürmektedir. Ajansların küresel ölçekte faaliyet gösteren sermaye gruplarının ulusal devletlerin idari sınırlamalarıyla karşılaşmaksızın, yatırım yapmayı hedefledikleri bölgelerle doğrudan ve ihtiyaca özel ekonomik bağlantılar tesis edebilmelerine olanak sağladığını, böylelikle; sermayenin coğrafi mobilitesini artıran bir aracı kurum niteliği taşıdığını ifade etmektedir.

Finansal mekanizmalara ilişkin temel eleştiri, gelirlerin bölgelerin mevcut ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olmasıdır. Vergi gelirleri ve ticaret odası katkılarındaki farklılıklar nedeniyle, az gelişmiş bölgelere daha fazla kaynak aktarılması gerekliliğine rağmen yasada bu yönde açık bir kriter bulunmaması, eşitsizlikleri artırıcı bir etki yaratabilecektir. Ayrıca Kurumsal koordinasyonda, ulusal kalkınma planları ile BKA programları arasındaki

uyumsuzluğun kaynak israfına ve bölgesel gerilemeye yol açabileceği ifade edilmiştir (Özmen, 2008: 337-338).

Kalkınma ajanslarına yönelik eleştiriler, kurumsal yapıları, işlevleri ve etkileri bağlamında çeşitli boyutlarda yoğunlaşmaktadır. Ajansların bölgeler arası rekabeti teşvik eden ve bu yolla bölgesel eşitsizlikleri derinleştiren bir kalkınma modelini uyguladığı; yerel sermayeyi küresel sermaye ile buluşturarak piyasa çıkarlarını ön plana çıkaran bu model piyasa odaklı bir kalkınma anlayışını yerleştirmeyi hedeflediği çıkarımı eleştirilmektedir (Özuğurlu, 2009: 98). Bir diğer eleştiri de küresel rekabet sisteminin eşitsizlikleri derinleştiren doğası ile BKA'ların bölgesel dengesizlikleri azaltma hedefi arasındaki paradoks sorgulanmış; bir yandan rekabetçi bölgeler yaratırken diğer yandan farklılıkları nasıl giderebilecekleri belirsiz bulunmasına (Erzi, 2005: 30) yöneltilmektedir. Tüm bu tartışmalar, kalkınma ajanslarının piyasa odaklı rekabetçi modelinin, kuruluş amaçlarından biri olan bölgesel eşitsizliklerin azaltılması hedefiyle ne ölçüde bağdaştığı ve bu ikili rolü nasıl yönetebileceği konusunda ciddi sorgulamaları beraberinde getirmektedir denilebilmektedir.

5449 sayılı Kanun hükümlerine göre yönetim kurulları, kalkınma ajanslarının nihai karar alma mercileridir. Ancak mevcut uygulamada, yönetim kurulu kararlarının önemli bir bölümünün Kalkınma Bakanlığı'nın onay sürecine tabi tutulması, bu kurulların karar alma yetkilerini ve hesap verebilirlik ilkesini önemli ölçüde zedelemektedir. Bu merkezi onay mekanizması, kalkınma ajanslarının kuruluş temelini oluşturan esnek yapıyı, hızlı karar alma kapasitesini ve yerel katılımcılık ilkesini uygulamada güçleştiren bir engel teşkil etmektedir. Söz konusu bürokratik süreç, ajansların bölgesel ihtiyaçlara zamanında ve etkin yanıt verme kabiliyetini sınırlandırmakta, dolayısıyla kurumsal etkinliği azaltmaktadır. Bir diğer eleştiri noktası da Kalkınma ajanslarının destek mekanizmaları incelendiğinde doğrudan finansman desteği, faiz desteği ve faizsiz kredi desteği şekilnde üç temel mali destek aracı öne çıkmasına rağmen uygulamada, bu sınırlı sayıdaki araçlardan yalnızca doğrudan finansman desteğinin aktif olarak kullanıldığı raporlanmıştır. Faiz desteği ve faizsiz kredi desteği mekanizmaları ise, her ne kadar yasal düzenlemelerle çerçevesi oluşturulmuş olsa da, gerekli teknik altyapının eksikliği gibi nedenlerle hayata geçirilememiştir. Bu durum, ajansların finansal destek araçlarındaki çeşitlilik ve etkinlik potansiyelini önemli ölçüde kısıtlamaktadır. Bu eleştirileri destekler bir sonuç DDK raporu'nda yer almaktadır. Rapora göre; Kalkınma ajanslarının işleyişine ilişkin ikincil mevzuat hükümleri, Kalkınma Bakanlığı'na geniş kapsamlı onay ve

izin verme yetkisi tanımaktadır. Gözlemlere göre, hem ajans yönetim kurulu üyeleri hem de personel nezdinde, Bakanlığın ajanslar üzerinde koordinasyon işlevini aşan önemli bir etki ve denetim gücüne sahip olduğu yönünde yaygın bir kanaat bulunmaktadır. İlgili raporda (DDK, 2014) belirtildiği üzere, kalkınma ajanslarının kuruluş mevzuatında öngörülen temel ilke ve amaçlarla uyumunun giderek azalması, bu kurumların kendilerine özgü yapılar olmaktan çıkarak merkezi yönetimin bölgesel düzeydeki uygulayıcı organları haline geldiği yönünde algıların oluşmasına neden olmuştur. Özellikle mali destek mekanizmaları ve bölgesel planlama süreçlerinde, ajansların merkezi otoritenin taşra temsilcileri konumuna geldiği gözlemleri ifade edilmektedir.

Kalkınma ajanslarının 2011 yılından itibaren Sayıştay denetimine tabi kılınmaları, kuruluş esaslarında yer alan kamu tüzel kişiliğine haiz özerk ve esnek nitelikleri ile örtüşmemektedir. Eleştirilen bir diğer husus da DPT-Kalkınma Bakanlığı döneminde planlamacı bir anlayışın ajanslar üzerinde daha etkin olduğu bilinirken ilerleyen süreçte sektörel nitelikli ve daha icracı bir bakanlık olan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının ajanslardan sorumlu hale gelmesinin izdüşümü de *"planlamacı gözünden sanayide aktör olma yoluna doğru gidiş "* şeklinde yorumlanmıştır (Özışık, 2021:667). Tüm bu gelişmeler, ajansların başlangıçtaki 'özerk, esnek ve planlama odaklı' kamu kimliğinin, hem merkezi denetim mekanizmaları hem de sorumlu bakanlığın değişen karakteri nedeniyle 'daha merkezi denetime tabi ve sanayi odaklı icracı' bir modele doğru evrildiği şeklinde yorumlanabilecektir.

Kalkınma Ajansları, yönetsel yapımız içinde tüzel kişiliğe sahip olmakla birlikte, tam olarak ne oldukları net bir şekilde tanımlanmamış kuruluşlardır. Literatürün duayen isimlerinden Ruşen Keleş'e göre (2010:27) Bu ajanslar, birer *"bölge yönetimi"* değildir. Aynı zamanda, merkezi yönetimin taşra örgütü olmadıkları gibi, federal bir devletin federe birimleri de değildirler. Kalkınma Ajansları, kendine özgü bir yapıya sahip kurumlardır ve *"ne olmadıklarını söylemek, ne olduklarını tanımlamaktan daha kolaydır"*. Bazı araştırmacılar, Kalkınma Ajanslarının, yerel yönetimlerin özerklik alanını daraltarak merkezileşmeye yol açabileceğini savunmaktadır. Anayasamızın 127. maddesi, bölge çapında yerel yönetim kurulmasına izin vermemektedir. Ayrıca, federe birim niteliğinde bölge oluşturmak da anayasal sistemimize uygun değildir. Ajansların işlevlerini etkili bir şekilde yerine getirebilmeleri, ya Anayasa ve yasalarda açıkça tanımlanmış, yetki genişliği ilkesine dayanan merkezi yönetimin bölgesel taşra kuruluşları haline getirilmelerine ya da Anayasa'da yapılacak bir değişiklikle-

Fransa örneğinde olduğu gibi- bölge yerel yönetimlerinin 127. maddeye eklenmesi önerisi Ruşen Keleş tarafından dile getirilmiştir. Bu durum, Kalkınma Ajanslarının anayasal düzlemde (m.127) tanımsız kalmasının, Ruşen Keleş'in (2010) teşhisiyle uyumlu şekilde, onları hem yerel yönetim özerkliğini tehdit eden hem de etkinliklerini anayasal bir açmaza sokan bir 'kimliksizlik' durumuna mahkum ettiğini ve Keleş'in sunduğu iki köklü çözüm yolundan birinin tercih edilmesi gerekliliğine işaret etmektedir denilebilmektedir.

ONUNCU BÖLÜM:
İNGİLİZ BÖLGELERİNİN GELECEĞİ VE TÜRKİYE

Bu bölümde, Birleşik Krallık'ın bölgesel yönetişim deneyimlerini ve Türkiye için çıkarılabilecek dersleri incelenecektir. İlk olarak İngiltere'de bölgesel eşitsizlikleri azaltmaya yönelik politika önerileri ele alınacaktır. Ardından, ülkede tartışılan yerelleşme gündeminin geleceği ve merkez-yerel gerilimi irdelenecektir. Bölgesel yönetişimde demokratik yenilenme potansiyeli ile katılım ve hesap verebilirlik mekanizmaları analiz edilecektir. Küresel önceliklerden sürdürülebilir kalkınma ve iklim politikalarının bölgesel yaklaşımlara etkisi değerlendirilecektir. Son olarak, tüm bu bulgular ışığında Türkiye'nin çıkaracağı dersler ve uygulanabilir stratejiler ortaya koyulacaktır. Bu karşılaştırmalı analiz, iki ülkenin deneyimlerinden hareketle bölgesel kalkınma ve yönetişim için yol haritaları sunmayı amaçlamaktadır.

10.1. Bölgesel Eşitsizliklerin Giderilmesi İçin Politika Önerileri

İngiltere'de bölgesel eşitsizliklerin kökenleri 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Sanayi Devrimi sırasında Londra ve Güneydoğu, ekonomik faaliyetlerin yoğunlaştığı bir merkez haline gelirken, kuzey bölgeleri geleneksel sanayilere (tekstil, madencilik vb.) bağımlı kalmıştır (Martin, 2015: 239). 20. yüzyılın başlarında, yeni büyüyen sektörlerin (otomobil, elektrikli eşyalar vb.) Londra ve çevresinde toplanması, bölgesel dengesizliği daha da derinleştirmiştir (Scott, 2007). 1920'ler ve 1930'larda yaşanan ekonomik krizler, kuzey bölgelerini daha fazla etkilemiş, bu da göreli gerilemeyi hızlandırmıştır. Barlow Komisyonu (1940), Londra'nın ülkenin yetenekli işgücünü ve yatırımlarını kendine çekerek diğer bölgeleri zayıflattığını belirtmiştir (Martin, 2015: 240).

Günümüzde İngiltere'nin bölgesel eşitsizlik sorunu devam etmekte ve hatta derinleşmektedir. 1990'lardan itibaren Londra ve Güneydoğu, finans ve yüksek teknoloji sektörlerindeki büyümeyle öne çıkarken, kuzey şehirleri (Manchester, Liverpool, Newcastle vb.) göreli gerileme yaşamıştır (Martin, 2015: 242). Bu durum, "Kuzey-Güney Ayrımı" olarak adlandırılan bir ekonomik uçuruma yol açmıştır. Ayrıca, Londra'nın küresel bir finans merkezi haline gelmesi, bölgedeki emlak fiyatlarını aşırı yükseltmiş ve bu da diğer bölgelerden sermaye ve yetenekli işgücünün Londra'ya akmasına neden olmuştur (Deutsche Bank, 2013). Bu süreç, kuzey şehirlerinin ekonomik canlılığını daha da zayıflatmıştır. Bu noktada ekonomik olarak, zayıf bölgelerde yaşayan bireyler, yüksek yoksulluk riski ile karşı karşıya kalmaktadır ve

işsizlik oranlarının yüksek olması, bu bölgelerde ekonomik istikrarı tehdit ederek bireylerin yaşam standartlarını düşürmektedir. Sosyal açıdan ise, bu eşitsizlikler toplulukların kendilerini dışlanmış hissetmelerine ve siyasi katılımın azalmasına neden olmaktadır. Ekonomik ve sosyal dışlanma, toplumsal huzursuzluk ve memnuniyetsizlik yaratmakta, bu da siyasi istikrarsızlığa yol açabilmektedir (McCann ve Ortega-Argilés, 2021:547).

Bölgesel eşitsizlikler, İngiltere'deki ekonomik ve sosyal dinamiklerin karmaşık bir etkileşimi sonucu ortaya çıkmaktadır. McCann ve Ortega-Argilés, bu eşitsizliklerin temel nedenlerini, Brexit sonrası dönemde daha belirgin hale gelen ekonomik zayıflık, düşük üretkenlik ve yerel toplulukların siyasi temsildeki yetersizlikleri olarak tanımlamaktadır. Özellikle Brexit referandumu, daha az gelişmiş bölgelerin ekonomik fırsatlara erişimde ciddi zorluklar yaşadığı bir dönemi başlatmıştır (2021:546). Bölgesel eşitsizliklerin sonuçları, hem ekonomik hem de sosyal boyutlarda kendini göstermektedir denilebilmektedir.

İngiltere hükümeti, bölgesel eşitsizliği azaltmak için çeşitli politikalar uygulamaktadır. 2010 sonrasında yerel büyümeyi teşvik etmek amacıyla Yerel Girişim Ortaklıkları (LEPs) kurulmuş, bölgesel büyüme fonları oluşturulmuş ve şehir anlaşmaları (city deals) yapılmıştır (BIS, 2010a). 2014 yılında ise "Kuzey Kalkınma Kutbu Projesi" başlatılarak Manchester, Liverpool ve Leeds gibi şehirlerin ekonomik kapasitelerinin artırılması hedeflenmiştir (Osborne, 2014). Ancak bu politikalar, Londra'nın ekonomik ağırlığını azaltmada yetersiz kalmıştır. Ayrıca, merkezi hükümetin bütçe dağıtımı ve altyapı yatırımlarında Londra'yı önceliklendirmesi, eşitsizliği sürdürmektedir (Heseltine, 2012).

Martin; İngiltere'nin bölgesel eşitsizlik sorununa kalıcı çözümler bulmak için kapsamlı bir yaklaşım önermektedir. İlk olarak, bölgesel kalkınma teorilerinin tarihsel, kurumsal ve politik bağlamları dikkate alan daha bütüncül bir çerçeve sunması gerektiği vurgulanmaktadır (Martin, 2015: 260). İkinci olarak, merkezi yönetimin yetkilerinin bölgelere devredilmesi (fiscal devolution) önerilmekte, böylece yerel yönetimlerin kaynakları daha etkin kullanabileceği savunulmaktadır (Rodriguez-Pose ve Ezcurra, 2010:620-623; Martin, 2015:264). Üçüncü olarak, Londra'nın finansal ve siyasi merkez olarak aşırı güçlenmesini dengelemek için kuzey şehirlerine daha fazla yatırım yapılması ve bu şehirlerin birbirleriyle entegre bir "mega kent bölgesi" olarak geliştirilmesi önerilmektedir (City Growth Commission, 2014). Son olarak, ekonomik büyümenin sadece büyük şehirlerle sınırlı kalmaması, küçük ve orta ölçekli şehirlerin de kalkınma sürecine dâhil edilmesi gerektiği belirtilmektedir (Martin, 2015: 252-253). Benzer bir şekilde Hendrickson vd.(2018:4) ise bölgesel eşitsizlik için yerel kalkınma stratejilerinin benimsenmesi, beceri geliştirme programlarının artırılması ve yerel

ekonomilere yönelik desteklerin güçlendirilmesi çözüm önerilerini çalışmalarında aktarmaktadır. Nitekim Bu politikalar, yalnızca ekonomik büyümeyi teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal bağları güçlendirerek bölgesel eşitsizliklerin üstesinden gelinmesine yardımcı olabilecektir. Ayrıca, Tanner ve arkadaşları (2023), toplumsal bağların güçlendirilmesi için sosyal dokunun iyileştirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Hükümetlerin, yerel toplulukların ihtiyaçlarını dikkate alarak daha kapsayıcı ve etkili politikalar geliştirmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Yerel halkın karar alma süreçlerine dâhil edilmesi, toplulukların ihtiyaçlarına uygun çözümler geliştirilmesine yardımcı olacaktır (2023:90-95). Bu öneriler, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesi için kritik öneme sahiptir. Her iki çalışma da, bu stratejilerin uygulanmasının ekonomik büyümeyi teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda sosyal bağları güçlendireceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, hükümetlerin yerel toplulukların ihtiyaçlarını dikkate alarak daha kapsayıcı ve etkili politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

İngiltere'nin bölgesel eşitsizlik sorununa dair bir diğer önemli çözüm önerisi McCann ve Ortega-Argilés (2021) tarafından getirilmiştir. Buna göre; İlk olarak, yerel ekonomilerin güçlendirilmesi amacıyla, küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik destek programlarının artırılması gerekmektedir. Ayrıca, eğitim ve beceri geliştirme programları, özellikle genç nüfusa yönelik olarak genişletilmeli ve iş gücü piyasasına entegrasyonları sağlanmalıdır. Altyapı yatırımlarının artırılması, ulaşım ve iletişim ağlarının iyileştirilmesi de kritik öneme sahiptir. McCann ve Ortega-Argilés, bu tür politikaların, yerel toplulukların kendilerini değerli hissetmelerine katkıda bulunarak, "Levelling Up" gündeminin başarısını destekleyeceğini vurgulamaktadır (2021:548). Bu stratejiler, sadece ekonomik büyümeyi teşvik etmekle kalmayacak, aynı zamanda toplumsal dayanışmayı ve siyasi katılımı artırarak, bölgesel eşitsizliklerin üstesinden gelinmesine yardımcı olacaktır.

İngiltere'deki bölgesel eşitsizlikler, tarihsel kökenleri derinlere inen karmaşık bir sorundur. Sanayi Devrimi'nden bu yana Londra ve Güneydoğu ile kuzey bölgeleri arasında belirgin bir ekonomik uçurum oluşmuştur. Bu eşitsizlikler, yerel toplulukların yaşam standartlarını tehdit etmekte ve toplumsal huzursuzluğa yol açmaktadır. Çeşitli araştırmalar, bu sorunun çözümü için kapsamlı politikaların gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Yerel kalkınma stratejileri, beceri geliştirme programlarının güçlendirilmesi ve altyapı yatırımlarının artırılması gibi öneriler, bu sorunla başa çıkmak için önemlidir. Ayrıca, yerel halkın karar alma süreçlerine dahil edilmesi, daha etkili çözümler geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Sonuç olarak, İngiltere'nin bölgesel eşitsizliklerinin üstesinden gelinmesi, ekonomik büyümeyi teşvik

etmekle kalmayıp, toplumsal dayanışmayı ve siyasi katılımı artırarak daha adil bir toplum oluşturma yolunda önemli bir adım olacaktır. Hükümetlerin, yerel toplulukların ihtiyaçlarını dikkate alarak daha etkili politikalar geliştirmesi gerekmektedir.

10.2. Hizmette Yerellik (Subsidiarity) Gündeminin Geleceği

Etimolojik olarak "yerellik", "ikincillik" anlamı taşıyan subsidiarity kavramı bir eylemi, bir davranışı, bir kişi ya da kurumu güçlendirmeye yarayan; onlara destek ve yardımcı olan anlamına gelmektedir (Keleş, 1995:3). Kavramın kökenine bakıldığında; Bismarck yönetimindeki Prusya devletinin Protestan eğiliminden rahatsız olan Katolik kilisesi ile devlet arasındaki gerilimden doğan ve aynı zamanda kilisenin toplumsal konularda resmi görüşlerini de içeren 1931 tarihli "*Quadragesimo Anno"* bildirgesine dayanmaktadır (Demiral, 2017:134). Kabaca kilise-devlet arasındaki çekişmede gücü elinde bulunduran Protestan Prusya devletinin ülkedeki tüm Katolik eğitim kurumlarını devlet kontrolüne geçirmesi, kiliselere yapılan yardımları keserek bizzat denetimini üstelenmesi neticesinde Papa'nın toplum refahının sağlanmasında şahsi yardımlar birincil devlet yardımları ikincil niteliktedir resti Katolik kökenli subsidiarity (ikincillik) kavramının kitlelerce benimsenmesini sağlamıştır. Süreç içerisinde de kavram merkezi devlet tarafından yerine getirilen hizmetlere alternatif olan tüm hizmetleri kapsayıcı şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Henkel, 2002: 363; Çizakça, 2008:3).

Hizmette yerellik kavramı toplumsal ya da siyasal işlerde eylem önceliğinin bireye en yakın yerel birimlere ait olması ve merkezi idarenin sadece yardım maksatlı ikincil olarak faaliyetlerde bulunabilmesi olarak tanımlanabilmektedir (Canatan, 2001b:1; Kendir Özdinç, 2007: 54). Kavramın günümüzde bu denli popüler olmasının nedeni de devlet müdahalesinin ikincil, bireysel ya da yerel faaliyetlerin ise birincil önemde tutulmasından kaynaklanmaktadır. Kararların vatandaşa mümkün olan en yakın düzeyde alınması gerekliliği anlamını taşıyan subsidiarity kavramı esasen AB üyesi devletlerarasında giderek sıkılaşan bir birlik oluşmasını sağlarken, diğer yandan kararların vatandaşlara olabildiğince en yakın düzeyde alınmasını gerekli kılması olası aşırı merkeziyetçi/baskıcı devlet ihtimalini de ortadan kaldırmakta, yerel demokrasiyi güçlendirmektedir (Demiral, 2017:80).

İngiltere'nin 2020 yılında üyelikten ayrılmasıyla birlikte üye sayısı 27'ye düşen Avrupa Birliği, süreç içerisinde aşırı merkeziyetçi bir yapıya doğru evrildiği yönünde eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle İngiltere'nin ayrılışı sonrasında, merkeziyetçi politikaların daha da güçlendiği ve bunun bölgesel çeşitliliği zayıflatabileceği endişeleri dile getirilmektedir. AB, ortak standartlar ve düzenlemeler oluşturma konusundaki merkezi rolü nedeniyle de

eleştirilmiş, bu durumun bölgesel özerkliği aşındırdığı ve bölgelerin kendi kararlarını alma yeteneklerini zayıflattığı öne sürülmüştür. Buna karşılık, AB'nin bölgesel otoritelere yetki devretmeyi, yerel karar alma mekanizmalarını güçlendirmeyi ve bölgesel çeşitliliği ile yenilikçiliği teşvik etmeyi amaçlayan yapısal fonlar ve subsidiarity ilkesini desteklemesi, bu eleştirilere bir yanıt niteliği taşımaktadır. Sonuç olarak, AB'nin merkeziyetçi eğilimlere karşı aldığı önlemler ve yapısal fonlar aracılığıyla desteklediği subsidiarity ilkesi, bölgesel özerkliği ve yerel karar alma süreçlerini güçlendirerek eleştirilere cevap vermeyi hedeflemektedir. Subsidiarity ilkesinin çizdiği pembe çerçeveye rağmen kabul görmesi çok da kolay olmamıştır. Birliğin eylem alanlarındaki ve yetki kapsamındaki genişleme, egemenlik ilkelerine sıkı sıkıya bağlı olan üye devletler tarafından temkinli bir şekilde karşılanmıştır. Bu temkinli yaklaşımın temel nedenleri arasında Birliğin yetkilerini geniş yorumlama eğilimi ve bu yolla aşırı müdahaleci bir tutum sergileme potansiyeline ilişkin endişeler yer almaktadır. Ayrıca, AB kurumlarının aşırı bürokratik bir yapı olarak algılanması bu kurumların ulusal egemenlik üzerinde artan etkisine yönelik eleştirileri beraberinde getirmiştir. Bu durum, üye devletlerin, ulusal yetki alanlarının aşınması ve siyasi özerkliklerinin zayıflaması yönündeki kaygılarını daha da artırmıştır (Canatan, 2001b:79). Öte yandan, üye devletlerdeki ulus-altı yönetsel ve siyasal birimler, Avrupa bütünleşmesi sürecinde yetki alanlarının Birlik düzeyine kaymasına yönelik endişeler taşımaları nedeniyle, yerel ve bölgesel yönetimler kendi yetki ve eylem alanlarını korumaya yönelik çabalar içine girdiğini (Şinik, 2009:67) söylemek mümkündür.

Subsidiarity kavramının birlik gündeminde ilk defa yer alması 1990 yılında üye devletlerden Belçika'nın verdiği memorandum ile olmuştur. Belgede demokrasi, uyum, yerellik ve veremlilik amaçlarının altı çizilmiş olup; Topluluk merkez organlarının temel politik konularla ilgilenmesi geri kalan her şeyin ise yerel yönetimlere bırakılmasını öngören "subsidiarity" kavramının altı çizilmiştir (Demiral, 2017).

Hizmette Yerellik İlkesi, 1970'lerde devlet yapılarının yeniden tartışılmasıyla Avrupa'da gündeme gelmiş, 1990'lardan itibaren küresel ölçekte önem kazanmıştır. Avrupa Birliği'nde, merkezileşme eğilimlerine karşı üye devletlerin tepkisi, bu ilkenin benimsenmesini hızlandırmıştır. Kısa sürede, AB'nin temel ilkelerinden biri haline gelerek politika yapım süreçlerinde etkili olmuştur. Günümüzde de geçerliliğini koruyan bu ilke, bu özelliğiyle dikkat çekmeye devam etmektedir. Kavramın birliğin gündeminde yer almasının temelinde Avrupa Birliği kurucu devletlerinden olan Almanya'nın etkisi yüksektir. Bu durumun sebebini anlamak içn Almanya'nın tarihi geçmişine bakmak gerekir. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya, bireysel özgürlükleri güvence altına alan bir toplum inşa etmeyi hedeflemiştir. Nazi

döneminin devlete tanıdığı sınırsız müdahale yetkisi ülkede derin yaralar açmıştır. Bu travmatik deneyimin etkisiyle "hizmette yerellik" ilkesi benimsenmiştir (Coşkun, 2007:12). Bir yandan Alman toplumunun içinde bulunduğu koşullardan çıkabilmesi için devlet yardımı kaçınılmaz görülmekte**,** öte yandan devlet müdahalesinin sınırlandırılması istenmektedir**.** Bu kaygılar çerçevesinde uygulamaya konulan hizmette yerellik ilkesi**,** Almanya'da temelde bir yeniden düzen sağlama ilkesi olarak kullanılmıştır. İlke, devlet ile diğer siyasi grupların yetki alanlarını belirlemekte ve birbirlerinin alanlarında dayanışmaya dayalı bir düzen öngörmektedir (Cavlak, 2017: 136)**.** Bu amaçla da Almanya'da hizmette yerellik ilkesi merkezi idare ile yerel idareler arasında görev ve yetki paylaşımını içeren hususların düzenlendiği bir anayasa maddesinde düzenlenmiştir. Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 70.maddesine göre (bundestag.de);

> *"…(1) Eyaletler, bu Anayasanın Federasyona yasama yetkisi tanımadığı sürece, yasama yetkisine sahiptirler.*
>
> *(2) Federasyonun ile eyaletlerin yetki ve görevlerinin sınırlanması, bu Anayasanın inhisarı yasama ve yarışan yasama hakkındaki hükümlerine göre yapılır…"*

Benzer bir destekleyici ifade de yine Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın 28.maddesinde düzenlenmiştir. İlgili madde uyarınca yerel yönetimlerle ilgili bütün işlerin, kanuni sınırlar içerisinde o yörenin insanlarının kendi sorumlulukları altında düzenlenebileceği hakkı yer almıştır. Buna göre (bundestag.de):

> *"…(2) Belediye ve köylerine, yasaların çerçevesi içerisinde, kendi sorumluklarının temelinde yerel topluluğun tüm işlerini düzenleme hakkı verilmelidir. Belediye ve köy birlikleri de, kendi yasal görev ve yetki çerçeveleri içinde, yasalara uygun olarak yerel yönetim hakkına sahiptirler. Yerel yönetimin güvence altına alınması onun mali sorumluluğunun temellerini de kapsar; bu temellere, belediye ile köylerin matrah belirleme hakkı sahip olup ekonomik gücüne bağlı olan bir vergi kaynağı dahildir..."*

Yukarıda anayasa ile çizilen yönetim anlayışının genel hatları belirtilen Alman eyalet temsilcilerinin Avrupa Birliği çatısı altında sahip oldukları hak ve yetkileri kaybetme kaygısına çözüm olarak hiç de yabancısı olmadıkları "subsidiarity" ilkesinin önermeleri kavramın güçlenmesine katkı sağlamıştır. İkinci dünya savaşı sonrası dönemde Alman sosyal politikasının temel taşı halini alan hizmette yerellik ilkesinin tesisiyle köklü tarihi geçmişi olan

üye devletler ile ulus-üstü yapı olarak tasarlanan birliğin organları arasında güç dağılımı çağdaş ve yumuşak bir şekilde çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Amaçlananın birlik ile üye devletlerarasında yetkilerin karşılıklı denetimine dayalı bir denge sistemin tesisi olduğunu söylemek mümkündür. Genelde batı kültürü bir bütün olarak ele alınıyor olsa da bu bütünün farklı tonları, değişik desenleri vardır. İşte hizmette yerellik ilkesi bu kültürü oluşturan birbirinden farklı tonların ve desenlerin, genişlemekte olan AB bünyesinde hayatlarının devamının bir garantisi olarak ortaya atılmıştır. Hizmette yerellik ilkesiyle birlikte yerel motifleri temsil eden yerel idare birimleri birlik içerisinde daha aktif temsil imkânına kavuşmuş olan halkın katılım ve temsil düzeyi artırılmıştır (Bozkurt ve Özcan, 2001:6-13). Nitekim hizmette yerellik ilkesi AB'nin sorunları ele alınırken ve kamu hizmeti sunulurken ekonomik verimlilik ilkesi ışığında vatandaşa en yakın düzeyde kalınması gerektiğini doğrulamaktadır (Demiral, 2017:79). AB bağlamında merkezileşmenin tartışıldığı bu ortamda, subsidiarite ilkesi üye devletlerin uygulama ve görüşlerine alan açarak birliğin hem uyumunu hem de siyasi bütünleşme hedefini olumlu yönde desteklediğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Hizmette yerellik ilkesinin AB gündemine girmesinde üç temel neden etkili olmuştur. Birincisi, Ortak Pazar programının uygulanmaya başlamasıyla tüm alanlarda ortaya çıkan düzenleme ihtiyacının AB merkezi tarafından tek başına karşılanamayacak olmasıdır. İkincisi, refah devletinin merkeziyetçi yaklaşımına karşı bir alternatif oluşturma gerekliliğidir. Üçüncüsü ise Ortak Pazar'ın AB'yi temel karar merkezi haline getirmesiyle birlikte yeni yönetim mekanizmalarının ve görev dağılımının kurallara bağlanma zorunluluğudur (Özel, 2000: 34; Çetinkaya, 2023:219). Dolayısıyla yerellik ilkesi, AB'nin genişleyen yetki alanları karşısında hem etkin yönetimi sağlamak hem de üye devletlerin yerel yönetimlerinin özerkliğini korumak amacıyla benimsenmiş kritik bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır.

Peki Birlik içerisinde "hizmette yerellik" ilkesinin gelişim seyri nasıldı?. Öncelikle Avrupa Birliği'nde yerellik ilkesinin kurumsallaşma süreci, aşamalı olarak imzalanan antlaşmalar yoluyla gerçekleşmiş ve ilke zamanla AB'nin temel prensiplerinden biri haline gelmiştir. Maciejewski bu süreci kabaca şu şekilde özetlemektedir: Hizmette yerellik ilkesinin Avrupa Birliği'ne girişinin tarihsel kökeni, çevre politikasına özgü bir ölçüt olarak (açıkça bu isimle anılmasa da) 1986'da imzalanan Tek Avrupa Senedi ile başlamaktadır. Ancak ilkenin AB hukukuna asıl resmi ve genel bir ilke olarak yerleşmesi, 1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması (Treaty on European Union – TEU) ile gerçekleşmiştir. Maastricht Antlaşması hizmette yerellik ilkesini genel bir prensip haline getirerek Avrupa Topluluğu'nu Kuran Antlaşma'ya (TEC) eklemiştir. TEU yürürlüğe girmeden önce, Topluluklar İlk Derece

Mahkemesi'nin 21 Şubat 1995 tarihli kararında (T-29/92**)**, subsidiaritenin TEU öncesinde Topluluk eylemlerinin yasallığını denetleyen genel bir hukuk ilkesi *olmadığı* hükme bağlanmıştır. 1997 Amsterdam Antlaşması, TEC'ye "subsidiarite ve orantılılık ilkelerinin uygulanmasına ilişkin Protokol" ekleyerek 1992 Edinburgh Avrupa Konseyi mutabakatını yasal bağlayıcılığa ve yargı denetime açmıştır. 2007 Lizbon Antlaşması ise ilkeyi TEU Madde 5(3)'e taşımış, TEC'deki ilgili hükmü yürürlükten kaldırmış, ilkenin "bölgesel ve yerel boyutunu" vurgulamış ve ulusal parlamentolara denetim yetkisi veren Protokol No 2 ile 1997 Protokolü'nü değiştirmiştir (Maciejewski, 2025:1-2). Bu süreç, ilkenin AB'nin yetki kullanımının temel bir düzenleyici ilkesi ve ulusal parlamentoların AB yasama sürecine dahil olmasının ana mekanizmalarından biri haline gelmesini sağlamıştır. Bu kapsamda hizmette yerellik ilkesini AB'nin demokratik meşruiyetini güçlendiren ve yetki ihlallerini önleyen anayasal bir denge aracı olarak nitelendirmek mümkündür.

Geleneksel devlet sistemlerinin sorgulanmaya başlandığı bir dönemde birlik içinde merkezileşmenin artmasının yerel yönetimleri huzursuz etmesi, ulus egemenliğinden fazlaca ödün vermek istemeyen bir kısım üye devletin, çok sayıda yetki ve sorumlulukla donatılan birlik organlarının artan bürokrasi nedeniyle hantallaşmasından rahatsız olması birlik içinde "Daha az Brüksel" seslerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu çok sesli gürültüyü sınırlandırmak için ortaya atılan subsidiarity ilkesi adeta can yeleği işlevi görmüştür. Siyasal gücün baskın bir şekilde Brüksel'de toplanmasına karşı bir güvence olarak görülen subsidiarity ilkesi ile topluluğun yetkilerini üye devletler lehine sınırlandıran ilke böylelikle birlik organları ile üye devletlerarasında yetki paylaşımı hususunda bir denge bulmaya çalışmıştır. AB, merkeziyetçilik ihtiyacı ile bölgesel özerkliğe saygı duyma arzusu arasında bir denge kurma zorluğuyla karşı karşıyadır. AB, bu zorluğa subsidiarite ilkesini geliştirerek yanıt vermiştir. Bu ilke, kararların mümkün olan en düşük seviyede alınması gerektiğini belirtir. Bu gerekliliğin hayata geçirilmesi ise siyasal birlik konusunda uluslararası uzlaşmanın sağlanmasını mümkün kılan hizmette yerellik ilkesinin Maastricht anlaşmasına eklemlenmesi olmuştur. Nitekim artık birliğin temel prensipleri arasında sayılan demokrasi, hukukun üstünlüğü ve dayanışma gibi prensiplere eklemlenen ilke (Bozkurt ve Özcan, 2001:6) AB'nin tüm faaliyet alanlarını kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmış olup, halkın yönetime etkin bir şekilde katılmasının aracı olarak Avrupa bütünleşmesine önemli katkılar sunmaktadır. Avrupa bütünleşmesinin en önemli sonuçlarından biri de bölgelerin siyasal faaliyetleri için kullandıkları kanalların sayısında artışın meydana gelmesidir ancak eklemek gerekir ki hizmette yerellik ilkesinin temel olduğu bir

sistemde, genel eğilim güçlü bir merkezi devletten değil, katılımcı yerel ya da bölgesel yönetimlerden yana işleyecektir (Canatan, 2001b: 75).

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'ndan Avrupa Birliği'ne uzanan süreçte tarihsel incelemeler, devlet altı örgütlenmelerin devlet müdahalesine karşı korunmasının ve siyasal, toplumsal ve iktisadî kararların bireylere en yakın düzeyde alınmasının gerekliliğinin hizmette yerellik ilkesinin temelini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu ilkenin Avrupa anayasal düzenine aktarılması ise, üye devletlerin Birlik kurumlarının müdahalesinden korunmasını sağlamak amacıyla gerçekleşmiştir. Ancak günümüzde bu ilkenin yalnızca devlet ile devlet üstü örgütlenmeler arasındaki ilişkileri düzenleyen bir araç olarak algılanmaması gereği önemlidir. Yasal düzenleme gerektiren durumlarda, sorunların en alt düzeyde ve bireye en yakın seviyede çözüme kavuşturulması, demokratik sistemin güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Bu ilke, özellikle Avrupa Birliği bağlamında sıkça dile getirilen demokrasi açığı sorununu çözmede de önemli bir rol oynayabilir; karar alma süreçlerini daha katılımcı hale getirerek ve bu katılımcılığın etkisiyle Avrupa kamusal alanının oluşumuna destek vererek merkezî bir işlev üstlenebilecektir (Coşkun, 2007:15).

Yukarıda ana hatları çizilen çerçevenin kabaca içini doldurmak gerekirse; Subsidiarite ilkesi, Avrupa Birliği'nin yetki kullanımını sınırlayan temel bir anayasal kuraldır. Buna göre, bir sorunun çözümü yerel veya ulusal düzeyde etkili biçimde gerçekleştirilebiliyorsa, AB hiçbir şekilde müdahale etmemelidir. Ancak AB'nin devreye girebilmesi için üç koşulun aynı anda sağlanması zorunludur: Birincisi, sorunun üye devletler tarafından yeterli ölçüde çözülememesi; ikincisi, eylemin kapsamı veya etkileri nedeniyle AB düzeyinde daha başarılı sonuç alınabilecek olması; üçüncüsü ise konunun AB'nin münhasır yetki alanına girmemesi şeklindedir. Bu koşullar, Maastricht Antlaşması'nın 5(3). maddesinde açıkça tanımlanmıştır. Bu noktada denilebilir ki *"Yerelde çözülebilen soruna Brüksel karışmaz; ancak yerel çözüm yetersiz kalırsa ve AB düzeyinde daha etkili sonuç alınıyorsa, AB ancak o zaman yetkisini kullanabilecektir"* . Bu ifade ile kavramın AB'deki yansımasını görmek mümkündür.

Sonuç olarak hizmette yerellik ilkesi, AB'nin *"Çeşitlilikte Birlik"*(european.union, 2025) vizyonunun temel taşlarından biri olarak hem genişleme sürecindeki merkeziyetçilik eğilimlerine karşı denge unsuru işlevi görecek, hem de yerel ve bölgesel yönetimlerin özerkliğini koruyarak demokratik katılımı güçlendirecektir. Bu ilkenin etkin bir şekilde işleyebilmesi ise ulusal parlamentoların ve bölgesel yönetimlerin karar alma süreçlerine somut katılımının artırılmasına bağlıdır. Böylece hizmette yerellik, AB bütünleşmesinin meşruiyetini pekiştiren anayasal bir araç olma özelliğini sürdürecektir.

10.3. Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği Politikalarının Bölgesel Yaklaşımlara Etkisi

İngiltere'de başlayan ve hızla dünyaya yayılan Sanayi Devrimi, endüstrileşmeyle birlikte ekonomik kalkınmayı beraberinde getirirken ekolojik sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Üretimdeki büyük artış, hammaddeye olan talebi de yükseltmiş, bu durumun ilk sonucu kaynakların aşırı kullanımına dayalı çevre tahribatı şeklinde kendini göstermiştir. Sürdürülebilir kalkınma kavramı, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren yaşanan çevresel yıkımların ardından gündeme gelmeye başlamıştır (Can vd., 2022:6). Bu döneme kadar hâkim olan "d*oğal kaynaklar sınırsızdır ve ekonomik büyümenin temel hedefidir*" anlayışı, insan ile doğa arasındaki dengenin giderek bozulmasına sebep olmuştur. Çevreye duyarsız üretim politikalarının bir sonucu olarak, gelecekte kaynakların tükenmesi, insan sağlığının zarar görmesi, çevresel tahribat ve ekonomik sorunların yaşanması kaçınılmaz hale gelecektir (Fisher, 2006:292). Ekonomik kalkınmanın, sosyal ve çevresel etkileri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmesinin, gelecek nesiller ve insanlık için kritik öneme sahip olduğu fikri giderek daha anlaşılır bir hal almıştır.

1960'lı yıllarda çevresel tahribatın boyutlarının fark edilmeye başlanmasıyla tetiklenen çevre ve ekoloji hareketi, 1970'lerde uluslararası düzeye ulaşmış ve 1983 yılında Birleşmiş Milletler bünyesinde Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun kurulmasına yol açmıştır. Sonraki yıllarda, çevre sorunlarına çözüm arayışlarının öne çıktığı uluslararası platformlarda, çevre ile kalkınma arasındaki ilişkinin kurulduğu ve sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımlandığı 1987 Brundtland Raporu hazırlanmıştır. "Sürdürülebilir kalkınma" ibaresi, resmi olarak ilk kez 1987'de Gro Harlem Brundtland tarafından, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu için hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" raporunda tanımlanmıştır. Bu kavramın yaygın şekilde benimsenmesi, 1970'li yıllardan başlayarak 1980'ler boyunca düzenlenen çeşitli uluslararası konferans ve toplantılarda tartışılması sayesinde mümkün olmuştur. "Ortak Geleceğimiz" raporuyla şekillendirilen sürdürülebilir kalkınma kavramı, 1992'de Gündem 21 ve Rio de Janeiro'daki Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ile birlikte kalkınma söyleminde öne çıkan temel kavramlardan biri haline gelmiştir (Ozmehmet, 2008:5-6).

Brundtland Komisyonu'nun raporundaki en önemli gelişmelerden biri, sürdürülebilir kalkınmanın bugün de en çok kullanılan tanımını sunmasıdır: Buna göre "Sürdürülebilir

Kalkınma; *bugünün ihtiyaç ve beklentilerini, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama imkânlarından fedakârlık etmeksizin gerçekleştirebilmek"* (WCED, 1987) şeklinde ifade edilmiştir. Bu yaklaşım, çevresel sürdürülebilirliği ekonomik ve sosyal boyutlarla birleştirmektedir.

Brundtland Raporu'nun ardından sürdürülebilir kalkınma paradigmasına katkı sağlayan önemli bir çalışma, Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN), Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Doğayı Koruma Vakfı (WWF) tarafından 1991 yılında yayımlanan "Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living" başlıklı rapordur. Söz konusu raporda, sürdürülebilir kalkınma ilkeleri sistematik bir şekilde genişletilmiş ve uygulanabilir politika önerileri geliştirilmiştir. Rapor, ekolojik sürdürülebilirliğin yanı sıra ekonomik sürdürülebilirlik boyutunu daha kapsamlı şekilde ele alarak, yalnızca doğal kaynak yönetimini değil aynı zamanda yaşam kalitesinin sürekliliğini de analiz etmiştir (AREschweız, 2025).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının çok boyutlu niteliği, 1992 Rio Konferansı'nda Munasinghe'in sunduğu *"sürdürülebilir kalkınma üçgeni"* modeliyle yeni bir bakışın kapılarını aralamıştır. Bu model, kalkınma sürecini iktisadi, sosyal ve çevresel boyutların etkileşimiyle ele alan bütüncül bir çerçeve sunmaktadır. Şekil 6'da görüleceği üzere, üçgenin her köşesinde yer alan bu temel alanların kendine özgü dinamikleri ve öncelikleri bulunmaktadır.

Ekonomik boyut, mal ve hizmet tüketiminin artırılması yoluyla insan refahını yükseltmeyi temel hedef olarak benimser. Çevresel boyut ise ekosistemlerin bütünlüğünün ve esnekliğinin korunmasını merkeze alır. Sosyal boyut, insan ilişkilerinin geliştirilmesinin yanı sıra bireylerin ve grupların hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırmaya odaklanır (Munasinghe, 2009: 35). Bu üç alanın karşılıklı etkileşimi, sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturmaktadır.

Bu model, yalnızca üçgenin köşelerinde yer alan ekonomik, sosyal ve çevresel boyutların değil, aynı zamanda bu köşeler arasındaki kenarların ve üçgenin iç kısmının da kritik önem taşıdığını vurgulamak amacıyla geliştirilmiştir (Yeni, 2014:186). Bu yaklaşım, sürdürülebilir kalkınmanın ancak tüm bu unsurların birbiriyle uyumlu etkileşimiyle mümkün olabileceğini ortaya koymaktadır.

Şekil 6. Sürdürülebilir Kalkınma Aşamaları Üçgeni

Kaynak: Munasinghe, M. (2015:10). Addressing the challenges of unsustainable development. In M. Munasinghe & B. Heinz (Ed.), Sustainable Development: New Dimensions for Society and Business (pp. 3- 16). MIND Press'den yararlanaılarak düzenlenmiştir.

Sürdürülebilir kalkınmanın sürekliliğini güvence altına almak için, ulusal düzeyde ekonomik, sosyal ve çevresel politikaların bütünleşik bir şekilde tasarlanması ve uygulanması kritik önem taşımaktadır. Bu bütünleşik politika yaklaşımı, sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşenleri arasındaki ahengin güçlendirilmesini ve olası çatışmaların önlenmesini sağlayarak, uzun vadeli kalkınma hedeflerine ulaşılmasını kolaylaştıracaktır denilebilir. Bu kapsamda söz konusu hedefin gerçekleşmesi için ilk aşamada Brundtland Komisyonu'nun ortaya koyduğu teorik çerçeveyi işler kılmak gerekmektedir.

3-14 Haziran 1992 tarihleri arasında Rio de Janeiro'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED), Brundtland Komisyonu'nun ortaya koyduğu teorik çerçeveyi temel almıştır. Bu konferansta, sürdürülebilir kalkınma kavramının yerel, ulusal, bölgesel veya uluslararası düzeyde olup olmadıklarına bakılmaksızın dünyadaki tüm insanlar için ulaşılabilir bir hedef olduğu soncuna varılması açısından önemlidir (un.org, 2025) "Rio Zirvesi" olarak da anılan bu konferans, uluslararası toplumun sürdürülebilir

kalkınma konusundaki uzlaşmayı yansıtan beş temel belgenin kabulüyle öne çıkmaktadır. Bu belgeler şunlardır: Sürdürülebilir Kalkınma için Eylem Programı (Gündem 21), Rio Deklarasyonu, Ormanların Sürdürülebilir Yönetimine İlişkin İlkeler, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi. Söz konusu belgeler, küresel çevre yönetişiminin hukuki ve politik temellerini oluşturması açısından önem arz etmektedir (un.org, 2025). Gündem 21 ise sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının kalkınma ile ekolojik denge arasında optimal bir uyum sağlanması gerektiğini ortaya koyan ve bu prensibin uluslararası düzeyde siyasi ve ekonomik olarak benimsendiğini resmiyet kazandıran bir belge olması nedeniyle, söz konusu beş uluslararası anlaşma içinde en stratejik öneme sahip metin konumundadır.

Gündem 21, Haziran 1992'de Rio de Janeiro'da düzenlenen UNCED'in sonucunda düzenlenen bir anlaşma belgesidir. Bu belge, sadece kalkınma ve çevre arasında denge kurulmasını önermekle kalmaz, aynı zamanda bu dengenin hangi temel ilkeler üzerine kurulacağını da detaylandırmakatdır. Çevre hareketleri için bir dönüm noktası ve adeta bir manifesto niteliği taşıyan Gündem 21, sürdürülebilir kalkınma ilkelerini BM ve hükümetler düzeyinde resmi taahhüt haline getirmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Gündem 21 öncelikle dünyadaki eşitsizliklere, artan yoksulluk, açlık, hastalıklar, eğitimsizlik ve ekosistemlerin bozulmasına dikkat çeker. Bu sorunlara çözüm olarak küresel ortaklık modelini önermektedir. Bu model, "yönetişim" yaklaşımını benimseyerek yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer yerel aktörlerin merkezi yönetimler ve uluslararası toplum tarafından ortak olarak kabul edilmesini savunmaktadır. Nitekim Küresel ortaklık ilkeleri, 1992 Rio Zirvesi'nden başlayarak 2022 Stockholm Zirvesi'ne kadar uzanan bir dizi BM konferansında şekillenmiştir (Akgül, 2010:139).

Küresel ortaklık ilkeleri, öncelikle tüm program alanları için uygun finansman politikalarının oluşturulmasını ve yeni kaynakların yaratılmasını hedeflemektedir. Bunun yanı sıra pratikte uygulanabilir teknik ve ekonomik araçların belirlenmesi, merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasındaki ilişkilerin adem-i merkeziyetçi bir anlayışla güçlendirilmesi öngörülmektedir. Model, hükümetler ile hükümet dışı kuruluşlar arasındaki işbirliğinin geliştirilmesini ve halkın süreçlere etkin katılımının sağlanmasını temel almaktadır. Tüm bu yaklaşımların odak noktasını, çok aktörlü bir yapı içerisinde toplumsal uzlaşmanın sağlanması

oluşturmaktadır denilebilir. Bu sayede farklı kesimlerin ihtiyaç ve beklentilerini dengeleyen, kapsayıcı çözümler üretilmesi amaçlamaktadır (2010:140).

Tablo 13'de gösterilen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 1 Ocak 2016 tarihinde uygulamaya konulmuştur. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin temelini oluşturduğu bu hedefler, yasal bağlayıcılık taşımamakla birlikte, dünyanın korunmasını ve refahın artırılmasını hedeflemektedir. SKH, yoksul, orta gelirli ve zengin tüm ülkeleri kapsayan küresel bir eylem planı niteliğindedir. BM üyesi olup SKH çağrısına katılan ülkeler; yoksulluğun ortadan kaldırılması, ekonomik büyümenin sağlanması, eğitim, sağlık, sosyal koruma ve istihdam olanakları gibi temel sosyal ihtiyaçların karşılanması ile birlikte iklim değişikliğiyle mücadele ve çevrenin korunmasına yönelik stratejilerin entegre bir şekilde yürütülmesi gerektiğini kabul etmektedir (Arıman, 2023:215).

Tablo 13. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

Hedef No	Hedef Adı	Temel Odak Alanları
1	Yoksulluğa Son	Aşırı yoksulluğun ortadan kaldırılması, sosyal koruma sistemleri
2	Açlığa Son	Gıda güvenliği, sürdürülebilir tarım
3	Sağlıklı Bireyler	Her yaşta sağlık hizmetlerine erişim, salgınlarla mücadele
4	Nitelikli Eğitim	Kapsayıcı eğitim, okuryazarlık, teknik beceriler
5	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Kadınların güçlendirilmesi, şiddetin önlenmesi
6	Temiz Su ve Sanitasyon	Su kalitesi, sanitasyon hizmetlerine evrensel erişim
7	Erişilebilir ve Temiz Enerji	Yenilenebilir enerji, enerji verimliliği
8	İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme	İstihdam, genç işsizliği, adil çalışma koşulları
9	Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı	Dayanıklı altyapı, sürdürülebilir sanayileşme
10	Eşitsizliklerin Azaltılması	Gelir dağılımı, sosyal koruma politikaları
11	Sürdürülebilir Şehir ve Topluluklar	Kentsel planlama, af risk yönetimi, yeşil alanlar
12	Sorumlu Üretim ve Tüketim	Atık yönetimi, doğal kaynak verimliliği
13	İklim Eylemi	İklim değişikliğiyle mücadele, uyum kapasitesi
14	Sudaki Yaşam	Okyanus ekosistemlerinin korunması, sürdürülebilir balıkçılık
15	Karasal Yaşam	Orman yönetimi, çölleşmeyle mücadele, biyoçeşitlilik
16	Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar	Şeffaf kurumlar, insan hakları, hukukun üstünlüğü
17	Hedefler için Ortaklıklar	Uluslararası işbirliği, teknoloji transferi, kapasite geliştirme

Kaynak: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri; BM Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı, https://sdgs.un.org/goals; erişim tarihi 20.06.2025 yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Sürdürülebilir kalkınmanın bir gereği olarak, ekonomik büyümenin yarattığı refahın toplumun tüm kesimlerine adil bir şekilde dağıtılması ve yoksulluğun azaltılması öncelikli hedefler arasındadır. Beşeri sermaye potansiyelinin geliştirilmesi ve tam kapasitede verimli kullanılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi, özel politika gerektiren gruplar (çocuklar,

gençler, kadınlar, engelliler, yaşlılar gibi) dahil olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin korunması, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin etkin hale getirilerek yaygınlaştırılması ve genel yaşam standartlarının yükseltilmesi temel politika önceliklerini oluşturmaktadır (TBMM, 2023:151)

Son yıllarda yaşanan jeopolitik gerilimler, ekonomik dalgalanmalar, küresel tedarik zincirindeki aksamalar, Covid-19 pandemisi, doğal afetler ile su, gıda ve enerji krizleri, ülkemizin kalkınma sürecini ve toplumsal refahını çok boyutlu olarak etkilemiş, yeni risk ve belirsizlikleri beraberinde getirmiştir. Bu durum, değişen koşullara hızla uyum sağlayabilen dinamik ve esnek bir planlama anlayışının önemini daha da artırmıştır. Bu gerçekler ışığında hazırlanan On İkinci Kalkınma Planı, ülkemizin sürdürülebilir kalkınma sürecini stratejik bir yaklaşımla yönetebilmek amacıyla mevcut kaynakların etkin kullanımını, orta ve uzun vadede bu kaynakların artırılmasını ve ekonomik/sosyal açıdan en yüksek katma değer yaratan alanlara yönlendirilmesini sağlayacak bir rehber niteliği taşımaktadır. Bu bağlamda Plan'da, "Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre" başlığı altında; yerleşim bölgelerinin ve toplumun afetlere karşı dayanıklılığının güçlendirilmesi, çevrenin korunması, kentsel ve kırsal alanlarda yaşam standartlarının yükseltilmesi ile bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik politika ve tedbirlere yer verilmiştir (TBMM, 2023: 2).

Sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği politikaları, bölgesel yaklaşımları şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Bu politikalar, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ve uyum sağlamak için bölgesel düzeyde planlama ve uygulama stratejilerini içermektedir. Temiz enerji üretimi ve enerji verimliliği, sanayide yeşil dönüşüm, sürdürülebilir ulaşım, döngüsel ekonomi, yeşil altyapı ve şehir planlaması, sürdürülebilir tarım ve gıda üretimi gibi alanlarda yatırımlar hızlandırılmaktadır. Avrupa Birliği'nin Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) gibi küresel girişimler de bölgesel politikaları etkilemektedir (TBMM, 2023:7). AYM, iklim nötr bir ekonomiye geçişi hedefleyerek üye ülkelerin ve komşu bölgelerin politikalarını uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, sınırda karbon düzenleme mekanizması (SKDM) gibi uygulamalar, bölgesel ticaret ve sanayi politikalarını doğrudan etkilemektedir

Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliği politikaları, bölgesel düzeyde uygulanabilir ve etkili çözümler sunarak küresel hedeflere ulaşmada kritik bir rol oynamaktadır. Bu politikalar, bölgelerin sosyo-ekonomik ve çevresel koşullarına uygun şekilde tasarlanarak uzun vadeli kalkınma stratejilerine entegre edilmelidir.

10.3.1. Sürdürülebilir Kalkınma, İklim Değişikliği ve AB Politikaları

Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyüme, sosyal eşitlik ve çevresel koruma arasında bir denge kurmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu bağlamda, iklim değişikliği politikaları, sürdürülebilir kalkınmanın temel bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır. AB sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliğiyle mücadelede küresel liderlik rolü üstlenmektedir.

BM'nin 2015'te kabul ettiği Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, AB'nin hem iç hem de dış politikalarında temel referans noktasını oluşturmaktadır. 2019'da ilan edilen Avrupa Yeşil Mutabakatı ise bu hedefleri somut adımlara dönüştürerek 2050 karbon nötr hedefini ortaya koymuştur (European Commission, 2019).

Bölgesel düzeyde bakıldığında, AB politikalarının farklı coğrafyalarda değişen etkiler yarattığı görülmektedir. Özellikle az gelişmiş bölgelerde yenilenebilir enerji yatırımları ve çevre standartlarının iyileştirilmesi önemli kazanımlar sağlarken, bölgeler arası eşitsizliklerin derinleşme riski de bulunmaktadır. Bu noktada devreye giren Adil Geçiş Mekanizması ekonomik dönüşümü destekleyerek sosyal adaleti gözetmeyi amaçlamaktadır (ecas.org, 2020).

İklim değişikliği, 21. yüzyılın en önemli küresel sorunlarından biridir ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin tümünü doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir. AB, iklim değişikliğine karşı mücadelede lider bir konumda olsa da, iklim krizinin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki çok yönlü etkileri dünyanın her bölgesinde görülmektedir. İklim değişikliğiyle mücadele, sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez bir unsurudur ve bu mücadele; temiz enerjiye geçiş, karbon salımının azaltılması ve yenilikçi teknolojilerin yaygınlaştırılması gibi kapsamlı politikaları gerektirmektedir. Bu kapsamda Tablo 14'de AB'nin politika ve hedeflerine değinilmiştir.

Tablo 14. Sürdürülebilir Kalkınma, İklim Değişikliği ve AB Bölgesel Politikaları Değerlendirme Tablosu

Kriter	AB Politikaları ve Hedefler	Kaynaklar
Sürdürülebilir Kalkınma	AB, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı ile 2050'ye kadar karbon nötr hedefini benimsemiştir.	European Commission (2019).
İklim Değişikliği ile Mücadele	Fit for 55 paketi, AB'nin 2030'a kadar emisyonları %55 azaltma ve 2050'de iklim nötr olma hedefini içerir.	European Council (2025h)
Bölgesel Politikalar ve Uyum	AB Bölgesel Politikası 2021-2027 döneminde bütçenin %30'unu iklim eylemine ayırmaktadır.	European Commission (2021).
Yenilenebilir Enerji	AB, 2030'a kadar enerjinin %40'ını yenilenebilir kaynaklardan sağlama hedefindedir.	IRENA(2022). *Renewable Energy Targets in 2022*.
Döngüsel Ekonomi	AB Döngüsel Ekonomi Eylem Planı (2020), atık önleme ve kaynak verimliliğini temel almaktadır.	EEA (2021). *Circular economy in Europe*.

Kaynak: İlgili rapor ve belgelerden yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Tablo 14'de ana hatları çizilmekle beraber Avrupa Birliği, küresel iklim değişikliği mücadelesinde öncü rol oynayan ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini en kapsamlı şekilde politika belgelerine yansıtan bölgesel bir güç olarak öne çıkmaktadır. 2019 yılında kabul edilen Avrupa Yeşil Mutabakatı, AB'nin 2050 yılına kadar karbon nötr bir ekonomiye geçiş vizyonunu resmi olarak ortaya koyarken, bu dönüşümün ekonomik büyümeyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Mutabakatın temel hedefleri arasında sera gazı emisyonlarının azaltılması, yenilenebilir enerjiye geçişin hızlandırılması, döngüsel ekonomi uygulamalarının yaygınlaştırılması ve biyolojik çeşitliliğin korunması yer almaktadır (European Commission, 2019). 2021 yılında devreye alınan Fit for 55 politik paketi ise bu uzun vadeli hedefe ulaşmak için kritik bir ara dönem kilometre taşı olarak, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarının %55 oranında azaltılmasını öngörmektedir. Bölgesel kalkınma politikaları bağlamında, AB'nin 2021-2027 dönemi için ayırdığı uyum fonlarının önemli bir bölümü yeşil dönüşüm projelerine tahsis edilmiştir. Toplam bütçenin %30'luk kısmının doğrudan iklim eylemlerine ayrılması, Birliğin çevresel sürdürülebilirliğe verdiği stratejik önceliği yansıtmaktadır.

Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı'nın (IRENA) 2022 verileri, AB'nin enerji sektöründeki dönüşüm hızını ortaya koymakta ve 2030 yenilenebilir enerji payı hedefinin %40 seviyesine çıkarılmasının, enerji güvenliği ve iklim nötrlüğü açısından taşıdığı hayati önemi vurgulamaktadır. Kaynak verimliliği ve atık yönetimi alanında ise AB, döngüsel ekonomi prensiplerini merkeze alan yenilikçi politikalar geliştirmektedir. Avrupa Çevre Ajansı (EEA)'nın 2021 tarihli kapsamlı analizleri, bu politikaların uzun vadede hem çevresel hem de ekonomik sürdürülebilirliğe önemli katkılar sağlayacağını ortaya koymaktadır (EEA, 2024).

Üretim ve tüketim modellerindeki bu köklü dönüşüm, aynı zamanda yeşil istihdam alanlarının genişlemesine ve rekabetçi bir sürdürülebilir ekonomi modelinin oluşumuna zemin hazırlamaktadır.

AB'nin iklim değişikliğiyle mücadelesinde diğer önemli girişimlerden biri de Emisyon Ticaret Sistemi'dir (ETS). ETS, sera gazı emisyonlarını azaltmak için piyasa temelli bir mekanizma sunmakta ve şirketleri daha az karbon salımı yapmaya teşvik etmektedir (Europen Commission, 2016). Bunun yanı sıra AB, "Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması"nı hayata geçirerek karbon kaçağını önlemeyi hedeflemektedir. Bu uygulama ile yüksek karbon salımı yapan ürünlerin ithalatına ek maliyetler getirilmekte ve böylece AB'deki şirketlerin rekabet gücü korunmaktadır.

Son tahlilde Avrupa Birliği'nin sürdürülebilir kalkınma ve iklim politikaları, küresel ölçekte belirleyici bir role sahip olmakla birlikte, uygulama sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Bir yandan İspanya ve Almanya gibi ülkelerdeki başarılı yenilenebilir enerji projeleri, diğer yandan Doğu Avrupa'nın fosil yakıt bağımlılığı, AB'nin bu alandaki politikalarının bölgesel düzeyde farklı sonuçlar doğurduğunu göstermektedir. Adil Geçiş Mekanizması gibi girişimler, bu eşitsizlikleri gidermeye yönelik önemli adımlar olsa da, özellikle finansman ve kapasite sorunları nedeniyle istenen etkiyi tam olarak gösterememektedir.

Sonuç olarak, AB'nin sürdürülebilir kalkınma vizyonu, küresel liderlik iddiasını destekleyen önemli bir adım olarak görülmekle birlikte, uygulamadaki zorluklar ve tutarsızlıklar, bu hedeflere ulaşılmasını güçleştirmektedir. Politikaların etkinliğini artırmak için bölgesel farklılıkların daha iyi anlaşılması ve çok boyutlu bir yaklaşım benimsenmesi elzemdir.

10.4. Türkiye'nin Çıkaracağı Dersler

Birleşik Krallık'ın Bölgesel Kalkınma Ajansları deneyimi, bölgesel kalkınma politikalarının evrimi ve kurumsal yapıların sürdürülebilirliği konusunda Türkiye için önemli dersler barındırmaktadır. BKA'lar, 1999-2012 yılları arasında bölgesel ekonomik kalkınma ve istihdam artışına önemli katkılar sağlamış olmakla birlikte, 2010'lu yıllarda maliyet tasarrufu, yerelcilik ideolojisi ve hesap verebilirlik eksikliği gerekçeleriyle kaldırılmıştır. Bu kararın ardından yaşanan süreç, bölgesel kalkınma politikalarında kurumsal sürekliliğin önemini ve ani yapısal değişikliklerin potansiyel olumsuz etkilerini açıkça ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin bu deneyimden çıkarabileceği ilk ve en kritik ders, bölgesel kalkınma kurumlarında kurumsal istikrarın korunmasının gerekliliğidir. BKA'ların kaldırılması sonrasında yaşanan bilgi birikimi ve uzmanlık kaybı, uzun vadeli stratejik kalkınma çabalarını önemli ölçüde zayıflatmıştır. Türkiye'deki Kalkınma Ajansları, yasal ve kurumsal yapıları itibarıyla Birleşik Krallık'ın sonraki dönemde oluşturduğu Yerel Girişim Ortaklıkları'na kıyasla daha güçlü bir alt yapıya sahiptir. Bu avantajın korunması ve kurumsal hafızanın sürekliliğinin sağlanması, Türkiye'nin bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmasında belirleyici olacaktır.

İkinci önemli ders, merkeziyetçilik ile yerel özerklik arasındaki dengenin sağlanması gerekliliğidir. Birleşik Krallık'taki aşırı merkeziyetçi yönetişim modeli, bölgesel eşitsizliklerin sürmesine ve hatta derinleşmesine yol açmıştır. Türkiye'nin bu noktada dikkat etmesi gereken husus, Kalkınma Ajansları'nın yasal özerkliği ile merkezi hükümetin koordinasyon rolü arasında optimal dengeyi kurabilmektir. Yerel dinamiklere duyarlı, yerel aktörleri güçlendiren ve yeterli kaynaklarla desteklenen bir yetki devri mekanizması, bölgesel kalkınma hedeflerine ulaşmada daha etkili sonuçlar verecektir.

Üçüncü kritik çıkarım, iş dünyası destek sistemlerinin entegre yapısının korunması gerekliliğidir. BKA'ların kaldırılması ve Business Link hizmetinin dağıtılması, İngiltere'de iş dünyası destek sistemini parçalı ve karmaşık hale getirmiştir. Türkiye'deki Kalkınma Ajansları'nın sunduğu bütünleşik destek mekanizmaları (doğrudan finansman, faiz desteği, teknik destek vb.), özellikle KOBİ'ler ve yeni girişimciler için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu entegre yapının korunması ve geliştirilmesi, Türkiye'nin bölgesel ekonomik canlanma çabalarında kritik rol oynayacaktır.

Dördüncü önemli ders, finansman mekanizmalarının öngörülebilirliği ve yeterliliğinin sağlanması gerekliliğidir. BKA'ların halefi olan Yerel Girişim Ortaklıkları'nın rekabetçi teklif sistemine dayalı finansman modeli, projelerin uzun vadeli planlamasını ve sürdürülebilirliğini zorlaştırmıştır. Türkiye açısından, Kalkınma Ajansları'nın istikrarlı ve yeterli finansman kaynaklarına sahip olması büyük önem taşımaktadır. Özellikle AB fonlarının gelecekteki durumu dikkate alındığında, yerel ve ulusal kaynaklara dayalı çeşitlendirilmiş finansman modellerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

Beşinci çıkarım ise uluslararası işbirliği ve fonların öneminin korunması gerekliliğidir. Brexit sonrası Birleşik Krallık'ın AB yapısal fonlarına erişimini kaybetmesi, bölgesel kalkınma politikalarını olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin, uluslararası fonların ve işbirliği mekanizmalarının bölgesel kalkınmadaki rolünü sürdürmesi, ancak aynı zamanda dışsal şoklara karşı dayanıklılığı artıracak alternatif finansman modelleri geliştirmesi gerekmektedir.

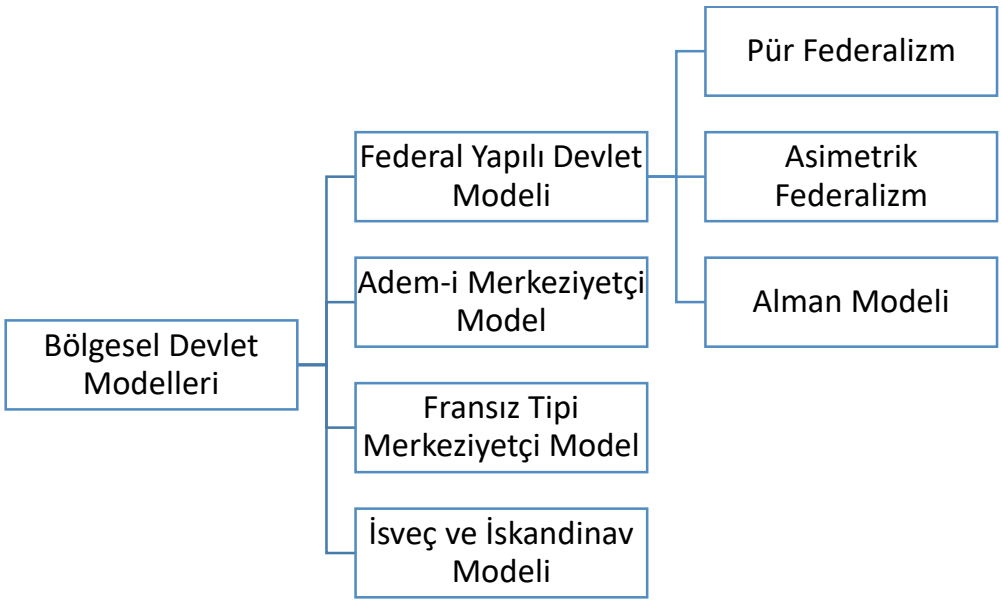
Bu çerçeveye ek olarak, AB'nin sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı Türkiye için önemli yeşil dönüşüm fırsatları sunmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı'na uyum sürecinde, Türkiye'nin bölgesel düzeyde yenilenebilir enerji yatırımlarını artırması, döngüsel ekonomi modellerini benimsemesi ve iklim dostu sanayi politikaları geliştirmesi stratejik bir gerekliliktir. Özellikle az gelişmiş bölgelerde yeşil dönüşümün sosyo-ekonomik etkilerini yönetmek üzere "Adil Geçiş" mekanizmalarının oluşturulması kritik önem taşımaktadır. AB'nin bölgesel politika uygulamalarındaki başarılı örneklerden hareketle, yerel yönetim kapasitelerinin güçlendirilmesi ve katılımcı yönetişim modellerinin yaygınlaştırılması, Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmasında önemli bir kaldıraç etkisi yaratacaktır. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile bölgesel kalkınma politikalarının bütünleşik bir şekilde ele alınması, Türkiye'nin hem ekonomik büyümesini sürdürmesine hem de çevresel sürdürülebilirliği sağlamasına katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, Birleşik Krallık'ın BKA deneyimi, bölgesel kalkınma politikalarında kurumsal sürekliliğin, merkez-yerel dengesinin, entegre destek mekanizmalarının, istikrarlı finansmanın ve uluslararası işbirliğinin kritik önemini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin bu dersler ışığında Kalkınma Ajansları sistemini güçlendirmesi, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Birleşik Krallık deneyiminden hareketle geliştireceği politikalar, hem bölgesel kalkınma çabalarının etkinliğini artıracak hem de küresel ekonomik belirsizliklere karşı direncini güçlendirecektir.

10.5. Bölgesel Yönetim Sistemlerinde Denge ve Esneklik Arayışı

Bu tez çalışmasında Bölge devleti modelleri, farklı yönetim anlayışlarını ve uygulamalarını temsil eden dört ana başlık altında incelenmektedir: federalist yapılı devlet modeli, adem-i merkeziyetçi model, Fransa tipi merkeziyetçi bölge modeli ve İskandinav tipi yerel öz yönetim modeli. Bu modeller, merkezi ve yerel yönetimler arasındaki güç dağılımı, yetki paylaşımı ve sosyal odaklı yaklaşımlar açısından çeşitlilik göstermektedir.

Şekil 7. Bölge Devleti Modelleri

Kaynak: Elazar, D. J. (1987); Keating, M. (1998); Watts, R.L. (2008); Palermo, F. (2011) çalışmalarından yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

A.) Federal devlet modeli, yetkilerin anayasal düzeyde merkezî hükümet ile bölgesel yönetimler arasında paylaşıldığı bir yönetim sistemidir. Bu model, özellikle çoklu etnik, kültürel veya coğrafi yapıya sahip toplumlarda bütünlüğü korumayı hedefler.

Klasik federalizmde, merkezî hükümet genellikle savunma, dış politika ve para politikası gibi ulusal ölçekli yetkileri üstlenirken, federe birimler (eyaletler, bölgeler vb.) kendi yasama ve yürütme yetkilerini özerk bir şekilde kullanır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), bu modelin en tipik örneğini teşkil eder (Watts, 2008:38).

i.Pür Federalizm, federal sistemlerde yetki dağılımının kesin ve katı sınırlarla belirlendiği bir yönetim paradigmasıdır. Elazar (1987:34) bu modelin temel özelliğini, her yönetim düzeyinin kendi yetki alanında mutlak özerkliğe sahip olması ve yetkilerin birbirine karıştırılmaması olarak tanımlar. Bu anlayış, ABD anayasasında özellikle Onuncu Değişiklik ile somutlaşmıştır. Pür federalizmin normatif temelleri, anayasal düzenlemeler ve yargısal denetim mekanizmalarıyla güçlendirilmiştir. Watts (2008:27), yetki dağılımının anayasanın sert çekirdeğinde korunduğunu ve yargı organları tarafından gözetildiğini ifade eder. Örneğin, ABD Yüksek Mahkemesi'nin *Dred Scott v. Sandford* (1857) gibi erken dönem kararları, bu katı yetki ayrımını hukuki zemine oturtmuştur (Katz, 2017:112). Pür federalizm, katı yetki ayrımına dayalı klasik bir model olarak ortaya çıkmış, ancak zamanla daha esnek yapılar benimsenmiştir. Federal devlet sistemleri, hem fırsatlar hem de zorluklar barındıran dinamik bir yönetim biçimi olarak varlığını sürdürmektedir.

ii. Asimetrik federalizm, federal devletlerde federe birimlerin anayasal statü ve yetkiler bakımından farklılaştığı bir yönetim modelidir (Watts, 2008: 87-89). Bu model, özellikle farklı etnik, tarihsel ve ekonomik yapıya sahip toplumlarda ulusal birliği korumak için kullanılır. Federalizmin geleneksel yetki paylaşımı anlayışını esnekleştirerek, merkez ile federe birimler arasında farklı ilişkiler kurulmasını sağlar (Watts, 2008: 88). Michael Keating (2001: 56-58), bu modelin ulus-devlet anlayışını aşarak çokuluslu devletlerde etkili bir çözüm sunduğunu belirtir. Kanada'da Quebec'in özel statüsü ve İspanya'da Katalonya ile Bask Ülkesi'nin geniş özerklik hakları bu modele örnektir (Keating, 2001: 59-61).

Ancak, asimetrik federalizm bazı sorunlara yol açabilir. Watts (2008: 91), yetki farklılıklarının eşitsizlik algısı ve siyasi gerilimlere neden olabileceğini ifade eder. Keating (2001: 62-64), farklı hukuki rejimlerin yönetimi zorlaştırdığını ve maliyetleri artırdığını vurgular. İspanya'da özerk bölgeler ile merkezi hükümet arasında yaşanan yetki çatışmaları, anayasal krizlere kadar varan sorunlara yol açmıştır (Pekmez, 2021: 47).

Federalizmin avantajları arasında yerel ihtiyaçlara duyarlılık ve çoğulcu kimliklerin korunması yer almaktadır. Ancak, yönetim maliyetlerinin artması, bölgeler arası eşitsizlikler ve ayrılıkçı hareketler gibi riskler de vardır (Watts, 2008:40). Bu nedenle, federal sistemlerin işleyişi sürekli gözden geçirilmeli; anayasal düzenlemeler net, yetki alanları açık olmalı ve merkez ile federe birimler arasında diyalog mekanizmaları işletilmelidir.

iii. Almanya'nın federal bölge modeli, 1949 yılında kabul edilen Alman Temel Yasası (Grundgesetz) ile anayasal temele kavuşmuş ve ülkenin tarihsel, kültürel ve ekonomik çeşitliliğine uygun şekilde tasarlanmıştır. Bu model, kooperatif federalizm olarak adlandırılan ve eyaletler (Länder) ile merkezi hükümet arasında sıkı bir işbirliğini öngören bir sistem sunmaktadır (Gunlicks, 2003:45-48). Alman federalizminin ayırt edici özelliği, eyaletlerin kendi anayasalarına, yasama organlarına ve hükümetlerine sahip olmalarının yanı sıra eğitim, kültür, yerel yönetim ve polis gibi alanlarda geniş yetkilere sahip olmalarıdır.

Almanya'nın federal bölge modeli, yerel özerklik ile ulusal bütünlüğü başarılı şekilde uzlaştıran bir yapı sunmakla birlikte, mali eşitlik ve karar alma süreçlerindeki verimlilik gibi konularda sürekli reform ihtiyacı doğurmaktadır. Eyaletler arasındaki ekonomik farklılıklar, mali eşitlik mekanizmalarıyla giderilmeye çalışılsa da, bazı eyaletlerin diğerlerine bağımlı hale gelmesine yol açabilmektedir. Ayrıca federal sistemin karmaşık yapısı karar alma süreçlerini

yavaşlatabilmekte ve eğitim gibi alanlarda eyaletler arası standart farklılıkları eşitsizliklere neden olabilmektedir (Kropp ve Behnke, 2016: 89-92).

B.) Adem-i merkeziyetçi bölgesel devlet modeli, merkezi yönetimin idari ve siyasi yetkilerini alt yönetim birimlerine devrettiği bir sistemdir. Turner ve Hulme (1997:156), bu modelin temel özelliğini, yerel birimlerin merkeze bağımlılıklarını koruyarak sınırlı alanlarda karar alma yetkisi kazanmaları olarak tanımlamaktadır. Litvack vd., (1998:4), bu sistemde yönetim yetkilerinin merkezin belirlediği sınırlar içinde bölgesel birimlere aktarıldığını vurgulamaktadır. Crook ve Manor (1998:78) ise modelin karakteristik özelliğinin, merkez tarafından atanan valiler ile seçilmiş yerel yöneticilerin ortak yönetimi olduğunu belirtmektedir.

Bu model, özellikle geniş coğrafi alanlara sahip ülkelerde veya farklı etnik ve kültürel grupların bir arada yaşadığı toplumlarda uygulanmaktadır. Birleşik Krallık'ta İskoçya, Galler ve Kuzey İrlanda'nın sahip olduğu sınırlı özerklik, bu sistemin tipik bir örneğidir (Loughlin, 2001:74). Modelin avantajları arasında yerel yönetimlerin kendi bölgelerinin önceliklerini daha iyi belirleyebilmesi ve yerel ihtiyaçlara uygun politikalar geliştirebilmesi yer alır. Grindle (2007:89), karar alma süreçlerine yerel aktörlerin katılımının yönetişimi iyileştirdiğini ifade etmektedir.

Ancak, modelin dezavantajları da bulunmaktadır. Bardhan (2002:193), merkez ile yerel birimler arasında politika uyumsuzluğu riskinin artabileceğine dikkat çekmektedir. Prud'homme (1995: 201-205) ise yetki devrinin yerel düzeyde yozlaşmayı artırabileceği riskine işaret etmektedir. Ayrıca, bölgeler arası ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesi potansiyeli taşımaktadır. Zengin bölgelerin daha fazla kaynak toplaması, yoksul bölgelerin geride kalmasına ve merkezi bütçelerin kaynak aktarma mekanizmalarının zayıflamasına yol açabilmektedir. Ekonomik faaliyetlerin belirli bölgelerde yoğunlaşması ise kırsal alanların ihmal edilmesi riskini doğurabilmektedir.

C.) Merkeziyetçi bölgesel devlet modeli, tüm yetkilerin merkezi hükümette toplandığı ve yerel yönetimlerin yalnızca merkezi otoritenin belirlediği sınırlar içinde faaliyet gösterdiği bir yönetim anlayışıdır. Bu model, ulus-devlet anlayışını güçlendirmek ve ulusal birliği korumak amacıyla tercih edilmektedir. Türkiye'nin erken Cumhuriyet dönemi, bu modele örnek gösterilebilir. Bu dönemde yerel yönetimlerin yetkileri sınırlandırılmış, merkezi otorite güçlendirilmiştir (Şinik ve Görgün, 2015:778). Fransa ise bu modelin klasik bir örneğidir. Yerel

yönetimler merkezi hükümetin doğrudan kontrolüne tabi olup anayasal özerklikleri bulunmamaktadır.

Fransız merkeziyetçiliğinin en belirgin özelliği, karar alma mekanizmalarının Paris merkezli olması ve yerel yönetimlerin merkezi otoriteye bağlı kalmasıdır. Jacques Chevallier'in *L'État post-moderne* adlı çalışmasında, yerel yönetimlerin bağımsız aktörler olarak görülmediği, devletin bir uzantısı olarak kabul edildiği vurgulanmaktadır (2017:89).

Bu yapının temel unsurlarından biri olan *préfet* (vali) kurumu, Napolyon Bonapart tarafından 1800 yılında oluşturulmuş ve günümüze kadar korunmuştur. Yves Mény'nin *Politique comparée* eserinde valilerin merkezi hükümetin politikalarını uyguladığı ve yerel yönetimleri denetlediği belirtilmektedir (2019: 112). Bu denetim mekanizması vesayet olarak adlandırılır.

1982'deki Yerel Yönetim Reformları (*Lois Defferre*), Fransa'nın merkeziyetçi yapısında önemli bir değişim yaratmıştır. Bu reformlarla valilerin yürütme yetkileri azaltılmış, yerel yönetimlere sınırlı özerklik tanınmıştır (Le Lidec, 2020: 78). Ancak Fransa, diğer Batı Avrupa ülkelerine kıyasla hâlâ merkeziyetçi bir yapıyı korumaktadır.

Bu modelin zayıf yönleri arasında yerel ihtiyaçlara duyarsızlık, bürokrasinin artması, idari işlemlerin yavaşlaması ve vatandaşların yerel karar alma süreçlerine katılımının kısıtlanması yer almaktadır. Ekonomik açıdan ise merkezi bütçe dağıtımı bölgeler arasında dengesizliklere yol açmakta, gelişmiş ve az gelişmiş bölgeler arasındaki farkları artırmaktadır. Bu durum, Fransa'nın merkeziyetçi modelinin modern yönetim ihtiyaçlarını karşılamakta zorlandığını göstermektedir.

D.) İsviçre'nin federal sistemi, 1848 Federal Anayasası ile şekillenmiş ve kantonların geniş özerkliğini koruyacak şekilde gelişmiştir. Linder (2021: 35) bu yapıyı "merkeziyetçilik ile yerelleşme arasında kurulan hassas denge" olarak tanımlamaktadır. Ülke yönetiminde 26 kanton, kendi anayasalarına sahip olup eğitim, sağlık ve kültür politikalarını bağımsız şekilde belirleme yetkisine sahiptir. Vatter (2018: 147) bu durumu federal hükümetin sınırlı yetkileri ile kantonların geniş özerkliğinin optimal birleşimi olarak açıklamaktadır.

Sistemin en özgün yönlerinden biri, doğrudan demokrasi uygulamalarıdır. Kanton ve belediye düzeyinde düzenlenen referandumlar, vatandaşların karar alma süreçlerine aktif

katılımını sağlamaktadır. Kriesi ve Trechsel (2022: 78) bu mekanizmayı temsili demokrasi ile doğrudan demokrasinin uyumlu bütünleşmesi olarak nitelendirmektedir. Mali alanda ise kantonlar, vergi oranlarını bağımsız belirleme yetkisine sahiptir.

Dilsel ve kültürel çeşitlilik, İsviçre modelinin başarıyla yönettiği bir alandır. Dört resmi dilin konuşulduğu ülkede, kanton özerkliği dilsel hakların korunmasını sağlamaktadır. Linder ve Steffen (2006) bu durumu çok kültürlülüğün kurumsal garantisi olarak tanımlamaktadır. Ancak sistem bazı eleştirilere de konu olmaktadır. Küçük kantonların federal karar alma mekanizmalarında nüfus oranlarına göre aşırı temsil edilmesinin demokratik temsil ilkesiyle çelişebileceğini söylemek de mümkündür.

İsviçre modeli, bölgesel özerklik ile ulusal bütünlüğü başarıyla uzlaştıran bir örnek teşkil etmektedir. Federal hükümetin sınırlı yetkileri, kantonların geniş özerkliği ve güçlü yerel yönetim yapısı sayesinde hem çeşitlilik korunabilmekte hem de ulusal düzeyde uyum sağlanabilmektedir. Sistemin bu özellikleri, küçük ölçekli ancak karmaşık yapıdaki toplumlar için önemli bir yönetişim modeli sunmaktadır.

Bu dört temel modelin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerinin yer aldığı analiz Tablo 15.'te gösterilmiştir.

Aşağıdaki Tablo.15 'de yer alan farklı yönetim modellerinin güçlü ve zayıf yönleri incelendiğinde, her modelin kendine özgü avantajlarının yanı sıra önemli sınırlılık ve tehditler barındırdığı görülmektedir. Pür federalizm modeli, yerel ihtiyaçlara duyarlılık ve demokratik katılımı artırma potansiyeline sahip olmakla birlikte, yüksek yönetim maliyetleri ve bölgeler arası ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesi gibi ciddi sorunlar barındırmaktadır. Benzer şekilde, asimetrik federalizm modeli, çok uluslu devletlerde birliği koruma açısından avantajlı olsa da yetki farklılıklarının siyasi gerilimlere yol açma riski ve yönetim süreçlerinin karmaşıklığı gibi zayıf yönlere sahiptir. Almanya modeli, kooperatif federalizm sayesinde merkez ve yerel yönetimler arasında iş birliğini sağlamayı hedeflese de karar alma süreçlerinin yavaşlığı ve mali eşitlik mekanizmalarının yetersizliği gibi sorunlar, modelin etkinliğini sınırlamaktadır. Ademi merkeziyetçi modelde ise yerel yönetimlere özerklik tanınması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilse de yerel düzeyde yozlaşma riski ve kaynak yetersizliği gibi problemler, bu modelin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Merkeziyetçi Fransız modeli, ulusal bütünlük ve hızlı karar alma mekanizmalarını desteklemesine rağmen, yerel ihtiyaçlara duyarsızlık ve merkezi yönetimin iş yükünün artması gibi eksiklikler barındırmaktadır. Son olarak, İskandinav

modeli, yerel düzeyde güçlü katılım ve inovasyonu teşvik etme potansiyeline sahip olsa da yerel yönetimlerin aşırı bağımsızlaşması ve ekonomik eşitsizliklerin artması gibi tehditler içermektedir.

Tablo 15. Bölgesel Devlet Modelleri SWOTT Analizi

Kategori	Federalist Yapılı Model			Adem-i Merkeziyetçi Model	Merkeziyetçi Fransız Modeli	Local Self-Government
	Pür Federalizm	**Asimetrik Federalizm**	**Almanya Modeli**			
Güçlü Yönler	-Yerel ihtiyaçlara duyarlılık sağlar. -Her yönetim seviyesi kendi yetki alanında mutlak özerkliğe sahiptir.	-Federe birimlere özel statüler tanınabilir. -Çok uluslu devletlerde birliği korumada etkili.	-Merkez ve eyaletler arasında güçlü iş birliği. -Eğitim ve kültür gibi alanlarda yerel özgüllüklere duyarlılık.	-Yerel yönetimlere sınırlı da olsa özerklik tanır -Yerel ihtiyaçlara duyarlılık artar.	-Ulusal bütünlük ve politika birliği sağlar. -Hızlı karar alma mekanizmaları.	-Yerel düzeyde güçlü katılım. -Eğitim, sağlık gibi alanlarda yerel ihtiyaçlara uygun çözümler.
Zayıf Yönler	-Yönetim maliyetleri yüksektir. -Bölgeler arası eşitsizliklere yol açabilir.	-Yetki farklılıkları siyasi gerilimlere yol açabilir. -Yönetim süreçleri karmaşık	-Karar alma süreçleri yavaş olabilir. - Eyaletler arası ekonomik farklılıklar.	-Yerel yönetimlerde yozlaşma riski. -Bölgeler arası ekonomik eşitsizliklerin derinleşmesi.	-Yerel ihtiyaçlara duyarsız kalma. -Merkezi yönetimin iş yükünün artması.	-Yerel düzeyde kaynak yetersizliği -Merkezi otorite ile koordinasyon eksikliği.
Fırsatlar	-Yerel kimliklerin korunması. -Demokratik katılımı artırma potansiyeli.	-Bölgesel kimliklerin korunması. -Etnik ve kültürel çeşitliliğin yönetilmesi.	-Bölgesel çeşitliliği yönetme kapasitesi. - Yerel düzeyde hızlı karar alma mekanizmalarını n geliştirilmesi.	-Yerel düzeyde yönetişim kalitesinin artması. -Bölgesel kalkınmanın teşvik edilmesi.	-Ulusal krizlerde hızlı müdahale kapasitesi. -Merkezi otorite sayesinde ulusal kalkınmanın hızlanması.	-Doğrudan demokrasi uygulamaları. -Yerel düzeyde inovasyonun teşvik edilmesi.
Tehditler	-Ayrılıkçı hareketlerin ortaya çıkma riski. -Bölgeler arası ekonomik eşitsizlikler.	-Anayasal krizler -Merkezi hükümet ile federe birimler arasında yetki çatışmaları.	-Mali eşitlik mekanizmalarını n yetersizliği. -Karar alma süreçlerinde standart farklılıkları.	-Merkez ile yerel yönetimler arasında uyumsuzluk. -Yetersiz kaynak aktarımı, yerel yönetimlerin etkisiz kalması.	-Yerel yönetimlerin demokratik katılımının azalması. -Bölgesel farklılıklar kaynaklı sosyal huzursuzluk.	-Yerel yönetimlerin aşırı bağımsızlığı -Ekonomik eşitsizliklerin artması.

Kaynak: Çalışmada yer alan kaynaklar kullanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.

Bu analiz, mevcut modellerin hiçbirinin ideal bir çözüm sunmadığını ve her birinin belirli bağlamlarda ciddi sınırlamalarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Yönetim

sistemlerinin etkinliği, yalnızca güçlü yönlerine değil, aynı zamanda zayıf yönlerini minimize etme kapasitesine de bağlıdır. Bu bağlamda, mevcut modellerin eksikliklerini giderecek, hem yerel ihtiyaçlara duyarlılığı artıran hem de ulusal bütünlüğü koruyan, ekonomik eşitsizlikleri azaltan ve demokratik katılımı teşvik eden daha bütüncül ve dengeli bir modele ihtiyaç duyulduğu açıktır. Özellikle, yerel ve merkezi yönetimler arasındaki güç paylaşımını daha etkili bir şekilde düzenleyen, karar alma süreçlerini hızlandıran ve mali kaynakların adil dağılımını sağlayan bir yönetim modeli, bu eksiklikleri gidermek adına önemli bir adım olacaktır. Bu kapsamda tez çalışmamız kapsamında "Demokratik ve Katılımcı Güçlendirilmiş Bölgesel Devlet Modeli" geliştirilmiştir. Modelin ayrıntıları ise sonuç ve model bölümünde açıklanmıştır.

SONUÇ VE "DEMOKRATİK VE KATILIMCI GÜÇLENDİRİLMİŞ BÖLGESEL DEVLET MODELİ" ÖNERİSİ

İngiltere'nin bölgesel yönetimlerinde 1997 sonrası başlayan reformlar, Brexit süreci ve sonrasında yaşanan kurumsal dönüşümler, bölgesel kalkınma ve yönetişim alanında önemli deneyimler sunmuştur. İngiltere'de 1997-2010 döneminde kurulan Bölgesel Kalkınma Ajansları, bölgesel eşitsizliklerin azaltılması ve yerel aktörlerin güçlendirilmesi hedefiyle önemli bir paradigma değişikliği yaratmıştır. Ancak bu ajansların kaldırılması ve yerlerine yerel girişim ortaklıkları ile yeni finansman modellerinin getirilmesi, merkeziyetçi yapının yeniden güçlenmesine ve bölgesel eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmıştır. Brexit sonrası dönemde, İngiltere'nin bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan bu dönüşüm, yerel yönetimlerin yetki ve kaynak açısından zayıflaması, bölgesel yönetişimde esneklik ve etkinliğin azalması gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler, İngiltere deneyiminin hem fırsatlarını hem de risklerini ortaya koymakta, bölgesel yönetim modellerinin etkinliği ve sürdürülebilirliği konusunda önemli dersler sunmaktadır.

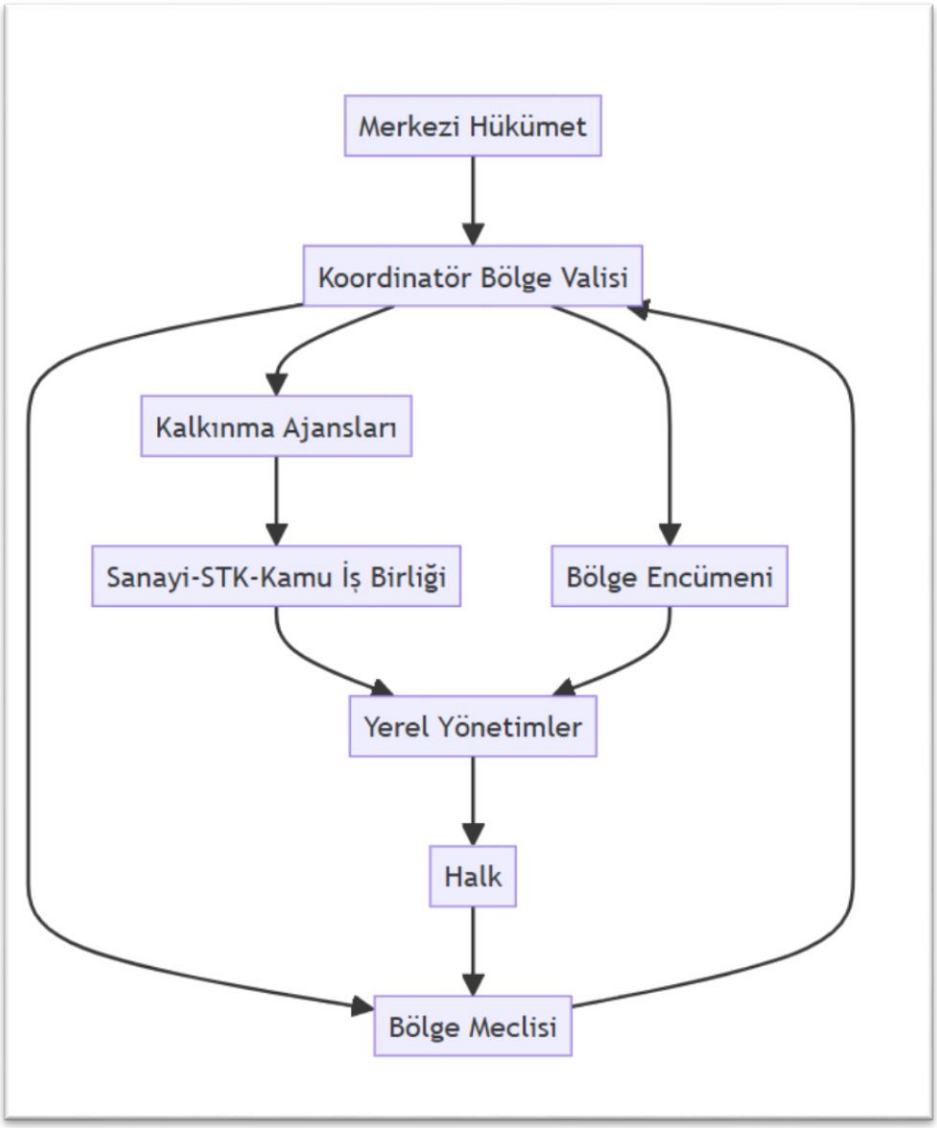
Türkiye'nin bölgesel yönetim yapısı ise İngiltere'deki deneyimle karşılaştırıldığında, halen merkeziyetçi ve sınırlı yetkilerle donatılmış bir yapıdadır. Türkiye'de kalkınma ajansları ve istatistiki bölge birimleri gibi yapılar, bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasında önemli araçlar olmakla birlikte, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve bölgesel özerkliğin artırılması konusunda yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin etnik, kültürel ve sosyoekonomik çeşitliliği, bölgesel yönetim modellerinin tasarımında özel hassasiyetler gerektirmektedir.

Bu bağlamda, tez çalışması kapsamında geliştirilen Türkiye'ye özgü bölgesel yönetim modeli olan "Demokratik ve Katılımcı Güçlendirilmiş Bölgesel Devlet Modeli" Türkiye'nin bölgesel kalkınma sorunlarını çözmek, yerel yönetimlerin etkinliğini artırmak ve halkın yönetim süreçlerine doğrudan katılımını sağlamak amacıyla tasarlanmıştır. Model, merkezi hükümet ile yerel yönetimler arasında güçlü bir koordinasyon mekanizması kurarak demokratik katılımı ve hesap verebilirliği öncelemektedir.

i. Demokratik ve Katılımcı Güçlendirilmiş Bölgesel Devlet Modeli'nin Temel İşleyişi: Türk kamu yönetiminde ekonomik, toplumsal, siyasi ve yönetsel sorunlara çöüzm olabilecek bir bölgesel yönetim modeli bu tez çalışmasının nihai sonucudur. Adem-i Merkeziyetçi güçlü

yerel yönetimlere Kalkınma Ajansları'nın entegre edildiği, sistemin tepesinde merkezi idare tarafından atanan bir Koordinatör Vali'nin yer aldığı bir model oluşturulmuştur. Hem merkezin yükünü azaltmaya çalışan hem de bölgelerarası gelişmişlik farklarını azaltarak etkinliği artıracak çöüzmler için önerilen model temelde 3 bileşen üzerinde açıklanmaktadır.

Model. Demokratik ve Katılımcı Güçlendirilmiş Bölgesel Devlet Modeli

1. Koordinatör Bölge Valisi**:** Merkezi hükümet ile bölgesel yapılar arasında köprü görevi görmektedir. Kalkınma Ajansları, Bölge Encümeni ve Bölge Meclisi ile koordinasyonu sağlayacaktır. Kalkınma Ajansları'nın projelerini denetler ve merkezi hükümetle iletişim kurarak kaynak aktarımını sağlayacaktır. Denetim ve şeffaflık mekanizmalarını güçlendirecektir.
2. Kalkınma Ajansları**:** Bölgesel kalkınmanın motor gücüdür. Yerel ihtiyaçlara uygun projeler geliştirecektir. Etkin kaynak yönetimi uygulayarak bölgeler arası eşitsizliklerin

azaltılmasına katkı sağlayacaktır. Bölgesel ihtiyaçları analiz ederek projeler geliştirecektir. Sanayi-STK-Kamu İş Birliği ile doğrudan iş birliği yaparak bölgesel kalkınma projelerini uygulayacaktır. Merkezi hükümetten düzenli fon tahsisi alacaktır ve uluslararası fonlara erişim sağlayacaktır. Böyleilkle hem İngiltere'nin BKA'ları kaldırma kararının pratikte beklenen yararı sağlamamış olması hem de Yerel Ortaklıklar yapısının tesis edilmesi, bu modelde Kalkınma Ajanslarının daha aktif hale getirilerek Sanayi-STK-Kamu İş Birliği'ni içeren "partnership" yapılanmasının önerilmesinin temel argümanları arasında yer almaktadır.

3. Bölge Encümeni: Yerel yönetimlerin, kalkınma ajanslarının ve STK'ların temsilcilerinden oluşmaktadır. Bölge düzeyinde kalkınma politikalarının uygulanmasından sorumludur. Yerel Yönetimler ve Bölge Meclisi ile iş birliği yapacaktır. Kalkınma Ajansları ile paralel çalışarak bölgesel kalkınma hedeflerini destekleyecektir.

4. Bölge Meclisi**:** Bölgede yaşayan yerel halk tarafından seçilen temsilcilerden oluşacaktır ve bölgesel kalkınma politikalarını belirleyecektir. Halkın doğrudan katılımını sağlayan mekanizmalar (örneğin, dijital platformlar ve halk toplantıları) ile desteklenmesi önerilmektedir. Koordinatör Bölge Valisi ile iş birliği yaparak bölgesel kalkınma politikalarının uygulanmasını destekleyecektir. Şeffaflık ve hesap verebilirlik süreçlerini denetleme noktasında etkili olacaktır. İngiltere deneyiminden hareketle tavsiye edilen bu yeni modelin yetki ve kaynak açısından daha güçlü, daha denetlenebilir ve daha katılımcı yapıda tesis edilmesi amaçlanmıştır.

5. Halk: Bölge Meclisi aracılığıyla karar alma süreçlerine katılır ve geri bildirim mekanizmalarıyla yönetim süreçlerini denetleyecektir. Halkın karar alma süreçlerine katılımı, modelin temel taşlarından biridir. Halkın görüşlerini iletebileceği dijital platformlar geliştirilecek, düzenli halk toplantıları yapılmalıdır. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yapılarak halkın bilinçlenmesi sağlanmalıdır ve yönetim süreçlerine aktif katılım teşvik edilmelidir.

ii. Neden Demokratik ve Katılımcı Güçlendirilmiş Bölgesel Devlet Modeli Uygulanmalı?

1. Demokratik Katılımı Artırır: Halkın yönetim süreçlerine katılımını artırmak, yönetimsel kararlarının demokratik meşruiyetini güçlendiren temel bir unsurdur. Bu modelde, doğrudan halk tarafından seçilen Bölge Meclisi**,** bölge halkının ihtiyaçlarını doğrudan yönetime iletir. Bu yapı karar alma süreçlerinin daha kapsayıcı olmasını sağlar. Halkın

temsilcileri aracılığıyla bölgesel politikaların belirlenmesi, yerel ihtiyaçların daha iyi anlaşılmasına ve karşılanmasına imkân tanır. Katılım mekanizmaları seçim dönemleriyle sınırlı kalmamalıdır. Sürekli işleyen bir yapı olarak tasarlanmalıdır. Özellikle kırsal bölgelerde yaşayan halkın taleplerinin görünür hale gelmesi, bu modelin demokratik boyutunu güçlendirecektir. Nihayetinde yönetim kararlarıı toplumsal tabanda daha kolay kabul görecektir.

2. Hesap Verebilirliği Sağlar: Yönetim süreçlerinde hesap verebilirlik, kaynakların etkin kullanımı ve yolsuzluğun önlenmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu modelde, halkın seçtiği Bölge Meclisi, bölge encümeni ve kalkınma ajanslarının faaliyetlerini düzenli olarak denetler. Bu denetim mekanizması, yönetimde şeffaflığı artırır ve kamu kaynaklarının doğru şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Hesap verebilirlik mekanizmaları, bölgesel kalkınma projelerinin uygulanmasında ortaya çıkabilecek sorunların erkenden tespit edilmesine olanak tanıyacaktır. Düzenli denetimlerle hem kaynak israfı önlenir hem de projelerin verimliliği artar.

3. Bölgesel Kalkınmayı Hızlandırır: Kalkınma ajanslarının aktif rol aldığı bu model, yerel ihtiyaçlara uygun projelerin daha hızlı ve etkili bir şekilde hayata geçirilmesini sağlar. Kalkınma ajansları, yerel yönetimler, sanayi ve sivil toplum kuruluşları arasında kurulan iş birliği, bölgesel inovasyonu destekler ve ekonomik büyümeyi hızlandırır. Modelin esnek yapısı, her bölgenin kendi kaynaklarına ve potansiyeline uygun kalkınma stratejileri geliştirmesine olanak tanır. Örneğin, tarım potansiyeli yüksek bir bölgede, kalkınma ajanslarının koordinasyonunda yürütülen projeler hem yerel üreticilere destek sağlar hem de bölgenin ekonomik canlanmasına katkıda bulunur.

4. Bölgeler Arası Eşitsizlikleri Azaltır: Türkiye gibi bölgeler arası gelişmişlik farklarının yüksek olduğu ülkelerde, bu modelin en önemli hedeflerinden biri, bölgelerarası sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri gidermektir. Bu amaçla kaynakların adil dağıtımı ve geri kalmış bölgelere öncelik verilmesi temel önceliklerdir. Bu yapı sayesinde, özellikle geri kalmış bölgelerde altyapı projeleri hızlandırılabilir, eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişim artırılabilir. Bu da bölgeler arası eşitsizliklerin azalmasına ve sosyal adaletin sağlanmasına büyük katkı sağlar.

5. Merkez ve Yerel Yönetim Arasında Denge Kurar: Koordinatör Bölge Valisi, merkezi hükümetin bölgedeki temsilcisi olarak, ulusal politikalar ile yerel ihtiyaçlar arasında bir

denge mekanizması oluşturur. Bu durum, merkezi yönetimin gücünü korurken, yerel yönetimlerin etkinliğini artıracaktır. Bu dengeli yaklaşım hem ulusal bütünlüğün korunmasına hem de yerel özerkliğin güçlenmesine katkı sağlayacaktır. Örneğin, doğal afet durumlarında merkezi hükümetin hızlı müdahalesi ile yerel yönetimlerin saha bilgisi birleştirilerek etkili çözümler üretilmesini sağlar.

Türkiye Cumhuriyeti'nde 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen deprem felaketi ülkemizde hem coğrafi hem de örgütsel düzeyde dengesizlik yaşandığını göz önüne sermiştir. Nitekim bu acı deneyimde merkezi otoritenin verimsiz ve yetersiz kaldığı, yerel otoritelerin ise oraganize olamadığı görülmüştür. Bu noktada jeolojik, iklimsel ve coğrafi yapısı nedeniyle çeşitli doğal afetlerin sıkça görüldüğü ülkemizde koordinasyonu sağlayacak, acil müdahaleyi gerçekleştirecek Koordinatör Bölge Valiliği sistemine ihtiyaç elzemdir. Bu ihtiyacı en optimum düzeyde giderebilecek mekanizmanın da "Demokratik ve Katılımcı Güçlendirilmiş Bölgesel Devlet Modeli" olduğu düşünülmektedir.

iii. Demokratik ve Katılımcı Güçlendirilmiş Bölgesel Devlet Modelinin Etkinliğinin Sağlanabilmesi İçin Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar:

Demokratik ve Katılımcı Güçlendirilmiş Bölgesel Devlet Modeli'nin etkinliğini artırmak için iyileştirilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. İlk olarak, koordinatör valiler, bölge encümeni ve bölge meclisi arasındaki yetki ve sorumlulukların dağılımının kesin çizgilerle belirlenmesi gerekir. Bu aktörler arasındaki yetki çatışmalarını ve bürokratik tıkanıklıkları önlemek için yetki paylaşımını düzenleyen bir yasal mevzuatın oluşturulması şarttır. Böylece yönetim süreçlerinin etkinlği artacaktır. Ayrıca, kalkınma ajanslarının projelerini finanse edebilmesi için yeterli mali kaynak tahsisi yapılması da büyük önem taşımaktadır.

Finansal kaynak yetersizliği, modelin etkinliğini ciddi şekilde azaltabileceği için bölgesel kalkınma projeleri için merkezi yönetim tarafından düzenli kaynak tahsisi sağlanmalı ve kaynak kullanımında şeffaflık ilkesi benimsenmelidir.

Modelin demokratik niteliğinin güçlendirilmesi için halkın karar alma süreçlerine aktif katılımını sağlanması önemlidir. Halkın bilinçlenmesi için eğitim programları ve farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. Bu süreçte yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yaparak halkın sürece dâhil edilmesini teşvik etmelidir. Bu sayede halkın yönetime olan güveni artacak ve demokratik katılım güçlenecektir. Ayrıca hesap verilebilriliğin

sağlanabilmesi için bölge encümeni ve kalkınma ajanslarının faaliyetlerinin bağımsız denetim organları tarafından izlenmesi elzemdir. Denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi, hesap verebilirliği artırarak yönetim süreçlerini daha şeffaf hale getirecektir. Bağımsız denetim organlarının yanı sıra bölgesel denetim kurulları oluşturularak bu süreç desteklenebilir.

Son olarak, bölge meclisi ve encümeninin bağımsızlığını siyasi müdahalelerden korumak için güçlü mekanizmalar oluşturulmalıdır. Meclis ve encümen üyelerinin seçiminde liyakat esas alınmalı ve bu organların bağımsızlığını garanti altına alan yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu şekilde, kurumsal yapının siyasi siyasi etkilerden bağımsız işleyeceği daha adil ve etkin bir yapı oluşturulabilir. Modelin bu yönlerinin güçlendirilmesi, bölgesel kalkınmayı hızlandıran ve halkın yönetime olan güvenini artıran bir sistemin inşasına katkı sağlayacaktır.

Bu önerilen model, Türkiye'nin AB uyum sürecine önemli katkılar sunacaktır. Küresel ekonomide rekabet gücünü artıracak, yerel ve bölgesel aktörlerin kapasitesini geliştirecek, demokratik katılımı ve hesap verebilirliği artıracaktır. Artan demokratik katılım ve hesap verebilirlik mekanizmaları, sistemin uluslararası standartlara uyumunu kolaylaştıracaktır. Böylelikle bölgesel kalkınma ve yönetişim alanında hem ulusal hem de uluslararası düzeyde örnek teşkil edecek bir yapıyı mümkün kılacaktır. İngiltere deneyiminden çıkarılan dersler, Türkiye'nin bölgesel yönetim reformlarında yol gösterici olacak ve bölgesel kalkınmanın sürdürülebilirliğine önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Acharya, A. (2016). *Regionalism Beyond Eu-Centrism. In The Oxford Handbook Of Comparative Regionalism,* Oxford University Press, England.

Akbaba, S. (2020). "Brexit Sonrası İngiltere'de Kimlik Politikalarının Yeniden Konumlandırılması: İskoç, Kuzey İrlandalı ve Galli Ulusal Tepkisi", *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2957-2981. Https://Doi.Org/10.26466/Opus.640273

Akbaş, İ. (2015). "Bölgesel Kalkınma'da Yönetişim Kavramı", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 333-354.

Akbulut, M. U. F. ve Göküş, M. (2017). "Küreselleşme ve Yerelleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 20 (1), 79-88.

Akgül, U. (2010). "Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı", *Antropoloji,* (24), 133-164.

Akgül, B. ve Uzay, N. (2010)."Yerel Aktörlerin Gölgesinde Kalkınma Ajansları: Yeni Bir Model Önerisi "Kalkınma A.Ş. Modeli" içinde*",Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları*, Ed.Birol Akgül, Nisfet Uzay, Bursa, Ekin Yayınevi, 2010.

Akkahve, D. *Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Avrupa Birliği Stratejik Kalkınma Programları: Bölgesel Politika ve Planlama Stratejileri Temelli Bir Çözümleme,* (Gazi Üniversitesi, FBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2018

Al, H. (2007). *Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve Türk Kamu Yönetiminde Yeni Denetim Yaklaşımları*, Ed: Bilal Eryılmaz, Musa Eken, Mustafa Lütfi Şen, Kamu Yönetimi Yazıları, 1. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, S. 1-23

Alakbarov, N. (2018). *Brexit'in Politik Ekonomisi*, Yayın No: 299, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul.

Altay, S. (2017). "Post-Fordizm ve Kamu Yönetimine Yansımaları" Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı.

Altuğ, V. (1951). "Fransa'nın İdarî Taksimatı ve Teşkilâtı", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 22 Sayı: 208-209.

Amin, A. and Thrift, N. (1995). *Globalization, Institutions, And Regional Development in Europe,* Oxford University Press, England.

Andreasson, S. M. (2019). "Uncertainty Across The Pond: An Evaluation Of Equity Market Returns And Currency Fluctuations in Reaction To Key Brexit Events" Honors Theses And Capstones, 443, Durham. Https://Scholars.Unh.Edu/Honors/443

Andrews, R., Boyne, G. A. and Walker, R. M. (2005). Public Service Performance: Perspectives On Measurement And Management. Cambridge University Press, England.

Apan, A. (2004). "Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt:13 Sayı:4, 39-58.

Aras, İ. ve Günar, A. (2018). "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları" *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,* Cilt 6, Sayı 2, Eylül 2018, 90-110.

Arıkan Eliçin, Y. (2006). *Avrupa Bütünleşmesi ve Bölgecilik*, Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 107-128.

Arıkan Eliçin, Y. (2006), *Fransız Yerel Yönetim Sistemi ve Türkiye'ye Yansımaları*, Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa, 267-294.

Arıkan Eliçin, Y. (2017). "Fransa'da Yerelleşme Reformları: Türkiye Üzerinden Bir Değerlendirme", *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13), 37-54.

Arıkboğa, Ü. (2025). "İngiltere'de Yerel Yönetimlerin Mali Yapısı", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 13(1), 113-140. Https://Doi.Org/10.14782/Marmarasbd.1575679

Arıman, Y. (2023). "Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Doğrultusunda Türkiye ve OECD Ülkelerinde Eğitim Harcamalarının Analizi" *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, (41), 213-231. https://doi.org/10.18092/ulikidince.1350224

Arnorsson, A. and Zoega, G. (2018). "On The Causes Of Brexit", *European Journal Of Political Economy*, 55, 301-323.

Arslan, E. (2018). "İngiltere'de Yerelleşme Politikaları ve Yerel Yönetimler" *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2868-2884. Https://Doi.Org/10.15869/İtobiad.442187

Atatorun, M. ve Kaymaz, E. D. (2022). "Federalizm ve Avrupa Birliği (AB) Bölgesel Politikası Belçika'da Etnik Milliyetçiliği Nasıl Etkiledi?", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Yıl: 2022, Cilt: 13, Sayı: 34, 426-439.

Avaner, T. ve Düzenli, K. (2022). "Olağanüstü Hâl Bölge Valiliği Kurumu ve Valilerin Genel Profili Üzerine Bir Değerlendirme", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 207-240.

Aygül, C. (2009). "Bölgeler Üzerine Tezler", *Memleket Siyaset Yönetim*, Cilt: 4, Sayı: 11, 2009/11, 69-85.

Bacanlı, H., *Cumhuriyet Dönemi Olağanüstü Bölge Yönetim Uygulamaları,* (Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2012

Bache, I. (1998). *The Politics of European Union Regional Policy*. Sheffield Academic Press, United Kingdom.

Bachtler, J. and Begg, I. (2017). "Cohesion Policy After Brexit: The Economic, Social and Institutional Challenges", *Journal of Social Policy*, ISSN 0047-2794, 1-18.

Balkır, C. (2021). "Brexit: Ekonomik Çözülme veya Yeniden Dirilişin İlk Adımı", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20, 209-243.

Barca, F. (2009). *An Agenda For A Reformed Cohesion Policy: A Place-Based Approach to Meeting European Union Challenges and Expectations*, European Parliament Independent Report, https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/regi/dv/barca_report_/barca_report_en.pdf

Barca, F. McCann, P. and Rodriguez-Pose, A. (2012). "The Case For Regional Development Intervention: Place-Based Versus Place- Neutral Approaches", *Journal of Regional Science*, 52 (1), 134-152.

Bardhan, P. (2002). Decentralization of Governance. *Journal of Economic Perspectives*, 16(4), 185-205.

Barnard, C. (2022). 'Protection of the UK Internal Market: Article 6 of the Ireland/Northern Ireland Protocol', in Federico Fabbrini (Ed.), *The Law & Politics of Brexit: The Protocol On Ireland / Northern Ireland* (Oxford, 2022; Online Edn, Oxford Academic, 18 Aug. 2022), Https://Doi.Org/10.1093/Oso/9780192863935.003.0009

Batmaz, N. Y. *Küresel Kentlerin Yönetimi ve İstanbul İçin Bir Model Önerisi*, (Gazi Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2010

Bayğın, A. (2021). "Savaştan Birliğe İrlanda-İngiltere İlişkileri (1169-1801)", *Bellek Uluslararası Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 142-159. Https://Doi.Org/10.52735/Bellek.1023235

Beatty, C. and Fothergill, S. (2017). The Uneven Impact of Deindustrialisation. Sheffield Hallam University.

Bedir, A. (2019). "Planlı Kalkınmanın Kavramsal Çerçevesi, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'nin 11. Kalkınma Planı", *Düşünce Dünyasında Türkiz*, Yıl:10, Sayı:53, Kasım 2019, 9-70.

Beeson, M. (2005). "Bölgeselciliği Yeniden Düşünmek: Karşılaştırmalı Tarihsel Perspektifte Avrupa ve Doğu Asya", *Avrupa Kamu Politikası Dergisi*, 12:6, 969-985, Doı: 10.1080/13501760500270620

Bell, D. (2022). "Regional aid Policies After Brexit: (2th Edition)", *Oxford Review of Economic Policy*, Volume 38, Issue 1, Spring 2022, 127-139, https://doi.org/10.1093/oxrep/grab040

Beel, D., Jones, M. and Rees Jones, I. (2021). *City Regions and Devolution in the UK: The Politics of Representation*, Policy Press, United Kingdom.

Bentley, G. (2018). Territory, Policy and Governance at Meso-Scale? The Midlands Engine, University of Bath, *IPR Policy Brief*, 22-33, Https://Www.Bath.Ac.Uk/Publications/Place-Based-Perspectives-On-The-Uk-İndustrial-Strategy/Attachments/Industrial_Strategy6.Pdf

Bentley, G. and Pugalis, L. (2014). "Shifting Paradigms: People-Centred Models, Active Regional Development, Space-Blind Policies and Place-Based Approaches", *Local Economy*, 29(4-5), 283-294. Doi: 10.1177/0269094214541355.

Berber, M. ve Çelepçi, E. (2005). Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, *13*(14), 145-157.

Berksun, H. (1948). "Fransa'da Mahalli İdarelerin Merkezî İdare Karşısındaki Durumu", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 19, Sayı: 190, 123-170.

Bilgili, M. (2020). "Approaches to Philosophy of Space in Geography", *International Journal of Geography And Geography Education (IGGE),* 41, 88-102.

Biricikoğlu, H. ve Gülener, S. (2008). "Hesap Verebilirlik Anlayışındaki Değişim ve Türk Kamu Yönetimi", *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 80, Sayı: 459, 203-223.

Bogdanor, V. (2001). Devolution in The United Kingdom. Oxford University Press, England. Isbn 978-0-19-924307-8

Boyne, G. A. (2002). "Public Service Performance: Perspectives on a Management", *Public Administration*, 80(1), 145-148.

Bozkurt, E. ve Özcan, M. (2001). "Subsidiarite İlkesi (İkincillik İlkesi) ve Avrupa Birliği Bütünleşme Sürecine Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C.6. S.1, 1-21.

Broadbent, J. and Laughlin, R. (2005). The Private Finance Initiative. *Public Money and Management,* 25(4), 412-415.

Bradley, I. (2007*). Believing in Britain: The spiritual identity of 'Britishness'*. I.B. Tauris.

Breslin, S. and Higgott, R. (2000). "Studying Regions: Learning From The Old, Constructing The New", *New Political Economy, 5*(3), 333-352. Https://Doi.Org/10.1080/713687772

HM Government, (2011), Unlocking Growth in Cities, December 2011, Https://Cles.Org.Uk/Wp-Content/Uploads/2016/10/No.-93-City-Deals.Pdf

Brown, S. C. and Anderson P. (2024). "Representing Scotland: Conservativenarratives of Nation, Union, and Scottish Independence", *Frontiers in Political Science,* Volume:6, https://doi.org/10.3389/fpos.2024.1392346

Bulut, E. Ç. (2015). "Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:11, Sayı 21 (Bahar 2015), 83-110.

Bulut, Y. (2002). "Türkiye'de Bölge Yönetimi Arayışları", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt: 35, Sayı:4, 17-42.

Cable, V. and Pickles, E. (2010). Letter to Local Authority and Business Leaders, 29 June. London: Bis And Clg.

Camagni, R. and Capello, R. (2015). Rationale and Design of EU Cohesion Policies in A Period of Crisis. Regional Science Policy and Practice, 7(1), 25-47. Doi: 10.1111/Rsp3.12047.

Can, E. ve Ersin S. (2007) " Kalkınma Ajanslarına Genel Bir Bakış *", Türk İdare Dergisi,* Yıl: 2007 Sayı: 4, 129-136

Can, O. ve Aytuğ, H. K. (2020). "Avrupa Birliği'nde Bölgecilik ve Ulus Devlet Gerilimi: Birleşik Krallık ve İskoçya Örneği", *Turkish Studies-Economy*, 15(4), 2611-2628. Https://Dx.Doi.Org/10.47644/Turkishstudies.46341

Can, Y. Poyraz, E. ve Eyidiker, U. (2022). "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında TR21 Trakya Bölgesinde Makro Ekonomik Göstergelerin Gelişiminin İncelenmesi", Türkiye Ekonomisi Üzerine Güncel Araştırmalar, Ed. Kadir Aydın ve Zafer Dönmez, İKSAD Yayınevi, Ankara, 3-30.

Canatan, B. *Fransız Yerinden Yönetim Dizgesinde Yerelleştirme Reformu (1981-1995), (*Ankara Üniversitesi, SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1997

Canatan, B. (2001). "Fransa'da Yerinden Yönetimin Anayasal Kaynakları", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, 7-25. https://cyy.hacibayram.edu.tr/read-article/0533a888-904b-d486-7929-dffd884d60b8

Canatan, B. (2001b). *Düşünce Tarihinde Kamu Hukukunda Avrupa Birliği'nde Yerellik İlkesi,* Galeri Kültür Yayınevi, Lefkoşa, Kıbrıs.

Cavlak, H. (2017). "Subsidiarite (Yerellik) İlkesi ve Avrupa Birliği Çevre Politikası", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 134-145.

Coşkun, G. B. (2007). "Althusius ve Yerindenlik İlkesinin Kökenler", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Sayı*:37, 1-16.

Cengiz, Ç. ve Kutlu, E. (2021). "İrlanda Sorunu'nun Tarihsel Kökleri ve Brexit Sonrası İrlanda Sorunu: Birleşik Bir Krallık Mı, Birleşik Bir İrlanda Mı?", *International*

Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS), 12(44), 365-383. Doı:Http://Dx.Doi.Org/10.35826/İjoess.2888

Cengiz, İ. F. (2017). "Avrupa Anayasalcılığı ve Brexıt Sonrası Geleceği", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(2), 551-572. Https://Doi.Org/10.21492/İnuhfd.353082

Chevallier, J. (2017). *L'État post-moderne.* LGDJ.(6th. Edıtıon)

Cıty Growth Commıssıon. (2014) *Unleashing Metropolitan Growth.* Royal Society for the Arts, London.

Cihangir, D. (2011). *Sorularla AB politikaları ve Türkiye serisi: Bölgesel politika* (Seri No: 8). İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları.

Clarke, H. D., Goodwin, M. and Whiteley, P. (2017). Brexit: Why Britain Voted To Leave The European Union. Cambridge University Press. (S. 124)

Clarke, N. and Cochrane, A. (2013). "Geographies and Politics of Localism: The Localism of The United Kingdom's Coalition Government", *Political Geography*, 34, 10-23.

Connolly, J. Pyper, R. and Van Der Zwet, A. (2021). "Governing 'Levelling-Up' İn The Uk: Challenges And Prospects", *Contemporary Social Science*, 16(5), 523-537.

Coşkun, Y. ve Yorgancıoğlu, C. (2021). "Westminster Modeline ve Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemine Dayalı Bakan Yardımcılığı İçin Karşılaştırmalı Analiz", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, Sayı:46, 75-122.

Craig, P. (2016). *UK, EU And Global Administrative Law: Foundations And Challenges.* Cambridge University Press.

Crook, R. and Manor, J. (1998). *Democracy and Decentralization.* Cambridge University Press.

Çağlar Hekimoğlu, K. ve Erkan, S. (2022). "Avrupa Bütünleşmesinde Birleşik Krallık: Brexit Referandumu ve Ayrılma Süreci", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 870-883.

Çakı, C. ve Gülada, M. O. (2018). "Vichy Fransa'sında İşgal Propagandası", *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 1, 53-80.

Çam, Ç. A. (2015). "Yerinden Yönetim ve Kentsel Siyaset: Avrupa Yerel Yönetim Sistemlerine Karşılaştırmalı Bir Bakış", (Ed. Pınar Uyan Semerci), *Yerel Demokrasi Sorunsalı: Büyükşehir Belediye Meclisleri Yapısı ve İşleyişi,* İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 15-147.

Çavuşoğlu, N. (2002), http://www.e-akademi.org/makaleler/ncavusoglu-1.htm, Erişim Tarihi: 20.04.2025

Çavuşoğlu, T. (2023). "Bir Mülkileşme Stratejisi Olarak Umumi Müfettişlik", *Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergisi*, 3(1), 77-98.

Çelik, D. Ş., Güreşçi, G. ve Oğuz, A. (2025). "Evaluation of Brexit and Migration Relation", *Van Yüzüncü Yıl University The Journal of Social Sciences Institute*, 67, 211-217.

Çelik, F. (2017). "Bölgesel Kalkınma Ajansı (BKA) Deneyimlerinin Karşılaştırmalı Analizi: İngiltere ve Türkiye Örnekleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergis*i, Cilt: 19, Sayı: 2: 145-171.

Çelikyay, H., *Avrupa Birliği Ülkelerinde Metropoliten Kent Yönetim Sistematiği: İstanbul ve Londra Kentleri İncelemesi,* (Bahçeşehir Üniversitesi , SBE., Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010

Çetinkaya, M. H. (2023). "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Hizmette Yerellik İlkesi: Kavramsal Bir Çerçeve", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 215-229.

Çevikbaş, R. (2006). "Avrupalı Yapı İçerisinde Bölgelerin Yönetimi", *Türk İdare Dergisi*, Sayı:453, 101-107.

Çizakça, M. (2008). "Subsidiarity"; Avrupa Topluluğu'nun Üç Temel İlkesi'nden Biri Hakkında Kısa Bir İnceleme. http://www.mcizakca.com/pub%20SUBSIDIARITY.pdf

Çolak, T. Genco, A. (2022). Birleşik Krallık. Önder, M. Nyadera, IN, Islam, MN (editörler), *The Palgrave Handbook of Comparative Public Administration.* Palgrave Macmillan, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-19-1208-5_6

Dahlman, C. (2009). "The Political Geography of Kurdistan", *Eurasian Geography and Economics,* Vol 43, No:4, 201-299.

Davis, J. (2008). London's evolution - From parochialism to global metropolis. In B. Kochan (Ed.), *London government 50 years of debate: The contribution of LSE's Greater London Group*. LSE London. ISBN 9780853283126

Deas, I. (2006). The Contested Creation of New State Spaces: Contrasting Conceptions of Regional Strategy-Building And Land-Use Planning in North West England. İn Regional Strategy Building in North West England (S. 5-10). The University Of Manchester.

Delcamp, A. (1994). "Yerel Yönetimlerde Yeniden Yapılanma", Uluslararası Yerel Yönetimler Semineri (1-2 Aralık 1994), Türkiye Belediyecilik Derneği (TBD)- Konrad Adenauer Vakfı Yayınları, Ankara.

Demiral, B. (2006). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Bölge, Bölgeselleşme, Bölgecilik ve Bölge Yönetimleri*, Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, 129-169, Alfa Aktüel, Bursa.

Demiral, B. (2017). *Yönetim Ekonomi Siyaset Sarmalında Bölge*, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul.

Demiral, N. (2018). Avrupa Birliği: E-Devletten Dijital Birliğe, *Social Sciences Research Journal*, 7(1), 76-85

Demiral, M. ve Tutar, F. (2007). "Yerel Ekonomilerin Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 2007/2, (1), 65-83.

Demirci, A. (2003). "Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 15, 16-20.

Demirel, D. (2014). İngiltere'de 1990 Sonrası Bölgeselleşme Politikaları, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl:2014, Cilt:4, Sayı: 2, 85-94.

Demirel, D. (2018). *Fransa'da Desantralizasyonun Bir Aracı Olarak Bölgeselleşme Hareketleri*, in book: Recent Discussions in Social Sciences, Edt: Mustafa Talas-Hasan Çiftçi-Elvan Yalçınkaya, İksad Publications, 311-331.

Demirel, F. (1990). "Olağanüstü Yönetim Usulleri ile İlgili Yasal Düzenlemeler ve Bazı Hususlar", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:62 Sayı:387, 235-255. http://www.tid.gov.tr/kurumlar/tid.gov.tr/tum-sayilar(2)/1976-2000/1990/Yil62_387_1990_.pdf

Demirkaya, Y. ve Bozlağan R. (2005). *Londra Anakent Belediye Sistemi ile Türk Anakent Belediye Sisteminin Karşılaştırılması*, Ed. Hüseyin Özgür ve Muhammet Kösecik, Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar-1, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 499- 511.

Demirkol, M., *Metropol Yönetimlerinde Türkiye Modeli Arayışı: İstanbul Örneği,* (İstanbul Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2021

Demiroğlu, M. ve Demiroğlu, E. T. (2014). "Türkiye ve İngiltere Kalkınma Ajansları: İngiltere Deneyiminden Alınabilecek Dersler", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), 175-199. Https://Doi.Org/10.17755/Esosder.96507

Demirol, D. (2014). "Doğrudan Hesap Verebilirlik Aracı Olarak Sosyal Hesap Verebilirlik: Nepal ve Türkiye Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme", *Sayıştay Dergisi*, (92), 65-91.

Demiröz, A. N. (1973). " Ülkemizde Merkezi İdarenin Taşrada Örgütlenme Biçimi", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:44, Özel Sayı, 9-44, http://www.tid.gov.tr/kurumlar/tid.gov.tr/tum-sayilar(2)/1951-1975/1973/Yil44_344Ozel-Sayi_1973_.pdf

Demiröz, A. N. (1990). "Bölge Valiliği Üzerine", *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı:23/4, 55-70. https://ammeidaresi.hacibayram.edu.tr/documents/article/1/23/4/3_demiroz.pdf.

Deutsche Bank. (2013) *London and the UK Economy: In for a Penny, in for a Pound? Special Report*, Deutsche Bank Markets Research, London.

Devlet Planlama Teşkilatı. (1973). *Üçüncü beş yıllık kalkınma planı 1973-1977*. (Yayın No: DPT: Müsteşarlık). Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı. https://www.trakyaka.org.tr/upload/Node/35251/xfiles/plan3.pdf

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu,* Ankara, DPT.2502-ÖİK:523. Http://Ekutup.Dpt.Gov.Tr/ Bolgesel/Oik523.Pdf. E

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2000). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Bolgesel-Gelisme-OIK-Raporu.pdf

Dhingra, S. Machin, S. and Overman, H. (2017). The Impact of Brexit on UK Trade. London School of Economics and Political Science.

Dinler, Z. (2012). *Bölgesel İktisat,* Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa

Doğan, Ç. (2011). AB Balıkçılık Politikası ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Durumu, İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir.

Dougan, M. Hunt, J., McEwen, N. And McHarg, A. (2022). "Sleeping with an Elephant: Devolution and the United Kingdom Internal Market Act 2020", *Law Quarterly Review*, Vol.138, No. Oct 2022, 650-676,

https://www.pure.ed.ac.uk/ws/portalfiles/portal/242330562/DouganEtalLQR2021SleepingWithAnElephant.pdf

Eatwell, R. and Goodwin, M. (2018). *National Populism: The Revolt Against Liberal Democracy*, A Pelican Book, London.

Eceral, T. Ö. (2005). "Bölgesel/Yerel Kalkınma Kuramlarının Tarihsel Süreç İçerisindeki Gelişimleri", *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 2005/16, Sayı:55, 89-106.

Eken, M. Köseoğlu, Ö., ve Tuzcuoğlu, F. (2020). *Dünyada metropoliten kent yönetişimi: Modeller, yaklaşımlar ve uygulamalar* (Rapor No. 20). Yerel Yönetim Araştırmaları Enstitüsü. ISBN: 978-605-80307-2-5.

Ekici, B. (2019). *Karşılaştırmalı Büyükşehir Yönetimi*, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, İstanbul.

Gibson-Morgan, E. (2021). Brexit in Westminster: "Content," "Not-Content." *Observatoire de la Société Britannique, 25*, Article 4678. https://doi.org/10.4000/osb.4678

Elazar, D. J. (1987). *Exploring Federalism*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.

Elvan, L. (2012). *Bölgesel Gelişme ve Bölgeler Arası Gelişmişlik Farkları*, Turkish Economic Association, Discussion Paper, No. 2012/6, Bölüm 2.3 (Yerel Ekonomilerin Sürdürülebilir Kalkınması ve Çanakkale Örneği), Ed. Doç. Dr. Serdar Sayan, Ankara, 95-113, https://www.econstor.eu/bitstream/10419/81616/1/690105940.pdf.

Emre, C. (1997). *Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi-Birleşik Krallık, ABD, Fransa, Almanya ve Japonya'da Kamu Yönetiminin Yapısı ve İşleyişi*, Siyasal Kitabevi Yayını, Ankara.

Eralp, A. (2016). "Brexit Sonrası Avrupa Birliği'nin Geleceği", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 24(1), 1-15.

Eraydın, A. (2004), "Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler", *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, Cilt I., DPT ve Pamukkale Ünv., 126-146.

Erk, J. (2008). *Explaining Federalizm (State, Society And Congruence İn Austria, Belgium, Canada, Germany And Switzerland)*, Routledge, London and New York.

Erkan, B. (1999). "Türkiye'de Nedenleri ve Boyutlarıyla Bölgesel Düalizm", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:2, 119-136.

Ersöz, H. Y. (2001). Thatcher Döneminde Yerel Yönetimlerde Dönüşüm: Merkezileşme ve Piyasalaşma Eğilimleri, İ. Ü. İktisat Fakültesi Maliye Araştırmaları Merkezi Konferansları, 39. Seri, İstanbul, 181-205.

Eryılmaz, B. ve Biricikoğlu, H. (2011). "Kamu Yönetimindeki Hesap Verilebilirlik ve Etik", *İş Ahlakı Dergisi*, 4 (7), 19-45.

Eryılmaz, B. (2013). Kamu Yönetimi, Umuttepe Yayınları, Kocaeli.

Erzi, G. (2005). Yeni Bölgecilik Akımı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, "8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokyumu Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler Riskler ve Fırsatlar", İTÜ Mimarlık Fakültesi, İstanbul, 7-9 Kasım, 25-35.

Eşiyok, A. (2012). "Bölgesel Kalkınma, Yeni Bölgecilik ve Bölgesel Kalkınma Araçları", *Memleket Siyaset Yönetim*, C:7, S:17, 200-248.

Evren, Y. ve Çekiç, T. İ. (2003). "Yeni Bölgecilik: Türkiye'nin Bölgesel Gelişme Stratejilerinde Bir Dönüm Noktası Mı?", *Toplum ve Bilim*, Sayı:98, 186-195.

Ewing, K. D. (1999). "The Human Rights Act and Parliamentary Democracy", *Modern Law Review*, 62(3), 305-308.

Fai, F. M. and Tomlinson, P. R. (2023). "Levelling up or down? Addressing Regional Inequalities in the UK", *Contemporary Social Science*, 18(3-4), 285-297. https://doi.org/10.1080/21582041.2023.2282161

Filiztekin, A. (2008). "Türkiye'de Bölgesel Farklar ve Politikalar", *Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD),* Yayın No. Tüsiad-T/2008-09/471, 1-134.

Fisher, M. M. (2006). Feedstock Recycling Technologies in the Sustainable Recycling of Plastics from End-of-Life Electrical And Electronic Products, *IEEE International Symposium on Electronics and the Environment*, Conference Record, pp. 292-297.

Ford, R., and Goodwin, Matthew J. (2014) *Revolt on the Right: Explaining Support for the Radical Right in Britain.* 1. Baskı. Routledge Studies in Extremism and Democracy. Routledge, Londra, E-ISBN 978-1-315-85905-7, doi: 10.4324/9781315859057

Fransham, M., Herbertson, M., Pop, M., Bandeira Morais, M. and Lee, N. (2023). Level Best? The Levelling up Agenda and UK Regional Inequality. *Regional Studies*, 57(11), 2339-2352.

Fujita, M. and Krugman, P. (2004), "The New Economic Geography: Past, Present And Future ", Papers in Regional Science, 83(1).

Genç, F. N. (2010). "Yeni Kamu Hizmeti Yaklaşımı", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:82, S:466, 145-159.

Geray, C. (1997). "Bölgesel Gelişme İçin Planlama ve Örgütlenme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 52, Sayı:1, 300-312.

Giammetti, R. (2019). "Tariffs, Domestic Import Substitution and Trade Diversion in Input-Output Production Networks: How to Deal with Brexit," Universita Politecnica Delle Marche-Department of Economic and Social Sciences, Money and Finance Research Group (Mo.Fi.R.), Working Paper: 152, 1-37.

Giddens, A. (1994). *Beyond Left and Right. The Future of Radical Politics*, Polity Press, First Published, Cambridge.

Giordano, B. (2020). "Post-Brexit Regional Economic Development Policy in the UK? Some Enduring Lessons from European Union Cohesion Policy", *European Urban and Regional Studies*, 28(1), 26-33. https://doi.org/10.1177/0969776420970624 (Original work published 2021)

Goodwin, M. J. and Heath, O. (2016). "The 2016 Referendum, Brexit and the Left Behind: An Aggregate-level Analysis of the Result", *The Political Quarterly*, 87(3), 323-332. Issn 0032-3179. E-Issn 1467-923x. (Doi:10.1111/1467-923x.12285)

Göktaş, Ö. G. (2005). "Türkiye Ekonomisinde Büyüme ile İşsizlik Oranları Arasındaki Nedensellik İlişkisi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, Sayı 2, 63-76.

Göktürk, A. (2006). Bölgesel dengesizliğe küreselleşme-yerelleşme penceresinden bir bakış. A. Arı (Ed.), *Bölgesel kalkınma, politikalar ve yeni dinamikler*, 23-44, Derin Yayınları.

Göymen, K. (2010). *Türkiye'de Yerel Yönetişim ve Yerel Kalkınma*. Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

Gray, N. and Broadhurst, K. (2023). "Post-Brexit Regional Policy in England: Exploring 'Levelling Up' in Practice", *Regional Studies*, 57(12), 2551-2562. https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2179031

Gregory, D. (2000). "*Region and regional Geography"* The Dictionary of Human Geography, Ed. by R.J. Johnston, D. Gregory, G. Pratt, M. Watts, Oxford, Blackwell, 687-690.

Gunlicks, A. B. (2003). *The Länder and German Federalism*. Manchester University Press. https://library.oapen.org/bitstream/handle/20.500.12657/35003/341392.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Gül, H. ve Özgür, H. (2004). *Adem-i Merkeziyetçilik ve Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri*, İçinde: Çağdaş Kamu Yönetimi II, Ed. M. Acar ve H. Özgür, Nobel Yayınevi, Ankara, 161-206.

Gül, O., *Normandiya Çıkarması D-Day 6 Haziran 1944.* (Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2007

Güler, B. (2018). *Kamu Yönetimi: Temel Kavramlar ve Kuramlar*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Güler, B.A. (2006), Sunuş, İçinde: M. Turan (Editör), Bölge Kalkınma Ajansları Nedir Ne Değildir? Paragraf Yayınevi, Ankara, 3-10

Gümüşhane Ticaret ve Sanayi Odası. (2020). Belçika Ülke Raporu, KFA Fuarcılık, Bursa.

Günaydın, O. (2005). "Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'de Bölgesel Yönetim", *Türk İdare Dergisi*, Sayı:447, 77-100.

Gürses, E. (2007). *Uluslararası Sistemin Kıskacında Etnik Terör*, Profil Yayıncılık, İstanbul.

Güzeliş, İ. (1969). "İdarî Kuruluşumuzun Ana Sorunları", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:40, Sayı:320, 36-57, http://www.tid.gov.tr/kurumlar/tid.gov.tr/tum-sayilar(2)/1951-1975/1969/Yil-40-_-320-_1969_.pdf

Gyford J. (1985) *The Politics of Local Socialism.* London: Taylor & Francis

Hambleton, R. (1998). "Strengthening Political Leadership in UK Local Government", *Public Money & Management*, 18(1), 41-51. Https://Doi.Org/10.1111/1467-9302.00103

Hambleton, R. and Sweeting, D. (2003). How strong is the Mayor of London? *Policy and Politics, 31*(4),465-478 https://doi.org/10.1332/030557303322439353

Hambleton, R. and Sweeting, D. (2004). "Leadership And Mayoral Models in Urban Governance", *Local Government Studies*, 30(2), 132-135.

Hart, Basil L. (2015). *İkinci Dünya Savaşı Tarihi*, Çev. Kerim Bağrıaçık, İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Harvey, D. (2012). *Sermaye Muamması Kapitalizmin Krizleri*, Çev. Sungur Savran, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Hayes, P. (2018). *Powerhouse and Poorhouse: Learning from the First 'Northern Powerhouse'*. Working paper, DOI: 10.13140/RG.2.2.31151.43684

Hayward, K. (2017). *The EU and the Northern Ireland Peace Process*. Macmillan, London. Isbn 978-3-319-55262-0

Hayward, K. and Komarova, M. (2022). "The Protocol on Ireland/Northern Ireland: Past, Present, and Future Precariousness", *Global Policy*, 13(Suppl. 2), 12-137. Available From: Doı: 10.1111/1758-5899.13079

Hayward, K. and Phinnemore, D. (2024). Safeguarding The Union: What is New in The DUP Deal and What Does it Mean for the Windsor Framework?, Queen's University Belfast Report, https://www.qub.ac.uk/sites/post-brexit-governance-ni/ProjectPublications/Explainers/SafeguardingtheUnion/.

Hazell, R. (2006). *The English Question*. The Constitution Unit, School of Public Policy, University College London, ISBN: 1 903903 46 7

Heenan, D. and Birrell, D. (2022). "Exploring Responses to the Collapse of Devolution in Northern Ireland 2017-2020 through the Lens of Multi-Level Governance", *Parliamentary Affairs*, 75(3), 596-615.

Hehn, C. (2016). *The emergence and evolution of Green Infrastructure planning in North West England: A policy arrangement approach* (Master's thesis, Technische Universität Berlin)

Henderson, A. Et Al. (2020). "Brexit and The Nations and Regions of the UK", *Regional Studies*, 54(9), 1243-1254.

Hendrickson, C. Muro, M. and Galston, W. A. (2018). *Countering the geography of discontent: Strategies for places left-behind*. Brookings Institution.

Henkel, C. (2002). The Allocation of Powers in the European Union: A Closer Look at the Principle of Subsidiary, Mississippi College School of Law, *MC Law Digital Commons Faculty Publications*, 359, 361-365.

Heseltıne M. (2012) *No Stone Unturned: In Pursuit of Growth.* Department for Business, Innovation and Skills, London

Heywood, A. (1997). *Politics*, Palgrave Macmillan, 4th ed., London.

Hobolt, S. (2016). "The Brexit Vote: A Divided Nation, A Divided Continent", *Journal Of European Public Policy*, 23(9), 1259-1277.

Hooghe, L. Marks, G. and Schaepmans, M. (2004). *European Integration and the Regions: The Impact of EU Cohesion Policy on Subnational Governance*. Oxford University Press, United Kingdom.

Husson, J. F., Mahieu, C. and Sägesser, C. (2016). *Federalism and Decentralisation in Belgium*, in J. M. Ruano & M. Profiroiu (Éds.), The Palgrave Handbook of Decentralisation in Europe. (P. 47-75). Cham, Palgrave Macmillan, Switzerland.

Ildırar, M. (2004). *Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri*, Nobel Yayın, Ankara.

Isard, W. (2003). *History of Regional Science and Regional Science Association International.* New York: Springer

İnaç, H. ve Ünal, F. (2006). "İngiltere'de Yerel Yönetimler", *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:16, 125-140.

İnce, M. (1962). "Fransız İdare Sistemi", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:32, Sayı:278, 93-126.

İncekara, A. ve Kılınç Savrul, B. (2010). Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Politikaları: Yapısal Fonlar ve Diğer Mali Araçlar Çerçevesinde Bir Değerlendirme, International Conference on Eurasian Economies, (Pp.1). İstanbul, Turkey.

Jennings, W., Mckay, L. And Stoker, G. (2021). The Politics of Levelling-Up. *The Political Quarterly*. 92 (2), 302-311. doi:10.1111/1467-923X.13005.

Joubert, T. (2023). "Bridging Bureaucracy and Activism: Challenges of Activist State-Work in The 1980s Greater London Council", *Urban Studies*, 60(11), 2251-2270. Https://Doi.Org/10.1177/00420980221104594

Kama, S. (2016). "Parlamenter Hükümet Sistemi Olarak 'Westminster Modeli' Britanya Örneği Üzerine Bir Deneme", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2016, Cilt:22, Sayı:2, 161-201.

Kara, M. (2008). Bölgesel Rekabet Edilebilirlik Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Politikalarına Yansımaları, DPT Uzmanlık Tezi.

Karabulut, N. G. ve Gezici Korten, E. F. (2015). Yeni Bölgecilik Anlayışı Çerçevesinde İletişimsel Planlama Pratiğinin İrdelenmesi Hatay Örneği, 15. Bölge Bilimi ve Bölge Planlama Kongresi, Trabzon, Türkiye.

Karaca, M., *Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikalarının Kurumsal Analizi: Kalkınma Ajansları Örneği,* (İnönü Üniversitesi, SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 2018

Karaer, A., *Valon ve Flaman Toplulukları Arasında Yaşanan Sorunun Belçika'nın Siyasi Yapısına ve Avrupa Birliği Üyeliğine Etkileri,* (Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2011

Karahanoğulları, O. (2013). *Fransa'da Kamu Yönetimi*, İçinde: Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri, Der. K. Karasu, İmge Kitabevi, Ankara, 41-144.

Karasu, K. (2004). İngiltere, K. Karasu (Ed.), *Kamu yönetimi ülke incelemeleri* içinde (4. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara

Karasu, K. (2009). "Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları", *Memleket Siyaset Yönetim*, Cilt: 4, Sayı:11, 2009/11, 1-43.

Karasu, K. (2015). "Kalkınma Ajansları: "Modelimi Kaybettim. Hükümsüzdür." [Ölçek Siyasetinin Yerelliği]", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(2), 273-316. Https://Doi.Org/10.1501/Sbfder_0000002353

Karasu, K. (2020). *İngiltere'de Kamu Yönetimi*, İçinde: Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri, Der, K. Karasu, İmge Kitabevi, Ankara, 175-348.

Kargı, N. (2009). " Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler ve AB Perspektifi Altında Türkiye'nin Bölgesel Politika Analizi", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler*, 3(1), 20-40.

Kamu Yönetimi Sözlüğü. (2009). Kamu Yönetimi Sözlüğü, Ed. Bozkurt, Ö., Ergun, T. ve Sezen, S., TODAİE Yayınları, No. 283, Ankara.

Katz, E. (2017). *Federalism and Rights.* Rowman and Littlefield.

Kavruk, H. (2002). Anakente Bakış Türkiye'de Anakent Belediyeciliği ve Kent Hizmetlerinin Yönetimi, Hizmet-İş Sendikası Yayınları, Ankara.

Kayasü, S., Pınarcıoğlu, M., Yaşar, S. S. ve Dere, S. (2003). Yerel/Bölgesel/Ekonomik Kalkınma ve Rekabet Gücünün Artırılması: Bölgesel Kalkınma Ajansları, İstanbul Ticaret Odası, İstanbul.

Kayıkçı, S. (2003). "1982 Reform Yasası Sonrası Fransa'da Yerel Yönetimler ve Yerel Özerklik Şartı", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt:12 Sayı:3, 22-47.

Keating, M. (1996). *Nations Against The State: The New Politics of Nationalism in Quebec, Catalonia and Scotland,* Macmillan Press, London.

Keating, M. (1997). "The Invention of Regions: Political Restructuring and Territorial Government in Western Europe", *Environment and Planning C: Government and Policy*, Volume 15, Issue 4, 383-398.

Keating, M. (1998). *The New Regionalism in Western Europe: Territorial Restructuring And Political Change.* Edward Elgar Publishing

Keating, M. (2001). *Plurinational Democracy.* Oxford University Press.

Keating, M. (2002). *The New Regionalism: Territory, Politics And Governance İn A Globalizing World.* Ashgate Publishing.).

Keating, M. (2010). *The Government of Scotland: Public Policy Making After Devolution*. Edinburgh University Press, UK. Isbn 978-0-7486-2758-8

Keating, M. (2017a). Brexit and Devolution in The United Kingdom, *Politics and Governance*, Volume 5, Issue 2, 1-3, (Issn: 2183–2463), Doı: 10.17645/Pag.V5i2.920

Keating, M. (2017). "Contesting European Regions", *Regional Studies*, Volume:5, Issue:1, 9-18, Doı: 10.1080/00343404.2016.1227777, Https://Www.Tandfonline.Com/Doi/Full/10.1080/00343404.2016.1227777?Scroll=Topveneedaccess=True

Keating, M. (2020). "Taking Back Control? Brexit and The Territorial Constitution of The United Kingdom", *Journal of European Public Policy*, 27(4), 491-509.

Keleş, R. (1995). "Hizmette Halka Yakınlık (Subsidiarite) İlkesi ve Yerel Yönetimler", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt:4, Sayı:1, 3-14.

Keleş, R (2012), *Yerinden Yönetim ve Siyaset,* Altıncı Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.

Keleş, R. (2010). *Yerel Aktörlerin Gölgesinde Kalkınma Ajansları: Yeni Bir Model Önerisi "Kalkınma A.Ş. Modeli*, İçinde: Türkiye'de Bölgesel Kalkınmanın Yeni Örgütleri Kalkınma Ajansları, Ed. Birol Akgül, Nisfet Uzay, Ekin Yayınevi, Bursa.

Keleş, R. ve Erbay, Y. (1999). "Avrupa Konseyi'nin Bölge Olgusuna Bakışı", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:4, 3-29.

Keleş, R. ve Mengi, A. (2013). Avrupa Birliği'nin Bölge Politikaları, Cem Yayınevi, İstanbul.

Kelly, S. and Tannam, E. (2023). "The UK Government's Northern Ireland Policy After Brexit: A Retreat To Unilateralism And Muscular Unionism", *Journal Of European Public Policy*, 30(11), 2275-2302. Doı: 10.1080/13501763.2023.2210186

Kendir Özdinç, H. *Neoliberal Politikalar ve Bölge Yönetimi Sorunu: Türkiye Deneyimi,* (Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2007

Kerr, P. and Kettell, S. (2006). "In Defence of British Politics: The Past, Present and Future of The Discipline", *British Politics*, 1 (1): 3-25.

Keskin, N. E. (2009). *Mülki İdare Sistemi: Genel Yönetimden Esnek Gözetime, İçinde: Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform*, Ed. Barış Övgün, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 598, Ankara.

Kılıç, S. E. ve Mutluer, M. (2004). "Coğrafyada ve Bölge Planlamada Bölge Kavramının Karşılaştırmalı Olarak İrdelenmesi", *Ege Coğrafya Dergisi*, 13(1-2), 17-28.

Kılınç Savrul, B. "*Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye*" (İstanbul Üniversitesi, SBE., Yayınlanmmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012

Kochan, B. (2008). London Government 50 Years of Debate: The Contribution of LSE's Greater London Group. LSE London Development Workshops, Ed. Ben Kochan, London School of Economics And Political Science, LSE London, London, UK. Isbn 9780853283126

Koç, H. ve Aksoy, B. (2013). "Coğrafya Eğitiminde Bölge Kavramı", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.25, 319-339.

Koçak, C. (2003). *Umumi Müfettişlikler (1927-1952)*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Koçak, H. (2012). "Toplumsal Eşitsizliklerin Azaltılmasında Bölge Yönetimlerinin Yeri: İtalya ve Fransa Örnekleri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:14 Sayı:1, 269-280.

Koçak S. Y. ve Tek, H. (2010). *Avrupa Birliği Etkisindeki Bölgeselleşme Reformları: Fransa ve Türkiye Örnekleri*, İçinde: Yerel Yönetimler Yerel Siyaset ve Kentsel Politikalar, Der. B. Parlak, Dora Yayınları, Bursa.

Kontoğlu, Ö. (2008). "Bölgesel Kalkınma Ajansları ve İngiltere Örneği", *Türk İdare Dergisi*", Sayı:461, 135-145.

Kovács, O. and Szalai, A. (2022). Brexit-An Inquiry into the Socioeconomic Aftereffects from an International and European Perspective, Budapest Institute for Policy Analysis Working Paper.

Kösecik, M. (2006). *Yerel ve Bölgesel Yönetimler Açısından Avrupa Birliği Bütünleşme Süreci ve Anayasası*, İçinde: Avrupa Perspektifinde Yerel Yönetimler, Ed. Hüseyin Özgür ve Bekir Parlak, Alfa Aktüel, Bursa.

Kösecik, M. ve Kapucu, N. (2003). "Conservative Reform of Metropolitan Counties: Abolition of the GLC And MCCs in Retrospect", *Contemporary British History*, 17(3), 71-94.

Kriesi, H. and Trechsel, A. H. (2022). *The politics of Switzerland: Continuity and change in a consensus democracy* (2nd ed.). Cambridge University Press. https://assets.cambridge.org/97805216/06318/frontmatter/9780521606318_frontmatter.pdf

Krugman, P. (1991). *Geography and Trade*, MIT Press, Cambridge.

Krugman, P. (1993). *Regionalism Versus Multilateralism: Analytic Notes*, in: New Dimensions in Regional Integration, Eds. J. De Melo and A. Panagariya, Cambridge University Press For Cepr.

Krugman, P. (1995). *The Regionalization of The World Economy*, University of Chicago Press.

Kropp, S. And Behnke, N. (2016). *Federalism and Decentralization in Germany*. Palgrave Macmillan. https://www.reformgestaltung.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/GIZ_Standard_A4_hoch_en_UniPotsdam_web.pdf

Kuran, İ. ve Bayraktar, Y. (2020). "Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Sorunları ve Çözümlerine İlişkin Ampirik Analiz: Türkiye Örneği", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(Özel Sayı), 1160-1193. https://doi.org/10.30798/makuiibf.835362

Kutlu, S. Z. ve Görün, M. (2016). " Kalkınma Ajanslarında Merkezi ve Yerel Unsurların Etkisi: Kalkınma Ajanslarının Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Değerlendirme", *ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 15-36.

Kutlutürk, D. S. ve Orhan, A. (2021). "Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Etkinliği: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı (Marka) ve Çukurova Kalkınma Ajansı (ÇKA)", *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 210-244.

Küntay, B. ve Ertuğral, Y. (2017). "Birleşik Krallık'ın AB'deki Geleceği ve İskoçya Sorunu", *EURO Politika*, 2017 Özel Sayı, 77-162.

Lagana, G. (2022). "Has The EU Ireland-Wales Interreg Programme Empowered Sub-National Networks?", *The Journal of Cross Border Studies in Ireland*, 17, 49-64.

Lavallin, George E. Mr., *"The Impact Of Brexit Related Events On European And Us Exchange Rates"* (2018). University Honors Program Theses No:350, https://digitalcommons.georgiasouthern.edu/honors-theses/350/

Lee, N. (2017). "Powerhouse of Cards? Understanding the 'Northern Powerhouse", *Regional Studies*, 51(3), 478-489.

Lefèvre, C. (2008). *Democratic governability of metropolitan areas: international experiences and lessons for Latin American Cities.* in Governing the Metropolis, Principles and Cases. eds E. Rojas, J. R. Cuadrado-Roura, and J. M. Fernández Guëll (Washington, DC: Inter-American Development Bank), 137–192.

Le Lidec, P. (2020). La décentralisation française : Les grandes lois (1982-2015). *Paris : La Documentation française.* (ISBN 978-2-11-145578-4)

Linder, W. and Mueller, S. (2021). *Swiss democracy: Possible solutions to conflict in multicultural societies* (4th ed.) Palgrave Macmillan.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-63266-3

Linder, W. and Steffen, I. (2006). Swiss Confederation. In K. Le Roy and C. Saunders (Eds.), *A global dialogue on federalism: Vol. 3. Legislative, executive and judicial governance in federal countries*, McGill-Queen's University Press. 298–326.

Litvack, J. Ahmad, J. and Bird, R. (1998). *Rethinking decentralization in developing countries*. The World Bank.

https://documents1.worldbank.org/curated/en/938101468764361146/pdf/multi-page.pdf

Loughlin, J. (2001). *Subnational democracy in the European Union: Challenges and opportunities*. Oxford University Press.

https://doi.org/10.1093/oso/9780198296799.001.0001

Lowndes, V. and Pratchett, L. (2012). "Local Governance under the Coalition Government", *Policy and Politics*, 40(3), 203-207.

Maciejewski, M. (2025). The Principle of Subsidiarity. Erişim Tarihi: 16.06.2025, https://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_1.2.2.pdf

Mackenzie, J. (2016). "Brexit: The View from Scotland", *The Round Table*, Edinburgh University, C. 105, S. 5, 77-579.

MacKinnon, D. (2009). "Devolution and Regional Development in the United Kingdom", *REDES*, 14(1), 82-105.

Macleod, G. and Jones, M. (2001). "Renewing the Geography of Regions", *Environment and Planning D: Society And Space*, 19(6), 669-695.

Malena, C. and McNeil, M. (2010). Social accountability in Africa: An introduction. In M. McNeil and C. Malena (Eds.), *Demanding good governance: Lessons from social accountability initiatives in Africa* (1–14). The World Bank. https://documents1.worldbank.org/curated/en/489081468203938136/pdf/555460PUB0Dema1EPI1978968101PUBLIC1.pdf

Mamur Işıkçı, Y. (2018). "Avrupa Birliği'nde Bölge Yönetimleri: İki Örnek ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:28, 202-236. https://doi.org/10.14520/adyusbd.311094

Marlow, D. and Tewdwr-Jones, M. (2003). "Devolution and Regional Governance", *Regional Studies*, 37(1), 67-71.

Martin, R. (2015) *Rebalancing the Spatial Economy: The Challenge for Regional Theory, Territory, Politics, Governance*, 3:3, 235-272, DOI:10.1080/21622671.2015.1064825

Mawson, J. (2007). "Regional Governance in England: Past Experience, Future Direction?", *International Journal of Public Sector Management*, 20(6), 548-566. https://doi.org/10.1108/09513550710818412

Mazur Kumrić, N. and Zeko-Pivač, I. (2021). "Brexit-An Inquiry into the Socioeconomic Aftereffects from An International and European Perspective", Perspectives of Law and Public Administration Volume 10, Special Issue, 5-17.

Mccann, P. (2016). *The UK Regional-National Economic Problem*, Routledge.

McCann, P. and Ortega-Argilés, R. (2021). The geography of discontent: Brexit and the regional inequalities in the UK. *Regional Studies*, 55(3), 545-558.

McCarey, M., Dayan, M., Jarman, H., Hervey, T., Fahy, N., Bristow, D., and Greer, S. L. (2022). Health and Brexit: Six years on. Nuffield Trust. https://www.nuffieldtrust.org.uk/research/health-and-brexit-six-years-on

Mcewen, N. et Al. (2020). *The Territorial Politics of Brexit*, Routledge. Isbn 978-0-367-42174-2

Mengi, A. (1998). *Avrupa Birliğinde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler*, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Mengi, A. (2004). "Yerinden Yönetim: Avrupa Birliği'nde Bölgeler Ulus Devlete Karşı Mı?", *Mülkiye Dergisi*, 28 (245), 47-56.

Mengi, A. ve Algan, N. (2003). *Küreselleşme ve Yerelleşme Çağında Bölgesel Sürdürülebilir Gelişme*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Mény, Y. (2019). *Politique comparée*. Dalloz.7e Edıtıon

Michaels R. (2016). "Does Brexit Spell The Death of Transnational Law?", *German Law Journal*, (Brexit Special Supplement 2016), 17, P.51.

Midelashvili, S. (2021). "The Problems of European Identity and the Brexit", *Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi-USBED*, 3(5), 411-420.

Morata-Torres, J. A. (2012). *The European Union and Regional Policy: A Critical Assessment*, Routledge.

Morgan, G. (2007). *The Idea of A European Superstate: Public Justification And European Integration*, Princeton University Press, (1th.Edition), New Jersey.

Moran, M. (2015). *Politics and Governance in the UK*, Palgrave Macmillan, (3td Edition), New York.

Möller, A. and Oliver, T. (Eds.). (2014). The United Kingdom and the European Union: What would a "Brexit" mean for the EU and other States around the World? (DGAP-Analyse, 16). Berlin: Forschungsinstitut der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik e.V. https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-55608-3

Munasinghe, M. (2009). *Sustainable Development in Practice: Sustainomics Methodology and Applications*, Cambridge University Press, New York.

Munasinghe, M. (2015). *Addressing the Challenges of Unsustainable Development*, in: Sustainable Development: New Dimensions for Society and Business, Ed. M. Munasinghe and B. Heinz, 3-16. MIND Press.

Mut, M. ve Koca, M. (2024). İngiltere'de kalkınma ajansları, *International Journal of Economics, Politics, Humanities and Social Sciences*, 7(2), 91-110, https://doi.org/10.59445/ijephss.1440982

Myrdal, G. (1957). *Economic Theory and Underdeveloped Regions*, Gerald Duckworth, London.

Myrdal, H. (1970). *The Challenge of World Poverty: A World Anti-Poverty Program in Outline*, Pantheon Books, New York.

Nalbant, A. (1997). *Üniter Devlet*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Nashold, F. (1996). *New Frontier in Public Sector Management: Trends And Issues in State And Local Government in Europe*, (Translated By Andrew Watt), Walter de Gruyter, Berlin.

Ney, M. (2017). Review of Local Enterprise Partnership Governance and Transparency. Department for Communities and Local Government, London, 1-15.

Nitas, K. (2003). Fransa Yönetim Sistemi, Yirmi Birinci Yüzyılda Yönetim. Ankara: Türk İdari Araştırmalar Vakfı.

Norris, P. and Inglehart, R. (2018). *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*, Cambridge University Press, Cambridge.

https://www.un.org/development/desa/dspd/wpcontent/uploads/sites/22/2018/09/Norris_Inglehart_Cultural_Backlash_Overview_Chapter-1.pdf

North, D. C. (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge.

North West Development Agency. (2012). Annual Report and Financial Statements Year Ended, 31 March 2012. The Stationery Office, London.

Oktay, E. ve Pekküçükşen, Ş. (2009). "Yerel Yönetimlerin Demokratikleşmesinin Bir Aracı Olarak Sivil Toplum Kuruluşları -Türkiye İçin Kısa Bir Değerlendirme-", *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16, 172-186.

O'Brien, N. (2021). *Measuring up for levelling up: What are we trying to achieve by "levelling up"? And what does the data say about what's happening in different places?* Onward.

Oliver, T. (2016). "European and International Views of Brexit", *Journal of European Public Policy*, 23 (9), 1321-1328, Issn 1350-1763

Doı: 10.1080/13501763.2016.1174534

Office For National Statistics (2015), UK Labour Market: July 2015, https://www.ons.gov.uk/employmentandlabourmarket/peopleinwork/employmentandemployeetypes/bulletins/uklabourmarket/2015-07-15, Erişim tarihi: 12.04.2025

Office For National Statistics (2015), Foreign direct investment involving UK companies: 2015, https://www.ons.gov.uk/economy/nationalaccounts/balanceofpayments/bulletins/foreigndirectinvestmentinvolvingukcompanies/2015, Erişim tarihi: 12.04.2025

Office For National Statistics (2016), Gross Value Added, https://www.ons.gov.uk/economy/grossvalueaddedgva, Erişim tarihi: 12.04.2025

Osborne, 2014, We Need a Northern Powerhouse. Speech delivered in Manchester, https://www.gov.uk/government/speeches/chancellor-we-need-a-..northern-powerhouse. Erişim tarihi: 01.07.2025

Ozmehmet, D. E. (2008). Dünyada Ve Tükiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876. https://doi.org/10.19168/jyu.48930

Övgün, B. (2016). "Kamu Yönetimi Reformunda Bir Açmaz: Yerelleşme Mi, Merkezileşme Mi?", *Mülkiye Dergisi,* 40 (3), 159-179.

Özbay, B. (2019). "Dördüncü Umûmi Müfettişlik Bölgesinde Ekonomik Durum ve Yatırımlar (1936-1952)", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Cilt:123, Sayı:242, 49-62.

Özbek, O. (2012). "Türkiye'de Normatif Bölgeler ve İl Gelişme Planlaması", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:45, Sayı:3, 129-154.

Özbek, Y. E. (2024). "Brexit ve Avrupa Birliği'nin Geleceği", *EURO Politika,* 1(20), 31-49.

Özçağlar, A. (2004). Coğrafi bilimlerin kentsel ekonomi, kentsel yönetim, bölgesel iktisat ve bölge planlama yönünden analizi. M. Özaslan, H. Özgür, M. Kösecik, ve S. E. Torlak (Ed.), *Kentsel ekonomik araştırmalar sempozyumu* içinde (Cilt. 2, 94–101). DPT-Pamukkale Üniversitesi.

Özdemir, K. (1999). "Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye'de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:15, 121-126.

Özdemir M. ve Erdoğan, Ö. (2018). "Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Finansal Destek Mekanizmalarının Etkileri: BEBKA Üzerine Bir Araştırma", *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, Cilt:14, Sayı:2, 59-88.

Özel, M. (2000). "Kamu Yönetiminde Yeni Bir Örgütlenme İlkesi: Yerellik (Subsidiarite)", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi,* 9(3), 25-43.

Özel, M. (2003). "Avrupa Birliği'nde Bölge, Bölgeselleşme, Bölge Yönetimleri Kavramları Üzerine", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:58, Sayı:1, 97-117.

Özer, A. (1992). "Fransa'da Merkezi İdare ve Yerel Yönetimlere Toplu Bakış", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:64, Sayı:396, 25-52.

Özerdem, F. (2008). "1998-2007 Avrupa Komisyonu İlerleme Raporları Kapsamında Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Türkiye'nin Uyumu", *Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, Cilt:10, Sayı:1, 34- 58.

Özgür, A. E. (2019). *Bölgesel Kalkınmaya Giriş: Teoriler Yaklaşımlar ve Kalkınma Ajansı Deneyimleri*, Hümanist Kitap Yayıncılık, 1. Basım.

Özgür, H. ve Erdal, F. (2003). *Yerel ve Bölgesel Ekonomik Büyüme ve Gelişme Teorileri*, İçinde: Küresel Sistemde Siyaset Yönetim Ekonomi, Der. M. Akif Çukurçayır, Çizgi Kitabevi, Konya, 325-369.

Özışık, F. (2021). "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Politikasında Kalkınma Ajansları: Uygulama Aşaması Üzerinden Bir Değerlendirme", *İzmir İktisat Dergisi*, 36(3), 651-674. https://doi.org/10.24988/ije.202136310

Özmehmet, D. E. (2008). "Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları", *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 3(12), 1853-1876. https://doi.org/10.19168/jyu.48930

Özmen, F. (2008). "AB Sürecinde Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Karşılaşabilecekleri Temel Sorun Alanları", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:13, S:3, 327-340.

Özsoy Boyunsuz, Ş. (2014). *Başkanlı Parlamenter Sistem-Cumhurbaşkanının Halk Tarafından Seçildiği Parlamenter Hükümet Modeli ve Türkiye İçin Tavsiye Edilebilirliği*, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.

Özuğurlu, S. B. (2009). *Bağımsız Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar*, Ed. Barış Övgün, Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 598, Ankara, 93-115.

Paası, A. (2002). "Place and Region: Regional Wolrds and Words", *Progress in Human Geography*, C:26, S:6, 802- 811.

Palermo, F. (2011). *Regional dynamics in the European Union*. Brill Nijhoff.

Parlak, B. ve Cantürk, C. (2005). *Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetsel Yapılar*, Alfa Aktüel Yayınları, Bursa.

Peck, J., and Theodore, N. (2000). "Work First", *Journal of Economic Geography*, 1(1), 45-67.

Peck, J. and Tickell, A. (1994). *Searching for A New Institutional Fix: The After-Fordist Crisis and the Global-Local Disorder*, Ed. Ash Amin, Post- Fordism A Reader, Blackwell Publishers, Oxford, 280-315.

Peele, G. (2004). *Governing the UK, British Politics in the 21st Century*, Blackwell Publishing, Oxford.

Pekmez, E. "*İspanya'da asimetrik federalizm ve yeni talepler*" (İstanbul Üniversitesi, SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2021

Pike, A. and Tomaney, J. (2020). "Levelling Up?", *The Political Quarterly*, Volume 91, Issue1, 43-48.

Pike, A., Marlow, D., Mccarthy, A., O'Brien, P. and Tomaney, J. (2015). "Local Institutions and Local Economic Development: The Local Enterprise Partnerships in England", *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 8(2), 185-204. Https://Doi.Org/10.1093/Cjres/Rsu030

Pike, A., Marlow, D., Mccarthy, A., O'brien, P. and Tomaney, J. (2022). "Local Institutions and Local Economic Development", *Regional Studies*, 56(1), 103-117. Https://Doi.Org/10.1080/00343404.2021.1988731

Pike A., Rodríguez-Pose A. and Tomaney J. (2006). *Local and Regional Development*, Routledge, New York.

Pike, A., Tomaney, J., Coombes, M. and Mccarthy, A. (2012a). *Governing Uneven Development: The Politics of Local and Regional Development in England*, in: Regional Development Agencies: The Next Generation, Ed. N. Bellini, M. Danson And H. Halkier, Routledge, Abingdon, 102-121.

Posen, B. R. (2006)." European Union Security and Defense Policy: Response To Unipolarity?", *Security Studies*, 15(2), 149-186.

Poyraz E. vd. (2022). "Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Kadınlara Yönelik Projelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi: TR2 Batı Marmara Bölgesi Örneği", İçinde: Türkiye Ekonomisi Üzerine Güncel Araştırmalar, Ed. Dr. Öğr. Üyesi Kadir Aydın ve Ar. Gör. Zafer Dönmez, İksad Yayınevi, Ankara, 31-51.

Prud'homme, R. (1995). The dangers of decentralization. *The World Bank Research Observer, 10(2), 201-220.*

https://documents1.worldbank.org/curated/en/602551468154155279/pdf/770740JRN0WBRO0Box0377291B00PUBLIC0.pdf

Pugalis, L. and Gray, N. (2016). "New Regional Development Paradigms: An Exposition of Placebased Modalities", *Australasian Journal of Regional Studies*, Vol.22, No. 1, 181-203.

Pugalis, L. and Townsend, A. (2019). The Rise and Fall of Regional Development Policy. Routledge.

Rao, N. (2006). "Introducing The New Government of London", *Local Government Studies*, 32(3), 215-221. Https://Doi.Org/10.1080/03003930600693088

Raja, S. I. And Larsson, J. P. (2024). "Have City Deals Delivered Higher Productivity in England? An Empirical Assessment of A Broad-Spectrum Local Growth Policy", *Urban Studies*, 62(6), 1141-1167. Https://Doi.Org/10.1177/00420980241270993 (Original Work Published 2025)

Rao, N. (2008). The interregnum, the Boroughs and the GLA, 1986-2000. In B. Kochan (Ed.), *London government: 50 years of debate* (47–66). LSE London Development Workshops.

Rodrıguez-Pose A. And Ezcurra R. (2010) Is fiscal decentralisation harmful for economic growth? Evidence from the OECD countries, *Journal of Economic Geography* 11, 619–643

Safi, İ. "*Türkiye'de Bölge Düzeyinde Yönetim Biçimi Arayışları"* (Ankara Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1998

Salvatore, D. (2017). "Europe's Growth Crisis: When and How Will it End?", *The World Economy*, 40(5), 836-848. Https://Doi.Org/10.1111/Twec.12460

Saygın, D. ve Ultan, M. Ö. (2016). "Ekonomi ve Siyaset Bağlamında İngiltere-Avrupa Birliği İlişkileri: Tarihsel Bir Analiz", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 12(23), 71-102.

Schrijver, F. (2006). *Regionalism After Regionalisation*, Amsterdam University Press, Amsterdam.

Scott, P. (2007) *The Triumph of the South: A Regional Economic History of Early Twentieth Century Britain*. Ashgate, Farnham.

Sefer, Ö. (2015). "Birleşik Krallık-Avrupa Birliği İlişkileri Üzerine Bir İnceleme", *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:6, 47-61.

Sepos, A. (2003). "EU Policy-Making in Federal States: The Case of Belgium", *Regional Federal Studies*, 13 (2), 57-83.

Sert, O. (2014). "Bölge, Türkiye'de Bölge Kavramı ve Kalkınma Ajanslarının Yapısı", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 119-146.

Sertesen, S. (2015) *"Kalkınma Ajanslarının Geleceğini Nasıl Bir Çerçevede Düşünmeliyiz?"* TEPAV

Shakespeare, T. (2008). *The Future for Regional Governance.* Localis Research Note, No:1.

Shearer, E. (2021, 30 Kasım). *Local enterprise partnerships*. Institute for Government. https://www.instituteforgovernment.org.uk/article/explainer/local-enterprise-partnerships

Skelcher, C. Weir, S., Wilson, L., and Local Government Information Unit. (2000). *Advance of the quango state: A report for the LGIU*. Local Government Information Unit.

Simeon, R. (2006). *Federalism and Social Justice: Thinking Through the Tangle*, in: Territory, Democracy and Justice Regionalism and Federalism in Western Democracies, Ed. Scott Greer, Palgrave Macmillan Press, 18-43.

Soytürk, M. (2017). "Büyük Britanya'nın Avrupa Birliği ile İlişkisi ve Brexit", *The Journal of International Scientific Researches,* 2(4), 72-82.

Söderbaum, F. (2015). *Early, old, new and comparative regionalism: The scholarly development of the field* (KFG Working Paper Series, No. 64). Kolleg-Forschergruppe (KFG) "The Transformative Power of Europe" Freie Universität Berlin. ISSN 1868-6834

Sözen, S. (2005). *Teori ve Uygulamada Yeni Kamu Yönetimi*, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.

Stoker, G. (1996). *Introduction: Normative Theories of Local Government and Local Democracy*, in: Rethinking Local Democracy, Ed. D. King and G. Stoker, Basingstoke: Macmillan, 1-27.

Stoker, G. (2004). *Transforming Local Governance: From Thatcherism to New Labour*, Palgrave Macmillan.

Sullivan, H. and Skelcher, C. (2002). *Working Across Boundaries: Collaboration in Public Services.* Palgrave Macmillan.

Svara, J. H. (1990). *Official Leadership in the City. Patterns of Conflict and Cooperation*, Oxford Unıversity Press, Oxford. Isbn: 9780195057621

Sweeting, D. (2002). "Leadership in Urban Governance: The Mayor of London", *Local Government Studies*, 28(1), 3-20. Https://Doi.Org/10.1080/714004134

Şahal Çelik, D., Güreşçi, G. ve Oğuz, A. (2025). "Brexit ve Göç İlişkisinin Değerlendirilmesi", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:67, 211-217.

Şengül, R. (2005). "Fransa'da Bölge Yerel Yönetimlerinin İdari Sistem İçindeki Yeri", *Türk İdare Dergisi*, Sayı:448, 61-68.

Şinik, B. (2009). "Türkiye'de Yerel Katılım: Fransa ile Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, Cilt:18, Sayı:3, 1-22.

Şinik B. ve Telci, R. (2015). "Avrupa Birliği Bölgesel Politikasının Bölgelere Etkisi: Belçika Örneği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt:29 Sayı:3, 509-526.

Şinik, B. ve Görgün, Ç. (2015). Erken Cumhuriyet döneminde Türkiye'de merkezileşme arayışları: Mülki idarede yeniden yapılanma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 69*(4), 777–805. https://doi.org/10.16987/ausbf.40079

Şöhret, M. (2013). "Etno-Dinsel Milliyetçilik Bağlamında İrlanda Sorunu", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, 39-76.

Taggart, P. (1998). "A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems", *European Journal of Political Research*, 33, 363-388.

Taggart P. and Szczerbiak A. (2002). The Party Politics of Euroscepticism İn Eu Member and Candidate States, Opposing Europe Research Network, Working Paper: 6, 1-45.

Tahtalıoğlu, H. ve Özgür, H. (2016). "Türkiye'de Kalkınma Ajansları Politikasının Çözümlenmesi: Süreç Analizi (Aşamalar Yaklaşımı)", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 9(3), 161-184.

Tamer, M. (2001). Kalkınma ve Bölge Valiliği, DPT Yayın No: 2572, Ankara.

Tannam, E. (2001). "Explaining the Good Friday Agreement: A Learning Process", *Government and Opposition: An International Journal of Comparative Politics*, Vol:36, No:4, 493-518.

Tanner, W. O'Shaughnessy, J. Krasniqi, F., and Blagden, J. (2023). *The State of our Social Fabric*. Onward.

Taşcı, K., Akpınar, R. ve Özsan, M. E. (2011). *Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları*, 1.Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.

Taştekin, A. *"Avrupa Birliği'nde Bölgeselleşme Politikaları ve Türkiye'de Bölgesel Stratejiler"* (Dokuz Eylülü Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora tezi), İzmir, 2007

Taştekin, A. (2018). "Türkiye'de Bölgesel Kalkınma Stratejileri ve Bölge İdareleri", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 69-83.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu (2014). Türkiye'nin Kalkınma Ajansları Uygulamasının Değerlendirilmesi, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Araştırma ve İnceleme Raporu, Ankara. https://www.memurlar.net/haber/456927/ddk-dan-kalkinma-ajanslari-raporu.html

Tekeli, İ. (2008). *Türkiye'de Bölgesel Eşitsizlik ve Bölge Planlama Yazıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Tekin, A. (2011). "Küreselleşen Dünyada Bölgesel Kalkınma Dinamikleri, Kamu Politikaları ve Bölgesel Kalkınma Ajansları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:29, 37-47.

Tek Turan, H. (2013). *Bölgeler Avrupa'sında Fransız Yerel Yönetimleri*, İçinde: Dünyada Yerel Yönetimler, Ed. Murat Okçu ve Hüseyin Özgür, Seçkin Yayınevi, Ankara.

Telci, R. *"Avrupa Birliği'nde Bölgesel Politika ve Bölgeler Arası Dengesizlik: Belçika Örneği"* (İstanbul Üniversitesi, SBE. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2012

Terzi, Ö. (2021) "Brexit'in Birleşik Krallık Siyasal Sistemi ile Etkileşimi", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 20, Özel Sayı: Brexit, 155-185.

Thissen, M., van Oort, F., McCann, P., Ortega-Argilés, R., & Husby, T. (2020). "The Implications of Brexit for UK and EU regional competitiveness", *Economic Geography*, Volume:96, Issue:5, 397-421. DOI: 10.1080/00130095.2020.1820862.

Tierney, S. (2005). *Constitutional Law and National Pluralism*. Oxford University Press, Oxford.

Tiftikçigil, B. Y. (2009). "Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yaşanan Dönüşüm ve Bölgesel Kalkınma Ajansları "Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, *Bölgesel Sorunlar ve Türkiye: Sorunlar, Tehditler ve Fırsatlar Sempozyum Kitabı,* 321-331

Toksöz, F. ve Gezici, F. (2014). *Türkiye'de Bölgesel Yönetim Bir Model Önerisi*, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayını, İstanbul.

Tomaney, J., and Pike, A. (2020). Levelling up? *The Political Quarterly, 91*(1), 43-48

Topcuoğlu, A. ve Çalışkan, M. (2016). "Bölgesel İktisatta Mekânın Önemi Üzerine Bir Değerlendirme: Yeni Ekonomik Coğrafya Yaklaşımı", *Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(4), 101-112.

Tortop, N. (1966). "Fransa'da Bölgesel Kuruluşlar, Bölge Valiliği ve Bölge Planlaması", *Türk İdare Dergisi*, Ocak-Şubat 1966, Sayı 298, 242-254

Tortop, N. vd. (2010), Yönetim Bilimi, 8. Baskı, Nobel Yayın, Ankara.

Tosun, S. *Bölgeli Devlet*, (İstanbul Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2017

Transport for the North. (2023). *The Northern Powerhouse Independent Economic Review 2023 update: Summary report*. Transport for the North.

Travers, T. (2004). *The Politics of London: Governing An Ungovernable City*, Palgrave Macmillan.

Travers, T. (2008). The Greater London Authority 2000 to 2008**.** In B. Kochan (Ed.), *London government: 50 years of debate: The contribution of LSE's Greater London Group* (54-71). LSE London.

Tuncer, A. *"Avrupa Birliği'nde Bölgesel Yönetimler ve Bölge Politikaları",* (Sakarya Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi) Sakarya, 2010

Turner, M. and Hulme, D. (1997). *Governance, administration and development*. Palgrave.

Türe, İ. (1998). "Türkiye'de Bölge Yönetiminin Niteliği, Sorunları ve Çözüm Arayışları", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 2, 63-79.

Türe, İ. (2000). "Anayasalarımızda Bölge Kavramı ve Bölge Yönetimi Konusunda Model Arayışları", *Yerel Gündem*, Yıl:2, Sayı:8, 13-24.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2023). On İkinci Kalkınma Planı'nın (2024-2028) Onaylandığına İlişkin Karar (Karar No:1396, Karar Tarihi: 31.10.2023).

Türko, E.S. ve Gökçenoğlu, S. (2020). "Avrupa Birliği Tarihinde Bir Geri Adım: Brexit", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 573-589.

Tütmez, E. D. ve Kalkan, E. (2024). "Brexit Sonrası Kuzey İrlanda ve Ab İlişkilerinde Güvenliğin Dönüşümü: Canlanan Tarihsel Sorunlar", *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 10(1), 23-46. Https://Doi.Org/10.20979/Ueyd.1301178

Ustabulut, B. (2024). "İki Toplumluluk ve Federalizm: Belçika Krallığı Anayasası Örneği", *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, 302-58. Https://Doi.Org/10.47136/Asbuhfd.1449260.

Ünsal, F. (2002). Avrupa Birliği'ne Katılma Sürecinde Bölgeselleşme ve Bölge Planlamada Yenilikçi Araçlar, *10. Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi,* İstanbul Teknik Üniversitesi, 17-18 Ekim, 61-68.

Üstüner, Y. ve Heper, M. (2018). *Kamu Yönetimi: Kavramlar ve Süreçler*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Vatter, A. (2018). *Swiss federalism: The transformation of a federal model*. Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315231693

Viguera, S. (2009). *The European Union and Regional Development: Theories, Strategies and Discourses*, Edward Elgar Publishing.

Vural, H. S. (2005). *Avrupa'da Radikal Sağın Yükselişi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Warlouzet, L. (2018). "Britain at the Centre of European Co-Operation (1948-2016)", *Journal of Common Market Studies*, 56(4), 955-970.

Ward, M. (2019, March 28). *Local Enterprise Partnerships*. House of CommonsLibrary. https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN05651/SN05651.pdf

Ward, M. (2024, October 11). *City deals*. House of Commons Library. https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/sn07158/

Ward, M. (2025, May 16). *Local Growth Deals*. House of Commons Library. https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/SN07120/SN07120.pdf

Watts, R. L. (2008). *Comparing federal systems*. McGill-Queen's University Press.https://www.queensu.ca/iigr/sites/iirwww/files/uploaded_files/PDF%20Publications/ComparingFedSys3rd%2008.pdf

Walsh, K. (1995). *Public Services and Market Mechanisms*, Macmillan, Chicago.

World Commission on Environment and Development. (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*. United Nations.

Wilson, D. and Game, C. (2011). *Local Government in The United Kingdom*. Palgrave Macmillan, (5th. Edition).

White, J. (2008). The Greater London Council 1965 to 1986. In B. Kochan (Ed.), *London government: 50 years of debate* (33–44). LSE London Development Workshops.

World Bank. (2009). *World development report 2009: Reshaping economic geography*. Washington, DC: World Bank.

Yamaç, M. (2014) "Tarihsel Gelişim İçinde Üniter Bir Yapıda Yerel Yönetim: İngiltere Örneği", *Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Metinleri*, No:4, Sayı:2, 1-21.

Yavan, N. (2013). Küresel Kriz Sonrası Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar: Dünya Bankası, Avrupa Birliği ve OECD'nin Yaklaşımları, *Coğrafyacılar Derneği Yıllık Kongresi Bildiriler Kitabı,* 19-21 Haziran 2013, Fatih Üniversitesi, İstanbul.

Yayla, A. (2015). *Karşılaştırmalı Siyasal Sistemler*, Liberte Yayınları, 3. Baskı, Ankara.

Yener Ercan, N. (2002). "İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış", *DPT Planlama Dergisi*, 42. Yılı Özel Sayı, 129-138.

Yeni, O. (2014). "Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3), 181-208.

Yıldırım, M. A. (1990). "Tarihi Gelişimi İçinde İngiliz Mahalli İdareleri", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:62, Sayı:389, 167-196.

Yıldırım, U., Şengül, R. ve Bulut, Y. (2000). Türkiye-Çin Yeni Bir Model Önerisi: Bölge Yönetimi, *Yerel Yönetimler Sempozyumu,* Ankara, 1-2 Kasım 2000, 333-345.

Yılmaz, B. *"Kalkınma Politikalarında Değişim: Bölgesel Kalkınma Ajansları"* (Sakarya Üniversitesi, SBE. Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya, 2011

Yılmaz, E. A. (2022). "Brexit Sonrası Sürecin Avrupa Birliği ve Birleşik Krallık'a Mevcut ve Beklenen Etkileri", *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 52, 179-195. Https://Doi.Org/10.30794/Pausbed.1080797

Yiğit, D. (2019). "Brexit İskoç Bağımsızlık Hareketi için Nasıl Fırsata Dönüştü?", *Euro Politika*, 3(2), 22-25.

Yiğit, A.G. ve Işık Maden, S. (2019). "Bölgesel Kalkınma Politikalarındaki Dönüşüm: Yeni Bölgecilik Yaklaşımı ve Türkiye Yansımaları", *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3) 113-120.

İNTERNET KAYNAKLARI

- aima.org (2024), https://www.aima.org/regulation/keytopics/loan-fund-vehicles/uk-ltaf.html, Erişim Tarihi:20.03.2025
- Anadolu Ajansı (2021), https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-ile-birlesik-krallik-arasinda-brexit-kavgasi-bitmiyor/2389617, Erişim Tarihi: 30.07.2024
- AREschweız (2025), https://www.are.admin.ch/are/en/home/media/publications/sustainable-development/brundtland-report.html, Erişim Tarihi: 20.06.2025
- BBC (2016a), See 'Theresa May's Conservative Conference Speech: Key Quotes' (BBC website, 2 October 2016) <http://www.bbc.com/news/uk-politics-37535527, Erişim Tarihi:15.06.2024
- BBC devolution (2010), http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/politics/election_2010/first_time_voter/8589835.stm, Erişim Tarihi:10.04.2024
- BBC News (2016), https://www.bbc.co.uk/news/politics/eu_referendum/results, Erişim Tarihi:10.04.2024
- BBC (2017), https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41497763, Erişim Tarihi:05.02.2025
- BBC News (2022), https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61964679, Erişim Tarihi: 05.02.2025
- BBC News (2022a), https://www.bbc.com/turkce/articles/cm53yx7g3pko, Erişim Tarihi:03.02.2025
- BBC (2024) https://www.bbc.com/news/articles/c511w93ye7po, Erşim tarihi: 26.05.2025
- BBC (2019)https://www.bbc.com/news/uk-england-48664613, Erişim Tarihi: 20.06.2025

- BEIS (2015), https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a8171a6e5274a2e8ab5405b/midlands-engine-for-growth.pdf, Erişim Tarihi:20.05.2025
- BEIS (2016), Annual Report, Erişim Tarihi: 12.04.2025
- BEIS (2017), Building Our Industrial Strategy: Green Paper London: BEIS, Erişim Tarihi:26.06.2025
- BEIS (2022), Northern Powerhouse Jobs Report. ISBN 978-1-5286-3045-5, Erişim Tarihi:15.05.2025
- BESC (2009), Regional Development Agencies. House of Commons Business and Enterprise Select Committee, London, Erişim Tarihi:16.05.2025
- Bölgesel Yükseltme Beyaz Kitabı (2022), Levelling Up the United Kingdom. London: HM Government, https://www.gov.uk/government/publications/levelling-up-the-united-kingdom, Erişim Tarihi:15.05.2025
- bundestag.de,https://www.bundestag.de/resource/blob/595396/6f9cc381bf6770954d6905c87f12b57d/gg.pdf, erişim tarihi, 14/05/2025
- Centre Constitutional Change, (2020), https://www.centreonconstitutionalchange.ac.uk/news-and-opinion/wales-post-brexit, Erişim Tarihi: 22.05.2025
- CMA, (2021), https://www.gov.uk/government/organisations/competition-and-markets-authority, Erişim Tarihi:20.05.2025
- Cumhuriyet Gazetesi (2020), https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/iskocya-galler-ve-kuzey-irlandadan-ingilterenin-ic-pazar-kanununa-tepki-1764639, Erişim Tarihi: 20.05.2025
- Department for Business Innovation and Skills (BIS) (2010), Local Growth: Realising Every Place's Potential. London: Department for Business, Innovation and Skills, Erişim Tarihi:25.06.2025
- Department for Business Innovation and Skills (BIS) 2010a, Understanding Local Growth, BIS Economics Paper 17. Department of Business, Innovation and Skills, London, Erişim Tarihi:01.07.2025
- Department for Business Innovation and Skills (BIS) (2012), https://webarchive.nationalarchives.gov.uk/ukgwa/20100407191754/http://www.bis.gov.uk/policies/regional-economic-development/regional-development, Erişim Tarihi:25.06.2025

- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) (2008), DPT Raporu, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dokuzuncu-Kalkinma-Plani-Bolgesel-Gelisme-OIK.pdf, Erişim Tarihi: 20.06.2025
- DLUHC (2023), Levelling Up the United Kingdom. London: HMSO, Erişim Tarihi:20.05.2025
- European Commission (2016), The EU Emissions Trading System (EU ETS), https://climate.ec.europa.eu/document/download/5dee0b48-a38f-4d10-bf1a-14d0c1d6febd_en?filename=factsheet_ets_en.pdf, Erişim Tarihi:28.06.2025
- European Commission (2019), The European Green Deal (COM/2019/640 final), https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en, Erişim Tarihi: 21.06.2025
- European Commission, (2020), EU-UK Trade and Cooperation Agreement: Legal Analysis. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/relations-united-kingdom_en, Erişim Tarihi:20.06.2025
- European Commission (2021), Cohesion Policy 2021-2027, https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/, Erişim Tarihi: 22.06.2025
- European Commission, 2022, ,https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/financing-cap/cap-funds/financial-report-eagf-and-eafrd/eafrd-reports-2011-22_en, Erişim Tarihi:16.05.2025
- European Commission, (2024), https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/cf/14-20, Erişim Tarihi:19.05.2025
- European Commisison (2023), https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/cohesion-fund/2014-2020_en, Erişim Tarihi: 22.06.2025
- European Commission, 2022b, https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/react-eu_en, Erişim Tarihi:16.05.2025
- European Commission, 2025c, https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/erdf_en, Erişim Tarihi: 10.05.2025
- European Commission, 2025d, https://european-social-fund-plus.ec.europa.eu/en/areas-support, Erişim Tarihi:11.05.2025
- European Commission, 2025e, https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/just-transition-fund_en, Erişim Tarihi:17.05.2025

- European Commission, 2025f, https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/solidarity-fund_en, Erişim Tarihi:17.05.2025
- European Commission, 2025g, https://commission.europa.eu/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/european-agricultural-guarantee-fund-eagf_en, Erişim Tarihi:16.05.2025
- European Environment Agency (2021), Circular Economy in Europe, https://www.eea.europa.eu/en/topics/in-depth/circular-economy, Erişim Tarihi: 22.06.2025
- European Council (2025h), https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fit-for-55/#0, Erişim Tarihi: 22.06.2025
- Europen Environment Agency (2024), https://www.eea.europa.eu/en/analysis/publications/europes-sustainability-transitions-outlook, eea.europa.eu, Erişim Tarihi: 23.06.2025
- European Parliament (2021), Fit for 55: The EU's plan for a green transition,https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20210617STO06603/fit-for-55-the-eu-s-plan-for-a-green-transition, Erişim Tarihi: 21.06.2025
- European Union (2025), EU Motto, https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/symbols/eu-motto_en, Erişim Tarihi: 01.07.2025
- gov.uk (2025), https://www.gov.uk/government/collections/sustainable-farming-incentive-guidance, Erişim Tarihi:16.03.2025
- gov.scot (2021), AFTER BREXIT: The UK Internal Market Act & Devolution March 2021, Erişim Tarihi:21.04.2025
- gov.scot (2023), https://www.gov.scot/publications/brexit-and-scotland-june-2023-update/, Erişim Tarihi:20.03.2025
- gov.uk (2025a), https://www.gov.uk/government/publications/local-enterprise-partnership-functions-decision-on-funding, Erişim Tarihi:16.03.2025
- gov.uk (2023), https://www.gov.uk/government/publications/local-enterprise-partnerships-integration-of-lep-functions-into-local-democratic-institutions/guidance-for-local-enterprise-partnerships-leps-and-local-and-combined-authorities-integration-of-lep-functions-into-local-democratic-institutions, Erişim Tarihi:16.03.2025
- gov.uk (2013), https://www.gov.uk/government/collections/city-deals, Erişim Tarihi:16.03.2025
- gov.uk (2014), https://www.gov.uk/government/collections/local-growth-deals, Erişim Tarihi:15.03.2025

- gov.uk (2025a), https://www.gov.uk/government/publications/uk-shared-prosperity-fund-prospectus/uk-shared-prosperity-fund-prospectus, Erişim Tarihi:16.03.2025
- Greater London Authority (GLA) (2007), The European Dimension of London's Strategy. ISBN 978-1-84781-123-4, Erişim Tarihi:16.03.2025
- Greater Manchester Combined Authority (2023), Greater Manchester Strategy (Resmi strateji belgesi, erişim: greatermanchester-ca.gov.uk), Erişim Tarihi:29.06.2025
- health.org.uk (2021), https://reader.health.org.uk/governments-levelling-up-agenda/introduction, Erişim Tarihi:10.03.2025
- HM Goverment (2010), https://www.gov.uk/government/publications/local-growth-realising-every-places-potential-hc-7961(Her Majesty's Government. (2010). Local growth: Realising every place's potential, London: The Stationery Office), Erişim Tarihi:15.03.2025
- HM Goverment (2011), *Unlocking Growth in Cities*, HM Government, December, Erişim Tarihi:04.04.2024
- HM Goverment (2015), https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a817e6ce5274a2e87dbdedc/the-northern-powerhouse-tagged.pdf, Erişim Tarihi:17.03.2025
- HM Government. (2022). *Levelling up the United Kingdom*. White Paper. Presented to Parliament by the Secretary of State for Levelling Up, Housing and Communities. CP 604, erişim tarihi: 10.03.2025
- HM Treasury (2014), https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7d6fa5e5274a7b50ccef5e/HMT_annual_report_2014_online.pdf, Erişim Tarihi:14.03.2025
- HM Treasury (2016), Northern Powerhouse Strategy. Crown Copyright, Erişim Tarihi:08.10.2024
  - UK Internal Market Act 2020. https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/27/contents, Erişim Tarihi:06.08.2024
- House of Commons (2023), Devolution and Local Growth (HC 487). London: UK Parliament, Erişim Tarihi:01.01.2025
- Houston (2023), The UK Regional Economy and the Uneven Impacts of Brexit-Birmingham Blogs, hps://blog.bham.ac.uk/cityredi/the-uk-regional-economy-and-the-uneven-impacts-of-brexit/, Erişim Tarihi:12.05.2025

- House of Commons Library (2020), Devolution to local government in England (Analiz raporu, erişim: commonslibrary.parliament.uk), Erişim Tarihi:12.05.2025
- House of Lords (2020), https://committees.parliament.uk/publications/, Erişim Tarihi:18.03.2025
- House of Lords Constitution Committee (2021), UKIM, 2021, UK Internal Market Act: Constitutional Implications (Resmi rapor, erişim: lordslibrary.parliament.uk), Erişim Tarihi:16.02.2024
- https://publications.parliament.uk/pa/cm200809/cmselect/cmberr/89/8902.htm, Erişim Tarihi:17.02.2024
- https://uk.westlaw.com/Document/I34749AE0309911EDAFB7B015D02225C5/View/FullText.html>, Erişim Tarihi:13.05.2025
- https://uk-gdpr.org/, Erişim Tarihi:10.05.2025
- hse.gov.uk, https://www.hse.gov.uk/reach/about.htm, Erişim Tarihi:30.03.2025
- https://perspektif.eu/2024/07/01/bolunme-senaryosunu-erteleyen-belcikada-hukumet-kurulabilecek-mi-2/, Erişim Tarihi:05.07.2024
- https://www.belgium.be/en/about_belgium/government/federale_staat, Erişim Tarihi:06.05.2025
- https://www.london.gov.uk/who-we-are, GLA 2025, Erişim Tarihi:28.06.2025
- https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/27/pdfs/ukpgaen_20200027_en.pdf , Erişim Tarihi:28.06.2025
- https://perspektif.eu/2024/10/10/belcikada-valon-ve-flaman-secmenleri-hakkindaki-kliseler-sona-mi-eriyor/, Erişim Tarihi:25.06.2025
- https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/27/pdfs/ukpgaen_20200027_en.pdf , Erişim Tarihi:26.06.2025
- https://www.gov.scot/policies/cities-regions/regional-growth-deals/, Erişim Tarihi: 25.05.2025
- Institute for Government (2021), https://www.instituteforgovernment.org.uk/our-work/topics/brexit/government, Erişim Tarihi:27.05.2025
- Institute for Government, NWDA, (2021b), https://www.instituteforgovernment.org.uk/comment/hs2-delays-infrastructure-planning, Erişim Tarihi:22.04.2025

- Institute for Government (2021a), https://www.instituteforgovernment.org.uk/article/explainer/local-enterprise-partnerships, Erişim Tarihi:21.05.2025
- Institute for Public Policy Research (IPPR) (2018), State of the North Report 2018, https://ippr-org.files.svdcdn.com/production/Downloads/sotn-2018-web.pdf , Erişim Tarihi:22.05.2025
- Institute for Public Policy Research (IPPR) (2023), North State of the North Report 2023, https://ippr-org.files.svdcdn.com/production/Downloads/looking-out-to-level-up-state-of-the-north-2023.pdf?dm=1702046355, Erişim Tarihi:20.06.2025
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), (2025b), https://www.ikv.org.tr/pdfs/85dc8f96.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2025
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV), (2025), https://www.ikv.org.tr/icerik_print.asp?id=233, Erişim Tarihi:19.05.2025
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) (2018), https://www.ikv.org.tr/images/files/brexit2018%20(7).pdf, Erişim Tarihi: 05.04.2024
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) (2018a), Birleşik Krallık Referandumu ve Sonrası: AB Entegrasyon Sürecinin Geleceği ve Türkiye, Yayın No: 298, Erişim Tarihi:01.02.2024
- İktisadi Kalkınma Vakfı (İKV) (2022), https://www.ikv.org.tr/images/files/BrexitilkY%C4%B1l_Degerlendirme_Notu.pdf, Erişim Tarihi:06.03.2025
- Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) (2016) , Annual Report, Erişim Tarihi: 12.04.2025
- Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA) (2025), ipa.gov.tr, Erişim Tarihi: 23.06.2025
- IRENA (2022), Renewable Energy Targets in 2022: A Guide to Design, https://img.saurenergy.com/2022/11/irena_re_targets_2022.pdf, Link: https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe, Erişim Tarihi: 23.06.2025
- Kalkınma Ajansları (2025), ka.gov.tr/kalkinma-ajanslari, Erişim Tarihi:
- Kalkınma Bakanlığı (2018), https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Avrupa-Birlig%CC%86inde-Kalk%C4%B1nma-Ajanslari.pdf, Erişim Tarihi:23.03.2025

- Ka.gov.tr, (2025), https://ka.gov.tr/sayfalar/bolgesel-kalkinmanin-yonetisiminde-kalkinma-ajanslari--23, Erişim Tarihi: 25.06.2025
- ka.gov.tr, (2025a), https://ka.gov.tr/sayfalar/bolgesel-kalkinma-ve-ulkemizde-bolgesel-kalkinma-politikalarinin-gelisim-sureci--22, Erişim Tarihi: 25.06.2025
- Kingdom Internal Market Act 2020', Law Quarterly Review, vol. 138, no. Oct 2022, pp. 650-676, Erişim Tarihi: 22.04.2025
- local.gov.uk, (2025), https://www.local.gov.uk/topics/economic-growth/uk-shared-prosperity-fund-ukspf, Erişim Tarihi: 24.05.2025
- MHCLG (2021), EU Structural Funds in England: Final Report, Erişim Tarihi: 22.04.2025
- Midlands Engine Strategy (MES) (Mart 2017), Department for Communities and Local Government, Erişim Tarihi:22.04.2025
- Midlands Motoru Büyüme Vizyonu, (2021), https://www.marcheslep.org.uk/wp-content/uploads/2021/01/Midlands-Engine-Vision-for-Growth.pdf, Erişim Tarihi:10.04.2025
- National Audit Office (2017), City Deal, 2017, National Audit Office (2017): City Deals (Resmi denetim raporu, erişim: nao.org.uk), Erişim Tarihi:10.04.2025
- National Audit Office (2022), Infrastructure Investment in Northern England. HC 789 (s. 14), Erişim Tarihi:12.06.2025
- Northern Powerhouse Partnership (2023). Annual Review. ISBN 978-1-912656-90-0 (s. 15), https://transportforthenorth.com/wp-content/uploads/NPIER-2023-Summary-Report-For-Final-Publication.pdf, Erişim Tarihi:03.04.2024
- Northwest Regional Development Agency (2005), England's Northwest Regional Economic Strategy Consultation Draft - July 2005, Erişim Tarihi:09.04.2025
- OECD (2022), Decentralisation and Regional Governance. Paris: OECD Publishing, Erişim Tarihi:05.05.2025
- Oksijen Gazetesi (2023), https://gazeteoksijen.com/ekonomi/brexitin-ingiltereye-faturasi-agir-oldu-gidada-7-milyar-sterlin-ilave-maliyet-olustu-179398, Erişim Tarihi:06.06.2024
- parliament.uk (2024), https://commonslibrary.parliament.uk/new-approaches-to-farm-funding-in-england/, Erişim Tarihi:05.04.2025

- Pension Funds Association (1996), https://www.fsca.co.za/Annual%20Reports/Registrar%20of%20Pension%20Funds%20Annual%20Report%201996.pdf, Erişim Tarihi:20.04.2025
- Resmî Gazete, 29.11.1952, Sayı. 8270, Erişim Tarihi 11/06/2025,https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8270.pdf, Erişim Tarihi:11.06.2025
- Resmî Gazete, 04.10.1983, sayı 104, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d17/c005/tbmm17005088ss0104.pdf, Erişim Tarihi:11.06.2025
- Resmî Gazete, 14.07.1987, sayı, 19587, erişim tarihi 11/06/2025, https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/19517.pdf
- Queen's University Belfast, https://www.qub.ac.uk/sites/post-brexit-governanceni/ProjectPublications/Explainers/SafeguardingtheUnion/, Erişim Tarihi:12.06.2025
- Sayıştay, https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/47o8XLKoy6-firat-kalkinma-ajansi, Erişim Tarihi:12.06.2025
- Scottish Government (2020), https://www.gov.scot/publications/, Erişim Tarihi: 10.06.2025
- Scottish Parliament (2022), Constitution, Europe, External Affairs and Culture Committee, Erişim Tarihi:10.06.2025
- SPERI British Political Economy Brief (2016): UK Regions and European Structural and Investment Funds. - University of Sheeld, hps://www.sheeld.ac.uk/media/36633/download?aachment, Erişim Tarihi:12.05.2025
- Statista (2016), https://www.statista.com/statistics/642636/brexit-votes-by-region/, Erişim Tarihi:01.01.2025
- Statista (2025), https://www.statista.com/statistics/567983/effect-of-brexit-on-gdp-in-the-uk/#statisticContainer, 30.06.2025
- Swoop.uk (2024), https://swoopfunding.com/uk/business-grants/local-enterprise-partnerships-leps/ 30.06.2025
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2025), https://www.mfa.gov.tr/ingiltere-siyasi-gorunumu.tr.mfa, Erişim Tarihi:30.06.2025
- The Centre for Local Economic Strategies (CLES) (2004), CLES, bülteni, cles.org.uk, hps://cles.org.uk/wp-content/uploads/2011/01/No.-21-RDA-aer-5yrs.pdf, Erişim Tarihi:21.06.2025

- The City UK (2022), https://www.thecityuk.com/our-work/, Erişim Tarihi:21.03.2025
- The European Citizen Action Service (ECAS) (2020), BOLSTER-policy-dialogue_Prahova_all-presentations.pdf, Erişim Tarihi: 23.06.2025
- The European Investment Bank (EİB-2008), Joint European Support for Sustainable Investment City Areas (JESSICA), https://www.eib.org/en/publications/jessica, Erişim Tarihi:23.06.2025
- The European Investment Bank (EİB-2012), Joint European Resources for Micro to Medium Enterpries (JEREMIE) https://www.eib.org/en/publications/jeremie-a-new-way-for-using-eu-structural-funds-to-promote-sme-access-to-finance-via-holding-funds, Erişim Tarihi: 18.06.2025
- The European Investment Bank (EİB-2025), Joint Assistance to Support Projects in European Regions (JASPERS), https://jaspers.eib.org/, Erişim Tarihi:02.04.2025
- The Guardian (2017), https://www.theguardian.com/public-leaders-network/2017/apr/18/midlands-engine-economy-compete-northern-powerhouse, Erişim Tarihi:10.05.2025
- The Guardian (2019), https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/jun/24/northern-powerhouse-investment-george-osborne, Erişim Tarihi:10.05.2025
- The Guardian (2024), https://www.theguardian.com/politics/2024/dec/18/brexit-cost-uk-27bn-in-lost-trade-in-first-two-years-review-finds, Erişim Tarihi:10.05.2025
- The Impact of Brexit on Devolution (2022), The Impact of Brexit on Devolution, 5th Report, 2022, Erişim Tarihi:01.06.2025
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), https://tepav.s3.euwest1.amazonaws.com/upload/files/1271312063r1374.Bolgesel_Gelismede____Yeni____Bir_Politika_Araci_Cazibe_Merkezleri.pdf, Erişim Tarihi:01.03.2025
- Transport for the North (2021), Strategic Transport Plan, Erişim Tarihi:10.05.2025
- ukandeu.ac.uk (2024), https://ukandeu.ac.uk/levelling-up-by-levelling-down-the-economic-and-political-costs-of-brexit/, Erişim Tarihi:30.06.2025

- UK Government (2020), https://www.gov.uk/government/publications/uk-internal-market-bill-2020-policy-statements/non-discrimination-of-goods-general-principles--2, Erişim tarihi: 08.06.2025
- UK Government (2021), UK-EU trade and cooperation agreement. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/608ae0c0d3bf7f0136332887/TS_8.2021_UK_EU_EAEC_Trade_and_Cooperation_Agreement.pdf,Erişim Tarihi:29.06.2025
- UK Government (2022) : Levelling Up the United Kingdom (Resmi beyaz kitap, erişim: gov.uk), Erişim Tarihi:23.05.2025
- UK Parliament (2020b), UK Parliament (2020). UK Internal Market Act 2020, https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/27/contents, Erişim Tarihi:27.05.2025
- UKIM, 2020, Chapter 27, erişim tarihi: 23.05.2025
- UKRI, (2023), https://www.ukri.org/publications/2022-to-2023-and-2023-to-2024-geographical-distribution-of-funding/geographical-distribution-of-ukri-funding-financial-years-2022-to-2023-and-2023-to-2024/, Erişim Tarihi:10.04.2025
- UKSPF, (2025), https://www.london.gov.uk/programmes-strategies/funding-and-innovation/uk-shared-prosperity-fund-ukspf, Erişim Tarihi:15.05.2025
- UKTPO (2020), Brexit and Financial Services: The Challenges Ahead. University of Sussex, Erişim Tarihi:15.04.2025
- United Nations (UN) (2025), https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992, Erişim tarihi: 01.07.2025
- Up Uncorrected Proof-Fırstproofs, Fri Sep 18 2015, Newgen Regionalism Beyond Eu-Centrism, Erişim Tarihi:18.06.2025
- Welsh Government (2020), https://www.gov.wales/, Erişim Tarihi:18.06.2025
- wmca.org.uk (2025), UK Shared Prosperity Fund-West Midlands Combined Authority, hps://www.wmca.org.uk/what-we-do/uk-shared-prosperity-fund/, Erişim Tarihi:12.05.2025
- wordatlas.com (2020), https://www.worldatlas.com/articles/the-relationship-between-england-northern-ireland-scotland-and-whales-explained.html, Erişim Tarihi:12.05.2025